

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

หลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคง

ในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา

Buddhist principles and principles to strengthen family security

in accordance with Buddhism

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

พ่อ-แม่มือใหม่ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคง

ของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา

The Inexperienced Parents : The Concept and Process Stability

of the Family in Line of Buddha Dhamma

โดย

ดร.วิฒนะ กัลยาณพัฒน์กุล

พระครูนิรมิตสังฆกิจ,

พระครูสมุทรณรงค์ ไชยสิทธิ์มโ

ผศ.ดร.อานนท์ เมธีวรฉัตร,

นายสุวรรณฐา ลิ้ม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760328

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

หลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคง

ในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา

Buddhist principles and principles to strengthen family security
in accordance with Buddhism

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

พ่อ-แม่มือใหม่ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคง

ของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา

The Inexperienced Parents : The Concept and Process Stability
of the Family in Line of Buddha Dhamma

โดย

ดร.วัฒน์ กัลยาณพัฒน์กุล

พระครูนิรมิตสังฆกิจ, พระครูสมุทรณรงค์ โสสิทธมโม

ผศ.ดร.อานนท์ เมธีวรฉัตร, นายสุวรรณฐา ลีมี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760328

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Buddhist principles and principles to strengthen family security
in accordance with Buddhism

Under Research Program

The Inexperienced Parents : The Concept and Process Stability
of the Family in Line of Buddha Dhamma

by

Dr. Watthana Kanlayapatthanakul

Prakhu niramathsungkhakit

Prakhu samuh Narong Khositatumammo

Assist. Prof. Dr. Anond Metheevarachatra

Mr. Suvannatha Loem

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

2017

Research Project Funded

by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610760328

(Copyrisht Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานวิจัย : หลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว
ตามแนวพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัย : ดร.วัฒน์ กัลยาณพัฒน์กุล
พระครูนิรมิตสังฆกิจ, พระครูสมุห์ณรงค์ ไชยสิทธิ์โม
ผศ.ดร.อานนท์ เมธีวรฉัตร, นายสุวรรณฐา ลิ้ม

ส่วนงาน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครสวรรค์

ปีงบประมาณ : ๒๕๖๐

ทุนอุดหนุนการวิจัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อภาษาไทย

การวิจัยเรื่อง “หลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้ ๑. เพื่อศึกษาหลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา ๒. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา ๓. เพื่อบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ในสังคมไทย ทั้งนี้ เป็นการศึกษาจากหลักธรรมและหลักการทางพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของมารดาบิดา วิเคราะห์ตามหลักการสั่งสอนตามหลักพุทธธรรมและบูรณาการในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวสำหรับพ่อแม่มือใหม่ในสังคมไทยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๑. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ เพื่อศึกษาหลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า หลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา ทำให้ได้ทราบหลักธรรมและหลักการสร้างความมั่นคงของครอบครัว เช่น มงคล ๓๘ ประการ ทิศ ๖ พรหมวิหาร ๔ ขรวาสาธรรม ๔ สังคหวัตถุ ๔ คารวะ ๖ เป็นต้น ซึ่งเป็นหลักธรรมที่นำความสำเร็จมาสู่ครอบครัว โดยการดำเนินชีวิตอย่างมีแบบแผน สามารถดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากหลักธรรมคำสอนที่มีความเกี่ยวข้องกับการสั่งสอนบุตรธิดา สามารถนำไปอบรมสั่งสอน เลี้ยงดูบุตรธิดา และฝึกหัดพัฒนากายวาจาใจ ให้เป็นมนุษย์ที่

เจริญแล้ว ซึ่งแต่ละหลักธรรมจะมุ่งเน้นการวางแผน แนวทางประพฤติปฏิบัติต่อกัน ความรับผิดชอบ บทบาทหน้าที่ของตน การอยู่ร่วมกันอย่างมีวัฒนธรรมด้วยความรักความเข้าใจ การสร้างสัมพันธ์ภาพ อันดี ด้วยความเข้าใจกันอย่างมีมิตรไมตรี ที่ประกอบไปด้วยความเมตตา กรุณา มีความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน

๒. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา จากการวิเคราะห์พบว่า กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา มี ๓ ประการ ได้แก่ ๑) กระบวนการเสริมสร้างด้านสมรรถภาพ ๒) กระบวนการเสริมสร้างด้านเสรีภาพ ๓) กระบวนการเสริมสร้างด้านความเสมอภาค

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ นี้ ทำให้ทราบสมรรถภาพของมารดาบิดาในการทำหน้าที่พ่อแม่ที่ดี ความสามารถในการเลี้ยงบุตรธิดาได้ดี ความสามารถส่งบุตรธิดาให้เรียนดี ความสามารถสอนลูกให้เป็นคนดี ได้ทราบเสรีภาพสำหรับครอบครัว เช่น การสร้างเจตคติที่ดีด้านครอบครัว การสร้างกิจกรรมในครอบครัว กิจกรรมพาลูกเข้าวัด การเตรียมความพร้อมเป็นพ่อแม่มือใหม่ และได้ทราบความเสมอภาคในมิติต่าง ๆ เช่น ความเสมอภาคทางเพศ ความเสมอภาคทางความคิด ความเสมอภาคในครอบครัว ความเสมอภาคในการตัดสินใจร่วมกัน

๓. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ เพื่อบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ในสังคมไทย พบว่า พุทธธรรมสามารถเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว ตั้งแต่การเลือกคู่ครอง การแต่งงานเป็นสามีภรรยา การดูแลเอาใจใส่กัน การดำรงอยู่ในสถานะมารดาบิดา การอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา การเสริมสร้างความเป็นสิริมงคลให้บุตรธิดา บูรณาการใช้หลักมงคล ๓๘ สำหรับพ่อแม่มือใหม่ บูรณาการสู่ภาคปฏิบัติ ในขณะที่เดียวกันได้ทราบความสัมพันธ์ของบุตรธิดาต่อสังคมภายนอก มีความเข้าใจจริยธรรมทางสังคม

ซึ่งการมีคู่ครอง ถือเป็นเหตุการณ์สำคัญ เป็นความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ทำให้เกิดฐานะและหน้าที่อย่างใหม่ คือ ฐานะแห่งสามี และฐานะแห่งภรรยา พร้อมทั้งหน้าที่ซึ่งผูกพันกันในฐานะสามีภรรยา เช่น สามีจะต้องเอาใจใส่ดูแลภรรยา ๕ ประการ คือ ๑. ให้ความนับถือ ยอมรับฐานะแห่งภรรยาและคู่ครอง ๒. ยกย่องให้เกียรติ ไม่แสดงอาการเหยียดหยามดูหมิ่น ๓. มีความซื่อสัตย์ ไม่นอกใจ ๔. มอบความเป็นใหญ่ แสดงความไว้วางใจในงานบ้าน ๕. หาเครื่องประดับเครื่องแต่งตัวมามอบให้เป็นของฝากของขวัญ แสดงน้ำใจรักไม่จืดจาง

ส่วนภรรยา ก็แสดงน้ำใจต่อสามีด้วยการเอาใจใส่ดูแล ๕ ประการ เช่นกัน คือ ๑. จัดการดูแลงานบ้านให้เรียบร้อย ๒. ใส่ใจสงเคราะห์คนข้างเคียงคือหมุ่ญาติและบริวารอย่างดี ๓. ซื่อสัตย์ ไม่ประพฤตินอกใจสามี ๔. ช่วยประหยัดดูแลเก็บรักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้ ๕. เป็นผู้ขยัน เอาใจใส่ ไม่เกียจคร้านในการทำงาน เป็นต้น

Research Title	Buddhist principles and principles to strengthen family security in accordance with Buddhism
Researcher	Dr. Watthana Kanlayapatthanakul Prakhu niramathsungkhakit Prakhu samuh Narong Khositatumammo Assist. Prof. Dr. Anond Metheevarachatra Mr. Suvannatha Loem
Department	Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Sawan Campus
Fiscal Year	2560 /2017
Scholarship Sponsor	Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

This research, "Buddhist principles and principles to strengthen family security in accordance with Buddhism", has the objectives as follows: 1. to study Buddhist principles and principles of strengthening family security in accordance with Buddhism, 2. to analyze the process of building family security in accordance with Buddhism and, 3. to integrate the principles of Buddhism in strengthening family security for new parents in Thai society. This research studied from Buddhist principles and sources of Buddhism regarding the roles of mothers and fathers, analyzed according to the teachings of Buddhism and integration in strengthening family security for new parents in Thai society. The research findings can be summarized as follows:

1. The result of research in accordance with the first objective; to study Buddhist principles and principles for strengthening family security in accordance with Buddhism, found that the principles of family security such as Mongkala 38

(Things for life blessing), 6 directions, Brahmavihara 4 (Four sublime states of mind), Karavasadhamma 4 (Four virtues for a good household life), Carava 6 (Six reverence) etc. which are the principles that bring success to the family by living a systematic life, able to live life effectively in society because the doctrines are related to the teaching of children, which can be taught children and apprentices to develop the body, word and mind to be a civilized human. Each principle focuses on the planning of behavior, roles and responsibilities, cultural coexistence with love and understanding, and good relations with understanding in a friendly manner comprised of kindness, selflessness, generosity, and mutual support.

2. The research result according to the second objective; to analyze the process of strengthening the family security in accordance with Buddhism, from the analysis, it was found that the process of strengthening the family security in accordance with Buddhism consists of 3 aspects, which are 1) Performance enhancement process 2) Freedom enhancement process 3) Equality enhancement process.

The results of this research objective had shown that mothers and fathers' ability to perform good parental duties, ability to raise children well, ability to send children to good education, ability to teach children to be good, knowing the freedom for the family such as creating good family motivation, creating family activities, taking children into the temple, preparing new parents and knowing equality in various dimensions such as gender equality, equality of thought, equality in family and equality of decisions together.

3. The result of research according to the third objective, in order to integrate the principles of Buddhism in strengthening the stability of the family for new parents in Thai society found that the Buddha Dhamma can enhance the stability of the family from choosing a spouse, marriage as husband and wife, caring

for each other, living in the mother and father state, child rearing, reinforcing the good fortune by integrated children to 38 things for life blessing for new parents integration into practice, at the same time, knowing the relationship of children to outside society and understanding social ethics.

Having a spouse is an important event, a big change resulting in a new position and duty which is the status of husbands and wives as well as their obligations as husbands and wives for example, husbands must take care of their wives as follows: 1) respect the status of wives and spouses, 2) praised and honored and not showing disrespectful behavior, 3) be honest, not unfaithful, 4) give greatness, show trust in housework, and 5) find accessories and dress to give as souvenirs to show kindness and love.

For the wife, should show kindness to the husband with 5 cares as well, which are: 1) arrange to take care of the housework, 2) pay careful attention to the neighbors, relatives and family members, 3) be honest and not behave unfaithful to the husband, 4) save and maintain the treasures of husband, and 5) be diligent, attentive, not lazy in work etc.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง “**หลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา**” ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงด้วยดี ด้วยเมตตาอนุเคราะห์ของพระเดชพระคุณ พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร., ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ พระมหาชุตีภัก อภินนโท ผอ.ส่วนวางแผนและส่งเสริมการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และขอขอบคุณทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ รวมทั้งเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มา ณ โอกาสนี้

ดร.วิวัฒน์ กัลยาณพัฒนกุล

และคณะ

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญแผนภูมิ.....	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๕
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ.....	๕
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย.....	๕
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๖
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๑๐
๑.๘ กรอบแนวคิดของการวิจัย.....	๑๑
๑.๙ ประโยชน์ของการวิจัย.....	๑๐
บทที่ ๒ หลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว	
ตามแนวพระพุทธศาสนา	๑๒
๒.๑ ความเป็นมา ความหมาย และแนวทางปฏิบัติ	
ตามหลักธรรมเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว.....	๑๒
๒.๑.๑ มงคล ๓๘ ประการ	๑๒
๒.๑.๒ ทิศ ๖ ประการ.....	๔๒
๒.๑.๓ พรหมวิหาร ๔ ประการ.....	๔๖
๒.๑.๔ ฆราวาสธรรม ๔ ประการ.....	๔๘
๒.๑.๕ สังคหวัตถุ ๔ ประการ	๕๑

๒.๑.๖ กัตัญญกตเวที.....	๕๓
๒.๑.๗ คารวะ ๖ ประการ.....	๕๕
๒.๒ หลักการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว	๕๘
๒.๒.๑ การอบรมสั่งสอนบุตรธิดา	๕๘
๒.๒.๒ การแสดงความกัตัญญกตเวที	๖๕
๒.๒.๓ การเป็นแบบอย่างที่ดี	๖๕
๒.๓ สรุป	๗๐
บทที่ ๓ กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว	๗๑
๓.๑ กระบวนการเสริมสร้างด้านสมรรถภาพ	๗๑
๓.๑.๑ ความสำคัญสมรรถภาพของมารดาบิดา	๗๑
๓.๑.๒ สามารถทำหน้าที่พ่อแม่ที่ดี.....	๗๖
๓.๑.๓ สามารถเลี้ยงบุตรธิดาได้ดี	๘๐
๓.๑.๔ สามารถส่งบุตรธิดาให้เรียนดี.....	๘๔
๓.๑.๕ สามารถสอนลูกให้เป็นคนดี.....	๘๖
๓.๒ ๓.๒ กระบวนการเสริมสร้างด้านเสรีภาพ.....	๙๑
๓.๒.๑ สร้างเจตคติที่ดีด้านครอบครัว	๙๑
๓.๒.๒ การสร้างกิจกรรมในครอบครัว	๙๔
๓.๒.๓ สร้างกิจกรรมพาลูกเข้าวัด	๙๕
๓.๒.๔ เตรียมความพร้อมเป็นพ่อแม่เมื่อใหม่.....	๙๗
๓.๓ กระบวนการเสริมสร้างด้านความเสมอภาค	๑๐๐
๓.๓.๑ ความเสมอภาคทางเพศ	๑๐๐
๓.๓.๒ ความเสมอภาคทางความคิด.....	๑๐๑
๓.๓.๓ ความเสมอภาคในครอบครัว.....	๑๐๒
๓.๓.๔ ความเสมอภาคในการตัดสินใจ	๑๐๔
บทที่ ๔ บูรณาการพุทธธรรมในการเสริมสร้างความมั่นคงครอบครัว	๑๐๖
๔.๑ บูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัว.....	๑๐๖
๔.๑.๑ พุทธธรรมเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว	๑๐๖

๔.๑.๑.๑ การเลือกคู่ครอง.....	๑๐๖
๔.๑.๑.๒ แต่งงานเป็นสามีภรรยา	๑๐๗
๔.๑.๑.๓ ดูแลเอาใจใส่กัน	๑๐๗
๔.๑.๑.๔ การดำรงอยู่ในสถานะมารดาบิดา	๑๐๘
๔.๑.๑.๕ การอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา	๑๐๙
๔.๑.๑.๖ การเสริมสร้างความเป็นสิริมงคลให้บุตรธิดา	๑๑๑
๔.๑.๑.๗ บูรณาการใช้หลักมงคล ๓๘ สำหรับพ่อแม่มือใหม่.....	๑๒๒
๔.๑.๑.๘ บูรณาการสู่ภาคปฏิบัติ.....	๑๒๔
๔.๑.๒ พุทธธรรมเสริมสร้างความมั่นคงในสังคม	๑๒๕
๔.๑.๒.๑ ความสัมพันธ์ของบุตรธิดาต่อสังคมภายนอก	๑๒๕
๔.๑.๒.๒ บุตรธิดามีความเข้าใจจริยธรรมทางสังคม	๑๒๗
๔.๒ การเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัวสำหรับพ่อแม่มือใหม่	
ตามแนวพระพุทธศาสนา	๑๒๘
๔.๒.๑ ธรณรงค์สร้างความตระหนักถึงความสำคัญของครอบครัว.....	๑๒๘
๔.๒.๒ เสริมสร้างเจตคติที่ดีด้านครอบครัว	๑๓๑
๔.๒.๓ กิจกรรมพาลูกหลานเข้าวัด	๑๓๓
๔.๒.๔ กิจกรรมด้านครอบครัว	๑๓๔
๔.๒.๕ โครงการพ่อแม่มือใหม่	๑๓๖
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๓๙
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๓๙
๕.๒ ข้อเสนอแนะ.....	๑๔๑
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	๑๔๑
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป	๑๔๑
บรรณานุกรม.....	๑๔๒

ส .นิ. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก สัยุตตนิภาย ทานวคคปาลี	(ภาษาบาลี)
ส .นิ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก สัยุตตนิภาย ทานวรรค	(ภาษาไทย)
ส .ข. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก สัยุตตนิภาย ขนธวารวคคปาลี	(ภาษาบาลี)
ส .ข. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก สัยุตตนิภาย ขนธวารวรรค	(ภาษาไทย)
ส .ม. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก สัยุตตนิภาย มหาวารวคคปาลี	(ภาษาบาลี)
ส .ม. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก สัยุตตนิภาย มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
ส .สพว. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก สัยุตตนิภาย สพายตนวคคปาลี	(ภาษาบาลี)
ส .สพว. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก สัยุตตนิภาย สพายตนวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก องคุดตริภาย เอกกนิปาดปาลี	(ภาษาบาลี)
อง. เอกก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุดตริภาย เอกกนิบาท	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก องคุดตริภาย ติกนิปาดปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.ติก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุดตริภาย ติกนิบาตบาลี	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก องคุดตริภาย จตุกกนิปาดบาลี	(ภาษาบาลี)
อง.จตุกก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุดตริภาย จตุกกนิบาท	(ภาษาไทย)
อง.ปณจก. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก องคุดตริภาย ปณจกนิปาดบาลี	(ภาษาบาลี)
อง.ปณจก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุดตริภาย ปณจกนิบาท	(ภาษาไทย)
อง. ฉก. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก องคุดตริภาย ฉกนิปาดปาลี	(ภาษาบาลี)
อง. ฉก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุดตริภาย ฉกนิบาท	(ภาษาไทย)
อง.สตุตก. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก องคุดตริภาย สตุตกนิปาดปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.สตุตก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุดตริภาย สตุตกนิบาท	(ภาษาไทย)
อง. อฎฐก. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก องคุดตริภาย อฎฐกนิปาดปาลี	(ภาษาบาลี)
อง. อฎฐก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุดตริภาย อฎฐกนิบาท	(ภาษาไทย)
อง.ทสก. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก องคุดตริภาย ทสกนิปาดปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.ทสก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุดตริภาย ทสกนิบาท	(ภาษาไทย)
อง.เอกาทสก. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก องคุดตริภาย เอกาทสกนิปาดปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.เอกาทสก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุดตริภาย เอกาทสกนิบาท	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก ขุททกนิภาย ขุททกปาฐปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ.ขุ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก ขุททกนิภาย ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก ขุททกนิภาย ธมมปทปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก ขุททกนิภาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก ขุททกนิภาย สุตตนิปาดปาลี	(ภาษาบาลี)

ช.สุ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ช.ชา. เอกก. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย เอกกนิปาต ชาตกपालิ	(ภาษาบาลี)
ช.ชา. เทรสก. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย เทรสกนิปาต ชาตกपालิ	(ภาษาบาลี)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ. (บาลี)	=	อภิธรรมปิฎก วิภังคपालิ	(ภาษาบาลี)
อภิ.วิ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)

ข. คำย่อคัมภีร์อรรถกถา

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.สี.อ. (บาลี)	=	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สीलขณชวคคอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ที.สี.อ. (ไทย)	=	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สीलขันชวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ที.ม.อ. (บาลี)	=	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวคคอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ที.ม.อ. (ไทย)	=	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ช.ชา.ทุก.อ. (บาลี)	=	ขุททกนิกาย ทุกนิปาตชาตกอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ช.ชา.ทุก.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย ทุกนิปาตชาตกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ช.ธ.อ. (บาลี)	=	ขุททกนิกาย ธรรมบทอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ช.ธ.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา	(ภาษาไทย)

อรรถกถาปกรณ์วิเสส

อภิ.วิ.อ. (บาลี)	=	อภิธรรมปิฎก วิภังค สัมโมหวิโนทนีอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
อภิ.วิ.อ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก วิภังค์ สัมโมหวิโนทนีอรรถกถา	(ภาษาไทย)

การใช้หมายเลขย่อ

การใช้สัญลักษณ์ย่อในพระไตรปิฎก จะแจ้ง เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อตามลำดับ เช่น ที.สี. (บาลี) ๙/๓/๓๖ หมายถึง สุดตันตปิฎก ทีฆนิกาย สीलขณชวคค พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๓ หน้า ๓๖, ที.สี. (ไทย) ๙/๓/๕๐ หมายถึง สุดตันตปิฎก ทีฆนิกาย สीलขันชวรรค พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๓ หน้า ๕๐

การใช้สัญลักษณ์ย่อในอรรถกถา จะแจ้ง เล่ม/(ข้อ)/หน้า หลังคำย่อตามลำดับ เช่น ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๓๒/๒๐๐ หมายถึง ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวคคอฎฐกถา ฉบับอรรถกถา ภาษาบาลี มหาจุฬาลงกรณ์อฎฐกถา เล่มที่ ๒ ข้อ ๑๓๒ หน้า ๒๐๐

การใช้สัญลักษณ์ย่อในปกรณ์วิเสส จะแจ้ง เล่ม/(ข้อ)/หน้า หลังคำย่อ เช่น วิสุทฺธิ. (บาลี) ๓/๓ หมายถึง ปกรณ์วิเสสวิสุทฺธิมรรค ภาษาบาลี เล่มที่ ๓ หน้า ๓

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ครอบครัว คือสังคมขนาดเล็ก ที่สามัคยาร่วมกันสร้างขึ้นท่ามกลางการรับรู้และยอมรับของคนในสังคม ต่อมาจึงเกิดมีบุตรธิดาเป็นสมาชิกเพิ่มมาตามลำดับ เมื่อครอบครัวมีการขยายตัวเพิ่มขึ้น ความซับซ้อนของสังคมก็หลากหลาย ปัญหาสังคมก็มีมากเป็นเงาตามตัว ปัญหาสังคมมักพบว่ามิจุดเริ่มต้นมาจากปัญหาครอบครัวที่แตกแยกบ้าง ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวบ้าง ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะความไม่พร้อมของชายหนุ่มหญิงสาวในการทำหน้าที่เป็นสามีภรรยาและหน้าที่ของความเป็นมารดาบิดา ปัญหาครอบครัวเป็นปัญหาสำคัญที่ก่อให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามมาเป็นอันมาก ไม่ว่าจะเป็นปัญหายาเสพติดอาชญากรรม และปัญหาต่าง ๆ อีกมากมาย ปัญหาเหล่านี้ส่วนหนึ่งเกิดจากครอบครัวที่ไม่มีความอบอุ่น สมาชิกในครอบครัวไม่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มารดาบิดาทำงานหนัก ไม่มีเวลาสั่งสอนอบรมบุตรธิดา เหล่านี้ล้วนแต่สร้างปัญหาให้กับสังคม แม้กระทั่งความแตกต่างกันในด้านความเชื่อทางศาสนา ความประพฤตินี้ขัดแย้งกัน การเอาแต่ใจตนไม่ถนอมน้ำใจกัน การศึกษาที่ต่างกัน หรือแม้แต่อายุ ฐานะที่ต่างกันมาก ย่อมกลายเป็นปัญหาครอบครัวในระยะยาวที่ไม่สามารถจนเข้ากันได้ บางคู่จึงต้องเลิกกัน ในทางพระพุทธศาสนาได้วางแนวทางการเลือกคู่สมรสที่จะอยู่ร่วมกันเป็นสามีภรรยาสร้างครอบครัวเป็นปึกแผ่นมั่นคงเบื้องต้นจะต้องมีคุณธรรมที่เสมอกันคือมีศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีจาคะเสมอกัน มีปัญญาเสมอกัน^๑ เมื่อเกิดความเชื่อมั่นมั่นคงและมั่นคงต่อกันแล้วจึงมีงานมงคลสมรส ถือเป็นจุดเริ่มต้นของสถาบันครอบครัว เมื่อแต่งงานมีทายาทไว้สืบสกุลเป็นโอรสธิดาใจอยู่กันเป็นครอบครัวแล้วจึงต้องให้ความสำคัญกับครอบครัว ทั้งให้การศึกษา อบรมเลี้ยงดู ถวายทอดประสพการณ์ต่าง ๆ และสร้างเสริมประสพการณ์ชีวิตให้สมาชิกที่อาศัยอยู่ร่วมกัน ตั้งแต่เกิดจนเจริญเติบโต ให้ความรักความเมตตา ร่วมกันสร้างครอบครัวให้อบอุ่น ซึ่งมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์^๒ ดังนี้ ๑. อบรมเลี้ยงดูให้ได้รับการปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีงาม ให้มีจริยธรรมและคุณธรรม มีจิตสำนึกและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ ให้เป็นคนมีความสุขในการดำเนินชีวิต ๒. เลียนแบบอย่างที่ดีของครอบครัว ทำให้เกิดการเรียนรู้และการปรับตัวตั้งแต่ยังเด็ก รู้จักบทบาทและการวางตัว ให้มีพฤติกรรมแสดงออกที่เหมาะสม เมื่อโตขึ้นจึงมีพฤติกรรมที่ดีเป็นที่ชื่นชอบในสังคม ๓. ส่งเสริมให้

^๑ อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๕/๙๓

^๒ ครอบครัวอบอุ่น <http://www.truelookpanya.com/new/asktruelookpanya/questiondetail/15467> (๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๒)

มีพัฒนาการเหมาะสมตามวัย ให้มีความพร้อมทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ เป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของสังคม ๔. ความรักความเอาใจใส่ รวมทั้งความเข้าใจที่ได้รับจากครอบครัวที่มีการเลี้ยงดูอย่างรักใคร่ใกล้ชิด พ่อแม่ผู้ปกครองมีความอดทนสม่ำเสมอ เปิดโอกาสให้ได้คิดและแสดงออกอย่างเหมาะสม สร้างความอบอุ่นทางใจ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง จึงประสบความสำเร็จและความสุขในอนาคต ๕. การได้ฝึกความรับผิดชอบ เข้าใจระเบียบ มีวินัยในตนเอง ภายใต้การแนะนำที่ถูกต้องเพื่อให้อยู่ในกฎเกณฑ์ของสังคมได้ เมื่อโตขึ้นจึงเป็นผู้ที่มีจิตสำนึกที่ดี รู้จักกาลเทศะ มีสัมมาคารวะและมีศีลธรรม รู้หน้าที่และบทบาทของตน เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศต่อไป ๖. ส่งเสริมให้รู้จักพึ่งตนเอง มีความรับผิดชอบ ได้ฝึกเรื่องของกระบวนการคิด มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ อันเป็นผลให้เกิดความสำเร็จในงานที่ทำ

รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว โดยกำหนดยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ ๒๐ ปี ที่มุ่งเน้นการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคนตลอดทุกช่วงวัย และสร้างโอกาสความเสมอภาค ซึ่งสถาบันครอบครัวเป็นหนึ่งในกลไกหลักหรือยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการเสริมสร้างและพัฒนาคนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม จริยธรรมและมีจิตอาสา ด้วยการรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง ร่วมกันดูแลแก้ไขปัญหาสังคม อันเป็นประโยชน์ต่อความมั่นคงแข็งแรงของสังคมไทย

วิสัยทัศน์ของยุทธศาสตร์ชาติ^๓ (ระยะ ๒๐ ปี ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙) กำหนดไว้ว่า ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว.... โดยให้ความหมายความมั่นคงว่า หมายถึง การมีความมั่นคงปลอดภัยจากภัยและการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศในทุกระดับ ทั้งระดับประเทศ สังคม ชุมชน ครัวเรือน และปัจเจกบุคคล และมีความมั่นคงในทุกมิติ ทั้งมิติทางการทหาร เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และการเมือง เช่น ประเทศมีความมั่นคงในเอกราชและอธิปไตย มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุขสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์มีความเข้มแข็งเป็นศูนย์กลางและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน มีระบบการเมืองที่มั่นคงเป็นกลไกที่นำไปสู่การบริหารประเทศที่ต่อเนื่องและโปร่งใสตามหลักธรรมาภิบาล สังคมมีความปรองดองและความสามัคคี สามารถนึกกำลังเพื่อพัฒนาประเทศ ชุมชนมีความเข้มแข็ง ครอบครัวมีความอบอุ่นประชาชนมีความมั่นคงในชีวิต มีงานและรายได้ที่มั่นคงพอเพียงกับการดำรงชีวิต ความมั่นคงของอาหารพลังงานและน้ำ มีที่อยู่อาศัยและความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน มีการออมสำหรับวัยเกษียณ

ประเทศไทย ให้ความสำคัญต่อครอบครัวอย่างยิ่ง เพราะถือว่าปัญหาครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นของปัญหาสังคมในวงกว้าง เพื่อให้สังคมไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญของครอบครัว

^๓ ราชกิจจานุเบกษา. ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี, เล่ม ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒ ก, หน้า ๕, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบและอนุมัติ ให้วันที่ ๑๔ เมษายน ของทุกปี เป็นวันแห่งครอบครัว^๕ เมื่อวันที่ ๓๑ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๓๒ ซึ่งตรงกับวันสงกรานต์ของไทย เพราะโดยส่วนใหญ่ในวันดังกล่าวเป็นวันรวมญาติ สมาชิกในครอบครัวมีโอกาสพบปะกันได้โดยสะดวก ต่อมา เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๘ ได้จัดตั้งโครงการ “สายใยรักแห่งครอบครัว” ในพระบรมราชูปถัมภ์ ที่มีความมุ่งหมายถึงสายใยรักของพ่อแม่และลูก ที่อยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวและมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันอย่างแยกไม่ออก จะเป็นแค่สายใยรักของแม่กับลูก หรือของพ่อกับลูกก็ได้ ถ้าขาดคนใดคนหนึ่งไปครอบครัวก็จะไม่สมบูรณ์ เพื่อช่วยกันทำหน้าที่พ่อแม่อบรมสั่งสอน พัฒนาศักยภาพของบุตรธิดาตั้งแต่ปฐมวัย เพราะการพัฒนามนุษย์เป็นสิ่งสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาสังคมประเทศชาติ โดยเฉพาะทรัพยากรมนุษย์ในช่วงอายุ ๐ - ๖ ขวบ เพราะเป็นช่วงวัยที่เซลล์สมองจะมีการเจริญเติบโตและพัฒนามากที่สุด ในระบบครอบครัว มารดาบิดานับว่าเป็นผู้มีความใกล้ชิดบุตรธิดาที่สุด มีอิทธิพลในการหล่อหลอมบุตรธิดาให้เป็นพลเมืองดีหรือร้ายได้มากกว่าผู้อื่น ย่อมปรารถนาให้บุตรธิดาของตนเป็นคนดีของครอบครัวและของสังคม เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์อันนี้ นอกจากการอบรมสั่งสอนเลี้ยงดูด้านกายภาพแล้ว มารดาบิดาจำเป็นต้องเป็นต้นแบบในการทำความดี เป็นแรงบันดาลใจของบุตรธิดาอีกด้วย เมื่อบุตรธิดาได้ต้นแบบที่ดีย่อมซึมซับรับเอาพฤติกรรมต่าง ๆ จากผู้เป็นมารดาบิดา อีกทั้งเป็นเหตุให้บุตรธิดาเกิดความสำนึกและซาบซึ้งในตัวมารดาบิดาว่าเป็นผู้มีพระคุณแก่ตนอย่างแท้จริงและเป็นเหตุจูงใจให้บุตรธิดาสอนอบตบพระคุณในโอกาสต่อไป ในฐานะที่ประชากรไทยนับถือพระพุทธศาสนาว่า ๙๐ % ผูกพันใกล้ชิดศรัทธาในพระพุทธศาสนา ได้มีการปลูกฝังคุณธรรมแก่บุตรธิดาผ่านรูปแบบประเพณีบ้าง การพาลูกเข้าวัดทำบุญบ้าง แต่การประยุกต์ใช้หลักธรรมในการอบรมสั่งสอนยังไม่มีรูปแบบชัดเจน

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถนำไปบูรณาการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาให้เป็นผู้มีศีลธรรมนำชีวิต สร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นในครอบครัวสำหรับพ่อแม่เมื่อใหม่ได้ เช่น ทิศ ๖ ประการ^๕ มงคลชีวิต ๓๘ ประการ^๖ อคติ ๔ ประการ^๗ หลักการครองชีวิตคู่ที่ดี^๘ การสงเคราะห์บุตรและภรรยา^๙ การทำหน้าที่ของสามีภรรยาที่ดี^{๑๐} บุตรธิดาพึงตบแทนแสดงความกตัญญู^{๑๑} สังคหวัตถุ ๔^{๑๒} ขรรวาสธรรม ๔^{๑๓} พรหมวิหาร ๔^{๑๔} เป็นต้น

^๕ วันแห่งครอบครัว https://www.mcp.ac.th/print_text.php?mm=22&sm=49&ssm=182
(๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๒)

^๕ ทิศ.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒-๒๑๓.

^๖ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๗/๓๗๑

^๗ ทิศ.ปา. (ไทย) ๑๑ /๒๔๖/ ๒๐๑

^๘ อง. อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๙๒.

^๙ ทิศ.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๙๘-๒๐๔/๒๐๒-๒๐๖.

^{๑๐} ทิศ. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๔.

^{๑๑} ทิศ.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒-๒๑๓.

การนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้สร้างความสุขในครอบครัวจึงเป็นการสร้างครอบครัวที่มั่นคงตามหลักพระพุทธศาสนา หากพ่อแม่ดำเนินชีวิตโดยขาดหลักธรรม ประพฤติปฏิบัติตนเป็นมิฉฉาธิฐิ ไม่ใส่ใจหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา นำพาตนเองและครอบครัวไปสู่ทางแห่งความเสื่อม ย่อมประสบความพินาศ หากมีบุตรธิดาย่อมขาดการเอาใจใส่ ไม่ให้ความสำคัญต่อการอบรม พร่ำสอนให้เป็นคนดีย่อมเป็นการสร้างปัญหาให้กับสังคม ซึ่งหากเป็นเช่นนี้นับว่าเป็นจุดเริ่มแรกของปัญหาสังคม บทบาทหน้าที่ของบิดาที่มีต่อครอบครัว คือ ๑. ให้ความคุ้มครองและปกป้องครอบครัว โดยธรรมชาติผู้ชายถูกสร้างมาให้เข้มแข็งทางด้านร่างกายมากกว่าผู้หญิง พ่อจึงเป็นเสาเอก ค้ำชูบ้านให้มั่นคง ครอบครัวที่มีพ่อบ้านเข้มแข็งจึงมีความมั่นคงปลอดภัย ๒. ให้การค้ำจุนเกื้อหนุนเศรษฐกิจในครอบครัว โดยทั่วไปรายได้หลักของครอบครัวมักมาจากพ่อบ้าน ๓. เป็นที่พึ่งในยามต้องการ พ่อบ้านควรให้ความช่วยเหลือคนในครอบครัว เช่น ยามเจ็บไข้ นำส่งโรงพยาบาล ๔. ให้ความรักความอบอุ่นแก่ครอบครัว พ่อบ้านควรดูแลเอาใจใส่บุคคลในครอบครัวด้วยความรักและความอาทร มีความจริงใจ และความเสียสละ ร่วมทุกข์ร่วมสุขได้ทุกสถานการณ์ ๕. เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูก พ่อบ้านที่ดีย่อมสร้างศรัทธาให้แก่ลูก มีเจตคติที่ดีต่อชีวิตและมองโลกในแง่ดี มีความมั่นคงในจิตใจ ไม่หวั่นไหวเมื่อมีเหตุการณ์มากระทบ ๖. ให้เกียรติและเคารพในสิทธิของคนในครอบครัว พ่อบ้านควรให้เกียรติและยกย่องแม่บ้านทั้งต่อหน้าและลับหลัง ส่วนบทบาทหน้าที่ของมารดาต่อครอบครัว ดังนี้ ๑. มารดาคือผู้สร้างและประสานความมีส่วนร่วมในครอบครัว ทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของครอบครัว เช่น งานซักผ้า รีดผ้า กวาดบ้าน ทำกับข้าว เลี้ยงลูก ๒. มารดาคือผู้ป้องกันความแตกแยกของครอบครัว ความสุขของครอบครัวเกิดจากแม่เป็นผู้รู้จักผ่อนหนักผ่อนเบา แก้ปัญหาด้วยเหตุผล มีสติที่จะกระทำด้วยความรู้สึกถึงความสุขของครอบครัวเป็นหลัก ๓. มารดาคือผู้สานความผูกพันของครอบครัว มีจิตใจงดงาม ไม่สร้างความหงุดหงิดในครอบครัว ต้องเข้าถึงจิตใจ อารมณ์และความรู้สึกนึกคิดของสมาชิกในครอบครัว

คณะผู้วิจัยเห็นความสำคัญของปัญหาดังกล่าว จึงตั้งใจที่จะทำงานวิจัย ในหัวข้อ เรื่อง **“หลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”** เพื่อจะได้นำเสนอหลักพุทธธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคง เพื่อนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางการสร้างความมั่นคงในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนาต่อไป

^{๑๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๐/๑๖๗.

^{๑๓} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๔๕/๓๑๖.

^{๑๔} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๙๒/๒๕๒.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธานุศาสนานา

๑.๒.๒ เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธานุศาสนานา

๑.๒.๓ เพื่อบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่-แม่มือใหม่ในสังคมไทย

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ หลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธานุศาสนานามีอะไรบ้าง

๑.๓.๒ วิเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธานุศาสนานามีอะไรบ้าง

๑.๓.๓ จะบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ในสังคมไทยอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) ซึ่งใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลและการศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยตามขอบเขตของการวิจัยเรื่อง “หลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัวตามแนวพระพุทธานุศาสนานา” ผู้วิจัยจะเน้นในขอบเขต ดังนี้

๑.๔.๑ ศึกษาหลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว แนวคิดทฤษฎีและหลักการต่างๆในการจัดการสร้างความมั่นคงในรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับประเภทรูปแบบของครอบครัว

๑.๔.๒ วิเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธานุศาสนานาตามหลักทศ ๖ มงคล ๓๘ ประการ และหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความสุขในครอบครัวรวมถึงการวิเคราะห์ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในครอบครัวและแนวทางจัดการครั้งพุทธกาลในคัมภีร์พระพุทธานุศาสนานาเถรวาทเพื่อให้เข้าถึงแนวทางในการนำมาประยุกต์เข้ากับการสร้างความมั่นคงในครอบครัวในปัจจุบัน

๑.๔.๓ นำเสนอการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ในสังคมไทย

๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย

หลักธรรม หมายถึง ธรรมะในพระไตรปิฎก อรรถกถา และ ฎีกา ตลอดถึงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับคำสอนพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมที่ปรากฏในคัมภีร์ภาษาบาลี ได้แก่ **ทิส ๖ ประการ** ตั้งแต่ข้อที่ ๑ ทิสเบื้องต้น ได้แก่ มารดาบิดา ถึงข้อ ๖ อุปริมทิส ได้แก่ พระสงฆ์ และ **มงคล ๓๘ ประการ** ตั้งแต่ข้อที่ ๑ ไม่คบคนพาล ถึงข้อ ๓๘ มีจิตเกษม และหลักธรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

หลักการ หมายถึง สาระสำคัญในการเลี้ยงดูบุตร

เสริมสร้างความมั่นคง หมายถึง ปัจจัยส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดความอบอุ่นมั่นคงในครอบครัว เช่น การมอบความรัก เอาใจใส่ดูแล ให้ความช่วยเหลือคุ้มครอง สนองความต้องการทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ตลอดจนอบรอมกล่อมเกลापฤติกรรมต่าง ๆ เพื่อให้บุตรธิดาได้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

ครอบครัว หมายถึง สถาบันแรกเริ่มของสังคมประกอบด้วย มารดาบิดา บุตรธิดา และปู่ย่าตายาย

กระบวนการ หมายถึง ขั้นตอน วิธีการ ส่วนที่เจริญเติบโต การขับเคลื่อนให้ก้าวไปข้างหน้า การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาให้ดีขึ้น

การบูรณาการ หมายถึง การประยุกต์ การนำรูปแบบ นำวิธีการ นำหลักธรรมไปใช้ให้สอดคล้องกับครอบครัวตามความเชื่อวิถีพุทธ

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ. ศ. ๒๕๒๕ ได้ให้ความหมายถึงสถาบันทางสังคม ที่ประกอบด้วยสามีภรรยาและบุตร เป็นต้น^{๑๕}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายคำว่า “ครอบครัว” หมายถึง ชะตาของสังคม เพราะครอบครัวไม่ใช่แค่ชีวิตของคนภายในเริ่มแต่สามีภรรยาและบุตรเท่านั้น แต่ครอบครัวนี้เป็นสังคมย่อยหรือเป็นฐานของสังคม สังคมทั้งหมดมาจากครอบครัว ถ้าแต่ละครอบครัวดีแล้ว สังคมของเราก็จะดี เราต้องการให้สังคมประเทศชาติของเราเจริญมั่นคงมีความร่มเย็นเป็นสุขก็ทำได้โดยทำครอบครัวแต่ละครอบครัวนี้ให้ดี^{๑๖}

^{๑๕} ราชบัณฑิต, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ. ศ. ๒๕๒๕, พิมพ์ครั้งที่ ๕ (กรุงเทพฯ : บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๖๗.

^{๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ชีวิตคู่ที่มีคุณค่า**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๖๗-๖๘.

เสถียรธรรมสถาน ได้ให้ความหมายครอบครัว หมายถึง การจัดสรรสิ่งแวดล้อมในบ้านให้ไม่ เป็นพิษต่อตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ พุดงาย ๆ ก็คือ การทำบรรยากาศของบ้านให้เป็นฐานของการ ภาวนา เพื่อให้บ้านเป็นที่ที่ทุกคนในบ้านจะใช้พัฒนา สติปัญญาของตนเองได้อย่างมีความสุข มองไป ทางไหนก็มีแต่สิ่งที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาศติปัญญา^{๑๗}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ให้ทัศนะเรื่องความกตัญญูว่า “พระในบ้าน” นั้น คือ พ่อกับแม่ เพราะท่านมีความเป็นพระ (ผู้ประเสริฐ) คือคุณธรรมความดีอยู่ในตัว และได้ปฏิบัติภารกิจ อันเป็นหน้าที่ของตนเองอย่างครบถ้วนบริบูรณ์ ทั้งในด้านจิตใจก็เปี่ยมล้นด้วย ความรัก ความปรารถนาดีและความสงสาร อันเป็นเหตุชักจูงให้ท่านได้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ ยอมเป็นผู้ให้อยู่ ตลอดมา^{๑๘}

ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ให้ความหมายว่า ครอบครัวคือบุคคลที่มีสายสัมพันธ์ในทาง กฎหมาย โดยการสมรส มีบุตรหรือบุตรบุญธรรม ครอบครัวเดียวกันอาจจะไม่อยู่ร่วมหลังคาเรือน เดียวกันได้ แต่ทุกคนในครอบครัวมีปฏิภิริยาต่อกัน ในบทบาทสามีภรรยา มารดาบิดากับบุตร มีจิตใจ ผูกพันกันเช่นนี้ เป็นต้น^{๑๙}

วคิน อินทสระ ให้ความหมายไว้ว่า ครอบครัวคือหน่วยย่อยที่สุดในสังคม เมื่อหลายครอบครัว มารวมกันเป็นสถาบันครอบครัวที่มีความเข้มแข็ง สามัคคี ปรองดองกัน สังคมโดยรวม และรัฐหรือ ประเทศชาติก็ย่อมเข้มแข็ง^{๒๐}

นายแพทย์เกษม ตันติผลาชีวะ ให้ความหมายว่า ครอบครัวเป็นสถาบัน ทางสังคมที่เล็ก ที่สุด ประกอบด้วยคนตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปมาอยู่ร่วมกัน โดยมีความผูกพันกันอย่างใกล้ชิดทางสายเลือด ทางการแต่งงาน ทางอารมณ์ และมีการเอื้ออาทรเลี้ยงดูกัน^{๒๑}

งามตา วนิทนานนท์ กล่าวว่า การที่ผู้ใหญ่ปฏิบัติต่อเด็กในชีวิตประจำวันเป็นการอบรมสั่ง สอนบุตรธิดาและฝึกอบรมลักษณะและพฤติกรรมของเด็กทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม^{๒๒}

^{๑๗} เสถียรธรรมสถาน, **มีความสุขให้ลูกเห็นเป็นคนดีให้ลูกดู**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์ ธรรมะ, ๒๕๕๓), หน้า ๘๙.

^{๑๘} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **พระในบ้าน**, (กรุงเทพฯมมหานคร : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๒-๖.

^{๑๙} ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, **ความสัมพันธ์ในครอบครัว**, (กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๑๙), หน้า ๔

^{๒๐} วคิน อินทสระ, **ชีวิตกับครอบครัว**, (กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๗), หน้า ๘.

^{๒๑} นายแพทย์เกษม ตันติผลาชีวะ, **“การพัฒนาครอบครัว”**, คณะอนุกรรมการด้านครอบครัว สำนักงาน คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, หน้า ๒๐๙

^{๒๒} งามตา วนิทนานนท์, **“ลักษณะทางพุทธศาสนาและพฤติกรรมศาสตร์ของบิดามารดาที่เกี่ยวข้องกับ การอบรมเลี้ยงดูบุตร”**, รายงานการวิจัย ฉบับที่ ๕๐, (สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ โรฒ, ๒๕๓๖)

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระธัชชนนท์ ชยาภินนโท (จินหนุ) เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของสถาบันครอบครัว : ศึกษากรณีครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำสวนยางอำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่” สรุปได้ว่า หลักพุทธจริยธรรมเป็นประโยชน์ทั้งแก่เยาวชนและผู้ปกครอง หรือบุคคลทั่วไป ซึ่งวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของครอบครัว ได้แก่ วิธีการวางกฎข้อบังคับ คือไม่ให้ทำสิ่งที่เลวร้าย เช่น ลักขโมย เป็นต้น วิธีการถาม-ตอบปัญหา และวิธีการพูดคุยกันหรือสนทนากัน เป็นวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมของพระพุทธเจ้า ส่วนด้านกลอุบายและวิธีประกอบการถ่ายทอด ได้แก่ การทำเป็นตัวอย่าง การไม่ดื่มสุรา เป็นต้น การหาจังหวะและโอกาส เช่น ข่าวสารเหตุการณ์บ้านเมือง แบบยืดหยุ่น เช่น ไม่ให้ดื่มสุรา^{๒๓}

พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย) กล่าวว่า ครอบครัวตามความหมายทางพระพุทธศาสนา หมายถึง สถาบันที่บุคคลมาอาศัยอยู่ด้วยกันโดยมีพันธะทางกายและทางจิตร่วมกัน ได้แก่ ความสัมพันธ์ทางสายโลหิตหรือทางด้านสถานภาพทางสังคม เป็นบิดา มารดา บุตร เป็นต้น และมีความผูกพันทางจิต มีความรักความเอื้ออาทรต่อกัน บนฐานของหน้าที่และคุณธรรม^{๒๔}

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ และคณะ กล่าวว่า จากการศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยทางการอบรมสั่งสอนบุตรธิดา แสดงให้เห็นว่า ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบต่อหน้าที่การเสียสละ และเห็นผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตนนี้ จะกระทำได้โดยผ่านกระบวนการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาและความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับสมาชิกของครอบครัวทั้งสิ้น^{๒๕}

^{๒๓} พระธัชชนนท์ ชยาภินนโท (จินหนุ), “ศึกษาวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของสถาบันครอบครัว : ศึกษากรณี ครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๒๔} พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย). “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒.

^{๒๕}พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ (และคณะ), “การศึกษารูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของคนไทยกับกระบวนการทางสังคมประกิตของครอบครัวในปัจจุบันที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ”, **รายงานการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๒๕}Baumrind, “Current Patterns of Parental Authority.” **Developmental Psychology Monographs**, 1971,pp., 1-103.

วจนี ไทรงาม กล่าวว่า การที่มารดาบิดาหรือผู้อบรมสั่งสอนปลูกฝังให้เด็กมีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย สามารถพึ่งตนเองได้ โดยการให้ความรักความเอาใจใส่ให้ความช่วยเหลือคุ้มครองทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจเพื่อให้เด็กดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข^{๒๖}

อรนุช สุธีสังข์ กล่าวว่า การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาเป็นการปะทะสัมพันธ์ระหว่างมารดาบิดาและบุตรซึ่งหมายถึงวิธีการดูแลบุตรและพฤติกรรมกรรมการฝึกฝนบุตรรวมถึงการแสดงออกซึ่งคุณค่าเจตคติ ความสนใจและความเชื่อของมารดาบิดา^{๒๗}

พาร์สัน (Parson) ได้กล่าวถึงการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาว่าจะมีผลกระทบต่อบุคลิกภาพโดยตรงโดยเฉพาะอย่างยิ่งมารดาบิดาที่ใช้วิธีการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาแบบการลงโทษจะมีผลทำให้เด็กเกิดพฤติกรรมก้าวร้าวเมื่อเด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่จะมีพัฒนาการที่ไม่เหมาะสมได้^{๒๘}

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้เห็นว่า มีการศึกษาและวิจัยเรื่องราวเกี่ยวกับครอบครัวในสังคมไทยบ้าง แต่เป็นการศึกษาในลักษณะทั่วไป แต่การศึกษาในส่วนที่เตรียมความพร้อมสำหรับพ่อแม่เมื่อใหม่ ในการสร้างสถาบันครอบครัวให้เข้มแข็ง ยังขาดหายไป และยังไม่มียงานวิจัยเล่มใดที่แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงหลักธรรมสำหรับเป็นคู่มือในการสร้างความเข้มแข็งให้พ่อแม่เมื่อใหม่ได้มีความมั่นใจในการสร้างครอบครัว ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงการศึกษาเรื่อง “**หลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา**” เพื่อให้ทราบหลักธรรมและหลักการทางพระพุทธศาสนาที่เสริมสร้างความมั่นคงในสถาบันครอบครัว สืบไป

^{๒๖} วจนี ไทรงาม, “ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะเด็กตามพื้นฐานอารมณ์กับรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูของมารดา : กรณีศึกษามารดาของเด็กก่อนวัยเรียนโรงเรียนอนุบาลเอกชนเขตพระโขนงกรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาอนามัยแม่และเด็ก**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๙).

^{๒๗} อรนุช สุธีสังข์, “อิทธิพลของปัจจัยทางครอบครัวและการอบรมเลี้ยงดูที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกอาชีพของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิตสาขาจิตวิทยาให้คำปรึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒).

^{๒๘} Parson, Quoted in Baldwin, (1980), p : 499, อ้างในวงษ์เดือน สายสุวรรณ, “ประวัติการถูกลงโทษของมารดา พฤติกรรมก้าวร้าวของมารดาและพฤติกรรมก้าวร้าวของบุตรที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการลงโทษบุตรของมารดา” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยาชุมชน ภาควิชาจิตวิทยาและการแนะแนว**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔.

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยอาศัยข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วรรณกรรมทางศาสนา วรรณกรรมคำสอน หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และบทความวิชาการที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย (Research Process) ดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ ขั้นตอนการศึกษาข้อมูล

ขั้นตอนการศึกษาข้อมูล คือการค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรมตามหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยจำแนกข้อมูลเป็น ๒ ระดับ คือ

๑. **ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source)** จะศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่กล่าวถึง ทิศ ๖ ประการ และ มงคล ๓๘ ประการ ได้แก่ ๑. ความหมาย ลักษณะ ความสำคัญของหลักธรรมแต่ละหมวด ๒. การวิเคราะห์หลักธรรมเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว ได้แก่ ทิศ ๖ ประการ และ มงคล ๓๘ ประการ และ ๓.การบูรณาการหลักธรรมเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว

๒. **ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source)** ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากตำราวิชาการ บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ที่เกี่ยวกับการเสริมความมั่นคงในครอบครัว

๑.๗.๒ ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร จึงได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามลักษณะของข้อมูล หลังจากที่ได้ศึกษาตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลทั้งหมดแล้ว มีขั้นตอน ดังนี้

๑) ศึกษาสภาพทั่วไปของปัญหาที่เกิดกับครอบครัวที่ขาดความพร้อมเกิดความแตกแยก และหลักธรรมเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว ได้แก่ ทิศ ๖ และ มงคล ๓๘ ประการ โดยจะศึกษา ๓ ประเด็น คือ ๑. ความหมาย ลักษณะ ความสำคัญของหลักธรรมดังกล่าว

๒) การวิเคราะห์หลักธรรมเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว ได้แก่ ทิศ ๖ ประการ และ มงคล ๓๘ ประการ

๓) บูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่เมื่อใหม่ในสังคมไทย

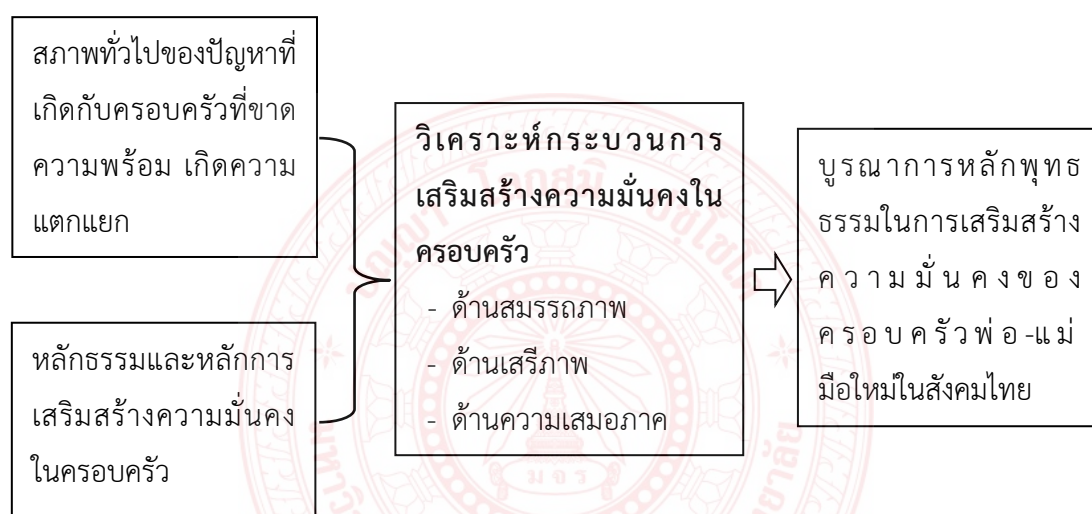
๑.๗.๓ ขั้นสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยจะสรุปผลการศึกษาและนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนา โดยนำข้อวิจัยทั้งหมดมาอภิปรายสรุป ตอบปัญหาตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาและเป็นแนวทางการปฏิบัติต่อไป

๑.๘ กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย แบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอน ได้แก่ ๑. สภาพทั่วไปของปัญหาที่เกิดขึ้นกับครอบครัวที่ขาดความพร้อม เกิดความแตกแยก และหลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว ๒. หลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว ๓. บูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ในสังคมไทย

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

แผนภูมิที่ ๑ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๙.๑ ได้ทราบหลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา

๑.๙.๒ ได้ทราบกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา

๑.๙.๓ ได้บูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ในสังคมไทย

๑.๙.๔ ผลการศึกษาวิเคราะห์จะเป็นแนวทางพัฒนาพ่อแม่มือใหม่ในสังคมไทย เพื่อจะนำไปสู่การจัดการด้านการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัว

บทที่ ๒

หลักธรรมและหลักการ

เสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะกำหนดแนวทางการศึกษาหลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา ได้แก่ ๑. ความเป็นมา ความหมายและแนวทางการปฏิบัติตามหลักธรรมเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว ๒. หลักการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ ความเป็นมา ความหมาย และแนวทางการปฏิบัติ

ตามหลักธรรมเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว

ครอบครัวถือเป็นสถาบันหลักที่จะทำให้สังคมเข้มแข็ง หากครอบครัวอ่อนแอ ย่อมส่งผลกระทบต่อสังคมโดยปริยาย หลักธรรมคำสอนที่มีความเกี่ยวข้องกับการสั่งสอนบุตรธิดา ที่สามารถนำมาปรับพฤติกรรมเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว ซึ่งแต่ละหลักธรรมจะมุ่งเน้นแนวทางการประพฤติปฏิบัติต่อกัน ให้อยู่ร่วมกันด้วยความรักความเข้าใจ การสร้างสัมพันธภาพอันดี ด้วยความเข้าใจกันอย่างมีมิตรไมตรีกับผู้ที่อยู่แวดล้อมตัวเรา หรือผู้ที่เราต้องเกี่ยวข้อง หลักพุทธธรรมที่จะเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว ได้แก่ ๑) มงคล ๓๘ ประการ เริ่มตั้งแต่การไม่คบคนพาลเป็นปฐมมงคล ถึงจิตเกษมเป็นปัจฉิมมงคล ๒) ทิศ ๖ ประการ ตั้งแต่ทิศเบื้องหน้าเป็นปฐมทิศ ถึงทิศเบื้องบนเป็นปัจฉิมทิศ และ ๓) หลักธรรมหมวดที่เกี่ยวกับความมั่นคงของครอบครัว ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๒.๑.๑ ความเป็นมา ความหมาย และแนวทางการปฏิบัติ มงคล ๓๘ ประการ

ความเป็นมา

มงคล ๓๘ เป็นหลักธรรมที่นำความเจริญก้าวหน้ามั่นคงมาสู่ครอบครัว พระพุทธเจ้าได้วางหลักการทั้งที่เป็นข้อห้ามและข้อปฏิบัติ ตั้งแต่พื้นฐานจนกระทั่งจิตหลุดพ้นจากอาสวะกิเลส เหตุการณ์เกิดขึ้นเมื่อสมัยหนึ่ง^๑ พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามที่อนาถบิณฑิกเศรษฐีสร้างถวาย ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล เทวดาตนหนึ่ง เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว มีรัศมีดงามยิ่งนัก ทำพระวิหารเชตวันให้สว่างไสว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วยืนอยู่ ณ ที่

^๑ ขุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๒๗/๓๗๑

ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า เทวดาและมนุษย์เป็นอันมาก ผู้หวังความสวัสดิภาพกันคิดมงคลทั้งหลาย ขอพระองค์ได้โปรดตรัสอุดมมงคลเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถา ดังนี้

คาถาที่ ๑ ตรัส ๓ มงคล ได้แก่

- การไม่คบคนพาล ๑
- การคบบัณฑิต ๑
- การบูชาบุคคลที่ควรบูชา ๑

นี้เป็นอุดมมงคล

คาถาที่ ๒ ตรัส ๓ มงคล ได้แก่

- การอยู่ในประเทศอันสมควร ๑
- ความเป็นผู้มีบุญอันทำไว้แล้วในกาลก่อน ๑
- การตั้งตนไว้ชอบ ๑

นี้เป็นอุดมมงคล

คาถาที่ ๓ ตรัส ๔ มงคล ได้แก่

- พาหุสัจจะ ๑
- ศิลปะ ๑
- วินัยที่ศึกษาดีแล้ว ๑
- วาจาสุภาสิต ๑

นี้เป็นอุดมมงคล

คาถาที่ ๔ ตรัส ๔ มงคล ได้แก่

- การบำรุงมารดาบิดา ๑
- การสงเคราะห์บุตร ๑
- การสงเคราะห์ภรรยา ๑
- การงานอันไม่อาภูล ๑

นี้เป็นอุดมมงคล

คาถาที่ ๕ ตรัส ๔ มงคล ได้แก่

- ทาน ๑
- การประพฤติธรรม ๑
- การสงเคราะห์ญาติ ๑
- กรรมอันไม่มีโทษ ๑

นี้เป็นอุดมมงคล

คาถาที่ ๖ ตรัส ๓ มงคล ได้แก่

- การงดเว้นจากบาป ๑
- ความสำรวมจากการดื่มน้ำเมา ๑
- ความไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย ๑

นี้เป็นอุดมมงคล

คาถาที่ ๗ ตรัส ๕ มงคล ได้แก่

- ความเคารพ ๑
- ความประพฤติถ่อมตน ๑
- ความสันโดษ ๑
- ความกตัญญู ๑
- การฟังธรรมโดยกาล ๑

นี้เป็นอุดมมงคล

คาถาที่ ๘ ตรัส ๔ มงคล ได้แก่

- ความอดทน ๑
- ความเป็นผู้ว่าง่าย ๑
- การได้เห็นสมณะทั้งหลาย ๑
- การสนทนาธรรมโดยกาล ๑

นี้เป็นอุดมมงคล

คาถาที่ ๙ ตรัส ๔ มงคล ได้แก่

- ความเพียร ๑
- พรหมจรรย์ ๑
- การเห็นอริยสัจ ๑
- การกระทำนิพพานให้แจ้ง ๑

นี้เป็นอุดมมงคล

คาถาที่ ๑๐ ตรัส ๓ มงคล ได้แก่

- จิตของผู้ได้อันโลกธรรมทั้งหลายถูกต้องแล้ว ย่อมไม่หวั่นไหว ๑
- ไม่เศร้าโศก ๑
- ปราศจากภวตัณหา ๑
- เป็นจิตเกษม ๑

นี้เป็นอุดมมงคล

ความหมาย มงคลข้อที่ ๑ (การไม่คบคนพาล)

คัมภีร์มั่งคั่งตถปิณี กล่าวไว้ว่า “สัตว์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ผู้ประกอบด้วยอกุศลกรรมบถ ๑๐ มีปามาติบาตเป็นต้น ชื่อว่า คนพาล”^๒

คนพาล คือผู้เป็นอยู่ ดำรงชีพ ดำเนินชีวิต มีลมหายใจในเช้าและหายใจเข้าออก ไม่ใช่ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา วิธีสังเกตลักษณะคนพาล คือ คิดเรื่องที่ชั่ว ด้วยอำนาจอภิชฌา พยาบาท และมิจฉาทิฎฐิ เมื่อพูด ก็พูดคำที่ชั่ว ด้วยอำนาจมุสาวาท เมื่อทำ ก็ทำกรรมที่ชั่ว ด้วยอำนาจกายทุจริตมีปามาติบาตเป็นต้น พระพุทธเจ้าตรัสว่า^๓ "ภิกษุทั้งหลาย พาลลักษณะ พาลนิมิต พาลาปทานของคนพาล ๓ ประการ มีอะไรบ้าง ? ภิกษุทั้งหลาย คนพาลในโลกนี้ ย่อมเป็นผู้คิดแต่เรื่องที่เกิดชั่ว พูดแต่คำที่พูดชั่ว ทำแต่กรรมที่ทำชั่ว"

คนพาล หมายถึงคนที่มีความประพฤติไม่ดีทั้งทางกาย วาจาและใจ มีลักษณะ ๓ ประการ คือ ๑. คิดชั่ว คือการมีจิตคิดอยากได้ในทางทุจริต ความพยาบาทและมิจฉาทิฎฐิ คือเห็นผิดเป็นชอบ ๒. พูดชั่ว คือคำพูดที่ประกอบไปด้วยวจีทุจริต เช่น พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพ้อเจ้อ ๓. ทำชั่ว คือทำอะไรที่ประกอบด้วยกายทุจริต เช่น การฆ่าสัตว์ ลักขโมย ฉ้อโกง ฉุดคร่าอณาจาร ประพฤติผิดในกาม คนพาลมักปรากฏในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ ๑) ชอบแนะนำ นำพาไปในทางที่ผิด เช่น แนะนำให้ไปเล่นการพนัน ให้ไปลักขโมย ให้กินยาบ้า ให้เสพยา ขวนไปฉุดคร่าอณาจาร เป็นต้น ๒) ชอบทำในสิ่งที่ไม่ใช่ธุระ เช่น ไม่ทำงานตามหน้าที่ของตนให้เรียบร้อย แต่กลับชอบจะไปก้าวกายยุ่งกับหน้าที่การงานของผู้อื่น หรือไปจับผิดเพื่อนร่วมงาน แกล้ง ยุ้ง นินทาว่าร้ายกันและกัน เป็นต้น ๓) ชอบทำผิดโดยเห็นสิ่งผิดเป็นของดี เช่น การสูบบุหรี่ได้เป็นฮีโร่ เห็นคนที่ซื้อสัตย์เป็นคนโง่ไม่กินตามน้ำ ชอบรับสินบน ทุจริตในหน้าที่ หรือช่วยพวกพ้องให้พ้นจากความผิด เป็นต้น ๔) จะโกรธเคืองเมื่อพูดเตือน เช่น การเตือนเรื่องการเที่ยวเตร่ เตือนเรื่องการดื่มเหล้า กลับบ้านดึก เตือนเรื่องการคบเพื่อน เป็นต้น คนพวกนี้จะโกรธเมื่อได้รับการตักเตือน และไม่รับฟัง ๕) ไม่มีระเบียบวินัย เช่น ไม่เข้าคิวตามลำดับก่อนหลัง แต่ชอบแซงคิวอย่างหน้าด้าน ๆ ทั้งขยะลงคลอง หรือข้างทาง ไม่เคารพกฎหมายของบ้านเมือง หรือของท้องถิ่น เป็นต้น

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๑ (การไม่คบคนพาล)

คนพาล เป็นผู้นำรังเกียจ ไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้อง ไม่เข้าไปใกล้ ไม่ยอมรับความเป็นสหายจากคนพาล เพราะคนพาล อุปมาเหมือนปลาเน่า ผู้คบคนพาล เกี่ยวข้องกับคนพาล ก็เป็นเช่นกับใบไม้ห่อปลาเน่า เป็นผู้ถูกวิญญูชนตำหนิ ชีวิตมีแต่จะตกต่ำ ให้หลีกเลี่ยง เว้นห่างจากเหล่าคนพาล มิ

^๒ คณะกรรมการแผนกตำรากรมการศึกษานานาชาติ, มั่งคั่งตถปิณี แปลเล่ม๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, หน้า ๑๔๗

^๓ เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๑.

เช่นนั้น ก็จะถูกคนพาลชักจูงไปในทางเสื่อม เหมือนปลาที่อยู่ข้องเดียวกันกับปลาเน่า แม้ว่าปลาตัวนั้น จะยังมีชีวิต ยังไม่ตาย ก็มีกลิ่นเหม็นไปด้วย

ความหมาย มงคลข้อที่ ๒ (การคบบัณฑิต)

คัมภีร์มังคลัตถทีปนี ให้ความหมายของ “บัณฑิต” ไว้ว่า หมายถึง “บุคคลที่ประกอบด้วย กุศลกรรมบถ ๑๐ มีการเว้นจากการฆ่าสัตว์ชื่อว่า บัณฑิต”^๔

บัณฑิต คือผู้ที่คิดดี พุทธมีประโยชน์ และทำดี เป็นผู้ประกอบด้วยกุศลกรรมบถ ๑๐ เว้นจากการฆ่าสัตว์เป็นต้น เช่น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระมหาสาวก ๘๐ และพระสาวกของพระตถาคตอื่น ๆ รวมถึงผู้ที่ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในอุทฺธสตฺถุ^๕ ในโกสลสังยุต อย่างนี้ว่า “ธีรชนท่านเรียกว่า 'บัณฑิต' เพราะยึดประโยชน์ ๒ ประการ คือประโยชน์ในทิฏฐธรรม และประโยชน์ในสัมปรายภพ” บัณฑิต คือคนที่มีคุณลักษณะที่ดีทั้งทางกาย วาจาและใจ เช่น ๑) เป็นคนคิดดี คือไม่คิดละโมภ ไม่พยายามบงการใคร รู้จักให้อภัย เชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ ความกตัญญู รู้คุณ เป็นต้น ๒) เป็นคนพูดดี คือวจีสัจจิต พูดจริง ทำจริงไม่โกหก ไม่พูดหยาบ ถากถาง นินทาว่าร้าย ๓) เป็นคนทำดี คือทำอาชีพสุจริต มีเมตตา ทำทานเป็นปกตินิสัย อยู่ในศีลธรรม ทำสมาธิภาวนา บัณฑิตจะปรากฏตัวในภาพของผู้ช่วยเหลือผู้อื่น เช่น ๑) ชอบชักนำในทางที่ถูกที่ควร เช่น การชักนำให้เลิกทำในสิ่งที่ผิด ตักเตือนให้ทำความดี อย่างเช่น ให้เลิกเล่นการพนัน เป็นต้น ๒) ชอบทำในสิ่งที่ เป็นธรรมา เช่น การทำหน้าที่ของตนให้ลุล่วง และใช้เวลาที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ ไม่ก้าวร้าวเรื่องของผู้อื่นเว้นแต่จะได้รับการร้องขอ ๓) ชอบทำและแนะนำสิ่งที่ถูกที่ควร เช่น การพูดและทำอย่างตรงไปตรงมา แนะนำการทำทานที่ถูกต้อง ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อคนอื่น ๔) รับฟังดี ไม่โกรธ เช่น เมื่อมีคนมาว่ากล่าวก็ไม่ถือโทษ หรือโกรธ หรือทำอวดดี แต่จะรับฟังแล้วนำไปพิจารณา โดยยุติธรรม แล้วนำมาแก้ไขปรับปรุง ๕) รู้ระเบียบ กฎกติกามรรยาทที่ดี เช่น การรักษาระเบียบวินัย ขององค์กร เพื่อให้หมู่คณะมีความเป็นระเบียบ และการดำเนินงานไม่สับสน หรือการรักษาความสะอาด ปฏิบัติ และเคารพกฎของสถานที่ ไม่ทำตามอำเภอใจ

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๒ (การคบบัณฑิต)

บัณฑิต คือผู้ที่คิดดี พูดดี ทำดี ควรเข้าหา ควรเข้าไปใกล้แสวงหาความรู้คำแนะนำที่เป็นสาระประโยชน์ บัณฑิตเป็นเช่นกับของหอมมีกลิ่นเป็นต้น การคบบัณฑิตก็เหมือนไปไม้ที่พื้นของ

^๔ คณะกรรมการแผนกตำรามหาวิทยาลัยรามคำแหงราชวิทยาลัย, อ้างแล้ว, หน้า ๒๐-๒๑.

^๕ ส. ส. ๑๕/๑๓๐

หอมมีกฤษณาเป็นต้น นักปราชญ์ก็สรรเสริญผู้คบบัณฑิต ให้เข้าหา เข้าใกล้ชิดน้อมรับฟังคำแนะนำ
พร้าสอน เพื่อนำความรู้มาเปลี่ยนแปลงชีวิตให้มีคุณภาพ

ความหมาย มงคลข้อที่ ๓ (การบูชาบุคคลที่ควรบูชา)

ในคัมภีร์อรรถกถา ปรมัตถโชติกา ได้อธิบายไว้ว่า “คนที่ควรบูชา หมายถึงพระพุทธเจ้า
พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอริยสาวกทั้งหลาย”^๖

การบูชา คือ การทำสักการะ เคารพบนอบและไหว้ การยกย่องเชิดชู กำหนดบุคคลผู้มี
คุณธรรมอย่างสูงสุด ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอริยสาวก ท่านเหล่านั้น ได้ชื่อ
ว่า ปุชนิยบุคคล เพราะทำภาวะแห่งการบูชาที่บุคคลทำในตนแม้เล็กน้อย นำประโยชน์สุขมาให้ตลอด
กาลนาน

บุคคลที่ควรบูชา มีดังนี้ ๑) พระพุทธเจ้า ๒) พระปัจเจกพระพุทธเจ้า พระสงฆ์ใน
พระพุทธศาสนา ๓) พระมหากษัตริย์ผู้ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ๔) บิดามารดา ๕) ครูอาจารย์ ที่มี
ความรู้ดี มีความสามารถ และประพฤติดี ๖) อุปัชฌาย์ หรือผู้บังคับบัญชาที่มีความประพฤติดี ตั้งอยู่
ในธรรม

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๓ (การบูชาบุคคลที่ควรบูชา)

การบูชา คือการแสดงความเคารพบุคคลที่เรานับถือ ยกย่อง เลื่อมใส ในบุคคลคนนั้น ซึ่ง
การบูชาแบ่งออกเป็น ๒ อย่าง ได้แก่ ๑) อามิสบูชา คือ การบูชาด้วยสิ่งของ อุปถัมภ์อุปัฏฐากดูแล
ตอบแทนผู้มีพระคุณและผู้มีบุญคุณ เช่น การนำเงินให้พ่อแม่ไว้ใช้จ่าย หรือมอบทรัพย์สินให้พ่อแม่
หรือการนำดอกไม้ ธูปเทียนไปบูชาพระก็ถือเป็นอามิสบูชา เป็นต้น ๒) ปฏิบัติบูชา คือ การบูชาด้วย
การเจริญสมาธิภาวนา การฝึกจิตให้ไม่ฟุ้งซ่าน เห็นความจริงในความเป็นไปของโลก เป็นต้น นำคำสั่ง
สอนของปราชญ์มาประพฤติปฏิบัติ เชิดชูเทิดทูนท่านด้วยการปฏิบัติตามคำสอน สืบทอดปฏิบัติท่าน

บูชาบุคคลผู้สูงโดยคุณธรรม ย่อมทำให้ชีวิตประสบความสำเร็จในปัจจุบันและเป็นอุปนิสัย
แห่งมรรคผล จึงต้องยกย่อง ให้เกียรติในฐานะผู้มีคุณต่อโลกและสังคม การยกย่อง หรือบูชาท่าน
เหล่านั้นจะทำให้ชีวิตมีความเจริญก้าวหน้า

ความหมาย มงคลข้อที่ ๔ (การอยู่ในประเทศอันสมควร)

ประเทศอันสมควร หมายถึง ประเทศ หรือชุมชน หมู่บ้าน ที่บริษัท ๔ สามารถสัญจรไปมา
ทำบุญกิริยาวัตถุ มีทาน เป็นต้น มีการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า และการได้อยู่อาศัยใน

^๖ ดูรายละเอียดใน ขุ.ขุ.อ.(บาลี) ๑/๑๒๒, ขุ.ขุ.อ.(ไทย) ๑/๑๙๗

ประเทศที่มีลักษณะดังกล่าว ถิ่นอันเหมาะสมประกอบด้วยสิ่งแวดล้อม ๔ อย่าง ได้แก่ ๑) อากาศเป็นที่สบาย หมายถึง อยู่แล้วสบาย เช่น สะอาด เดินทางไปมาสะดวก อากาศดี เป็นแหล่งชุมชน ไม่มีแหล่งอบายมุข เป็นต้น ๒) อาหารเป็นที่สบาย หมายถึง อาหารการกินอุดมสมบูรณ์ เช่น มีแหล่งอาหารที่สามารถจัดซื้อหาได้ง่าย เป็นต้น ๓) บุคคลเป็นที่สบาย หมายถึง ที่ที่มีคนดี จิตใจโอบอ้อมอารี ถ้อยทีถ้อยอาศัย มีศีลธรรม ไม่มีโจร นักเลง หรือใกล้แหล่งอิทธิพล เป็นต้น ๔) ธรรมะเป็นที่สบาย หมายถึง มีที่พึ่งด้านธรรมะ มีที่พึ่งธรรม เช่น มีวัดอยู่ในละแวกนั้น มีโรงเรียน หรือแหล่งศึกษาหาความรู้ เป็นต้น

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๔ (การอยู่ในประเทศอันสมควร)

สร้างบรรยากาศ สภาพแวดล้อมให้เหมาะในการอยู่ร่วมกัน เลือกรักษาทำเลที่ตั้งที่อยู่ อาหารการกิน คนรอบข้าง และสถานที่อบรมจิตใจอย่างเหมาะสม เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี เข้าไปอาศัยอยู่ในประเทศอันสมควร ทำให้ได้เห็นพระรัตนตรัย จัดเป็น **ทิสสนานุตตริยะ** ได้ฟังธรรมะ ฟังถ้อยคำพรรณนาคุณพระรัตนตรัย จัดเป็น **สวานานุตตริยะ** ได้อริยทรัพย์ ๗ อย่าง มีเกิดศรัทธาเลื่อมใส เป็นต้น จัดเป็น **ลาภานุตตริยะ** ศึกษาหลักธรรมบำเพ็ญไตรสิกขา จัดเป็น **สิกขานุตตริยะ** ได้ปรนนิบัติพระรัตนตรัยจัดเป็น **ปาริจรียนุตตริยะ** ความระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยเสมอ จัดเป็น **อนุสสานุตตริยะ**

ความหมาย มงคลข้อที่ ๕ (ความเป็นผู้มีบุญอันทำไว้แล้วในกาลก่อน)

ในคัมภีร์อรรถกถาปรหมัตตโชติกา ได้แสดงถึง การทำบุญไว้ในกาลก่อนไว้ว่า “ความเป็นผู้ปรารถนาพระพุทธรเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระชินาสพ สร้างสมบุญกุศลไว้ในชาติที่ล่วงแล้ว ชื่อว่าความเป็นผู้ทำบุญไว้ในกาลก่อน”^๗ บุญเป็นชื่อของความสุก ผู้สั่งสมกุศลไว้ในชาติที่ล่วงมาแล้ว ชื่อว่าผู้ได้ทำบุญไว้ในปางก่อน ผู้มีบุญเมื่อทำสิ่งใดก็ย่อมสำเร็จ ได้สดับรับพระธรรมเทศนาของพระพุทธรเจ้า เป็นต้น ย่อมรู้เร็ว และบรรลุธรรมเร็ว เพราะผลบุญที่เคยทำไว้ในอดีตหนุนนำ

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๕ (ความเป็นผู้มีบุญอันทำไว้แล้วในกาลก่อน)

ความเป็นผู้ชวนชวาย หมั่นสั่งสมทำบุญ มี ๑๐ อย่าง ได้แก่ ๑) **ทานมัย** บุญสำเร็จจากการให้วัตถุสิ่งของ ๒) **ศีลมัย** บุญสำเร็จจากการงดเว้นจากทุจริตทางกายและวาจา ๓) **ภาวนามัย** บุญสำเร็จจากการอบรมจิตให้สงบจากกิเลส (สมถภาวนา) และการอบรมปัญญาเพื่อละกิเลสทั้งปวง (วิปัสสนาภาวนา) ๔) **อปจายนมัย** บุญสำเร็จจากการอ่อนน้อมถ่อมตน ๕) **เวทยาวัจจมัย** บุญ

^๗ ดูรายละเอียดใน ขุ.ขุ.อ.(บาลี) ๑/๑๑๕, ขุ.ขุ.อ.(ไทย) ๑/๑๙๗.

สำเร็จจากการมีจิตอาสา ช่วยเหลืองานผู้อื่น ๖) **ปัตติทานมัย** บุญสำเร็จจากการชวนคนอื่นให้มีส่วนร่วมในบุญ ๗) **ปัตตานุโมทนา มัย** บุญสำเร็จจากการยินดีในกุศลที่ผู้อื่นได้กระทำแล้ว ๘) **อัมมัสสวนมัย** บุญสำเร็จจากการฟังพระสัทธรรม ศึกษาธรรม ๙) **อัมมเทสนามัย** บุญสำเร็จจากการแสดงนำเสนอบุญพระสัทธรรม ๑๐) **ทิฏฐุชกรรม** การกระทำความเห็นให้ตรง การกระทำความเห็นให้ตรงถูกต้องตามความเป็นจริง เป็นสัมมาทิฏฐิ

ความหมาย มงคลข้อที่ ๖ (การตั้งตนไว้ชอบ)

ในคัมภีร์อรรถกถา ปรมัตถโชติกา ได้แสดงถึงลักษณะของการ ตั้งตนชอบไว้ว่า “คนบางคนในโลกนี้ ย่อมทำตนที่ทุกสิ่งให้ตั้งอยู่ในสุศีล ตนที่ไม่มีศรัทธาให้ตั้งอยู่ในสัทธาสัมปทา ตนที่ตระหนี่ให้ตั้งอยู่ในจาคสัมปทา การตั้งตนดังกล่าว ชื่อว่า ตั้งตนไว้ชอบ”^๘

คำว่า “ตน” นี้ มุ่งหมายถึง ใจ ส่วนคำว่า “ชอบ” หมายถึง คุณธรรม ความดีงาม ความถูกต้อง ปฏิบัติชอบตามธรรมเนียมประเพณี กฎระเบียบ กฎหมาย ในที่สุด ปฏิบัติถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ประครองรักษาใจให้อยู่ในธรรมนองคลองธรรม ตั้งตนไว้ชอบ หมายถึง ประพฤติตนให้เหมาะสมกับฐานะและหน้าที่ของตน การตั้งจิตไว้ในความดี ความมีกุศล รู้จักประมาณตน ไม่มี ความอหังการ รู้จักการปรับตัวให้ตั้งมั่นในความดี เช่น เมื่อตนยังไม่มีศีลก็ให้ปรับตัวให้ตั้งอยู่ในศีล เมื่อตนยังไม่มีศรัทธาก็ให้ปรับตัวให้ตั้งอยู่ในศรัทธา เมื่อตนยังมีความตระหนี่เห็นแก่ตัวก็ให้ตั้งตนอยู่ในการบริจาคและให้ทาน เป็นต้น

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๖ (การตั้งตนไว้ชอบ)

สร้างศรัทธาเลื่อมใสให้เกิดในพระรัตนตรัย ยินดีพอใจในการเสียสละบริจาคทาน ไม่เป็นคนตระหนี่ถี่เหนียว สมาทานศีล ยึดหลักศีล ๕ เป็นต้นในการดำเนินชีวิต แสวงหาความรู้มีสติปัญญา มีความรู้ภูมิความเข้าใจถูก ดำเนินชีวิตอย่างมีเป้าหมาย ด้วยความถูกต้องและสุจริต อยู่ในสัมมาอาชีพ มีศีลธรรม มีจิตอาสา การตั้งเป้าหมายในชีวิตและเดินตามความฝันที่ตนตั้งไว้โดยให้อยู่กรอบแห่งศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ

ความหมาย มงคลข้อที่ ๗ (พาหุสัจจะ)

ในคัมภีร์มังคลัตถปิณี ได้แสดงถึงความเป็นพหุสูต หรือ ความเป็นพาหุสัจจะของคฤหัสถ์ไว้ว่า “ความเป็นผู้ฉลาดของเหล่าคฤหัสถ์ ซึ่งเกิดขึ้นเพราะฟังหรือเรียน ศิลปะภายนอก ชื่อว่าพาหุสัจจะ

^๘ ดูรายละเอียดใน ขุ.ขุ.อ.๑/๑๑๖, ขุ.ขุ.อ.(ไทย) ๑/๑๙๗.

ของคฤหัสถ์ แม้ในพหุสัจจะของคฤหัสถ์นั้น พหุสัจจะใดไม่มีโทษ พหุสัจจะนั้นก็จัดเป็นมงคล เพราะเป็นเหตุนำมาซึ่งประโยชน์สุขในโลกทั้งสอง^๙

พหุสัจจะ หมายถึง ความเป็นผู้ได้ยินได้ฟังมามาก ศึกษามามาก จนเกิดความรู้ความเข้าใจ ในสิ่งที่ได้ยินได้ฟังมา เป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องที่ได้ยินได้ฟังมา มีข้อมูลสำหรับนำไปพูดไปอธิบายให้ผู้อื่น รู้ได้เข้าใจ แต่มุ่งเน้นไปที่การศึกษาหลักธรรม สาระที่จะก่อให้เกิดประโยชน์กับชีวิต

ความเป็นพหุสัจจะ หมายถึง การฟังมามาก หรือศึกษาหาความรู้ใส่ตัวมามาก จริงอยู่ คนเรามีเขว้าปัญญาดั้งแต่เกิดมาไม่เท่ากัน แต่คนมีเขว้าปัญญามาก ถ้าไม่มีการศึกษาที่ดีแล้ว เขว้าที่มีอยู่ก็ไร้ซึ่งประโยชน์ การเป็นผู้ฟังมาก เรียนมาก จะทำให้เราหยั่งทราบถึงเหตุผล นำตัวเองออกจากอวิชชา สามารถปรับแต่งความรู้ที่นำมาใช้กับชีวิตของตนและสามารถสร้างจิตที่บริสุทธิ์แก่ตนและนำตนไปสู่หนทางพ้นทุกข์ได้

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๗ (พหุสัจจะ)

เข้าไปหาท่านที่มีความรู้แล้วศึกษาเรียนรู้ เชื่อฟังคำแนะนำสั่งสอนของท่านผู้รู้ด้วยความเคารพ และจะต้องศึกษาให้ได้รับความรู้ทั้ง ๒ ทาง ได้แก่ ๑) ทางโลก ๒) ทางธรรม การปฏิบัติในมงคลข้อนี้ คือ ๑) ความตั้งใจฟัง ก็คือ ชอบฟัง ชอบอ่านหาความรู้ และค้นคว้า เป็นต้น ๒) ความตั้งใจจำ ก็คือ รู้จักวิธีจำ โดยตั้งใจอ่านหรือฟังในสิ่งนั้น ๆ และจับใจความให้ได้ ๓) ความตั้งใจท่อง ก็คือ ท่องให้รู้โดยอัตโนมัติ ไม่ลืม ในสิ่งที่เป็นสาระสำคัญ ๔) ความตั้งใจพิจารณา ก็คือ การรู้จักพิจารณา ตรikirตรองในสิ่งนั้น ๆ อย่างทะลุปรุโปร่ง ๕) ความเข้าใจในปัญหา ก็คือ การรู้อย่างแจ่มแจ้งในปัญหา อย่างถ่องแท้ด้วยปัญญา

ความหมาย มงคลข้อที่ ๘ (ศิลปะ)

ในคัมภีร์มัจฉลัตถทีปนี ได้แสดงถึงเรื่องที่ว่าด้วยศิลปะเอาไว้ว่า “ความเป็นผู้ฉลาดในหัตถกรรมมี ๒ อย่าง ด้วยสามารถแห่งศิลปะของบรรพชิตและคฤหัสถ์ ชื่อว่า ศิลปะ”^{๑๐}

ศิลปะ หมายถึง ผลงานที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ ที่แสดงออกมาในรูปลักษณะต่าง ๆ ให้ปรากฏความงดงาม ความประทับใจ ความรู้สึกต่อสิ่งนั้น โดยการเลียนแบบธรรมชาติ การแสดงออกของบุคลิกภาพทางอารมณ์ของมนุษย์ การระบายความปรารถนาในใจของศิลปิน การแสดงออกของผลงานด้านต่าง ๆ ที่สร้างสรรค์ การฝึกฝนในศิลปะวิทยาการ ในวิชาชีพ

^๙ คณะกรรมการแผนกตำรากรมการศึกษานานาชาติ, อ้างแล้ว, หน้า ๑๔

^{๑๐} คณะกรรมการแผนกตำรากรมการศึกษานานาชาติ, อ้างแล้ว, หน้า ๑๕.

แขนงใดแขนงหนึ่งจนเชี่ยวชาญ และนำความเชี่ยวชาญนั้นมาสร้างความสุข ความเจริญแก่ตน ครอบครัวและสังคมส่วนรวมได้

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๘ (ศิลปะ)

เป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการทำงานที่จะช่วยกันทำไม่ว่าจะเล็กน้อยหรืองานใหญ่ ใช้ความรู้ความสามารถ อุบายวิธีที่จะทำงานให้สำเร็จลุล่วง การปฏิบัติในมงคลข้อนี้ คือ ๑) มีศรัทธาในความงดงามของสิ่งต่าง ๆ ๒) หมั่นสังเกตและพิจารณา ๓) มีความประณีต อารมณ์ละเอียดอ่อน ๔) เป็นคนสุขุม มีความคิดสร้างสรรค์

ความหมาย มงคลข้อที่ ๙ (วินัยที่ศึกษาดีแล้ว)

ในคัมภีร์อรรถกถา ปรมัตถโชติกา ได้แสดงถึงเรื่องวินัย ๒ ประเภท ไว้ว่า “วินัยของคฤหัสถ์ และวินัยของบรรพชิต ชื่อว่าวินัย”^{๑๑}

วินัย หมายถึง อุบายวิธีที่นำพาชีวิตให้พ้นจากความเดือดร้อน จากการประพฤติดีดชั่วธรรมเนียมประเพณี กฎหมายบ้านเมือง จากการประพฤติดีดชั่วธรรม อันเป็นเหตุให้ตนได้รับความลำบาก และสังคมได้รับความเดือดร้อน

วินัย หมายถึงการมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย การอยู่ในหลักปฏิบัติที่ดีงาม การเคารพตักทีกการอยู่ร่วมกัน ซึ่งจะนำมาซึ่งความสงบสุข ความสะอาดตาสะอาดใจแก่ผู้พบเห็น สำหรับคนทั่วไปนั้นการมีวินัยเป็นการควบคุมชีวิตจิตใจให้ดำเนินไปทางที่ดี ที่ชอบ หรือที่เรียกว่าอาคารยวินัย

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๙ (วินัยที่ศึกษาดีแล้ว)

ฝึกตนให้อยู่ในระเบียบแบบแผนและข้อบังคับอย่างเคร่งครัด ปฏิบัติตามกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ได้แก่ ๑) ไม่ฆ่าชีวิตคน หรือสัตว์ไม่ว่าจะน้อย ใหญ่ ๒) ไม่ลักทรัพย์ ยักยอกเงิน สิ่งของมาเป็นของตัว ๓) ไม่ประพฤติดีดในกาม ผิดลูกผิดเมีย ช่มชู้นกระทำชำเรา ๔) ไม่พูดโกหก หลอกลวงให้หลงเชื่อ หรือชวนเชื่อ ๕) ไม่พูดส่อเสียด นินทาว่าร้าย ยุยงให้คนแตกแยกกัน ๖) ไม่พูดจาหยาบคาย ให้เป็นที่แกล้งของคนอื่น ๗) ไม่พูดจาไร้สาระ ๘) ไม่โลภอยากได้ของเขา คือมีความคิดอยากเอาของคนอื่นมาเป็นของเรา ๙) ไม่คิดร้าย ผูกใจเจ็บ แค้น ปองร้ายคนอื่น ๑๐) ไม่เห็นผิดเป็นชอบ เช่น เห็นว่าพ่อแม่ไม่มีความสำคัญ บุญหรือกรรมไม่มีจริง เป็นต้น

^{๑๑} ชุ.ชุ.อ.(ไทย) ๑/๒๐๐.

ความหมาย มงคลข้อที่ ๑๐ (วาจาสุภาสิต)

ในวาทศาสตร์ จตุตถปัญญาจารย์ พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงถึง องค์ประกอบของวาจาสุภาสิต ๕ ประการเอาไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย วาจาประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ เป็นวาจาสุภาสิต ไม่เป็นวาจาทุพภาสิต เป็นวาจาไม่มีโทษ และท่านผู้รู้ไม่ติเตียน วาจาประกอบด้วย ประโยชน์พูดด้วยเมตตาจิต”^{๑๒}

วาจาสุภาสิต คือ ถ้อยคำที่ใช้เจรจา พูดคุยกัน เป็นถ้อยคำไพเราะเสนาะหู จับใจ น่าฟัง และเป็นถ้อยคำที่ก่อให้เกิดประโยชน์และความสุข วาจาสุภาสิตนี้พระพุทธเจ้าตรัสว่า^{๑๓} “ภิกษุทั้งหลาย วาจาอันประกอบด้วยองค์ ๕ ย่อมเป็นสุภาสิต หาเป็นทุพภาสิตไม่, ไม่มีโทษ และวิญญูชนทั้งหลายติเตียนไม่ได้. องค์ ๕ เป็นไฉน ? คือ กล่าวตามกาล ๑ กล่าวแต่วาจาสัตย์ ๑ กล่าววาจาอ่อนหวาน ๑ กล่าววาจาประกอบด้วยประโยชน์ ๑ กล่าวด้วยเมตตาจิต ๑.

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๑๐ (วาจาสุภาสิต)

ปฏิบัติตามวาจาสุภาสิตที่พระพุทธเจ้าตรัสได้แก่ กล่าวตามกาล ๑ กล่าวแต่วาจาสัตย์ ๑ กล่าววาจาอ่อนหวาน ๑ กล่าววาจาประกอบด้วยประโยชน์ ๑ กล่าวด้วยเมตตาจิต ๑ ผู้หวังความสำเร็จก้าวหน้า ควรยึดหลักวาจาสุภาสิต ดังนี้ ๑) ต้องเป็นคำจริง คือ ข้อมูลที่ถูกต้อง มีหลักฐานอ้างอิงได้ ไม่ได้ปั้นแต่งขึ้นมาพูด ๒) ต้องเป็นคำสุภาพ คือ พูดด้วยภาษาที่สุภาพ มีความไพเราะในถ้อยคำ ไม่มีคำหยาบโลน หรือคำด่า ๓) พูดแล้วมีประโยชน์ คือ มีประโยชน์ต่อผู้ฟังถ้าหากนำแนวทางไปคิด หรือปฏิบัติในทางสร้างสรรค์ ๔) พูดด้วยจิตที่มีเมตตา คือ พูดด้วยจิตใจที่มีความปรารถนาดีต่อผู้ฟัง มีความจริงใจต่อผู้ฟัง ๕) พูดได้ถูกกาลเทศะ คือ พูดในสถานที่เหมาะสม และในเวลาที่เหมาะสม โดยความเหมาะสมจะมีมากน้อยเช่นไร ก็ขึ้นอยู่กับเรื่องที่เราพูด

ความหมาย มงคลข้อที่ ๑๑ (การบำรุงมารดาบิดา)

ในคัมภีร์อรรถกถาปรหมัตถโชติกาได้แสดงถึงความหมาย ของการบำรุงไว้ว่า “การทำอุปกะระด้วยการล้างเท้ารดพื้นขัดสีให้อาบน้ำและการมอบให้ด้วยปัจจัย ๔ ชื่อว่า การบำรุง”^{๑๔}

การบำรุง หมายถึง การอุปัฏฐากดูแล ประนนิบัติรับใช้ ช่วยเหลือภารกิจการทำงาน แบ่งแบ่งภาระ การค้าจุน การค้าชู การสนับสนุน การเลี้ยงดู การบำรุงนี้สามารถทำได้ ๒ ทาง คือ ๑) ทางกาย ช่วยเหลือกิจการงาน เป็นต้น ๒) ทางใจ สร้างความภาคภูมิใจให้เกิดขึ้นกับท่าน เป็นต้น

^{๑๒} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๙๘/๓๓๘.

^{๑๓} อง. ปญจก. ๒๒/๒๗๑/๒๖๒

^{๑๔} ดูรายละเอียดใน ชุ.ช.อ.(บาลี) ๑/๑๑๘, ชุ.ช.อ.(ไทย) ๑/๒๐๑.

การบำรุงบิดามารดา หมายถึงการทดแทนท่านทั้งสอง สมดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เราไม่กล่าวว่าเป็นการทำได้โดยง่าย ท่านทั้งสอง คือใคร คือ มารดาและบิดา ถึงบุตรธิดาจะมีอายุ ๑๐๐ ปี มีชีวิตอยู่ ๑๐๐ ปี ประคับประคองมารดาด้วยบ่าข้างหนึ่ง ประคับประคองบิดาด้วยบ่าข้างหนึ่ง ปฏิบัติท่านทั้งสองนั้นด้วยการอบกลิ่น การนวด การให้อาบน้ำ และการบีบนวด และแม้ท่านทั้งสองนั้นจะถ่ายอุจจาระและปัสสาวะลงบนบ่าทั้งสองของเขานั้นแล การกระทำอย่างนั้นยังไม่ชื่อว่าอันบุตรธิดาได้ทำ หรือทำตอบแทนแก่มารดาและบิดาเลย^{๑๕}

การดูแลบิดามารดา เป็นหน้าที่สำคัญที่สุดที่ลูกควรจะทำ ดังที่สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร) กล่าวว่า การตอบแทนมารดาบิดา สามารถทำได้ ๒ วิธี คือ ๑. ประกาศคุณมารดาบิดา การประกาศคุณนี้อยู่ที่ตัวเรา เมื่อเราประพฤติดีดี ย่อมแผ่ผลดีไปถึงมารดาบิดาทั้งเกียรติยศ ชื่อเสียง ๒. การสนองคุณมารดาบิดา จุดสำคัญอยู่ที่ปฏิบัติชอบต่อท่าน โดยการบำรุงด้วยปัจจัย ช่วยเหลือในยามเจ็บไข้ ช่วยงานในบ้านเชื่อฟังเคารพบูชา^{๑๖}

พระเทพปริยัติโมลี (ทองดี สุรเตโช) กล่าวว่า การสนองคุณเป็นการปฏิบัติชอบต่อมารดาบิดา ผู้รจนายกย่อเอาไว้มากมาย เช่น จะเอาท้องฟ้าอันหาขอบเขตมิได้มาสมมติเป็นกระดาศ เอาภูเขาพระสุเมรุอันเป็นยอดหนึ่งของภูเขาคือมาลัยที่สูงที่สุดในโลกมาสมมติเป็นปากกาเอาน้ำในมหาสมุทรทุกแห่งในโลกมาสมมติเป็นน้ำหมึกจดจารึกพระคุณของมารดาบิดา จนกระทั่งท้องฟ้าเต็มไปด้วยอักษร ภูเขาพระสุเมรุสึกหรือไปจนหมดสิ้น น้ำในมหาสมุทรเหือดแห้งไปจนหมด การพรรณนาพระคุณของมารดาบิดาก็ยังไม่จบสิ้น^{๑๗}

สุวรรณสามชาดก ว่า บุคคลใดเลี้ยงดูมารดาและบิดาโดยธรรม แม้เทวดาก็เฝ้าวยารักษา บุคคลผู้เลี้ยงดูมารดาและบิดานั้น บุคคลใดเลี้ยงดูมารดาและบิดาโดยธรรม แม้นักปราชญ์ทั้งหลายย่อมสรรเสริญบุคคลนั้นในโลกนี้ บุคคลนั้นละโลกนี้ไปแล้วย่อมบันเทิงในสวรรค์^{๑๘}

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (จวน อุฏฐายี), กล่าวว่า กตัญญู หมายถึง การรู้คุณที่ผู้อื่นทำแล้วแก่ตน ได้แก่ ความเป็นสติปัญญาบริบูรณ์ จนสามารถรู้และตระหนักในอุปการคุณที่ผู้อื่นกระทำแล้วแก่ตน ... กตเวทิตี หมายถึงการรู้จักประกาศและตอบแทนพระคุณของผู้ที่มีอุปการคุณแก่ตน^{๑๙}

^{๑๕} อจ. ทุก.(ไทย) ๒๐/๔๓/๗๗-๗๓.

^{๑๖} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร), มงคลยอดชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : องค์การคำคุณสุภา ๒๕๒๖), หน้า ๒๖๗

^{๑๗} พระเทพปริยัติโมลี (ทองดี สุรเตโช), หน้าที่ของคน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเชียง, ๒๕๓๘), หน้า ๔.

^{๑๘} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๔๐๘-๔๐๙

^{๑๙} สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (จวน อุฏฐายี), มงคลในพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๗, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐.

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๑๑ (การบำรุงมารดาบิดา)

วิธีบำรุงมารดาบิดา มี ๕ ประการ ๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ ๒) ช่วยทำงานของท่าน ๓) ดำรงวงศ์สกุล ๔) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท ๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

นอกจากนี้ ตอบแทนมารดาบิดาอย่างสูงสุด คือ ๑) ถ้าท่านยังไม่มีศรัทธา ให้ท่านถึงพร้อมด้วยศรัทธา คือพยายามให้ท่านมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา เชื่อในเรื่องการทำดี ๒) ถ้าท่านยังไม่มีศีล ให้ท่านถึงพร้อมด้วยศีล คือพยายามให้ท่านเป็นผู้รักษาศีลห้า ๔) ถ้าท่านเป็นคนตระหนี่ ให้ท่านถึงพร้อมด้วยการให้ท่าน คือพยายามให้ท่านรู้จักการให้ด้วยเมตตาโดยไม่หวังผลตอบแทน ๕) ถ้าท่านยังไม่ทำสมาธิภาวนา ให้ท่านถึงพร้อมด้วยปัญญา คือพยายามให้ท่านหัดนั่งทำสมาธิภาวนาให้ได้

ความหมาย มงคลข้อที่ ๑๒ (การสงเคราะห์บุตร)

สงเคราะห์ หมายถึง การช่วยเหลือ การอุดหนุน การสนับสนุนให้ภารกิจสำเร็จ การสงเคราะห์สามารถทำได้หลายวิธี เช่น การสงเคราะห์ด้วยวัตถุสิ่งของ การสงเคราะห์ด้วยข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ความเข้าใจ

การสงเคราะห์บุตร หมายถึง การจัดสรร จัดการผลประโยชน์ต่างๆ ให้แก่บุตรธิดาในฐานะผู้สืบวงศ์ตระกูล บุตรธิดามี ๓ ประเภท คือ ๑) อติชาติบุตร คือ บุตรธิดาที่มีคุณลักษณะความเป็นบุตรธิดาที่มีคุณธรรมยิ่งกว่ามารดาบิดา สำหรับคุณลักษณะความเป็นบุตรธิดาที่มีคุณธรรมยิ่งกว่ามารดาบิดาในที่นี้ หมายถึง บุตรธิดาที่มีการประพฤติปฏิบัติในเรื่องศีล สมาธิ และปัญญาสูงกว่ามารดาบิดา^{๒๐} ๒) อนุชาติบุตร คือ บุตรธิดาที่มีคุณลักษณะความเป็นบุตรธิดาที่มีคุณธรรมเสมอกับมารดาบิดา คำว่า “คุณลักษณะความเป็นบุตรธิดาที่มีคุณธรรมเสมอกับมารดาบิดา”^{๒๑} และ ๓) อวชาติบุตร คือ บุตรธิดาที่มีคุณลักษณะความเป็นบุตรธิดาที่มีคุณธรรมต่ำกว่ามารดาบิดา สำหรับบุตรธิดาที่มีคุณธรรมต่ำกว่ามารดาบิดาจัดเป็นคุณลักษณะของบุตรธิดาอีกประการหนึ่งที่แสดงให้เห็น ถึงความเป็นบุตรธิดาที่ไม่ดี^{๒๒}

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๑๒ (การสงเคราะห์บุตร)

มารดาบิดาย่อมอนุเคราะห์บุตรธิดา ด้วยวิธี ๕ ประการ คือ ๑) ห้ามปรามจากความชั่ว ๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี ๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยา ๔) หาคู่ครองที่สมควรให้ ๕) มอบทรัพย์สมบัติให้ในโอกาสอันสมควร

^{๒๐} มงคล. (ไทย) ๒/๓๑๑.

^{๒๑} มงคล. (ไทย) ๒/๓๑๑-๓๑๒.

^{๒๒} มงคล. (ไทย) ๒/๓๑๒.

ในสังคาลกสูตร ปาฏิภวรรค ได้แสดงถึงสิ่งที่มารดาบิดา ควรจะสงเคราะห์บุตร ๕ ประการไว้ว่า “มารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้า..ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยหน้าที่ ๕ ประการคือ ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี ให้ศึกษาศิลปวิทยา หากรรยา (สามี) ที่สมควรให้ มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร”^{๒๓}

ความหมาย มงคลข้อที่ ๑๓ (การสงเคราะห์ภรรยา)

ในคัมภีร์มังคลัตถทีปนี ได้แสดงความหมายของ คำว่าสงเคราะห์ไว้ว่า “การสงเคราะห์ด้วยการให้ การกล่าวถ้อยคำไพเราะ และการประพฤติประโยชน์ ที่เป็นธรรม ซึ่งว่าการสงเคราะห์”^{๒๔}

การสงเคราะห์ภรรยา หมายถึง ผู้เป็นสามีจะต้องทำหน้าที่เอาอกเอาใจต่อภรรยา ดูแลกัน สร้างครอบครัวให้มั่นคง ยามประสบวิกฤตก็เป็นคู่ทุกข์คู่ยาก ยามสบายก็เป็นคู่บุญคู่บารมี

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๑๓ (การสงเคราะห์ภรรยา)

สามีจะต้องสงเคราะห์ผู้เป็นภรรยา ด้วยสถานะ ๕ ประการ คือ ช่วยเหลือสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ทำความเข้าใจกันให้มาก จึงจะมีความก้าวหน้าในชีวิตครอบครัว ช่วยเสริมสร้างความผูกพัน สร้างภูมิคุ้มกันในครอบครัว ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๕ ประการ คือ ๑) ยกย่องให้เกียรติในฐานะเป็นภรรยา ๒) ไม่ดูหมิ่น ๓) ไม่นอกใจ ๔) มอบความเป็นใหญ่ในบ้าน และ ๕) หาเครื่องแต่งตัวให้เป็น ของขวัญตามโอกาส^{๒๕}

ภรรยาพึงปฏิบัติต่อสามี เพื่อประโยชน์ในการสร้างภูมิคุ้มกันในครอบครัวซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๕ ประการ คือ ๑) จัดการงานดี ๒) สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามีดี ๓) ไม่ ประพฤตินอกใจ ๔) รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ ๕) ขยันไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวง^{๒๖}

ความหมาย มงคลข้อที่ ๑๔ (การงานอันไม่อากุล)

ในคัมภีร์มังคลัตถทีปนี ได้แสดงถึงลักษณะของการงาน ที่อากุลไว้ว่า “ก็เหตุที่มีการล่วงเวลาเป็นต้น ชื่อว่า ความที่การงานเหล่านั้นอากุล”^{๒๗}

^{๒๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒-๒๑๓

^{๒๔} คณะกรรมการแผนกตำรากรมการศึกษานานาชาติ, อ้างแล้ว, หน้า ๓๒๘.

^{๒๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๘/๒๑๔.

^{๒๖} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๑๘๘/๒๖๓-๒๖๕.

^{๒๗} คณะกรรมการแผนกตำรากรมการศึกษานานาชาติ, อ้างแล้ว, หน้า ๓๓๖-๓๓๗.

การทำงาน หมายถึง อาชีพสำหรับประกอบเลี้ยงชีวิต หรืองานที่ต้องทำไม่ว่าจะโดยหน้าที่ หรือโดยภาระ ก็จะต้องทำเพื่อเลี้ยงชีวิต เช่น อาชีพกสิกรรม โครักรกรรม และพาณิชย์กรรม ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ นักธุรกิจ เป็นต้น

ส่วนคำว่า อากูล หมายถึง ตกค้าง ค้างค้าง ผัดวันประกันพรุ่ง ทำค้างคาไว้ไม่ทำให้งานนั้น เสร็จ จนกระทั่งเวลาล่วงผ่านไป งานนั้นก็ยังไม่เสร็จ

การทำงานที่ไม่อากูล คือการทำงานที่ไม่ค้างค้าง ทำให้ลุล่วงไปตามกาลเวลา เสร็จทันกาลเวลา สาเหตุที่ทำให้งานค้างค่านั้น เพราะ ๑) ทำงานไม่ถูกกาล ๒) ทำงานไม่ถูกวิธี ๓) ไม่ยอมทำงาน

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๑๔ (การงานอันไม่อากูล)

งานทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นงานส่วนตัวหรืองานในหน้าที่ จะต้องไม่ปล่อยทิ้งงานให้ค้างคา ไม่ ผัดวันประกันพรุ่ง ไม่มีข้อแม้ ไม่มีข้ออ้าง เช่น ตอนนี้อยู่เช้า ตอนนี้อยู่หนาว ตอนนี้อากาศร้อนจัด เป็นต้น ต้องเป็นคนรู้จักการจัดการ รู้เวลา เป็นคนขยันขันแข็ง วิริยะอุตสาหะเพียรพยายามไม่ย่อท้อ เลือก คนทำงานให้เหมาะกับความรู้ความสามารถ ต้องประกอบด้วยอิทธิบาท ๔ ประการ งานจึงสำเร็จ ไม่ ค้างค้าง ได้แก่ ๑) ฉันทะ คือ มีความพอใจในงานที่ทำ ๒) วิริยะ คือ มีความตั้งใจ พากเพียรในงานที่ทำ ๓) จิตตะ คือ มีความเอาใจใส่ในงานที่ทำ ๔) วิมังสา คือ มีการคิดพิจารณาทบทวนงานนั้น ๆ

ความหมาย มงคลข้อที่ ๑๕ (ทาน)

ในคัมภีร์อรรถกถา ปรมัตถโชติกา ได้กล่าวถึงความหมายของทาน ไว้ว่าหมายถึงเจตนาเป็น เหตุบริจาคทานวัตถุมีค่าเป็นต้น^{๒๘}

ทาน มีความหมายว่า การให้ ถ้าให้สิ่งของที่เป็นวัตถุเรียกว่าวัตถุทาน ถ้าให้ความรู้ ให้ ธรรมะ เรียกธรรมทาน การให้นั้นต้องเป็นการให้ด้วยใจศรัทธาเสียสละ ให้ด้วยความเคารพนอบน้อม การให้จึงมีผลดีทั้งผู้ให้และผู้รับ เป็นการแสดงน้ำใจต่อกัน เป็นการผูกมิตรไมตรีที่ดีต่อกัน การให้ช่วย ประสานสังคมให้น่าอยู่ยิ่งขึ้น

การให้ทาน คือ การให้ที่ไม่หวังผลตอบแทน แบ่งออกเป็น ๓ อย่าง ได้แก่ ๑) อามิสทาน คือ การให้วัตถุ สิ่งของ หรือเงินเป็นทาน ๒) ธรรมทาน คือ การสอนให้ธรรมะเป็นความรู้เป็นทาน ๓) อภัยทาน คือ การให้อภัยในสิ่งที่คนอื่นทำไม่ดีกับเรา ไม่จองเวร หรือพยาบาทกัน

^{๒๘} ชุ.อุ.อ.(ไทย) ๑/๒๐๗.

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๑๕ (ทาน)

ให้วัตถุสิ่งของที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตและสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็น เช่น ข้าว น้ำ ฝ้ายานพาหนะ ดอกไม้ ของหอม ของลูบไล้ ที่นอน ที่พัก เครื่องประทีป ขณะเดียวกัน ผู้ให้ต้องมีความบริสุทธิ์ใจ ไม่มุ่งอามิสสินจ้างหรือหวังผลตอบแทน ก่อนจะให้ต้องมีจิตใจดี ขณะให้ก็มีใจผ่องใส ครั้นให้แล้วก็มีใจเบิกบาน

การให้ทานที่ถือว่าเป็นความดี และได้บุญมากนั้น จะประกอบด้วยปัจจัย ๓ ประการอันได้แก่ ๑) วัตถุบริสุทธิ์ คือ เป็นของที่ได้มาโดยสุจริต ไม่ได้ไปยกยอกมา โกงมา หรือได้มาด้วยวิธีแยบยล ๒) เจตนาบริสุทธิ์ คือ มีจิตยินดี ผ่องใสเบิกบาน ไม่รู้สึกเสียดายสิ่งที่ให้ ตั้งแต่ก่อนให้ ขณะให้ และหลังให้ ๓) บุคคลบริสุทธิ์ คือ ให้กับผู้รับที่มีศีลธรรม ตัวผู้ให้เองก็ต้องมีศีลที่บริสุทธิ์

ความหมาย มงคลข้อที่ ๑๖ (การประพฤติธรรม)

ในคัมภีร์อรรถกถา ปรมัตถโชติกา ได้แสดงถึงความหมาย ของคำว่า การประพฤติธรรมหรือธรรมจริยา ไว้ว่า “การประพฤติธรรมหรือความประพฤติที่ไม่ ปราศจากธรรม ชื่อว่า ธรรมจริยา การประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐ ชื่อว่า ธรรมจริยา”^{๒๙}

ธรรม หมายถึง หน้าที่ ความรับผิดชอบต่อภาระ ความดีงาม การประพฤติธรรม จึงหมายถึงการรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน ความเป็นอยู่ด้วยธรรม ดำเนินชีวิตด้วยความถูกต้องดีงาม โดยปราศจากการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

การประพฤติธรรม หมายถึง ความประพฤติที่ถูกต้อง ดีงาม ประพฤติสุจริต ทั้งทางกาย วาจาและใจ ไม่เบียดเบียนผู้อื่นแม้ทางใจ ยึดถือหลักที่ถูกต้องในการปฏิบัติ ไม่เอนเอียงไปในทางทุจริตด้วยอามิส มีความยุติธรรมเสมอภาค ผู้มีความประพฤติเป็นธรรมย่อมมีความสุขทั้งทางกายและทางใจ

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๑๖ (การประพฤติธรรม)

การลงมือปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต แบ่งเป็น ๓ ทาง ได้แก่

๑. กายสุจริต คือ ๑) การไม่ฆ่าสัตว์ หมายรวมหมดตั้งแต่สัตว์เล็กสัตว์ใหญ่ และมนุษย์ ๒) การไม่ลักทรัพย์ หมายรวมถึงการคอร์ปชั่น ไปหลอกลวง ปล้นจี้ชาวบ้านด้วย ๓) การไม่ประพฤติผิดในกาม หมายรวมถึงการคบชู้ นอกใจภรรยา และการข่มขืนด้วย

^{๒๙} รุราละเยียดใน ขุ.ขุ.อ.(บาลี) ๑/๑๒๒-๑๒๓, ขุ.ขุ.อ.(ไทย) ๑/๒๐๙

๒. วีสัจจริต คือ ๑) การไม่พูดเท็จ คือการพูดแต่ความจริง ไม่หลอกลวง ๒) การไม่พูดคำหยาบ คือคำที่ฟังแล้วไม่รื่นหู เกิดความรู้สึกไม่สบายใจรวมหมด ๓) การไม่พูดจาส่อเสียด การนินทาว่าร้าย ๔) การไม่พูดเพ้อเจ้อเหลวไหล คือการพูดที่ไม่เป็นสาระ หาประโยชน์อันใดมิได้

๓. มโนสุจริต คือ ๑) การไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น คือการนึกรอยากได้ของเขามาเป็นของเรา ๒) การไม่คิดพยาบาทปองร้ายผู้อื่น คือการนึกรอยากให้คนอื่นประสบเคราะห์กรรม คิดจะทำร้ายผู้อื่น ๓) การเห็นชอบ คือมีความเชื่อความเข้าใจในความเป็นจริง ความถูกต้องตามหลักคำสอนตามแนวทางพระพุทธศาสนา

ความหมาย มงคลข้อที่ ๑๗ (การสงเคราะห์ญาติ)

ในคัมภีร์มัจฉลัตถปิณี ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า การสงเคราะห์ญาติไว้ว่าหมายถึง การเกื้อกูลพวกญาติที่ตกทุกข์ได้ยากตามกำลังของตน^{๓๐}

ญาติ หมายถึง คนที่รู้จักกัน รู้จักกันภายในว่าผู้นี้เป็นผู้เกี่ยวข้องกับตนทางฝ่ายไหน เป็นผู้มีสายสัมพันธ์กันทางไหน คนผู้เกี่ยวเนื่องกันข้างมารดาและข้างบิดา นับตั้งแต่ชั้นปู่ ย่า ตา ยาย ชั้นทวด ลงมา ๗ ชั่วคน ผู้มีสายสัมพันธ์ทางสายโลหิต เมื่อญาติถึงคราวเดือดร้อนควรทำหน้าที่สงเคราะห์ญาติ

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๑๗ (การสงเคราะห์ญาติ)

ทำการสงเคราะห์เมื่อญาติอยู่ในฐานะ ดังนี้ ๑) ยากจนหาที่พึ่งมิได้ ๒) ขาดทุนทรัพย์ในการค้าขาย ๓) ขาดยานพาหนะ ๔) ขาดอุปกรณ์ทำมาหากิน ๕) เจ็บไข้ได้ป่วย ๖) คราวมีธุรกรรมงาน และ ๗) คราวถูกใส่ความหรือมีคดี

การเกื้อกูลพวกญาติผู้ถูกความเสื่อมแห่งโภคสมบัติ หรือเจ็บไข้ได้ป่วย ด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็น เป็นสิ่งควรทำ เช่น ของกิน ผ้านุ่งห่ม ทรัพย์และอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เป็นต้น จะต้องทำหน้าที่แห่งญาติตามกำลังเท่าที่ทำได้

การสงเคราะห์ญาติ โดยปฏิบัติตามหลักการสงเคราะห์ ๔ ประการ ได้แก่ ๑) ทาน คือ การสงเคราะห์เป็นทรัพย์สิน หรือเงินทองเพื่อให้เขาพ้นจากทุกข์ตามแต่กำลัง ๒) ปิยวาจา คือ การพูดเจรจาด้วยถ้อยคำที่อ่อนโยน สุภาพเป็นวาจาไพเราะเสนาะโสต และประกอบไปด้วยความปรารถนาดี ๓) อตถจริยา คือการประพฤติตนให้เป็นประโยชน์กับเขา อาจช่วยเหลือด้วยแรงกาย กำลังใจ หรือด้วยความสามารถที่มี ๔) รู้จักสมานัตตตา คือ การวางตัวให้เหมาะสม อย่างเสมอต้นเสมอปลาย ร่วมทุกข์ร่วมสุข ไม่ถือตัว

^{๓๐} คณะกรรมการแผนกตำรากรมกฏาราชาวิทยาลัย, อ้างแล้ว, หน้า ๑๑๐

ความหมาย มงคลข้อที่ ๑๘ (กรรมอันไม่มีโทษ)

ในคัมภีร์มังคลัตถทีปนี ได้กล่าวถึงการงานที่ไม่มีโทษ ความว่า “กรรมคือการสมათาน อุโบสถ การชวนชวนในการส่งเสริมบุตริตาให้สร้างละเมาะไม้ให้เป็นที่รื่นรมย์และการสร้างสะพาน เป็นต้น ชื่อว่า การงานอันไม่มีโทษ”^{๓๑}

กรรม ในมงคลข้อนี้ ท่านหมายถึง การสมათานของอุโบสถ การทำความชวนชวน การปลูกสร้างละเมาะไม้ในอารามและการสร้างสะพาน เป็นต้น ชื่อว่ากรรมอันหาโทษมิได้ มุ่งหมายถึงสิ่งที่ทำแล้วไม่ก่อให้เกิดโทษตามมาภายหลัง จึงเน้นไปที่การเข้าจำอุโบสถศีลในวันพระ

งานที่ไม่มีโทษ คืองานที่มีลักษณะดังต่อไปนี้ ๑) ไม่ผิดกฎหมาย คือ ทำให้ถูกต้องตามกฎหมายของบ้านเมือง ๒) ไม่ผิดประเพณี คือ แบบแผนที่ปฏิบัติกันมาแต่เดิมควรดำเนินตาม ไม่ฝ่าฝืนธรรมเนียมปฏิบัติ ๓) ไม่ผิดศีล คือ ข้อห้ามที่บัญญัติไว้ในศีลห้า ๔) ไม่ผิดธรรม คือ หลักธรรมทั้งหลาย เช่น การพนัน การหลอกลวง

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๑๘ (กรรมอันไม่มีโทษ)

งดเว้นการประกอบอาชีพ หรือการทำงานที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ผิดศีลผิดธรรม ดังนี้ ๑) การค้าอาวุธ ๒) การค้ามนุษย์ ๓) การค้ายาพิษ ๔) การค้ายาเสพติด ๕) การค้าสัตว์เพื่อนำไปฆ่า

เข้าจำอุโบสถศีลในวันพระ ๘ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ เพื่องดเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่น และฝึกตนเองให้มีความสุขจากการเสพติดกับสิ่งของ เช่น ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้ ไม่กล่าวเท็จ ไม่เป็นผู้ดื่มน้ำเมา งดเว้นจากเมถุนอันเป็นความประพฤติไม่ประเสริฐ ไม่บริโภคโภชนาหารผิดเวลาในราตรี ไม่ทัดทรวงดอกไม้ ไม่ลูบไล้ของหอมและฟุ้งนอนบนเตียง บนพื้น หรือบนที่ซึ่งเขาปูลาด

ความหมาย มงคลข้อที่ ๑๙ (การงดเว้นจากบาป)

การงด หมายถึง ความไม่ยินดีด้วยใจของบุคคลผู้มีปกติเห็นโทษในบาป เป็นการเว้นจากบาปทั้งทางกายและวาจา การงดเว้นมี ๓ แบบ ได้แก่ ๑. สัมปัตตวิริติ คือการงดเว้นเพราะคำนึงถึงเกียรติ ชื่อเสียงวงศ์ตระกูล ความรู้ความสามารถ ๒. สมათานวิริติ คือการงดเว้นเพราะมีการไปรับปากกับพระหรือผู้อื่นไว้ ๓. สมุจเฉทวิริติ คือการงดเว้นแบบเด็ดขาด เป็นการงดเว้นในลักษณะที่เล็งเห็นว่าเป็นไม่เป็นสิ่งดี

บาป คือความเดือดร้อน ความเศร้าหมองความหม่นหมอง ความย่อยยับพินาศ ความทุกข์ร้อนที่เป็นผลมาจากบาป

^{๓๑} คณะกรรมการแผนกตำรากรมการศึกษานานาชาติ, อ้างแล้ว, หน้า ๑๒๒

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๑๙ (การงดเว้นจากบาป)

อกุศล ๔ อย่าง ชื่อว่าบาป งดเว้นบาป ๔ อย่าง ได้แก่ ปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์) อทินนทาน (การถือเอาทรัพย์ที่เป็นของผู้อื่นและเขาไม่ให้) กาเมสุ มิจฉาจาร (การประพฤติผิดในกามทั้งหลาย) มุสาวาท (การพูดเท็จ)

การงดเว้นอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ได้แก่ ๑) ฆ่าสัตว์ ๒) ลักทรัพย์ ๓) ประพฤติผิดในกาม ๔) พูดเท็จ ๕) พูดส่อเสียด ๖) พูดคำหยาบ ๗) พูดเพื่อเจ้า ๘) โลภอยากได้ของเขา ๙) คิดพยาบาทปองร้ายคนอื่น ๑๐) เห็นผิดเป็นชอบ

ความหมาย มงคลข้อที่ ๒๐ (ความสำรวมจากการดื่มน้ำเมา)

น้ำเมา ได้แก่ของหมักดอง อาจทำมาจากแป้ง ข้าวสุก การปรุงโดยผสมเชื้อ หรืออะไรก็ได้แล้วแต่ที่ดื่มแล้วทำให้มีนเมา เช่น เบียร์ ไวน์ ไม่ใช่แค่เหล้าเท่านั้นที่ก่อให้เกิดโทษมีอาการมีนเมา

สุราเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท มีองค์ประกอบ ๔ อย่าง คือ บรรดาสุราเป็นต้น น้ำดื่มอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นที่ตั้งแห่งความเมา ๑ จิตคิดจะดื่ม ๑ ผู้ดื่มมีความพยายามอันเกิดแต่จิตนั้น ๑ น้ำเมาที่ดื่มแล้วไหลเข้าไป ๑ ความสำรวมจากการดื่มน้ำเมา หมายถึง เจตนาเป็นต้นเหตุงดเว้นจากกลิ่นกินน้ำเมาคือสุราและเมรัย

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๒๐ (ความสำรวมจากการดื่มน้ำเมา)

งดเว้นน้ำเมาทุกประเภท ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดโทษ ดังต่อไปนี้ ๑. เป็นเหตุแห่งความเสื่อมทรัพย์ ๒. เป็นเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท ๓. เป็นบ่อเกิดแห่งโรค ๔. เป็นเหตุเสียชื่อเสียง ๕. เป็นเหตุไม่รู้จกกาย ๖. เป็นเหตุทอนกำลังปัญญา

งดเว้นการเสพสิ่งมีนเมา อันเป็นสาเหตุก่อให้เกิดความเสียหาย ดังนี้ ๑) ทำให้เสียทรัพย์ เพราะต้องนำเงินไปซื้อหาทั้ง ๆ ที่เงินจำนวนเดียวกันนี้สามารถนำเอาไปใช้ในสิ่งที่ประโยชน์อย่างอื่นได้มากกว่า ๒) ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท ซึ่งนำไปสู่ความวุ่นวาย เจ็บตัว หรือถึงแก่ชีวิต และคดีความ เพราะน้ำเมาทำให้ขาดการยับยั้งชั่งใจ ๓) ทำให้เกิดโรค โรคที่เกิดเนื่องมาจากการดื่มสุราล้วนแล้วแต่บั่นทอนสุขภาพกายจนถึงตายได้ เช่น โรคตับแข็ง โรคหัวใจ โรคความดัน ๔) ทำให้เสียชื่อเสียง เมื่อคนเมาไปทำเรื่องไม่ดีเข้า เช่น ไปลวนลามสตรี ปล่อยตัวปล่อยใจ ก็ทำให้วงศ์ตระกูล และหน้าที่การงานเสื่อมเสีย ๕) ทำให้ลืมตัวไม่รู้จกกาย คนเมาทำสิ่งที่ไม่ควรทำ ทำสิ่งที่ไม่ควรทำ สติจะไม่ทำ เช่น แก้วเดิน หรือนอนในที่สาธารณะ เป็นต้น ๖) ทอนกำลังปัญญา ทานแล้วทำให้เซลล์สมองเริ่มเสื่อมลง ก็จะทำให้สุขภาพและปัญญาเสื่อมถอย ความสามารถโดยรวมก็ด้อยลง

ความหมาย มงคลข้อที่ ๒๑ (ความไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย)

ในคัมภีร์มิ่งคลัตถทีปนี ได้ให้ความหมายของคำว่า ความประมาทไว้ว่า “ความมัวเมา ชื่อว่า ความประมาท...การปล่อยจิตไปในกายทุจริตกัฏฐิ ในวจีทุจริต กัฏฐิ ในมโนทุจริตกัฏฐิ ในเบญจกามคุณกัฏฐิ ชื่อว่า ความประมาท”^{๓๒}

ความไม่ประมาท หมายถึง ความไม่เลินเล่อ การไม่ปล่อย การไม่ส่งเสริมจิตไปในกายทุจริต กัฏฐิ ในวจีทุจริตกัฏฐิ ในมโนทุจริตกัฏฐิ ในเบญจกามคุณกัฏฐิ ชื่อว่า ความไม่ประมาท ซึ่งเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับความประมาท นั่นก็คือความไม่มีการทำโดยเคารพ ความไม่มีการทำโดยติดต่อกัน ความไม่มีการทำไม่หยุด ความประพฤติย่อหย่อน ความหมดความพอใจ ความทอดธุระความไม่ตั้งมั่น ความไม่ประกอบเนื่อง ๆ ไม่เสพ ไม่เจริญ ไม่ทำให้มาก ในการบำเพ็ญกุศลธรรม

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๒๑ (ความไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย)

มีสติตั้งมั่นไม่ประมาทในบุญ คือทาน ศีลและภาวนา สังสมบุญอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง ไม่ประมาทในวัยทั้ง ๓ คือ ปฐมวัย มัชฌิมวัย และปัจฉิมวัย เช่น ปฐมวัย วางแผนชีวิตในวัยเด็กต้องทำอะไร มัชฌิมวัย วางแผนชีวิตในวัยกลางคนว่าต้องทำอะไร ปัจฉิมวัย วางแผนชีวิตในบั้นปลายว่าจุดหมายคืออะไร

ไม่ประมาทในสิ่งต่อไปนี้ ๑) ไม่ประมาทในเวลา คือ ไม่ปล่อยให้เวลาล่วงเลยไปโดยไม่ทำอะไรให้เกิดประโยชน์ หรือไม่มัวผลัดวันประกันพรุ่ง เพราะการผลัดวันประกันพรุ่งย่อมเสื่อมจากประโยชน์ทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า ๒) ไม่ประมาทในวัย คือ รู้จักวิธีทำงานให้สอดคล้องกับวัยของตน เช่น ปฐมวัย ควรไปศึกษาเล่าเรียน มัชฌิมวัย ควรสร้างหลักปักฐาน สร้างเนื้อสร้างตัว ปัจฉิมวัย ควรหันหน้าเข้าหาวัด ไม่ควรคิดว่าอายุยังน้อย ยังไม่ต้องทำความเพียรก็ได้เพราะยังต้องมีชีวิตอยู่อีกยาวนาน เป็นต้น ๓) ไม่ประมาทในความไม่มีโรค คือ ไม่เลินเล่อคิดไปเองว่าตนมีสุขภาพแข็งแรงดี ไม่ตายง่าย ๆ ก็ปล่อยปละละเลย ๔) ไม่ประมาทในชีวิต คือ กำหนดวางแผนชีวิตทั้งในปัจจุบันถึงอนาคต ว่าควรจะดำเนินชีวิตอย่างไรให้มีความสุขทั้งกายและใจ ๕) ไม่ประมาทในการงาน คือ ขยันตั้งใจทำให้สำเร็จ ตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย หรือไม่ปล่อยให้การงานค้างค้ำ กลายเป็นดินพอกหางหมู เป็นต้น ๖) ไม่ประมาทในการศึกษา คือ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนในวัยที่ควรเรียน หรือเอาใจใส่สนใจเรียนรู้ตลอดเวลา ๗) ไม่ประมาทในการปฏิบัติธรรม คือ ปฏิบัติสมาธิภาวนาหรือศึกษาหลักธรรมให้ถ่องแท้ เป็นต้น

^{๓๒} คณะกรรมการแผนกตำรากรมกุฎราชวิทยาลัย, อ้างแล้ว, หน้า ๒๔๔.

ความหมาย มงคลข้อที่ ๒๒ (ความเคารพ)

ในคัมภีร์อรรถกถา ปรมัตถโชติกา ได้แสดงถึงความหมายของ ความเคารพไว้ว่าหมายถึง การทำความเคารพในผู้ที่ควรเคารพ เช่น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระสาวกของพระตถาคต อาจารย์ อุปัชฌาย์ มารดาบิดา พี่ชายพี่สาว เป็นต้น^{๓๓}

ความเคารพ หมายถึง การให้เกียรติกัน การรู้จักยำเกรงกัน ให้ความสำคัญซึ่งกันและกัน ในทางโลกมีการกำหนดวิธีการเคารพในหลากหลายรูปแบบ เช่น เคารพโดยชาติกำเนิด เคารพโดยวัยและคุณ เป็นต้น ความไม่เป็นผู้กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง ไม่ถือตัว มีปกติกราบไหว้ ลุกรับ ให้เกียรติ ให้อาสนะแก่ผู้ควรแก่อาสนะ ให้ทางแก่ผู้ควรแก่ทาง สักการะผู้ควรสักการะ นับถือผู้ที่ตนควรนับถือ เช่น การเคารพพระรัตนตรัย เคารพบิดามารดาครูอาจารย์ เป็นต้น

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๒๒ (ความเคารพ)

แสดงความเคารพ แสดงความยำเกรง ให้ความสำคัญอย่างแรงกล้าที่สุดสุดและจริงใจ ดังต่อไปนี้ ๑. มีความเคารพในพระพุทธเจ้า ๒. มีความเคารพหนักแน่นในพระธรรม (ในหลักการที่ถูกต้อง) ๓. มีความเคารพแก่กล้าในพระสงฆ์ (ให้ความสำคัญต่อหมู่คณะ) ๔. มีความเคารพในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ๕. มีความเคารพในความไม่ประมาท มีสติรอบคอบ ๖. มีความเคารพในการปฏิสังขาร คือ การต้อนรับ มี ๒ อย่าง คือ ๑) อามิสปฏิสังขาร ต้อนรับด้วยวัตถุสิ่งของ มี เครื่องดื่ม ข้าวปลาอาหาร ๒) ธรรมปฏิสังขาร คือ ต้อนรับให้เหมาะแก่ฐานะของแขก ตลอดถึงการสนทนาธรรม

ความหมาย มงคลข้อที่ ๒๓ (ความประพฤติก่อมนตน)

ในคัมภีร์อรรถกถา ปรมัตถโชติกา ได้แสดงถึงลักษณะของความ ก่อมนตนไว้ว่าได้แก่ความ ประพฤติไม่ลำพอง ไม่กระด้าง ไม่ถือตัว ทำตัวเหมือนผ้าเช็ดเท้า เหมือนโน้กอสุมะเขาขาด และเหมือนงูที่ถูกถอนเขี้ยวแล้ว^{๓๔}

ความประพฤติก่อมนตน หมายถึง ความเป็นผู้มีใจอ่อนน้อม นอบน้อม ปราศจากความแข็งกระด้าง แสดงตนอย่างสงบเสงี่ยม การไม่แสดงความสามารถที่ตัวเองมีเพื่อข่มผู้อื่น หรือเพื่อโอ้อวด การไม่อวดดี เย่อหยิ่งจองหอง ไม่ถือตัว ไม่ลู่อำนาจแห่งมานะทิฎฐิ เจริญพูดจาอ่อนหวาน นิ่มนวล มี วาจาน่าปลื้มใจน่าประทับใจ มีคุณลักษณะร่าเริงแจ่มใส รื่นเรริงบันเทิงใจต่อผู้ได้ยินได้ฟังและพบเห็น

^{๓๓} ชุ.ช.อ.(ไทย) ๑/๒๑๓

^{๓๔} ชุ.ช.อ.(ไทย) ๑/๒๑๔

การไม่อ่อนน้อม เย่อหยิ่ง ย่อมเกิดผลเสีย เช่น ๑) ทำให้เสียคน คือ ไม่สามารถกลับมาอยู่ในร่องในรอยได้เหมือนเดิม เสียอนาคต ๒) ทำให้เสียมิตร คือ ไม่มีใครคบหาเป็นเพื่อนด้วย ถึงจะมีก็ไม่ใช่เพื่อนแท้ ๓) ทำให้เสียหมู่คณะ คือ ถ้าต่างคนต่างถือดี ก็ทำให้ไม่สามารถตกลงกันได้ ในที่สุดก็ไม่ถึงจุดหมาย หรือทำให้เป็นที่เบื่อหน่ายของคนอื่น

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๒๓ (ความประพฤติถ่อมตน)

ต้องเป็นไม่กระด้างกระเดื่องด้วยอำนาจแห่งมานะถือตัวถือตน ไม่ว่าจะป็นอวดความดี อวดความเด่น อวดความดั่ง ทั้งในแง่ของชาติตระกูล ความมีโภคสมบัติ ความรู้ความสามารถ ผู้ที่อ่อนน้อมถ่อมตน ย่อมยึดหลักปฏิบัติดังนี้ ๑) ต้องคบกับยามมิตร คือ เพื่อนที่ดีมีศีลมีธรรม คอยตักเตือนหรือชักนำไปในทางที่ดีที่ถูกต้อง ๒) ต้องรู้จักคิดไตร่ตรอง คือ การรู้จักคิดหาเหตุผลอยู่ตลอดถึงความ เป็นไปในธรรมชาติของมนุษย์ ต่างคนย่อมต่างจิตต่างใจ และรวมทั้งหลักธรรมอื่น ๆ ๓) ต้องมีความสามัคคี คือ การมีความสามัคคีในหมู่คณะ ร่วมด้วยช่วยกันทำภารกิจอย่างเสมอภาค

ความหมาย มงคลข้อที่ ๒๔ (ความสันโดษ)

ในคัมภีร์มัจฉลัตถปิณี ได้แสดงถึงลักษณะของความสันโดษ เอาไว้มีความว่า “บุคคลชื่อว่าเป็นผู้มีสันโดษ เพราะยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้”^{๓๔} ความสันโดษ คือความพอใจในสิ่งที่มีและในสิ่งที่ได้ ยินดีด้วยปัจจัยตามมีตาม ไม่แสดงอาการมูมมามาเกลียดในสิ่งที่ได้ หรือแสดงอาการร้อนรนในสิ่งที่กำลังจะได้ ความไม่ละโมโลภมาก ความไม่มักมาก เป็นการยินดีและพอใจในสิ่งที่มีและในสิ่งที่ได้มาที่เกี่ยวกับปัจจัย ๔ ได้แก่ เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม อาหารการกิน ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค

สันโดษ ไม่ได้หมายถึงการอยู่ลำพังคนเดียว ไม่ได้กำหนดปริมาณในครอบครองสิ่งต่างๆ แต่หมายถึงการพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ในของของตน

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๒๔ (ความสันโดษ)

มีความสันโดษ ยินดียินดีและพอใจในปัจจัย ๔ ได้แก่ เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม อาหารการกิน ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ปฏิบัติตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ เช่น ยามหนาวห่มผ้า ยามหิณกินข้าว ยามพักผ่อนมีที่อยู่อาศัยให้หลับนอน ยามป่วยใช้มีหูกยาบรรเทาเย็บเย็บ ใช้ปัจจัย ๔ เท่าที่จำเป็น ไม่ใช่ไปในทางมั่งเสพสุขสำราญ

ผู้ที่ใช้ชีวิตอย่างสันโดษ ย่อมรู้สึกถึงความพอดี พอเพียง ในสิ่งเหล่านี้ ๑) ยถาลาภสันโดษ หมายถึง ความยินดีตามมีตามเกิด คือมีแค่ไหนก็พอใจเท่านั้น เป็นอยู่อย่างไคร้ควรพอใจ

^{๓๔} คณะกรรมการแผนกตำรากรมกุฎราชวิทยาลัย, อ้างแล้ว, หน้า ๔๓-๔๔.

ไม่คิดน้อยเนื้อต่ำใจในสิ่งที่ตัวเองเป็นอยู่ ๒) ยถาพลสันโดษ หมายถึง ความยินดีตามกำลัง เรามีกำลังแค่ไหนก็พอใจเท่านั้น ตั้งแต่กำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังบารมี หรือกำลังความสามารถ เป็นต้น ๓) ยถาสารูปสันโดษ หมายถึง ความยินดีตามควร ซึ่งโยงใยไปถึงความพอเหมาะพอควรในหลาย ๆ เรื่อง เช่น รูปลักษณะของตนเอง และรวมทั้งฐานะที่เราเป็นอยู่

ความหมาย มงคลข้อที่ ๒๕ (ความกตัญญู)

ความกตัญญู หมายถึง ความรู้คุณที่ผู้อื่นได้ทำประโยชน์ให้ตน ความรู้อุปการคุณและรู้การสงเคราะห์ ความอนุเคราะห์ คือรู้ความดีรู้บุญที่เกิดขึ้นและได้พึ่งพาอาศัยกันจากบุคคลดังกล่าวข้างต้น มีบุพพการีคือมารดาบิดา เป็นต้น เช่น บุตรรู้คุณของบิดามารดา ศิษย์รู้คุณของครูอาจารย์ สาธุชนรู้คุณของพระสงฆ์ การรู้พระคุณและตอบแทนพระคุณของผู้อื่น การรู้คุณ และตอบแทนท่านผู้นั้น บุญคุณที่ว่ามีใช้ว่าตอบแทนกันแล้วก็หายกัน แต่หมายถึงการรำลึกถึงพระคุณที่เคยให้ความอุปการะแก่เราด้วยความเคารพยิ่ง

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๒๕ (ความกตัญญู)

บิดามารดาเป็นผู้ให้ชีวิตและมีความใกล้ชิดบุตรมากที่สุด จะต้องมีความกตัญญูต่อท่านทั้งสองเป็นลำดับแรก การแสดงความกตัญญูสามารถทำได้หลายวิธีหลายสถานะ เช่น ในฐานะลูกแสดงความกตัญญูรู้คุณบิดามารดา ในฐานะศิษย์แสดงความกตัญญูรู้คุณครูอาจารย์ ในฐานะพสกนิกรทำความกตัญญูรู้คุณต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ในฐานะพลเมืองแสดงความกตัญญูรู้คุณแผ่นดินอยู่อาศัย เป็นต้น

ผู้หวังความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ต้องยึดหลักในการกตัญญูต่อสิ่งเหล่านี้ ๑) กตัญญูต่อบุคคล บุคคลที่ควรกตัญญู มีบิดา มารดา ปู่ย่าตายาย ครูอาจารย์ เป็นต้น ๒) กตัญญูต่อสัตว์ ได้แก่ สัตว์ที่มีคุณต่อเรา สัตว์ที่ช่วยทำงานให้เรา เราก็ควรเลี้ยงดูให้ดี เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย หรือสุนัขที่ช่วยเฝ้าบ้าน ไม่ใช่แรงงานโดยไม่คำนึงถึงหลักเมตตาธรรม เป็นต้น ๓) กตัญญูต่อสิ่งของ ได้แก่ สิ่งของทุกอย่างที่มีคุณต่อเรา เช่น หนังสือที่ให้ความรู้แก่เรา อย่าเดินข้ามไปมาหรือวางไว้ในที่ไม่เหมาะสมอุปกรณ์ทำมาหากินต่าง ๆ เราไม่ควรทิ้งขว้าง หรือทำลายโดยไม่เห็นคุณค่า

ความหมาย มงคลข้อที่ ๒๖ (การพึงธรรมโดยกาล)

ในคัมภีร์อรรถกถา ปรมัตถโชติกา ได้แสดงถึงความหมายการพึงธรรมตามกาลไว้ว่าหมายถึงการพึงธรรมเพื่อบรรเทาความฟุ้งซ่านหรือความคิดในทางอกุศล ต่าง ๆ มีกามวิตกเป็นต้นที่เกิดขึ้น^{๓๖}

^{๓๖} ชุ.ชู.อ.(ไทย) ๑/๒๑๗.

การฟังธรรมตามกาล หมายถึง การรับฟังธรรมหรือข้อมูลที่เป็นสาระ ในเวลาที่ถูกความ หงุดหงิดฟุ้งซ่านรำคาญใจเข้าครอบงำ หรือถูกอกุศลวิตกมีการครุ่นคิดแต่เรื่องกามครอบงำ โดยมาก จิตจะถูกกามราคะ ความพยาบาท ความคิดเบียดเบียนกันเข้าครอบงำ เมื่อสิ่งเหล่านี้เกิดก็ต้องหาทาง ระวังดับด้วยการฟังธรรมะ

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๒๖ (การฟังธรรมโดยกาล)

เวลาฟังธรรมที่เหมาะสมสำหรับชาวพุทธ คือวันพระ ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ เรียกกันว่าวันธรรมสวนะ หรือวันฟังธรรม ฟังธรรมเพื่อกำจัดอกุศลวิตก ๓ อย่างคือ กามวิตก พยาบาทวิตก และวิหิงสาวิตก เนื่องจากวันดังกล่าว เป็นวันที่ชาวพุทธนิยมเข้าวัดฟังธรรมปฏิบัติธรรม

โอกาส เวลา หรือวันสำคัญต่าง ๆ ก็ควรต้องไปฟังธรรมบ้างเพื่อสดับรับฟังสิ่งที่เป็น ประโยชน์ในหลักธรรมนั้น ๆ และนำมาใช้กับชีวิตเราเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้น ได้แก่ ๑) วันธรรมสวนะ คือ วันพระ หรือวันที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ๒) เมื่อมีผู้มาแสดงธรรม ตัวอย่างเช่น การฟังธรรมตาม สื่อต่าง ๆ เช่น สื่อโซเชียล วิทยุ โทรทัศน์ การที่มีพระมาแสดงธรรมตามสถานที่ต่าง ๆ หรือการอ่าน ธรรมะจากสื่อต่าง ๆ ๓) เมื่อมีโอกาสอันสมควรสะดวกและเหมาะสม เช่น ในวันอาทิตย์เมื่อมีเวลา ว่าง หรือในงานมงคล งานบวช งานกฐิน งานวัด ไปวัดฟังธรรมะให้เกิดข้อคิดในการดำเนินชีวิตให้ถูก ทางและให้ถูกต้อง เป็นต้น

ความหมาย มงคลข้อที่ ๒๗ (ความอดทน)

ในคัมภีร์อรรถกถา ปรมัตถโชติกา ได้แสดงถึงความหมายและ ลักษณะของขันติเอาไว้ว่า หมายถึงการไม่แสดงอาการผิดปกติ ทำตัวเหมือนไม่ได้ถูกตำหรือถูกทำร้าย^{๓๗}

ความอดทน หมายถึงความทนทาน อดกลั้น ไม่ยอมตามอารมณ์ที่เป็นฝ่ายอกุศล ไม่ปล่อย จิตให้ตกไปตามกิเลส ไม่แสดงอาการทะยานอยาก ไม่หุนหันพลันแล่น มีลักษณะความเข้มแข็ง ความ มีจิตใจเข้มแข็ง ไม่อ่อนแอไม่ท้อแท้ การไม่แสดงกิริยาอาการหุนหันพลันแล่น มีน้ำอดน้ำทน อดได้ รอดได้ เช่น อดทนต่อความลำบากตรากตรำในหน้าที่การงาน อดทนต่อความเจ็บใจต่าง ๆ และ ความอดทนต่อโรคพยาธิที่เกิดกับตน เป็นต้น

^{๓๗} ชุ.ช.อ.(ไทย) ๑/๒๑๙

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๒๗ (ความอดทน)

ผู้หวังความเจริญก้าวหน้าต้องเป็นคนเข้มแข็ง ทนไว้ได้ กลั้นไว้ได้ต่อทุกอารมณ์ที่มากระทบ อดทนอดกลั้นทั้งทางกายและทางวาจา ทางกายก็สามารถอดทนต่อความเจ็บปวด อดทนต่อความหนาวร้อน อดทนทางวาจาก็สามารถทนต่อคำพูดเหน็บแนม คำพูดเสียดสีที่มุ่งแทง ต่าง ๆ ได้ เป็นต้น

มีความอดทนต่อสิ่งเหล่านี้ ๑) อดทนต่อความลำบาก คือ ความลำบากที่ต้องประสบตามธรรมชาติ ซึ่งอาจมาจากสภาพแวดล้อม เป็นต้น ๒) อดทนต่อทุกขเวทนา คือ ทุกข์ที่เกิดจากสังขารของเราเอง เช่น ความไม่สบายกาย เป็นต้น ๓) อดทนต่อความเจ็บใจ คือ การที่คนอื่นทำให้เราต้องผิดหวัง หรือพูดจาให้เจ็บหัวใจ ไม่เป็นอย่างที่หวัง เป็นต้น ๔) อดทนต่ออำนาจกิเลส คือ สิ่งยั่วยวนทั้งหลายถือเป็นกิเลสทั้งทางใจและทางกาย เช่น ความนึกโลภอยากได้ของเขา หรือการพ่ายแพ้ต่ออำนาจเงิน เป็นต้น

ความหมาย มงคลข้อที่ ๒๘ (ความเป็นผู้ว่าง่าย)

ความเป็นผู้ว่าง่าย หมายถึง การคิดถึงคุณและโทษ กระทำความเอื้อเฟื้อ ความเคารพ ความถ่อมตัวอย่างยิ่ง เป็นคนง่าย ๆ พุดง่าย ความเอื้อเฟื้อและความเคารพในระเบียบแห่งศาสนาอันเป็นโอวาท และในผู้สั่งสอน มีลักษณะเป็นผู้อ่อนน้อม อ่อนน้อมถ่อมตน อดทน รับคำแนะนำพร่ำสอนด้วยความเคารพ

ผู้ว่าง่าย ย่อมมีคุณลักษณะ ดังต่อไปนี้ ๑) ไม่พูดกลบเกลื่อน เมื่อได้รับการว่ากล่าวตักเตือน คือ การรับฟังด้วยดี ไม่ใช่แก้ตัวแล้วปิดประตูความคิดไม่รับฟัง ๒) ไม่นิ่งเฉยเมื่อได้รับการเตือน คือ การนำคำตักเตือนนั้นมาพิจารณาและแก้ไขข้อบกพร่องนั้น ๆ ๓) ไม่จับผิดผู้ว่ากล่าวสั่งสอน คือ การที่ผู้สอนอาจมีความผิดพลาด เนื่องจากความประมาท เราควรให้อภัยต่อผู้สอน เพราะการจับผิดทำให้ผู้สอนต้องอับอายขายหน้าได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ดีงาม ๔) เคารพต่อคำสอนและผู้สอน คือ การรู้จักสัมมาคารวะต่อผู้ทำให้คำสอน และเคารพในสิ่งที่ผู้สอนได้นำมาแนะนำ ๕) มีความอ่อนน้อมถ่อมตน คือ ไม่แสดงความยศ ถือตัวว่าอยู่เหนือผู้อื่นเพราะสิ่งที่ตัวเองเป็นตัวเองมี ๖) มีความยินดีต่อคำสอนนั้น คือ ยอมรับในคำสอนนั้น ๆ ด้วยความยินดี เช่น การไม่แสดงความเบื่อหน่ายเพราะเคยฟังมาแล้ว เป็นต้น ๗) ไม่ดี้อริ้น คือ การไม่อวดดี คิดว่าของตัวเองนั้นผิดแต่ก็ยังดันทุรังทำต่อไปเพราะกลัวเสียชื่อ เสียฟอร์ม ๘) ไม่ขัดแย้ง เพราะว่าการว่ากล่าวตักเตือนหรือสั่งสอนนั้นก็คือ สิ่งที่ตรงข้ามกับที่เราทำอยู่แล้ว เราควรต้องเปิดใจให้กว้างไม่ขัดแย้งต่อคำสอน คำวิจารณ์นั้น ๆ ๙) ยินดีให้ตักเตือนได้ทุกเวลา คือ การยินดีให้มีการแสดงความคิดเห็นตักเตือนได้โดยไม่มีข้อยกเว้นเรื่องเวลา ๑๐) มีความอดทนต่อการเป็นผู้ถูกสั่งสอน คือ การไม่เอาความขัดแย้งในความเห็นเป็นอารมณ์ แต่ให้เข้าใจเจตนาที่แท้จริงของผู้สอนนั้น

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๒๘ (ความเป็นผู้ว่าง่าย)

แสดงความอ่อนน้อม ไม่แข็งกระด้างหรือแสดงอาการกระด้างกระเดื่อง เป็นผู้หนักแน่นอดทนต่อคำพร่ำสอนของครูอาจารย์ วางตนเสมือนกับภาชนะว่างเปล่า พร้อมรับโอวาท ไม่ทำตัวอวดดีอวดเด่น ตีตนเสมอท่านหรือยกตนข่มผู้อื่น

ผู้ว่าง่าย ย่อมได้รับอานิสงส์มากมาย ดังนี้ ๑) ลดมานะของตัว คือ การไม่ถือดี ไม่ถือตัว ความไม่สำคัญตัวเองว่าเป็นอย่างโน้นอย่างนี้ เช่น ถือตัวว่าการศึกษาดีกว่า เป็นต้น ๒) ละอุปาทาน คือ การไม่ยึดถือในสิ่งที่มี เราเป็น หรือถือมั่นในอำนาจกิเลสต่าง ๆ ๓) มีสัมมาทิฐิ คือ มีปัญญาที่เห็นชอบ การเห็นถูกเห็นควรตามหลักอริยสัจ ๔ เชื่อเรื่องความไม่เที่ยง เชื่อในเรื่องบุญเรื่องบาป เป็นต้น

ความหมาย มงคลข้อที่ ๒๙ (การได้เห็นสมณะทั้งหลาย)

ในคัมภีร์มัจฉลัตถปิณี ได้กล่าวถึงการเห็นสมณะไว้ว่า “การเข้าไปหา การบำรุง การระลึกถึง การไต่ถามและการเห็น บรรพชิตผู้มีกิเลสอันสงบแล้ว ผู้มีกาย วาจา จิต และปัญญาอันอบรมแล้ว ผู้ประกอบด้วยการฝึกอย่างสูง ชื่อว่า การเห็นสมณะ”^{๓๘}

สมณะ หมายถึง ผู้สงบกาย สงบวาจา สงบใจ เป็นผู้สงบด้วยศีลสมาธิและปัญญา ส่วนการได้เห็นสมณะ หมายถึง การเข้าไปหา การบำรุง การระลึกถึง การไต่ถามและการเห็น บรรพชิตผู้มีกิเลสอันสงบแล้ว ผู้มีกายวาจาจิตและอบรมปัญญาดีแล้ว ว่าโดยสรุป ได้แก่ พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า

สมณะ หมายถึง ผู้สงบ ได้แก่ ๑) สงบกาย คือ มีความสำรวมในการกระทำทุกอย่าง รวมถึงกิริยา มารยาท ตามหลักศีลธรรม ๒) สงบวาจา คือ การพูดจาให้อยู่ในกรอบของความพอดี มีความสุภาพสงบเสงี่ยมในคำพูดและภาษาที่ใช้ เป็นไปตามข้อปฏิบัติ ประเพณี ๓) สงบใจ คือการทำใจให้สงบปราศจากกิเลสครอบงำ ไม่ว่าจะเป็น โลภ โกรธ หลง หรือความพยายามใด ๆ ตั้งมั่นอยู่ในสมาธิภาวนา

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๒๙ (การได้เห็นสมณะทั้งหลาย)

การเห็นภิกษุ การไต่ถามได้ฟังภิกษุ การเข้าไปหาภิกษุ การเข้าไปนั่งใกล้ภิกษุ การระลึกถึงเนื่อง ๆ คบหา เข้าไปนั่งใกล้ภิกษุทั้งหลายผู้มีศีล เห็นภิกษุทั้งหลายผู้มีศีล ถวายการต้อนรับด้วยไทยธรรมตามกำลัง ตามสมควรแก่สมณสารูป กราบไหว้บูชาสักการะ มองด้วยสายตาที่ประกอบด้วยเมตตาด้วยจิตเลื่อมใส

^{๓๘} คณะกรรมการแผนกตำรามหาวิทยาลัย, อ้างแล้ว, หน้า ๒๑๘

เมื่อพบเห็นสมณะ ควรปฏิบัติดังนี้ คือ ๑) เข้าไปหา คือ เข้าไปขอคำแนะนำ ชี้แนะจากท่าน หรือให้ความเคารพท่าน ๒) เข้าไปบำรุงช่วยเหลือ คือ การช่วยเหลือท่านในโอกาสอันควร เพื่อแบ่งเบาภาระของท่าน ๓) เข้าไปฟัง คือ การรับฟังคุณธรรม หลักคำสอนของท่านมาไว้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาวชิวัต ๔) หมั่นระลึกถึงท่าน คือ การระลึกถึงความดีที่ท่านมีแล้วนำมาเป็นตัวอย่างกับตัวเราเอง ๕) รับฟังรับปฏิบัติ คือ การรับคำแนะนำของท่านมาปฏิบัติทำตามเพื่อให้เกิดผล ครั้นเมื่อติดขัดก็ใคร่แก้ไขเพื่อให้รู้จักจริงเห็นจริงตามนั้น

ความหมาย มงคลข้อที่ ๓๐ (การสนทนาธรรมโดยกาล)

ในคัมภีร์มังคลัตถทีปนี ได้กล่าวถึงการสนทนาธรรม ตามกาลไว้ว่า หมายถึงการที่ภิกษุสนทนาพระสูตรที่ได้เรียนมาในเวลาพลบค่ำหรือเวลาใกล้รุ่งเพื่อชำระ จิตที่หุดหู่ฟุ้งซ่านหรือถูกวิจิกิจฉาครอบงำ^{๓๙}

คำว่า โดยกาล หมายถึง ขณะที่จิตย่อมหุดหู่ ฟุ้งซ่าน และถูกวิจิกิจฉาครอบงำ คือถูกวิจิกิจฉาประทุษร้าย หรือเวลาที่จิตฟุ้งซ่านกระวนกระวาย ก็หาผู้รู้พูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อให้เกิดความผ่อนคลาย หรือช่วงเย็นเวลาทานอาหาร ก็สามารถที่จะพูดคุยสิ่งที่ตั้งมาเป็นมงคล หรือแม้กระทั่งการสวดมนต์สาธยายธรรมร่วมกัน เป็นการเสริมสร้างกิจกรรมการสนทนาธรรมให้เกิดขึ้น

การได้สนทนากันเรื่องธรรม ทำให้ขยายขอบเขตการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความรู้ และได้รู้ในสิ่งใหม่ ๆ ที่เราอาจนึกไม่ถึง หรือเป็นการเผื่อแผ่ความรู้ที่เรามีให้แก่ผู้อื่นได้ทราบด้วย

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๓๐ (การสนทนาธรรมโดยกาล)

ช่วงเวลาที่เหมาะสมสำหรับการสนทนาธรรมของชาวบ้าน ก็จะเป็นช่วงเวลาทานอาหารเย็นหรือร่วมสวดมนต์สาธยายพุทธมนต์ร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว หลังจากทำกิจกรรมสวดมนต์แล้วก็พูดคุยสนทนากันโดยการสอบถามสารทุกข์สุกดิบสอบถามอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ

การจะสนทนาธรรม ควรต้องพิจารณาและคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้ คือ ๑) ต้องรู้เรื่องที่จะพูดดี ๒) ต้องพูดเรื่องจริง มีประโยชน์ ๓) ต้องเป็นคำพูดที่ไพเราะ ๔) ต้องพูดด้วยความเมตตา ๕) ต้องไม่พูดจาโอ้อวด ยกตนข่มท่าน

^{๓๙} คณะกรรมการแผนกตำรากรมกฏาราชาวิทยาลัย, อ้างแล้ว, หน้า ๒๓๗.

ความหมาย มงคลข้อที่ ๓๑ (ความเพียร)

ตบะ หมายถึงความเพียรเป็นเครื่องเผาผลาญบาป การสำรวมอินทรีย์ ชื่อว่า ตบะ เพราะเผาผลาญอกุศลเจตสิกกรรมมีอภิขมาและโทมนัสเป็นต้น อีกนัยหนึ่ง ความเพียรชื่อว่า ตบะ เพราะเผาผลาญความเกียจคร้าน ความเพียรเครื่องเผาผลาญกิเลสของหมู่ชนผู้พร้อมเพรียงกัน เป็นเหตุนำสุขมาให้

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๓๑ (ความเพียร)

เพิ่มพูนคุณธรรมเครื่องเผาผลาญกิเลส ด้วยการบำเพ็ญหลักธรรมต่อไปนี้ ทาน ๑ ศีล ๑ บริจาค ๑ ความซื่อตรง ๑ ความอ่อนโยน ๑ ความไม่โกรธ ๑ ความไม่เบียดเบียน ๑ ความอดทน ๑ ความไม่ยินร้าย ๑

ความหมาย มงคลข้อที่ ๓๒ (พรหมจรรย์)

พรหมจรรย์ หมายถึงความประพฤติอย่างประเสริฐ ถ้าเลิศ เพราะปราศจากบาปกรรมมีมลทินคือความตระหนี่เป็นต้น และเพราะพอกพูนคุณธรรมมีเมตตาเป็นต้น มี ๑๐ อย่าง ได้แก่ ทาน เวทย์วัจจะ เบนฺจศีล อัปมัญญา เมถุนวิริติ สทาร์สันโดษ วิริยะ องค์กรุโอบสธ อริยมรรคและศาสนา

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๓๒ (พรหมจรรย์)

ดำเนินชีวิตให้มีคุณธรรม โดยเริ่มตั้งแต่การให้ทาน ช่วยชวนชวายทำกิจที่เกิดขึ้น สมาทาน ศีลห้า แผ่เมตตาจิตไปในหมู่เพื่อนเกิดแก่เจ็บตายแบบไม่มีประมาณ กำหนดงดเว้นเมถุนธรรมที่เป็นข้าศึกแห่งคุณธรรม ภาควุมิใจในความเป็นคู่สามีภรรยาของตนเอง มีความขยันหมั่นเพียรในการละบาปอกุศลและรักษาเพิ่มพูนกุศลธรรม หาโอกาสเข้าจำศีลอุโบสถ ดำเนินชีวิตด้วยอริยมรรคมีองค์แปด และยึดมั่นในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า

ความหมาย มงคลข้อที่ ๓๓ (การเห็นอริยสัจ)

อริยสัจ หมายถึง สัจจะของพระอริยเจ้า ความจริงแท้อย่างประเสริฐ ๔ ประการ ได้แก่ ทุกข์ ๑ สมุทัย ๑ นิโรธ ๑ มรรค ๑ ที่ชื่อว่าทุกข์ เพราะเป็นของแท้ของจริงที่ทนอยู่ในสภาพเดิมได้ยาก ที่ชื่อว่าสมุทัย เพราะเป็นสาเหตุให้เกิดทุกข์ขึ้น ที่ชื่อนิโรธ เพราะดับทุกข์ได้เด็ดขาด ที่ชื่อว่ามรรค เพราะเป็นหนทางที่จะทำให้ทุกข์ดับไป ฉะนั้น การเห็นอริยสัจ จึงเป็นการเห็นความจริงแห่งชีวิต หรือเห็นความเป็นไป เห็นความแตกดับแห่งชีวิตตามความเป็นจริง

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๓๓ (การเห็นอริยสัจ)

มีแนวทางปฏิบัติต่ออริยสัจ ๔ ประการ ดังนี้ ๑. ทุกข์เกิดขึ้นให้กำหนดรู้เท่าทันตามความเป็นจริง ๒. สมุทัย เมื่อรู้ตามความเป็นจริงแล้วต้องละ ต้องสละ ต้องปล่อย ต้องวางค้นหาความทะยานอยาก ๓. นิโรธ ดับค้นหาให้ได้แบบเสร็จเด็ดขาด ๔. มรรค เพิ่มพูนหนทางดำเนินไปให้ถึงความดับทุกข์ให้ได้

ความหมาย มงคลข้อที่ ๓๔ (การกระทำนิพพานให้แจ้ง)

การกระทำนิพพานให้แจ้ง หมายถึงความกระจ่างแจ้งในพระนิพพาน คือความดับกิเลส มี ๒ อย่าง ได้แก่ ๑. สอุปาทิเสสนิพพาน ๒. อนุปาทิเสสนิพพาน ซึ่งมีความหมายว่า สอุปาทิเสสนิพพาน คือ ผู้บรรลुเป็นพระอรหันต์ มีอาสวะสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จเรียบร้อยแล้ว หลุดพ้นโดยชอบแล้ว แต่ยังมีชีวิตอยู่ ส่วนอนุปาทิเสสนิพพาน คือ ผู้บรรลุเป็นพระอรหันต์ ฯลฯ หลุดพ้นโดยชอบแล้ว แต่เบญจขันธ์ก็ดับพร้อมกับกิเลสด้วย

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๓๔ (การกระทำนิพพานให้แจ้ง)

การพัฒนาตนเองให้บรรลุถึงภาวะสูงสุดในพระพุทธศาสนา ได้แก่ เป็นผู้ห่างไกลจากกิเลส มีอาสวะสิ้นไป ละสังโยชน์ ๑๐ ได้แก่ กามราคะ ภูษะ มานะ ทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีสัพพตปรามาส ภวราคะ อิสสา มัจฉริยะ และอวิชชา เพราะว่า สังโยชน์เหล่านี้ ผูกเหล่าสัตว์ไว้ในภพทั้งหลาย

ความหมาย มงคลข้อที่ ๓๕ (จิตถูกโลกธรรมถูกต้องแล้ว ย่อมไม่หวั่นไหว)

โลกธรรม หมายถึง สิ่งที่มีอยู่คู่กับโลก มี ๘ อย่าง ได้แก่ ลาม ๑ เสื่อมลาม ๑ ยศ ๑ เสื่อมยศ ๑ นินทา ๑ สรรเสริญ ๑ สุข ๑ ทุกข์ ๑, โลกนี้มีทั้งสิ่งที่น่าปรารถนา และสิ่งที่ไม่น่าปรารถนา ไม่มีสิ่งใดจะได้สมหวังดังปรารถนาไปทั้งหมด ขณะเดียวกันก็ไม่มีสิ่งใดจะพลาดหวังไปเสียทุกอย่าง

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๓๕ (จิตถูกโลกธรรมถูกต้องแล้ว ย่อมไม่หวั่นไหว)

วางท่าทีของจิตใจให้ถูกต้องต่อสิ่งที่มีอยู่คู่กับโลก รู้และเข้าใจตามความจริงว่าโลกนี้จะมีสิ่งที่เป็นของคู่กัน ๒ ด้าน ด้านที่สมหวังน่ายินดี ได้แก่ มีลาม มียศ มีสรรเสริญ มีสุข และด้านที่น่ายินดี ได้แก่ เสื่อมลาม เสื่อมยศ คำนินทา และความทุกข์ แม้เมื่อเผชิญกับโลกธรรมในด้านที่น่าปรารถนาก็ไม่หลงระเริง เพลินประมาท ขณะเดียวกัน แม้เผชิญกับด้านที่น่าปรารถนาก็ไม่ยอมจม หรือติดหล่มในสิ่งเหล่านั้น

ความหมาย มงคลข้อที่ ๓๖ (ไม่เศร้าโศก)

ความไม่เศร้าโศก หมายถึง ความไม่เศร้าใจ ความไม่เหือดแห้งใจ ความผาก ณ ภายใน ความเศร้าโศก ณ ภายใน ของผู้เกิดหายนะอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้น เช่น เสียทรัพย์ เสียคนที่รัก พลัดพรากจากคนที่รักที่ชอบใจ เป็นต้น

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๓๖ (ไม่เศร้าโศก)

ความโศกย่อมไม่เกิดขึ้น เพราะมีความรู้ถูกความเข้าใจถูกในสิ่งทั้งหลายว่ามีความเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป และสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ ย่อมเป็นไปตามกรรม (สิ่งที่ตนได้ทำไว้) ไม่ล่วงพ้นจากกรรมไปได้ ทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว เมื่อรู้เช่นนี้แล้วความโศกย่อมไม่เกิดขึ้น จิตใจย่อมไม่มีความเศร้าโศก

ความหมาย มงคลข้อที่ ๓๗ (ปราศจากรุลี)

รุลี หมายถึง รากะ โทสะ และโมหะ ความจริง รากะโทสะและโมหะ ย่อมกระทำจิตให้เศร้าหมอง เหมือนอย่างรุลีตามปกติ ตกไปในที่ใด ๆ ย่อมทำที่นั้น ๆ ให้เศร้าหมอง ท่านจึงเรียกกิเลสเหล่านั้นว่า รุลี เพราะเป็นดุจรุลี เป็นสภาพเสมอด้วยรุลี เพราะกระทำให้เศร้าหมอง

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๓๗ (ปราศจากรุลี)

เสริมสร้างปัญญาความรู้ยิ่งเห็นจริงแล้วกำจัดรากะ โทสะ และโมหะ ซึ่งรุลีคือกิเลสดังกล่าว นั้นมีลักษณะอาการที่แตกต่างกันไป รากะคือความกำหนัด มีลักษณะที่เกิดง่าย แต่เกิดแล้วก็หายยาก โทสะคือความประทุษร้ายแห่งจิต มีลักษณะที่เกิดง่าย แต่หายเร็ว ส่วนโมหะคือความลุ่มหลง มีลักษณะที่เกิดยากและหายยาก

ความหมาย มงคลข้อที่ ๓๘ (เป็นจิตเกษม)

จิตเกษม หมายความว่า เป็นจิตที่ปลอดจากโยคะ โยคะ มี ๔ ประการ ได้แก่ กามโยคะ ๑ ภวโยคะ ๑ ทิฏฐิโยคะ ๑ และอวิชชาโยคะ ๑ ซึ่งโยคะนั้นเป็นกิเลสที่ประกอบสัตว์ไว้วิภูฏะ ให้เวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏฏ์

แนวทางปฏิบัติ มงคลข้อที่ ๓๘ (เป็นจิตเกษม)

ทำจิตให้ผ่องใสโปร่งโล่ง เบาสบายผ่อนคลาย เป็นจิตแจ่มใสเกษมจากกิเลสต่าง ๆ ไม่ให้กิเลสต้นเหตุอุปาทานมามัดรัดจิตจมอยู่ภายใต้กองกิเลส

สรุป มงคล ๓๘ ประการ เป็นหลักธรรมที่นำพาชีวิตให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า ก่อเกิดพัฒนาการด้านคุณธรรมขั้นพื้นฐานตั้งแต่ไม่คบคนพาล ไปถึงขั้นสูงสุดคือพ้นจากกิเลส พัฒนาชีวิตให้ก้าวหน้าเสมือนเดินตามขั้นบันได

๒.๑.๒ ความเป็นมา ความหมาย และแนวทางปฏิบัติทศ ๖

ความเป็นมา

ครั้งในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปยังกรุงราชคฤห์เพื่อบิณฑบาต ได้ทอดพระเนตรเห็นสิ่งคาลกะ คหบดีบุตรผู้ลุกขึ้นแต่เช้า ออกจากกรุงราชคฤห์ มีผ้าเปียก มีผมเปียก ประคองอัญชลิไหว้ทิศทั้งหลาย^{๔๐} คือ ทิศเบื้องหน้า ทิศเบื้องขวา ทิศเบื้องซ้าย ทิศเบื้องหลัง ทิศเบื้องล่าง ทิศเบื้องบนแล้ว ได้ตรัสถามสิ่งคาลกะ คหบดีบุตรดังนี้ว่า “คหบดีบุตรเธอลุกขึ้นแต่เช้า ออกจากกรุงราชคฤห์ มีผ้าเปียก มีผมเปียก ประคองอัญชลิไหว้ทิศทั้งหลาย คือ ทิศเบื้องหน้า ทิศเบื้องขวา ทิศเบื้องหลัง ทิศเบื้องซ้าย ทิศเบื้องล่าง ทิศเบื้องบนอยู่เพราะเหตุไร”

สิ่งคาลกะ คหบดีบุตรกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บิดาของข้าพระองค์ ก่อนจะตายได้กล่าวไว้อย่างนี้ว่า ‘นี่แน่ลูก เจ้าพึงไหว้ทิศทั้งหลาย’ ข้าพระองค์สักการะ เคารพ นับถือ บูชาคำของบิดา จึงลุกขึ้นแต่เช้า ออกจากกรุงราชคฤห์ มีผ้าเปียก มีผมเปียก ประคองอัญชลิไหว้ทิศทั้งหลาย คือ ทิศเบื้องหน้า ทิศเบื้องขวา ทิศเบื้องซ้าย ทิศเบื้องหลัง ทิศเบื้องล่าง ทิศเบื้องบนอยู่”

คหบดีบุตร เธอพึงทราบทิศหก^{๔๑} นี้ คือพึงทราบว่า มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า พึงทราบว่าอาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา พึงทราบว่าบุตรและภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง พึงทราบว่ามิตรสหายเป็นทิศเบื้องซ้าย พึงทราบว่า ทาสและกรรมกรเป็นทิศเบื้องล่าง พึงทราบว่า สมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน

ครอบครัวถือเป็นสังคมขนาดเล็กที่สำคัญที่สุดในการขับเคลื่อนสังคมใหญ่ ในความเป็นสังคมขนาดเล็ก รายล้อมด้วยบุคคลมากมายหลายสาขาอาชีพ บุคคลประเภทต่าง ๆ ที่จะต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์ทางสังคม ดุจทิศที่อยู่รอบตัว ดังนั้น สมาชิกในครอบครัวศึกษาเรียนรู้และดำเนินชีวิตอย่างรู้หน้าที่ตามหลักทศ ๖ ประการ^{๔๒} ดังนี้

ประการที่ ๑ ปุรัตถิมทิศ

ความหมาย ปุรัตถิมทิศ หมายถึง ทิศเบื้องหน้า คือ ทิศตะวันออก ได้แก่ มารดาบิดา ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ตรงหน้าบุตรธิดา มีความใกล้ชิดสนิทสนม ดำรงในฐานะบุพการีคือผู้ทำอุปการะก่อน

^{๔๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/ ๒๔๓/ ๑๙๙.

^{๔๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖/๑๙๙.

^{๔๒} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๙๘-๒๐๔/๒๐๒

แนวทางปฏิบัติ

- บุตรีดาพึงบำรุงมารดาบิดา ผู้เป็นทิศเบื้องหน้า ดังนี้
  - ๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ
  - ๒) ช่วยทำภาระงานของท่าน
  - ๓) ดำรงวงศ์สกุล
  - ๔) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท
  - ๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน
- มารดาบิดาย่อมอนุเคราะห์บุตรีดา ดังนี้
  - ๑) ห้ามปรามจากความชั่ว
  - ๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี
  - ๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยา
  - ๔) หาคู่ครองที่สมควรให้
  - ๕) มอบทรัพย์สมบัติให้ในโอกาสอันสมควร

ประการที่ ๒ ทักขินทิต

ความหมาย ทักขินทิต หมายถึง ทิศเบื้องขวา คือ ทิศใต้ ได้แก่ ครูอาจารย์ ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้อบรมสั่งสอน มอบความรู้ศิลปวิทยาการทั้งทางโลกและทางธรรม ดำรงอยู่ในฐานะปุชนียบุคคล

แนวทางปฏิบัติ

- ศิษย์พึงบำรุงครูอาจารย์ ผู้เป็นทิศเบื้องขวา ดังนี้
  - ๑) ลูกต้อนรับ
  - ๒) เข้าไปหา (เพื่อบำรุง คอยรับใช้ ปรีกษา และรับคำแนะนำ เป็นต้น)
  - ๓) ใฝ่ใจเรียน (คือ มีใจรัก เรียนด้วยศรัทธา และรู้จักฟังให้เกิดปัญญา)
  - ๔) ประณินบัติ ช่วยบริการ
  - ๕) เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ คือ เอาจริงเอาจัง ถือเป็นกิจสำคัญ
- ครูอาจารย์ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ ดังนี้
  - ๑) ฝึกฝนแนะนำให้เป็นคนดี
  - ๒) สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
  - ๓) สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง
  - ๔) ยกย่องให้ปรากฏในหมู่คณะ
  - ๕) สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิต

ประการที่ ๓ ปัจฉิมทิศ

ความหมาย ปัจฉิมทิศ หมายถึง ทิศเบื้องหลัง ทิศตะวันตก ได้แก่ ภรรยา ซึ่งทำหน้าที่เป็นคู่ชีวิตร่วมสุขร่วมทุกข์ ให้เกียรติ ยกย่อง ปกป้องศักดิ์ศรีซึ่งกันและกัน อยู่ในฐานะที่เกื้อหนุนจุนเจือกัน

แนวทางปฏิบัติ

- สามีบำรุงภรรยา ผู้เป็นทิศเบื้องหลัง ดังนี้
  - ๑) ยกย่องให้เกียรติสมกับฐานะที่เป็นภรรยา
  - ๒) ไม่ดูหมิ่น
  - ๓) ไม่นอกใจ
  - ๔) มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้านให้
  - ๕) หาเครื่องประดับมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส
- ภรรยాయ่อมอนุเคราะห์สามี ดังนี้
  - ๑) จัดงานบ้านให้เรียบร้อย
  - ๒) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี
  - ๓) ไม่นอกใจ
  - ๔) รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้
  - ๕) ขยันไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง

ประการที่ ๔ อุตตรทิศ

ความหมาย อุตตรทิศ หมายถึง ทิศเบื้องซ้าย ทิศเหนือ ได้แก่ มิตรสหาย ซึ่งทำหน้าที่ช่วยเหลือในเวลาที่ต้องการ เช่น มีงานเกิดขึ้นคอยเกื้อกูลกัน แม้ในยามตกทุกข์ได้ยากก็ช่วยเหลือกัน หรือแม้แต่เพื่อนฝ่ายหนึ่งหลงผิด ก็นำพากลับสู่เส้นทางที่ถูกต้อง

แนวทางปฏิบัติ

- บุคคลพึงบำรุงมิตรสหาย ผู้เป็นทิศเบื้องซ้าย ดังนี้
  - ๑) เผื่อแผ่แบ่งปัน
  - ๒) พุดจามีน้ำใจ
  - ๓) ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
  - ๔) มีตนเสมอ ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน
  - ๕) ซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน

- มิตรสหายย่อมอนุเคราะห์ตอบ ดังนี้
  - ๑) เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาป้องกัน
  - ๒) เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สินสมบัติของเพื่อน
  - ๓) ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก
  - ๔) นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร

ประการที่ ๕ เภฏฐิมทิต

ความหมาย เภฏฐิมทิต หมายถึง ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ คนรับใช้และคนงาน ซึ่งต่างมีหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อกันด้วยดี ลูกจ้างก็ทำหน้าที่ของตนอย่างเต็มความสามารถตามที่ได้รับมอบหมาย ส่วนนายจ้างก็ใส่ใจค่าจ้างแรงงาน ดูแลไม่ทอดทิ้ง ไม่ใช้งานเกินกำลัง

แนวทางปฏิบัติ

- นายจ้างบำรุงคนรับใช้และคนงาน ผู้เป็นทิศเบื้องล่าง ดังนี้
  - ๑) จัดการงานให้ทำตามความเหมาะสมกับกำลังความสามารถ
  - ๒) ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและความเป็นอยู่
  - ๓) จัดสวัสดิการดี มีช่วยรักษาพยาบาลให้ยามเจ็บไข้ เป็นต้น
  - ๔) ได้ของแปลกๆ พิเศษมา ก็แบ่งปันให้
  - ๕) ให้มีวันหยุดและพักผ่อนหย่อนใจตามโอกาสอันควร
- คนรับใช้และคนงานย่อมอนุเคราะห์นาย ดังนี้
  - ๑) เริ่มทำการงานก่อนนาย
  - ๒) เลิกงานทีหลังนาย
  - ๓) ถือเอาแต่ของที่นายให้
  - ๔) ทำการงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น
  - ๕) นำเกียรติคุณของนายไปเผยแพร่

ประการที่ ๖ อุปริมทิต

ความหมาย อุปริมทิต หมายถึง ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณพราหมณ์ คือ พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า เป็นผู้ศึกษาและมีปฏิบัตินิสัยปฏิบัติชอบปฏิบัติตรง เผยแผ่คำสอน ปกป้องสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา ซึ่งทำหน้าที่เป็นนาบุญของชาวโลก

แนวทางปฏิบัติ

- คฤหัสถ์ย่อมบำรุงพระสงฆ์ ผู้เป็นทิศเบื้องบน ดังนี้
  - ๑) จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา

- ๒) จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา
  - ๓) จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา
  - ๔) ต้อนรับด้วยความเต็มใจ
  - ๕) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔
- พระสงฆ์ย่อมอนุเคราะห์คฤหัสถ์ ดังนี้
- ๑) ห้ามปรามจากความชั่ว
  - ๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี
  - ๓) อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี
  - ๔) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
  - ๕) ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง
- ๖) บอทางสวรรค์ คือทางชีวิตที่มีความสุขความเจริญให้

สรุป ทิศ ๖ คือสมาชิกหรือบุคคลผู้อยู่รอบด้านเราทั้งหกทิศ ซึ่งต้องเข้าไปเกี่ยวข้องหรือมีความสัมพันธ์ต่อกันด้วยภาระหน้าที่และคุณธรรมที่พึงปฏิบัติต่อกัน เพื่อให้การอยู่ร่วมกันเกิดความสงบสุขเรียบร้อย

๒.๑.๓ ความเป็นมา ความหมาย และแนวทางปฏิบัติพรหมวิหาร ๔

ความเป็นมา

พระพุทธเจ้าตรัสกะพระอานนท์เถระ ผู้เป็นพุทธอุปัฏฐากว่า ดูกรอานนท์ ต่อมาไม่นาน พระเจ้ามหาสุทิสสนะได้ทรงกระทำกาลกิริยา ดูกรอานนท์ คฤหบดีหรือบุตรแห่งคฤหบดี เมื่อบริโภคนิเวศน์อันเป็นที่ชอบใจ ย่อมมีเมามาในอาหาร ฉันทใด ความเสวยอารมณ์ในเวลาใกล้มรณะของพระเจ้ามหาสุทิสสนะได้เป็นฉันทนั้นเหมือนกัน และพระเจ้ามหาสุทิสสนะ ครั้นเสด็จสวรรคตแล้ว ทรงเข้าถึงสุคติพรหมโลก ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทิสสนะทรงเล่นอย่างเด็กอยู่ประมาณแปดหมื่นสี่พันปี ทรงดำรงตำแหน่งอุปราชอยู่แปดหมื่นสี่พันปี ทรงครอบครองราชสมบัติอยู่แปดหมื่นสี่พันปี ทรงดำรงเพศคฤหัสถ์ประพฤติพรหมจรรย์ในธรรมปราสาทแปดหมื่นสี่พัน ท้าวเธอทรงเจริญพรหมวิหารสี่^{๔๓} เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จึงเสด็จเข้าถึงพรหมโลก

พรหมวิหาร คือธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติมี ๔ ประการ ๑. เมตตา ๒. กรุณา ๓. มุทิตา ๔. อุเบกขา ซึ่งมีความหมายและแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

^{๔๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๖๙/ ๒๐๒

พรหมวิหารธรรมข้อที่ ๑ เมตตา

ความหมาย

เมตตา หมายถึง ความมีไมตรี ความเป็นมิตร ความรัก ความปรารถนาดี อยากให้เขามีความสุข ความรักใคร่ ความมีไมตรีจิตเป็นความปรารถนาที่มุ่งดีมุ่งเจริญต่อกัน ไม่คิดเบียดเบียนทำร้ายหรือทำลายซึ่งกันและกัน ความมีน้ำใจ มีไมตรีจิตคิดดีปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า โดยไม่เลือกปฏิบัติ

แนวทางปฏิบัติ

ในสถานการณ์ที่ผู้อื่น ความเป็นอยู่ปกติสุข แสดงออกด้วยเมตตาตามโนกรรม คือมีจิตปรารถนาดี แผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า ไม่เลือกชนชั้นวรรณะ ไม่เลือกเชื้อชาติ ศาสนา แผ่ไมตรีจิตไปทั่วทุกหมู่เหล่า วิธีการแผ่เมตตาโดยเริ่มแผ่ให้ตนเองเป็นลำดับแรก แล้วจากนั้นก็แผ่ให้แก่สรรพสัตว์

พรหมวิหารธรรมข้อที่ ๒ กรุณา

ความหมาย

กรุณา หมายถึง ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ เป็นการกำจัดทุกข์บำรุงสุข ความมีใจพลอยห่วงใย เมื่อเขาประสบความสำเร็จ ทุกข์ ก็อยากช่วยเหลือให้เขาพ้นจากทุกข์

แนวทางปฏิบัติ

ในสถานการณ์ที่ผู้อื่นตกต่ำเดือดร้อน ประสบเหตุเภทภัยต่าง ๆ เมื่อเขาประสบวิบากกรรม ได้รับความทุกข์ หรือตกทุกข์ได้ยาก เข้าไปช่วยเหลือ ไปช่วยปลดเปลื้องทุกข์ให้เขาหลุดพ้นจากความทุกข์ ตามกำลังความรู้ความสามารถที่ทำได้ ไม่นำทุกข์ไปทับถมซึ่งกันและกัน และการช่วยเหลือนั้นปราศจากอามิสสินจ้าง

พรหมวิหารธรรมข้อที่ ๓ มุทิตา

ความหมาย

มุทิตา หมายถึง ความพลอยยินดีด้วย เอาใจสนับสนุน ส่งเสริม ความยินดี ความพอใจ ความดีน心田ใจ ความปลาบปลื้มใจในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตใจผ่องใสบันเทิงด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดี มีสุข เจริญองงาม ยิ่งขึ้นไป

แนวทางปฏิบัติ

ในสถานการณ์ที่ผู้อื่นขึ้นสู่ภาวะที่สูงขึ้นไป มีความเจริญงอกงามในตำแหน่งหน้าที่การงาน แสดงออกด้วยอาการดีใจ พอใจ ปลื้มใจและให้การสนับสนุนเชิดชูยกย่องผู้ที่ประสบความสำเร็จ ทั้งเกียรติยศชื่อเสียง ทรัพย์สินเงินทอง ทั้งชีวิตส่วนตัวและครอบครัว

พรหมวิหารธรรมข้อที่ ๔ อุเบกขา

ความหมาย

อุเบกขา หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขู ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำ แล้วอันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัย และปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อมีไม่กิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรได้รับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมควรรับผิดชอบของตน^{๔๔}

แนวทางปฏิบัติ

ในสถานการณ์ที่ต้องเลือกรักษาความยุติธรรม รักษาความถูกต้องดีงาม ต้องใช้ความรู้ (ปัญญา) คือ ต้องรู้ว่าอะไรถูก อะไรผิด อะไรเป็นความจริง อะไรเป็นความถูกต้องดีงาม อะไรคือหลักการ แล้วเอาความรู้นั้นมาปรับเข้ากับความรู้สึกให้ลงตัวพอดี เพื่อวางตัวได้ถูกต้อง วางใจให้เป็นกลาง โดยปราศจากอคติ ๔ คือ ความชอบส่วนตัว ๑ ความชังส่วนตัว ๑ ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ๑ ความกลัว ๑ ให้มองตามความเป็นจริงตามเหตุปัจจัยของสิ่งนั้น ๆ

สรุป พรหมวิหารธรรม เป็นหลักธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ เป็นธรรมประจำใจของผู้ใหญ่ ผู้เป็นนักปกครอง เป็นผู้นำ เพราะหลักธรรมนี้เป็นการบำบัดทุกข์บำรุงสุขรักษาความถูกต้องดีงามในหมู่คณะ

๒.๑.๔ ความเป็นมา ความหมาย แนวทางปฏิบัติขรรษาธรรม ๔

ความเป็นมา

พระพุทธเจ้ามอบหมายให้พระสงฆ์สาวกไปถามผู้รู้ท่านทั้งหลาย ว่า มีสิ่งใดในโลกนี้ที่สร้างเกียรติยศ ให้คนเราได้เท่ากับการมี “สัจจะ” หรือไม่ มีสิ่งใดในโลกนี้ที่สร้างปัญญาให้คนเราได้เท่ากับการมี “ทมะ” หรือไม่ มีสิ่งใดในโลกนี้ที่สร้างทรัพย์สมบัติให้คนเราได้เท่ากับการมี “ขันติ” หรือไม่ และมีสิ่งใดในโลกนี้ที่สร้างหมุมิตรให้คนเราได้เท่ากับการมี “จาคะ” หรือไม่ คำตอบที่ได้รับการยืนยัน

^{๔๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓๔, หน้า ๑๒๔.

สำหรับผู้ที่ครอบเรือนก็คือ ขรราวาสธรรม^{๔๕} ๔ (ธรรมสำหรับฆราวาส, ธรรมสำหรับการครองเรือน, หลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์ - virtues for a good household life; virtues for lay people)

๑. สัจจะ (ความจริง, ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริ่งใจ พุดจริง ทำจริง - truth and honesty)

๒. ทมะ (การฝึกฝน, การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว, รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตนนิสัย แก้ไข ข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา - taming and training oneself; adjustment)

๓. ขันติ (ความอดทน, ตั้งหน้าทำหน้าที่การทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ทนทาน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย - tolerance; forbearance)

๔. จาคะ (ความเสียสละ, สละกิเลส สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนได้ ใจกว้าง พร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น พร้อมที่จะร่วมมือ ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัว - liberality; generosity)

หลักขรราวาสธรรม^{๔๖} เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับผู้ครองเรือน ที่จะต้องน้อมนำมาปฏิบัติ ให้เกิดขึ้นในใจ เพราะเป็นหลักธรรมหนึ่งที่ช่วยสนับสนุนสถาบันครอบครัวให้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข สงบสุข มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันทั้งทางกายทางวาจา และทางใจ ซึ่งมี ๔ ประการ ได้แก่

๑. สัจจะ ๒. ทมะ ๓. ขันติ ๔. จาคะ มีความหมายและแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

ขรราวาสธรรม ข้อที่ ๑ สัจจะ

ความหมาย

สัจจะ หมายถึง ความจริง ความซื่อสัตย์ต่อกัน ความจริงใจ ความซื่อตรงในการประพฤติ ด้วยกาย การประพฤติด้วยวาจา และการประพฤติด้วยใจ คือ ความนึกคิด ด้วยความจริง ไม่มีสิ่งแอบแฝงเพื่อวัตถุประสงค์อื่นแก่ตนเอง การยึดถือความสัตย์จริงทั้งในการกระทำ การพูด และจิตที่รู้คิดบนพื้นฐานความเที่ยงธรรม ไม่ลำเอียงด้วยอำนาจแห่งอคติ

แนวทางปฏิบัติ

การแสดงออกด้วยประพฤติกรรมที่เที่ยงตรง ตรงไปตรงมา จริ่งจังจริงใจ ไม่แปรผัน เปลี่ยนแปลง เป็นของแท้ และเที่ยงตรง ไม่เป็นอย่างอื่นนอกจากความถูกต้องดีงาม เป็นคนพุดจริง ทำจริง มีความบริสุทธิ์ใจ

^{๔๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, หน้า ๑๘๙.

^{๔๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๖๔/๓๕๑-๓๕๔.

ฆราวาสธรรม ข้อที่ ๒ ทมะ

ความหมาย

ทมะ หมายถึง ความฝึกฝนปรับปรุงตน เช่น รู้จักข่มใจ ควบคุมอารมณ์ บังคับตนเอง ปรับตัวเข้ากับการงานและสิ่งแวดล้อมให้ได้ดี การรู้จักข่มจิตข่มใจตนเอง ความรักในการฝึกฝนตนเอง ความกระตือรือร้นชวนชวนในการเคี่ยวเข็ญฝึกฝนตนเอง อย่างไม่มีข้อแม้เงื่อนไข เพื่อให้ตนเองมีทั้งความรู้ ความสามารถ และความดีเพิ่มพูนมากขึ้นทุกวัน

แนวทางปฏิบัติ

เกิดเป็นคนต้องหมั่นปรับปรุงตนเองอยู่เรื่อยไป อย่าย่ออยู่กับที่ การฝึกตัวเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะทำให้เป็นคนที่รู้เท่าทันต่อสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น ๑) ทันต่อเทคโนโลยี จะช่วยพัฒนาขีดความรู้ความสามารถของคนให้ก้าวหน้า ก้าวไกล สะดวกรวดเร็ว ๒) ทันต่อกฎหมาย จะทำให้เรารู้ขั้นตอนวิธีการในการทำงานตามเงื่อนไขแห่งกฎกติกาว่ามีข้อจำกัดอย่างไร อะไรต้องปฏิบัติได้บ้าง ๓) ทันต่อวัฒนธรรม ช่วยให้รู้ว่าท้องถิ่นนั้น ๆ ต้องการอะไร และสิ่งไหนที่เราสามารถยอมรับได้หรือไม่ได้

ฆราวาสธรรม ข้อที่ ๓ ขันติ

ความหมาย

ขันติ หมายถึง ความอดทน ความอดกลั้นต่อสภาพแวดล้อม เช่น บางคนทนต่อความลำบากตรากตรำได้ ทนต่อทุกข์เวทนาได้ ทนต่อความเจ็บใจจากผู้ได้บังคับบัญชา แต่ที่ทนได้ยากที่สุดคือ ทนต่ออำนาจกิเลส หรือ การอดทนต่อความอยาก

แนวทางปฏิบัติ

จะต้องอดทนต่อสิ่งที่เกิดขึ้นต่อไปนี้ให้ได้ ๑. อดทนต่อความลำบากตรากตรำ เป็นการอดทนต่อสภาพธรรมชาติ ดินฟ้าอากาศ ความหนาวความร้อน ๒. อดทนต่อทุกข์เวทนา เป็นการอดทนต่อการเจ็บไข้ได้ป่วยความไม่สบายกายของเราเอง ความปวดความเมื่อย ๓. อดทนต่อความเจ็บใจ เป็นการอดทนต่อความโกรธ ความไม่พอใจ ความขัดใจ อันเกิดจากคำพูดที่ไม่ชอบใจ ๔. อดทนต่ออำนาจกิเลส เป็นการอดทนต่ออารมณ์อันน่าใคร่ที่น่าเพลิดเพลินใจ

ฆราวาสธรรม ข้อที่ ๔ จาคะ

ความหมาย

จาคะ หมายถึง ความเสียสละ เผื่อแผ่ แบ่งปันมีน้ำใจ *ความเอื้อเฟื้อ* การสละสิ่งของและความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น และหมายรวมถึงการสละละกิเลส ความเห็นแก่ตัว ความตระหนี่ ความใจแคบ ตลอดจนความประพฤติกิเลสที่ไม่ดี ที่ทำให้เกิดความเสียหาย

แนวทางปฏิบัติ

มีเมตตาจิตมองประโยชน์สุขส่วนรวมและมีความเอื้ออาทรต่อความทุกข์ยากและความต้องการของคนอื่น ไม่เป็นคนจิตใจคับแคบ ไม่เห็นแก่ตัวแล้วให้ความช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ด้วยความเห็นอกเห็นใจ เป็นคนชอบให้ ชอบแบ่งปันคิดถึงคนอื่นมากกว่าตัวเอง

สรุป หลักพราวาสธรรม เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับผู้ครองเรือน ช่วยสนับสนุนสถาบันครอบครัวให้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่คอยเกื้อกูลกันทั้งทางกายวาจาและใจ เป็นหลักธรรมทำนำความสำเร็จทั้งในชีวิต การงาน ตำแหน่ง ฐานะ และความรัก

๒.๑.๕ ความเป็นมา ความหมาย แนวทางปฏิบัติสังคหวัตถุ ๔

ความเป็นมา

พระพุทธเจ้าตรัสกะภิกษุสงฆ์สาวกว่า ภิกษุทั้งหลาย สังคหวัตถุ^{๔๗} (ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว) ๔ ประการนี้ คือ ๑. ทาน (การให้) ๒. เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก) ๓. อัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) ๔. สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ) ภิกษุทั้งหลาย สังคหวัตถุ ๔ ประการนี้แล ทาน เปยยวัชชะ อุตถจริยาในโลกนี้ และสมานัตตตาในธรรมนั้น ๆ ตามสมควร สังคหธรรมเหล่านี้แล ช่วยอุ้มชูโลก เหมือนลิมสลักที่ยึดคุมรถซึ่งแล่นไปไว้ได้ ฉะนั้น ถ้าไม่พึงมีธรรมเหล่านี้ มารดาหรือบิดา ก็ไม่พึงได้การนับถือหรือการบูชาเพราะบุตรเป็นเหตุ แต่เพราะบัณฑิตเล็งเห็นความสำคัญของสังคหธรรมเหล่านี้ ฉะนั้น บัณฑิตเหล่านั้นจึงถึงความเป็นใหญ่และเป็นผู้นำสรรเสริญ

สังคหวัตถุ^{๔๘} เป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคีต่อกัน เป็นหลักธรรมที่ใช้อยึดเหนี่ยวจิตใจบุคคลให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข สามารถใช้เป็นวิธีการในการดำเนินชีวิตภายใต้ความรับผิดชอบในสังคมทั้งในระดับบุคคล และธุรกิจองค์กรโดยมีความสอดคล้องกับบริบทของสังคมภายใต้พื้นฐานการสงเคราะห์เกื้อกูลซึ่งกันและกัน มี ๔ ประการ ได้แก่ ๑. ทาน ๒. ปิยวาจา ๓. อุตถจริยา ๔. สมานัตตตา ซึ่งมีความหมายและแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

สังคหวัตถุ ข้อที่ ๑ ทาน

ความหมาย

ทาน หมายถึง การให้ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอนตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจ และศิลปวิทยา เพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น

^{๔๗} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐.

^{๔๘} ปัญญา ใช้บางยาง, ธรรมาภิบายหลักธรรมในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘),

แนวทางปฏิบัติ

ให้ปัจจัย ๔ ได้แก่ เสื้อผ้าอาหาร อาศัย ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคที่จำเป็น เป็นการให้เพื่อบรรเทาทุกข์ยากแก่เพื่อนมนุษย์ เช่น เมื่อยามหนาวมอบเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มให้อบอุ่น เมื่อยามหิวมีอาหารและน้ำให้กินดื่ม เมื่อยามสิ้นไร้ไม้ตอกก็ให้ที่พักพิงอาศัยเท่าที่ให้ได้ เมื่อยามป่วยไข้ก็ช่วยเยียวยาบันเทาได้เท่าที่จำเป็น เป็นคนไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว

สังคหวัตถุ ข้อที่ ๒ ปิยวาจา

ความหมาย

ปิยวาจา หมายถึง วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดดีมีน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผล ชักจูงในทางที่ดีงาม แสดงความเห็นอกเห็นใจ เป็นกำลังใจให้ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจอันดี สมานสามัคคีเกิดไมตรี ทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เหมาะสมสำหรับกาลเทศะ

แนวทางปฏิบัติ

ต้องพูดวาจาเป็นที่รัก เพราะวาจาเป็นหน้าต่างของดวงใจ มีไว้สำหรับสื่อสาร การใช้วาจาสื่อสารนั้นต้องเป็นวาจาสุภาพ คือ ๑. ต้องเป็นคำจริง ไม่ใช่คำพูดที่ปั้นแต่งขึ้น เป็นคำพูดที่ไม่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ไม่บิดเบือนจากความจริง ๒. ต้องเป็นคำสุภาพ เป็นคำพูดไพเราะ ที่กลั่นออกมาจากน้ำใจที่บริสุทธิ์ ไม่เป็นคำหยาบ ๓. พูดแล้วก่อให้เกิดประโยชน์ เกิดผลดีทั้งแก่คนพูดและคนฟัง ๔. พูดด้วยจิตเมตตา พูดด้วยความปรารถนาดี อยากให้คนฟังมีความสุข มีความเจริญยิ่งขึ้นไป ๕. พูดถูกกาลเทศะ พูดในสถานการณ์ที่เหมาะสม ผู้ฟังพร้อมที่จะรับฟังแล้ว

สังคหวัตถุ ข้อที่ ๓ อตถจริยา

ความหมาย

อตถจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์ คือชวนชวายเป็นช่วยเหลือกิจกรรม บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ การประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ให้ความช่วยเหลือด้วยแรงกายและชวนชวายเป็นกิจการต่าง ๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไข้ปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม ตลอดถึงช่วยแก้ไข้ปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

แนวทางปฏิบัติ

เป็นผู้มีจิตอาสา ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่ทั้งตนเอง และผู้อื่น รู้จักการเสียสละไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ความสุขสบายส่วนตัว พุ่มพเพรกาย แรงใจในการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

และช่วยเหลือผู้อื่น พร้อมรู้จักแก้ไขปัญหาด้วยปัญญา การบำเพ็ญให้เป็นประโยชน์แก่ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้อื่น เป็นการปฏิบัติสิ่งที่เป็นประโยชน์ซึ่งกันและกัน มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน

สังคหวัตถุ ข้อที่ ๔ สมานัตตดา

ความหมาย

สมานัตตดา หมายถึง การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอดันเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ทาตนเสมอดันเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

แนวทางปฏิบัติ

การทำตัวให้เข้ากันได้ การปฏิบัติตนเสมอดันเสมอปลาย เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน ไม่เอาเปรียบ ร่วมเผชิญ และแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน ไม่ถือเราถือเขา รู้จักผูกมิตรกับผู้อื่น ยึดมั่นในความถูกต้อง รักษาระเบียบวินัย ตลอดถึงกฎหมายบ้านเมือง

สรุป สังคหวัตถุ เป็นหลักธรรมหลอมหัวใจของคนให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ด้วยดีและมีความสุข เป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคีต่อกัน เป็นหลักธรรมที่ใช้อยึดเหนี่ยวจิตใจบุคคลให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข

๒.๑.๖ ความเป็นมา ความหมาย แนวทางปฏิบัติกตัญญูกตเวทิต

ความเป็นมา

ความกตัญญูกตเวทิต จัดว่าเป็นบุคคลที่หาได้ยากในโลก พระพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย^{๔๙} ความปรากฏของบุคคล ๓ จำพวกหาได้ยากในโลก ความปรากฏของบุคคล ๓ จำพวกไหนบ้าง คือ ๑. ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ๒. บุคคลผู้แสดงธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศไว้ ๓. กตัญญูกตเวทิตบุคคล ภิกษุทั้งหลาย ความปรากฏของบุคคล ๓ จำพวกนี้แล หาได้ยากในโลก

ภิกษุทั้งหลาย^{๕๐} เพราะเหตุนี้ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลาย จักเป็นผู้กตัญญูกตเวทิต และอุปการะแม้เพียงเล็กน้อยที่บุคคลอื่นกระทำในเราทั้งหลาย จักไม่เสื่อมสูญไป เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้

ความหมาย

กตัญญู หมายถึง รู้อุปการคุณที่ผู้อื่นทำแล้วแก่ตน

^{๔๙} อจ.ติก. (ไทย) ๑๒/๑๑๕/๓๕๙.

^{๕๐} ส.น. (ไทย) ๑๖/๒๓๔/๓๒๔

กตเวทีย หมายถึง ประกาศเกียรติคุณท่านให้ปรากฏ ได้แก่ตอบแทนคุณท่านผู้มีพระคุณ
 กตัญญูกตเวทีย หมายถึง ผู้รู้อุปการคุณที่ท่านทำแล้วและตอบแทน หมายความว่า ผู้ระลึกถึง
 อยู่เนื่อง ๆ ซึ่งอุปการคุณที่ท่านบุพพการีนั่น ๆ ได้กระทำให้แก่ตน และเมื่อได้โอกาสก็ตอบแทนคุณ
 ตามควรแก่ฐานะภาวะและกาลสมัย

พุทธทาสภิกขุ ให้ความหมายว่า กตัญญู หมายถึง ความรู้และยอมรับรู้ในบุญคุณของผู้อื่น ที่
 มีอยู่เหนือตนเรียกว่า กตัญญูตา (กตัญญู) การพยายามหาตอบแทนบุญคุณนั้น ๆ เรียกว่า กตเวทิตา
 (กตเวทีย) คนที่รู้บุญคุณ เรียกว่า คนกตัญญู คนที่หาตอบแทน เรียกว่า คนกตเวทีย รวมความว่า กตัญญู
 กตเวทิตา หมายถึง ความรู้บุญคุณท่านแล้วหาตอบแทนให้ปรากฏ นี้เป็นธรรมประคองโลกให้เป็นอยู่ได้
 และอยู่ได้ด้วยความสุข^{๕๑}

ปัญญานันทภิกขุ ให้ความหมายว่า กตัญญู หมายถึง รู้อุปการคุณที่พ่อแม่ทำไว้แก่เรา และ
 กตเวทียตอบแทนอุปการคุณของท่าน รวมความว่า กตัญญูกตเวทีย คือรู้อุปการคุณที่พ่อแม่ทำแล้วและ
 ตอบแทน เพราะพ่อแม่เชื่อว่าเป็นบุพการีบุคคลของเรา เป็นคนแรกติดกันก่อนผู้ใดทั้งหมด^{๕๒}

แนวทางปฏิบัติ

แสดงความกตัญญูกตเวทียเป็นต้นว่า กตัญญูต่อบิดามารดาด้วยการช่วยเหลือกิจการงานท่าน
 และดำรงวงศ์ตระกูล ปฏิบัติตนเหมาะสมจะรับทรัพย์มรดกสืบทอดต่อจากท่าน กตัญญูต่อครูอาจารย์
 ด้วยตั้งใจศึกษาเล่าเรียนและสืบทอดศิลปวิทยาการที่ท่านแนะนำพร่ำสอน ยกย่องแสดงตนว่าเราเป็น
 ศิษย์มีครู กตัญญูต่อพระสงฆ์ด้วยการถวายความอุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัยสี่ คือ จีวร ภัตตาหาร ที่พัก
 อาศัย และคิลานปัจจัยเภสัช ในฐานะที่ท่านเป็นภิกษุคหาห้เราได้ทำบุญ เพื่อจะได้ไม่ต้องไปตกอยู่
 ในอบายภูมิ

สรุป ความกตัญญูกตเวทียเป็นคุณธรรมที่สำคัญสำหรับมนุษยชาติ ทำให้มนุษย์ถ้อยที่ถ้อย
 อาศัยกัน เป็นบ่อเกิดแห่งความรับผิดชอบต่อความเป็นมนุษย์และเป็นคุณธรรมเบื้องต้นที่นำไปสู่สังคม
 มนุษย์มีจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อกัน

^{๕๑} พุทธทาสภิกขุ, กตัญญูกตเวทียเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖),
 หน้า ๒.

^{๕๒} ปัญญานันทภิกขุ : เขมกะ เรียบเรียง, **หน้าที่ของลูก** (บันทึกจากพ่อและแม่), จัดพิมพ์เผยแพร่โดย
 ธรรมสภา, (มปก., มปท.,) หน้า ๒๘.

๒.๑.๗ ความเป็นมา ความหมาย แนวทางปฏิบัติการวะ ๖

ความเป็นมา

ครั้งนั้น เมื่อราตรีผ่านไป เทวดาคนหนึ่งมีวรรณงดงามยิ่งนัก เปล่งรัศมีให้สว่าง ท้าวพระเซตวัน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรม^{๕๓} ๖ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุ

ธรรม ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความเป็นผู้มีความเคารพในพระศาสดา
๒. ความเป็นผู้มีความเคารพในพระธรรม
๓. ความเป็นผู้มีความเคารพในพระสงฆ์
๔. ความเป็นผู้มีความเคารพในสิกขา
๕. ความเป็นผู้มีความเคารพในความไม่ประมาท
๖. ความเป็นผู้มีความเคารพในปฏิสันถาร

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรม ๖ ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุ เมื่อเทวดานั้นได้กราบทูลดังนี้แล้ว พระศาสดาทรงพอพระทัย ครั้นเทวดานั้นรู้ว่า ‘พระศาสดาทรงพอพระทัยเรา’ จึงถวายอภิวัต ทำประทักษิณ แล้วหายไป ณ ที่นั้นแล

การวะ^{๕๔} หมายถึง ความเคารพ ความนับถืออย่างหนักแน่น ความเอื้อเฟื้อด้วยกิริยาที่นอบน้อม เช่น การลูกรับ การคำนับ หรือการทำอภิวัต เคารพในบุคคลที่ควรแก่การเคารพ เช่น พระรัตนตรัย บิฑามารดา ครูอาจารย์ หรือญาติผู้ใหญ่ มี ๖ ประการ คือ ๑. พุทธคารวตา ความเคารพในพระพุทธรูป ๒. รัชมคารวตา ความเคารพในพระธรรม ๓. สังฆคารวตา ความเคารพในพระสงฆ์ ๔. สิกขาคารวตา ความเคารพในการศึกษา ๕. อัปมาทคารวตา ความเคารพในความไม่ประมาท ๖. ปฏิสันถารคารวตา ความเคารพในการต้อนรับ ซึ่งมีความหมายและแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

การวรรธม ข้อที่ ๑ พุทธคารวตา

ความหมาย

พุทธรคารวตา มีความเคารพ ความยำเกรงในพระพุทธรูป หมายถึง ความเคารพนับถือพระพุทธรูปด้วยการกราบไหว้บูชา ตั้งใจปฏิบัติตามคำสอน ในฐานะที่พระพุทธรูปองค์ทรงงานอย่างหนัก ใช้สติปัญญาประกาศหลักธรรม เผยแผ่คำสอน ประดิษฐานพระพุทธรูปศาสนาประกาศความจริงแก่ของชีวิตให้แพร่หลาย

^{๕๓} อจ.ฉก.ก. (ไทย) ๑๔/๒๑/๔๕๒.

^{๕๔} อจ.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๓๐๓/๓๖๘

แนวทางปฏิบัติ

นำหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติ ดำเนินชีวิตด้วยสติปัญญา ใช้ความพากเพียรวิริยะอุตสาหะ ตามรอยบาทพระศาสดา ยึดพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง เป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิต อีกทั้งในการปฏิบัติหน้าที่การงาน

การวธธรรม ข้อที่ ๒ จัมมการวตา

ความหมาย

จัมมการวตา มีความเคารพ ความยำเกรงในพระธรรม หมายถึง เคารพ นับถือพระธรรม ด้วยการตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ที่เรียกว่า ปริยัติสัทธรรม ธรรมะเป็นหลักการที่ถูกต้องดีงามในการพัฒนาชีวิต

แนวทางปฏิบัติ

ดำเนินชีวิตตามทำนองคลองธรรม มีความรู้ภูมิความรู้ความเข้าใจถึงหลักธรรมและวินัย รู้สิ่งที่เป็นคุณประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ มีความประพฤติไม่ออกนอกธรรม เว้นในสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงห้าม ทำตามที่พระองค์อนุญาต

การวธธรรม ข้อที่ ๓ สังฆการวตา

ความหมาย

สังฆการวตา มีความเคารพ ความยำเกรงในพระสงฆ์ หมายถึง ความเคารพนับถือพระสงฆ์ ด้วยการกราบไหว้ แสดงกิริยาที่นอบน้อมต่อท่าน ให้ความเคารพยำเกรง ให้ความสำคัญต่อหมู่คณะ ยึดมติของหมู่คณะเป็นสำคัญ ไม่เอาความรู้สึกส่วนบุคคลเป็นที่ตั้ง

แนวทางปฏิบัติ

แสดงความเคารพพระสงฆ์ในฐานะเป็นพระสาวกของพระพุทธเจ้า เป็นผู้สืบทอดหลักธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นผู้ฝึกตน เป็นแบบอย่างของผู้ฝึกตนด้วยหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ท่านเป็นเนืองนาคของโลกร เป็นต้นแบบของผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรง

การวธธรรม ข้อที่ ๔ ลิกขการวตา

ความหมาย

ลิกขการวตา มีความเคารพยำเกรงในการศึกษา (ลิกขา) หมายถึง ความเคารพเอื้อเฟื้อในการศึกษา ด้วยการตั้งใจใฝ่ศึกษา อีกนัยหนึ่ง มีความเคารพแก่กล้าในไตรสิกขา ไตรสิกขา คือ ศีล เป็นข้อห้ามไม่ให้ทำ และอนุญาตให้ทำ สมาธิ เป็นหลักการประพฤติปฏิบัติเพื่อทำ

จิตให้สงบ ปัญญา เป็นข้อปฏิบัติเพื่อขจัดกิเลสในชั้นต่าง ๆ ให้ออกไปจากจิตใจ ให้มีความสำคัญต่อ การศึกษาตามหลักศีล สมาธิและปัญญา

แนวทางปฏิบัติ

ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือศีล สมาธิและปัญญา ให้มีความเป็นอยู่ด้วยศีลธรรม บำเพ็ญ สมาธิภาวนา สร้างครอบครัวให้มีความสุข สงบเย็น และมีปัญญา ใช้สติปัญญาแก้ปัญหาและ สร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ

การวรรกรรม ข้อที่ ๕ อัปมาทการวตา

ความหมาย

มีความเคารพในความไม่ประมาท หมายถึง ความเคารพ เอื้อเฟื้อในความไม่ประมาทด้วย การไม่เป็นผู้เลินเล่อพลอสติ ความไม่เผอเรอ หลงลืม พลังพลาด

แนวทางปฏิบัติ

ดำรงตนอยู่อย่างมีสติ ไม่ประมาทในวัยว่าอายุยังน้อย ในความไม่มีโรค ว่าสุขภาพแข็งแรง และในชีวิต ว่าเรายังไม่เป็นอะไร ด้วยการพยายามระมัดระวังใจของตน ไม่ให้มีความกำหนด ชัดเคื่อง ลุ่มหลง มัวเมาในอารมณ์ทั้งหลาย เป็นต้น

การวรรกรรม ข้อที่ ๖ ปฏิสันถารการวตา

ความหมาย

มีความเคารพในการต้อนรับ หมายถึง ความเคารพเอื้อเฟื้อในการทาปฏิสันถารด้วยการไม่ ทำตนให้เป็นคนใจแคบ ต้อนรับผู้มาเยือนด้วยอัธยาศัยไมตรี ที่ดีงาม การต้อนรับปราศรัย เป็นหน้าที่ ของเจ้าถิ่นที่จะแสดงอัธยาศัยไมตรีต่อคนที่มาสู่สำนักของตน

แนวทางปฏิบัติ

ทำการปฏิสันถาร ๒ วิธีคือ ๑. อามิสปฏิสันถาร ต้อนรับด้วยวัตถุสิ่งของ มีเครื่องดื่ม ข้าว ปลาอาหาร ๒. ธรรมปฏิสันถาร คือการต้อนรับให้เหมาะสมแก่ฐานะของแขก ตลอดถึงสนทนาธรรม กล่าวธรรมะด้วยกัน

สรุป การวะคือความเคารพ เป็นสิ่งที่ทำให้จิตใจมีความอ่อนน้อมอ่อนน้อม ไม่แข็ง กระด้าง ความที่จิตมีความอ่อนน้อมเป็นจิตที่ยังความเจริญให้เกิดขึ้น เป็นการให้ความสำคัญกับ ปุชนียบุคคลและหลักการศึกษา ความเป็นอยู่ในสังคม

๒.๒ หลักการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว

๒.๒.๑ การอบรมสั่งสอนบุตรธิดา

บิดามารดาควรปฏิบัติตามหลักการ^{๕๕} ดังนี้ คือ

๑. ให้ความรักความอบอุ่น ความรักเป็นสิ่งที่บิดามารดาไม่ต้องซื้อหาไม่มีต้นทุน หากมีแต่กำไรออกเงยให้แก่บุตรธิดาของเราเพียงแต่บิดามารดาต้องปฏิบัติตัวสื่อให้บุตรธิดารับรู้ถึงความรักที่บิดาและมารดามีต่อบุตรธิดาซึ่งทำได้หลายวิธี เช่น ๑.๑ โดยการพูดการบอกบุตรธิดาให้เขารู้ว่า “แม่รักลูกมากนะจ๊ะ” “หนูเป็นลูกที่พ่อแม่รักมากนะลูก” การทำเช่นนี้บุตรธิดาจะรู้สึกมีคุณค่าความมั่นใจในตนเองและบุคคลรอบ ๆ ตัวเขาจะรู้จักรับความรักและรู้สึกให้ความรักคนอื่นและบุตรธิดาจะรู้สึกอบอุ่นใจมากรู้สึกดีกับตัวเอง ๑.๒ การสัมผัสโอบกอดด้วยความรัก เป็นการสื่อด้วยภาษาที่บุตรธิดาสามารถรับรู้ได้ ๑.๓ การมีกิจกรรมร่วมกันเช่น การเล่นกับบุตรธิดา การพาบุตรธิดาไปเที่ยว ไปส่งที่โรงเรียนบ่งบอกถึงความใส่ใจและการใส่ใจก็บ่งบอกถึงความรักที่ดีต่อบุตรธิดา ๑.๔ สนใจกิจกรรมและเรื่องราวเกี่ยวกับบุตรธิดาอย่างสม่ำเสมอ เช่นตั้งใจฟังเรื่องที่เล่าให้ฟังตลอดถึงถามถึงความดีของบุตรธิดา ๑.๕ ทำอะไรให้เป็นพิเศษเช่นซื้อของขวัญมีของฝากในโอกาสสำคัญพิเศษหรือในวันสำคัญของบุตร ๑.๖ ให้ความเวลาแก่บุตรธิดาอย่างเหมาะสม

๒. มีความเข้าใจในตัวบุตรธิดา ยอมรับลูกอย่างไม่มีเงื่อนไขเข้าใจว่าบุตรธิดาเป็นบุคคลที่มีชีวิตมีจิตใจและมีความรู้สึกที่แตกต่างจากคนอื่น รวมถึงอาจแตกต่างจากบิดามารดาด้วย

๓. เป็นตัวอย่างที่ดี บิดามารดาอยากให้บุตรธิดาเป็นอย่างไร ก็ควรทำอย่างนั้นต่อบุตรธิดาเช่นถ้าอยากให้บุตรธิดาพูดสุภาพอ่อนหวานบิดามารดาก็ต้องพูดสุภาพอ่อนหวานต่อบุตรธิดาด้วยเช่นกัน

๔. มีความสม่ำเสมอภาค เรื่องกิจวัตรประจำวัน กฎ ระเบียบต่าง ๆ ระเบียบวินัยมีความคงเส้นคงวาคงจะช่วยให้บุตรธิดามีความรูสึกมั่นใจ รู้จักเรียนรู้และกระทำตามกฎระเบียบในสังคมโดยเชื่อมโยงจากสังคมภายในบ้านไปสู่สังคมนอกบ้าน

๕. มีการลงโทษที่เหมาะสม การลงโทษเป็นการแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ การลงโทษควรมีเหตุผลควรแก่การลงโทษไม่ควรลงโทษบุตรธิดาด้วยอารมณ์ การลงโทษควรลงโทษทันทีที่บุตรธิดาทำความผิด มิใช่ชู้ว่า “รอให้พ่อกลับมาก่อนเถอะ” หรือ “อย่าให้โมโหมากกว่านี้นะ” คำพูดและท่าทางเช่นนี้ส่งผลให้บุตรธิดาไม่เข้าใจว่า ทำไมเขาจึงถูกลงโทษ และไม่สามารถเข้าใจเชื่อมโยงไปถึงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของบุตรธิดากับการลงโทษได้ และสิ่งที่ควรทำก่อนลงโทษ

^{๕๕} คุชฎี โยเหลา, การสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กในประเทศไทยโดยใช้การวิเคราะห์เมตา, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๓๕), หน้า ๑๐๔-๑๐๖.

ควรชี้แจงบอกบุตรธิดาว่าเขากำลังจะถูกลงโทษ เพราะสาเหตุใด พร้อมกับสอบถามความเข้าใจว่า บุตรธิดาเข้าใจหรือไม่และเมื่อลงโทษแล้วควรให้อภัยแก่บุตรธิดาโดยทันที

นอกจากนั้น บิดามารดาไม่ควรเก็บเอาความผิดนั้นมาซ้ำเติมถึงความผิดเดิม ๆ ซึ่งเป็นการเพิ่มความกดดันให้กับบุตรธิดาที่ผ่านมาแล้วการลงโทษไม่ใช่การใช้กำลังทุบตีเพียงอย่างเดียวการลงโทษยังมีหลายวิธี เช่น .-

๕.๑ การถูกจำกัดเขต

๕.๒ การงดสิทธิบางอย่าง

๕.๓ การจำกัดกิจกรรมที่บุตรธิดาชอบ

๕.๔ การแสดงถ้อยคำที่ไม่เห็นด้วย

๕.๕ การเพิกเฉยต่อการกระทำที่ไม่พึงประสงค์ ถ้าการกระทำใดที่ไม่ได้รับการตอบสนอง การกระทำนั้นจะค่อย ๆ ลดน้อยลง

๕.๖ การตีควรจะเป็นวิธีการเลือกอันดับสุดท้ายถ้าหากเลี้ยงไม่ได้และไม่ควรใช้การตีเป็นการลงโทษเมื่อบุตรธิดาทำผิดทุกครั้ง

ทศนา แชมมณี ได้สรุปการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาตามวิถีชีวิตไทย^{๕๖} ไว้ ๑๐ รูปแบบ ดังนี้

๑. การให้อิสระเชิงควบคุม หมายถึงการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาที่ผู้ใหญ่ให้อิสระแก่บุตรธิดาในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับตนเองให้เด็กช่วยตนเองแต่ผู้ใหญ่จะควบคุมดูแลอยู่ห่าง ๆ เพื่อความปลอดภัยของบุตรธิดา

๒. การควบคุมเชิงละเลย คือผู้ใหญ่จะคอยควบคุมให้บุตรธิดากินอยู่หลับนอนโดยบุตรธิดาอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่แต่การควบคุมของผู้ใหญ่ไม่เป็นการควบคุมตลอดกระบวนการถ้าพฤติกรรมใดที่ห้ามหรือบอกบุตรธิดาแล้วบุตรธิดายังเฉยอยู่หรือยังกระทำอยู่บางครั้งผู้ใหญ่ปล่อยให้บุตรธิดาทำต่อไปการควบคุมของผู้ใหญ่ไม่คงเส้นคงวาขึ้นกับอารมณ์ของผู้ใหญ่

๓. การยอมรับแบบไม่แสดงออกอย่างชัดเจนทางพฤติกรรมโดยเฉพาะเมื่อบุตรธิดาโตขึ้น การสัมผัสทางกายจะลดน้อยลง การแสดงความรักและการยอมรับจะเปลี่ยนจากการสัมผัสทางกายเป็นการแสดงออกทางวาจาและการกระทำเมื่อบุตรธิดามีพฤติกรรมในทางที่ดีเป็นที่น่าพอใจผู้ใหญ่มักไม่ให้การชมเชยการเฉยหรือนิ่งของผู้ใหญ่ถือว่าเป็นการยอมรับเด็ก แต่ถ้าพฤติกรรมบุตรธิดาไม่เป็นที่พอใจผู้ใหญ่จะตักเตือนดูว่าหรือสั่งสอน

๔. การเป็นแบบอย่างบุตรธิดาเรียนรู้จากการเลียนแบบพฤติกรรมผู้ใหญ่ ซึ่งมีทั้งพฤติกรรมทางบวกและทางลบ

^{๕๖}ทศนา แชมมณี, หลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๙-๒๐.

๕. การให้บุตรธิดาได้มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและร่วมสถานการณ์แล้วเกิดการเรียนรู้ตามธรรมชาติ จากสภาพแวดล้อมที่เป็นบุคคลธรรมชาติจิตวิญญาณและวัตถุได้สั่งสมประสบการณ์จากสิ่งที่พบเห็นการเรียนรู้ของบุตรธิดาเป็นไปตามธรรมชาติไม่มีแบบแผนและขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ใกล้ชิดของผู้ใหญ่

๖. การใช้พฤติกรรมทางวาจาอย่างมากและแสดงเหตุผลน้อย โดยการบอกการตอบคำถาม การออกคำสั่งห้ามการตักเตือนการลอกการชู้และคุณค่าวิธีการพูดของผู้ใหญ่มีการชี้แจงเหตุผลน้อยและส่วนใหญ่เด็กจะใช้การตอบสนองด้วยวิธีนิ่งเฉยหรือหลีกเลี่ยงไปต่างๆ

๗. การใช้อำนาจในการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาผู้ใหญ่จะใช้อำนาจทั้งทางวาจาและท่าทางเมื่อบุตรธิดาทำสิ่งใดที่ผู้ใหญ่ไม่พอใจผู้ใหญ่จะดุคำหรือลงโทษบุตรธิดาด้วยการตีหรือตรงวัลการใช้อำนาจของผู้ใหญ่ขึ้นอยู่กับอารมณ์ถ้าอารมณ์ไม่ดีจะใช้อำนาจมากกว่าเวลาอารมณ์ดีบุตรธิดาที่ยังเล็กจะได้รับโทษน้อยและรุนแรงน้อยกว่าบุตรธิดาโตแล้ว

๘. การไม่คงเส้นคงวา ผู้ใหญ่แสดงพฤติกรรมทั้งทางวาจาและการกระทำ ไม่คงเส้นคงวาขึ้นอยู่กับอารมณ์ของผู้ใหญ่ ถ้าอารมณ์ดีจะแสดงออกอย่างหนึ่ง ถ้าอารมณ์ไม่ดีจะแสดงออกอีกแบบหนึ่ง

๙. การมีผู้ดูแลบุตรธิดาหลายคน เนื่องจากครอบครัวไทยในชนบทยังมีลักษณะเป็นครอบครัวขยายนอกจากบิดามารดาแล้วยังมีญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ด้วยมีส่วนในการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาที่ยังเด็ก

๑๐. บิดามารดาตอบสนองความต้องการของบุตรธิดาเปลี่ยนแปลงไปตามวัยวุฒิภาวะและเพศเช่นบิดามารดาจะกอดรัดสัมผัสทางกายอย่างใกล้ชิดกับบุตรธิดาที่ยังเป็นเด็กเล็ก ๆ การสัมผัสทางกายจะน้อยลงเมื่อบุตรธิดาโตขึ้นโดยเปลี่ยนเป็นคำพูดและแสดงความรู้สึกห่วงใยแทนเมื่อบุตรธิดาโตขึ้นบิดามารดาจะใช้การลงโทษทางกายโดยอาจใช้เหตุผลร่วมด้วยหรือไม่มีเหตุผลเลยส่วนธิดาผู้ที่เป็นบิดามารดาจะสอนให้ระมัดระวังกิจกรรมารยาทฝึกช่วยงานบ้านในขณะที่บุตรชายจะได้รับการปลุกฝังให้ทำตัวเป็นผู้ที่เข้มแข็งอดทนช่วยงานในไร่นาเป็นต้น

รติชน พิทยสัถ์ ได้สรุปหลักการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาที่เป็นเด็กปฐมวัยว่าบิดามารดาหรือผู้อบรมสั่งสอนบุตรธิดาควรปฏิบัติ^{๕๗} ดังนี้

๑. ให้ความรักความอบอุ่นสนใจและเอาใจใส่บุตรธิดา
๒. คำนึงถึงความต้องการและธรรมชาติของบุตรธิดา
๓. คำนึงถึงความแตกต่างและยอมรับบุตรธิดา

^{๕๗}รติชน พิทยสัถ์, **อุบัติเหตุในเด็กปฐมวัย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ตาปลาพับลิเคชั่น, ๒๕๔๗), หน้า๖๕.

๔. คำนึงถึงความรู้สึกของบุตรธิดา
๕. ผู้อบรมสั่งสอนบุตรธิดาต้องทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี
๖. ผู้อบรมสั่งสอนบุตรธิดาต้องมีอารมณ์มั่นคงและสม่ำเสมอในการอบรมสั่งสอน
๗. ผู้อบรมสั่งสอนบุตรธิดาต้องรู้จักการใช้แรงเสริมที่ถูกต้องเหมาะสม
๘. การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาต้องคำนึงถึงพัฒนาการและส่งเสริมพัฒนาการของบุตร

ธิดาทั้งด้านร่างกายอารมณ์สังคมและสติปัญญา

พันธศักดิ์ ธีระศานต์ ได้เสนอแนะบทบาทในการเลี้ยงบุตรธิดาและการเตรียมความพร้อมให้บุตรธิดา วัย ๓-๕ ปีซึ่งการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาวัย ๓-๕ ปีโดยทั่วไปบิดามารดาควรมีบทบาท^{๕๘} ดังนี้

๑. ดูแลและระมัดระวังเกี่ยวกับสุขภาพของบุตรธิดาให้แข็งแรงอยู่เสมอ เนื่องจากสุขภาพที่ดีมีความสำคัญต่อการเรียนรู้และมีความสัมพันธ์ต่อการมองเห็นได้ยินและรับรู้
๒. หมั่นพูดคุยกับลูกอยู่เสมอๆ โดยคอยรับฟังและคอยกระตุ้นให้บุตรธิดาเล่าเรื่องให้ฟังอยู่เสมอเป็นการช่วยพัฒนาการทางด้านความรู้และสติปัญญา
๓. อดทนฟังการเล่าเรื่องของบุตรธิดาซึ่งอาจเป็นจินตนาการที่ไม่เป็นความจริง อันเกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของบุตรธิดาและอดทนต่อความผิดพลาดการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ
๔. หลีกเลี่ยงการเปรียบเทียบบุตรธิดากับเด็กอื่นๆ เนื่องจากเด็กแต่ละคนจะมีธรรมชาติและลักษณะเฉพาะตัวของเขาเอง
๕. รู้จักยกย่องชมเชยเพื่อเสริมสร้างกำลังใจในโอกาสที่เหมาะสมแก่บุตรธิดาถ้าบุตรธิดาของเรามีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมบิดามารดาควรพูดตักเตือนไม่ควรปล่อยปละละเลย
๖. ให้ความรักแก่บุตรธิดาอย่างเหมาะสมไม่มากหรือน้อยเกินไป ซึ่งบุตรธิดาแต่ละคนต้องการความรักความอบอุ่นความเข้าใจและการยอมรับ
๗. ฝึกบุตรธิดาให้ทำสิ่งต่าง ๆ ตามความสามารถของวัยเมื่อเด็กพร้อม เช่น ฝึกในเรื่องการช่วยเหลือตนเองการสังเกตเปรียบเทียบ
๘. ให้บุตรธิดาได้มีโอกาสในการใช้พลังงานในทางสร้างสรรค์ เช่น การเล่นเกมโดดโดเต้น ออกกำลังกาย ฯลฯ
๙. ปกป้องภัยอันตรายต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดกับบุตรธิดาเพื่อให้บุตรธิดารู้สึกมั่นคงปลอดภัยไม่เกิดความรู้สึกหวาดหวั่นหรือถูกทอดทิ้ง

^{๕๘}พันธศักดิ์ ธีระศานต์, “การศึกษาบทบาทของผู้ปกครองนักเรียนในการจัดประสบการณ์เพื่อส่งเสริมพัฒนาการของนักเรียน โรงเรียนอนุบาล กทม.แม่เมาะ”, วิทยาลัยนวัตกรรมการศึกษาระดับปริญญาโท สาขาบริหารการศึกษา, (สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ๒๕๕๗), หน้า๒๙-๓๐.

๑๐. ส่งเสริมให้บุตรธิดาได้เล่นกับเพื่อนหรือพาออกไปทำกิจกรรมนอกบ้าน เช่น พาไปวัด พาไปทำบุญ

พาร์สัน (Parson) ได้กล่าวถึงการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาว่าจะมีผลกระทบต่อบุคลิกภาพโดยตรงโดยเฉพาะอย่างยิ่งบิดามารดาที่ใช้วิธีการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาแบบการลงโทษจะมีผลทำให้เด็กเกิดพฤติกรรมก้าวร้าวเมื่อเด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่จะมีพัฒนาการที่ไม่เหมาะสมได้^{๕๙}

เซียร์ และคณะ (Sears et al.) ได้กล่าวว่าการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งและเป็นหน้าที่ของทุกคนในครอบครัวไม่ใช่เป็นเรื่องของคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะความรักของบิดามารดาเป็นจุดเริ่มต้นของพัฒนาการทางจริยธรรมในเด็กเด็กที่ได้รับความรักความอบอุ่นจะเกิดความพอใจและมีความสุขและเมื่อเด็กได้อยู่ใกล้ชิดกับผู้อบรมสั่งสอนบุตรธิดาเด็กจะเลียนแบบผู้อบรมสั่งสอนบุตรธิดาโดยไม่รู้ตัวถ้าเด็กต้องอยู่ห่างจากผู้อบรมสั่งสอนบุตรธิดาจะทำให้เกิดความวิตกกังวลและหว้าหว่เด็กจะแก้ความรู้สึกนี้โดยการแสดงการกระทำที่คล้ายคลึงกับผู้อบรมสั่งสอนบุตรธิดาจึงเกิดการเลียนแบบขึ้น^{๖๐}

ศรีเรือน แก้วกังวาน ได้กล่าวถึงความเป็นพ่อแม่ไว้ว่าหลายคนมั่นใจว่าการเป็นพ่อแม่เป็นเรื่องที่ทุกคนทำได้โดยไม่ต้องฝึกอบรมมาก่อนที่จริงพ่อแม่ร้อยละน้อยคู่ที่สามารถเลี้ยงลูกให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ได้อย่างสมบูรณ์พฤติกรรมที่เป็นปัญหาต่าง ๆ บุคลิกภาพที่ไม่ปกติและนิสัยเกเรจนกลายเป็นอันธพาลเกี่ยวโยงมาจากประสบการณ์เบื้องต้นซึ่งเด็กได้รับภายในครอบครัวของตนทุกคนควรสำนึกว่าพ่อแม่ที่มีประสิทธิภาพต้องศึกษาบทบาทของเขาเริ่มตั้งแต่ก่อนลูกเกิดจนกระทั่งลูกเติบโตเป็นผู้ใหญ่เด็กเกรเป็นที่รังเกียจของสังคมส่วนมากมาจากครอบครัวที่พ่อแม่ไม่รู้จักรับวิธีอบรมสั่งสอนบุตรธิดาองค์ประกอบนอกบ้านอันเป็นสาเหตุให้เด็กเสียเป็นเพียงองค์ประกอบรองลงมาเท่านั้น^{๖๑}

อำไพพรรณ ปัญญาโรจน์ กล่าวว่าเด็กที่ได้รับการยอมรับอบรมสั่งสอนให้เป็นบุตรธิดาที่ดีจากพ่อแม่หรือพ่อแม่มีความเข้าใจในลักษณะธรรมชาติของเด็กสามารถส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กให้เหมาะสมตามวัยและสามารถตอบสนองความต้องการของเด็กได้ตามความเหมาะสม

^{๕๙}Parson, Quoted in Baldwin, (1980), p : 499, อ้างใน วงษ์เดือน สายสุวรรณ, “ประวัติการถูกลงโทษของมารดา พฤติกรรมก้าวร้าวของมารดาและพฤติกรรมก้าวร้าวของบุตรที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการลงโทษบุตรของมารดา” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยาชุมชน ภาควิชาจิตวิทยาและการแนะแนว, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖), หน้า ๑๔.

^{๖๐}Robert R. Sears, Eleanor E. Maccoby, Harry Levin, *Patterns of Child Rearing*, (Hardback. 1957), p : 372. อ้างใน วงษ์เดือน สายสุวรรณ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

^{๖๑}ศรีเรือน แก้วกังวาน, *ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย*. พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๙.

ย่อมจะทำให้เด็กเติบโตขึ้นด้วยความแข็งแรงสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจและเป็นพื้นฐานในการสร้างบุคลิกภาพความรู้สึกนึกคิดที่ดี^{๖๒}

ดวงเดือน พันธุมนาวิน ได้กล่าวอ้างถึงแนวคิดของ ฟรอยด์ (Freud) โดยเน้นความสำคัญในการปลูกฝังบุคลิกภาพวัยเด็กเล็กมากที่สุดโดยกล่าวว่าในช่วง ๑-๕ ปีแรกของชีวิตเป็นช่วงสำคัญที่บุตรธิดาจะมีการพัฒนาบุคลิกภาพมากโดยการเลียนแบบการกระทำของบิดามารดาและผู้ที่อยู่ใกล้ชิดอาจสรุปได้ว่าบิดามารดาหรือผู้ปกครองมีความสำคัญต่อการปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีแก่บุตรธิดาเพื่อให้บุตรธิดาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีมีคุณธรรมจริยธรรมมีบุคลิกภาพที่เหมาะสมและสามารถปรับตัวได้ดีในสังคม^{๖๓}

ดุขฎิ โยเหลา กล่าวว่า การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาให้มีประสิทธิภาพ ควรปฏิบัติตามหลักการดังนี้ คือ

๑. ให้ความรักความอบอุ่นความรักเป็นสิ่งที่บิดามารดาไม่ต้องซื้อหาไม่มีต้นทุนหากมีแต่กำไรอกเงยให้แก่บุตรธิดาของเราเพียงแต่บิดามารดาต้องปฏิบัติตัวสื่อให้บุตรธิดารับรู้ถึงความรักที่บิดาและมารดามีต่อบุตรธิดาซึ่งทำได้หลายวิธี เช่น ๑) โดยการพูดการบอกบุตรธิดาให้เขารู้ว่า “แม่รักลูกมากนะจ๊ะ” “หนูเป็นลูกที่พ่อแม่รักมากนะลูก” การทำเช่นนี้บุตรธิดาจะรู้สึกมีคุณค่า มีความมั่นใจในตนเองและบุคคลรอบ ๆ ตัวเขาจะรู้จักรับความรักและรู้สึกให้ความรักคนอื่นและบุตรธิดาจะรู้สึกอบอุ่นใจมากรู้สึกดีกับตัวเอง ๒) การสัมผัสโอบกอดด้วยความรักเป็นการสื่อด้วยภาษาที่บุตรธิดาสามารถรับรู้ได้ ๓) การมีกิจกรรมร่วมกันเช่น การเล่นกับบุตรธิดาการพาบุตรธิดาไปเที่ยวไปส่งที่โรงเรียนบ่งบอกถึงความใส่ใจและการใส่ใจก็บ่งบอกถึงความรักที่ดีต่อบุตรธิดา ๔) สนใจกิจกรรมและเรื่องราวเกี่ยวกับบุตรธิดาอย่างสม่ำเสมอเช่นตั้งใจฟังเรื่องที่เล่าให้ฟังตลอดถึงถามถึงความเป็นอยู่ของบุตรธิดา ๕) ทำอะไรให้เป็นพิเศษเช่นซื้อของขวัญมีของฝากในโอกาสสำคัญพิเศษหรือในวันสำคัญของบุตร ๖) ให้ความรักบุตรธิดาอย่างเหมาะสม

๒. มีความเข้าใจในตัวบุตรธิดายอมรับลูกอย่างไม่มีเงื่อนไขเข้าใจว่าบุตรธิดาเป็นบุคคลที่มีชีวิตมีจิตใจและมีความรู้สึกที่แตกต่างจากคนอื่นรวมถึงอาจแตกต่างจากบิดามารดาด้วย

๓. เป็นตัวอย่างที่ดีบิดามารดาอยากให้บุตรธิดาเป็นอย่างไรก็ควรทำอย่างนั้นต่อบุตรธิดา เช่น ถ้าอยากให้บุตรธิดาพูดสุภาพอ่อนหวานบิดามารดาก็ต้องพูดสุภาพอ่อนหวานต่อบุตรธิดา

^{๖๒}อำไพพรรณ ปัญญาโรจน์, การอบรมเลี้ยงดูเด็กตำราวิชาการราชภัฏเฉลิมพระเกียรติ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏจันทรเกษม, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕๓.

^{๖๓}ดวงเดือน พันธุมนาวิน, พฤติกรรมศาสตร์เล่ม ๒ : จิตวิทยาจริยธรรมและจิตวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า๗.

๔. มีความสม่ำเสมอภาคเรื่องกิจวัตรประจำวัน กฎ ระเบียบต่าง ๆ ระเบียบวินัยมีความคงเส้นคงวาจะช่วยให้บุตรธิดามีความรู้สึกรับประกัน รู้จักเรียนรู้และกระทำตามกฎระเบียบในสังคมโดยเชื่อมโยงจากสังคมภายในบ้านไปสู่สังคมนอกบ้าน

๕. มีการลงโทษที่เหมาะสมการลงโทษเป็นการแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์การลงโทษควรมีเหตุผลสมควรแก่การลงโทษไม่ควรลงโทษบุตรธิดาด้วยอารมณ์การลงโทษควรลงโทษทันทีที่บุตรธิดาทำความผิดมิใช่พูดว่า “รอให้พ่อกลับมาก่อนเถอะ” หรือ “อย่าให้โมโหมากกว่านี้นะ” คำพูดและท่าทางเช่นนี้ส่งผลให้บุตรธิดาไม่เข้าใจว่าทำไมเขาจึงถูกลงโทษและไม่สามารถเข้าใจเชื่อมโยงไปถึงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของบุตรธิดากับการลงโทษได้ และสิ่งที่ควรทำก่อนลงโทษ ควรชี้แจงบอกบุตรธิดาว่าเขากำลังจะถูกลงโทษเพราะสาเหตุใดพร้อมกับสอบถามความเข้าใจว่าบุตรธิดาเข้าใจหรือไม่ และเมื่อลงโทษแล้วควรให้อภัยแก่บุตรธิดาโดยทันทีนอกจากนั้นแล้วบิดามารดาไม่ควรเก็บเอาความผิดนั้นมาซ้ำเติมถึงความผิดเดิม ๆ ซึ่งเป็นการเพิ่มความกดดันให้กับบุตรธิดาที่ผ่านมาแล้วการลงโทษไม่ใช่การใช้กำลังทุบตีเพียงอย่างเดียวการลงโทษยังมีหลายวิธี เช่น

- ๑) การถูกจำกัดเขต
- ๒) การงดสิทธิบางอย่าง
- ๓) การจำกัดกิจกรรมที่บุตรธิดาชอบ
- ๔) การแสดงถ้อยคำที่ไม่เห็นด้วย
- ๕) การเพิกเฉยต่อการกระทำที่ไม่พึงประสงค์ ถ้าการกระทำใดที่ไม่ได้รับการตอบสนองการกระทำนั้นจะค่อย ๆ ลดน้อยลง
- ๖) การตีควรจะเป็นวิธีการเลือกอันดับสุดท้ายถ้าหากเลี้ยงไม่ได้และไม่ควรใช้การตีเป็นการลงโทษเมื่อบุตรธิดาทำผิดทุกครั้ง^{๖๔}

สรุป การอบรมเลี้ยงดูทางกาย ทางวาจา ทางใจ และอารมณ์ เป็นเหตุให้ครอบครัวมีความอบอุ่นมั่นคงเป็นปึกแผ่น โดยการแสดงออกด้วยความรักความอบอุ่น ความเข้าอกเข้าใจ ธรรมชาติของคน การเป็นแบบอย่างที่ดี และให้ความสำคัญในความเสมอภาค

^{๖๔} ดุษฎี โยเหลา, การสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูหลักเด็กในประเทศไทยโดยใช้การวิเคราะห์เมตา, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๓๕), หน้า๑๐๔-๑๐๖

๒.๒.๒ การแสดงความกตัญญูทเวท

การแสดงความกตัญญูทเวทที่เป็นเครื่องหมายของคนดี และถือเป็นหน้าที่ของบุตรพึงประพฤติปฏิบัติให้ดีที่สุดในการตอบแทนคุณบิดามารดา ดังนี้

๑. ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เราต้องเลี้ยงท่านตอบแทน
๒. ช่วยเหลือการงานของท่าน
๓. ดำรงวงศ์ตระกูลของท่าน
๔. ประพฤติตนให้ควรแก่การรับทรัพย์มรดก
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่านอย่างสม่ำเสมอ^{๖๕}

การแสดงความกตัญญูทเวทที่ดีด้วยวิธีดังกล่าวนี้ เป็นการตอบแทนคุณบิดามารดาในขณะที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ แต่มนุษย์เราใช้ว่าจะอยู่ในโลกนี้ยั่งยืนยาวนาน ไม่เกินหนึ่งร้อยปีก็ต้องละโลกนี้ไป ฉะนั้น จึงต้องเตรียมความที่จะไปสัมปรายภพโดยไม่ต้องตกในอบายภูมิ บุตรธิดาก็จะต้องตอบแทนพระคุณบิดามารดาด้วยการให้ท่านตั้งอยู่ในคุณธรรม ๔ ประการ ดังนี้

๑. ถ้าบิดามารดาฯยังไม่มีศรัทธา ไม่มี ความเลื่อมใสในพระศาสนา ก็แนะนำท่านให้มีศรัทธาเลื่อมใส ตั้งมั่นในพระศาสนา
๒. ถ้าบิดามารดาฯยังไม่มีศีล ก็แนะนำท่านให้ตั้งมั่นในศีล
๓. ถ้าบิดามารดาฯยังเป็นคนตระหนี่ ก็แนะนำท่านให้ทาน
๔. ถ้าบิดามารดาฯยังไม่มีปัญญา ก็แนะนำท่านให้มีปัญญา ให้เกิดปัญญาให้เห็นเข้าใจในคำสั่งสอนทางพระศาสนา^{๖๖}

๒.๒.๓ การเป็นแบบอย่างที่ดี

การเป็นแบบอย่างที่ดีให้บุตรธิดา มีค่ามากกว่าหมื่นพันคำสอน หากคิดจะนอกกลุ่มนอกทางบ้าง บุตรธิดาจะเกรงใจ เกรงบิดามารดาจะเสียใจ จะรักษาน้ำใจ เช่นนี้ย่อมทำให้ครอบครัวเข้มแข็ง ครอบครัวที่มีความเข้มแข็ง คือ ครอบครัวที่สมาชิกมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน เข้าใจห่วงใยกัน รักกัน มีการทำกิจกรรมในครอบครัวร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ เมื่อมีปัญหาสมาชิกครอบครัวสามารถร่วมกัน

^{๖๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๙๙/๑๔๔.

^{๖๖} มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, มังคลัตถทีปนี แพล เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐๖.

แก้ไขปัญหาก็ได้เหมาะสม มีพฤติกรรมที่สร้างสรรค์ ทำให้มีการปรับตัวไปในทางทิศทางส่งเสริมให้ครอบครัวมีความสุขและความเข้มแข็ง^{๖๗}

การปฏิบัติของบิดามารดานั้น เป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งในฐานะเป็นหัวหน้าครอบครัว และเป็นผู้สร้างวิถีชีวิตครอบครัวให้ทั้งเจริญงอกงามขึ้น และให้เสื่อมลงได้เช่นเดียวกัน เมื่อหัวหน้าครอบครัว ดำรงตนอยู่ในฐานะเป็นสามีนั้น นอกจากจะต้องปฏิบัติตามหลักทศ ๖ ที่กล่าวแล้วข้างต้น ดังนั้น ผู้ที่เป็นหัวหน้าครอบครัวจำเป็นต้องปฏิบัติตามหลักคุณธรรม ๕ ประการ เพื่อสร้างฐานะของครอบครัวให้มีความเป็นอยู่ที่ดี พร้อมทั้งสามารถปกครองดูแลสมาชิกในครอบครัวได้ มีหลักดังนี้

๑. เป็นคนฉลาดในการจัดการการงาน การปกครอง
๒. เป็นผู้แก้แค้นได้ ตัดสินใจได้เด็ดขาดต่อปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น
๓. เป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมามาก ให้คาปรึกษาแนะนำได้
๔. เป็นผู้ทรงธรรม มีความยุติธรรม
๕. เทียงธรรมเป็นผู้ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม เป็นตัวอย่างที่ดีได้^{๖๘}

ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์^{๖๙} ได้อธิบายบทบาทความสำคัญหลักครอบครัว ดังนี้ ๑) การให้กำเนิดแก่สมาชิก ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของคู่สมรสที่ต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง ตามธรรมเนียมปฏิบัติและกฎหมาย เพราะเด็กที่เกิดมานั้นจะมีสถานภาพ สิทธิและเสรีภาพของการเป็นบุตรโดยสมบูรณ์หรือไม่ นั้นขึ้นอยู่กับผู้ให้กำเนิดและผู้ให้ชีวิต ซึ่งจะมีผลต่อบุตรและสังคมในระยะยาวต่อไป ๒) การเลี้ยงดูเด็ก มิใช่ว่าใครจะปฏิบัติอย่างไรก็ได้ แต่สังคมได้มีกฎเกณฑ์ตายตัวว่าบิดา มารดาต้องเลี้ยงดูบุตร ส่วนรายละเอียดการเลี้ยงดูบุตรนั้น สังคมแต่ละสังคมย่อมวางหลักเกณฑ์และ แบบแผนให้คนปฏิบัติตาม คนที่เลี้ยงดูบุตรไม่ถูกต้องตามแบบแผนที่สังคมวางไว้ อาจได้รับการตีเตียน หรือการลงโทษจากสังคม อย่างไม่อย่างหนึ่ง แต่ถ้าใครละเมิดหลักเบื้องต้น คือ ไม่ยอมรับเลี้ยงบุตร ของตนเลย สังคมก็มักลงโทษในอัตราที่หนักพอสมควร ซึ่งรวมไปถึงการให้ความรักแก่บุตร ๓) การอบรมสั่งสอนเด็ก นับตั้งแต่ถือกำเนิดบิดามารดาต้องอบรมสั่งสอนให้เด็ก ยอมรับระเบียบแบบแผนและพฤติกรรมอันถูกต้องของสังคม เริ่มตั้งตั้งแต่ระยะที่เด็กนอนแบเบาะและพูดยังไม่ได้และระยะที่เด็กพูดได้และเคลื่อนไหวร่างกายได้สะดวก ตลอดไปจนถึงต้องเรียนหลายสิ่ง หลายอย่างนอกเหนือไปจากการเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคม ความรู้ความสามารถด้านอื่นที่เด็ก ต้องการ ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของบิดามารดา

^{๖๗} Nelson Aquilano. How to Have a Happy and Healthy Family: The Nine Rules for Family Satisfaction and a High Quality of Life. Available on http://marriage.suite101.com/article.cfm/how_to_have_a_happy_and_healthy_family Access on 9/7/2552.

^{๖๘} อ.จ.ตุกก. (ไทย) ๒๑/๗/๗.

^{๖๙} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์. ความสัมพันธ์ในครอบครัว, (กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๑๙), หน้า ๑๖-๑๓.

ที่จะต้องส่งบุตรไปเรียนในโรงเรียน รวมทั้งให้ความ ร่วมมือกับทางโรงเรียนในการควบคุมให้บุตรไป โรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ จัดหาเครื่องใช้อันจำเป็นในการเรียนให้แก่บุตร อบรมสั่งสอนให้บุตรปฏิบัติ ตามกฎของโรงเรียน และให้ความช่วยเหลือแก่บุตร ด้วยประการต่าง ๆ เกี่ยวกับการเล่าเรียนเพื่อ ประโยชน์แก่การศึกษาของเด็ก ๔) การจัดการอาชีพให้แก่สมาชิกของครอบครัว ในอดีตในอาชีพส่วนใหญ่เป็นอาชีพ เกษตรกรรมดังนั้นจึงถือเป็นหน้าที่หลักที่จะต้องสอนให้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง แต่ สมัยใหม่เด็กมี โอกาสเลือกประกอบอาชีพได้หลากหลายมากยิ่งขึ้น แต่ถึงกระนั้นก็เป็นหน้าที่หลักของ ครอบครัวที่ จะต้องส่งเสริมในการจัดหาอาชีพ ๕) การให้ความคุ้มครองแก่สมาชิกด้วยการให้ความ ปลอดภัยแก่ชีวิต เกียรติยศและ ชื่อเสียง ทรัพย์สินของครอบครัว และเรื่องเกี่ยวกับ ผลประโยชน์ของสมาชิกในครอบครัว ถ้าสมาชิกของครอบครัวถูกละเมิดสิทธิ ครอบครัวยังมีภาระที่ จะต้องไปแจ้งความต่อเจ้าพนักงานหรือ ดำเนินคดีทางศาลด้วยตนเองอยู่

สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ระบุว่า ครอบครัวที่มี คุณลักษณะแข็งแรง ดังนี้ คือ ๑) สมาชิกในครอบครัวงดดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ สูบบุหรี่ เสพสิ่งเสพ ติด หรือเล่นการพนันอย่างน้อยในวันอาทิตย์ ๒) ครอบครัวมีสัมมาอาชีพ มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ ๓) ไม่มีความรุนแรงในครอบครัว ๔) สมาชิกในครอบครัวมีการรับประทานอาหารร่วมกัน อย่างน้อยสัปดาห์ละ ๓ มื้อ ๕) มีบ้านมั่นคง แข็งแรง และสะอาด ๖) สมาชิกในครอบครัวมีการช่วยเหลือ งานบ้านสม่ำเสมอ ๗) สมาชิกในครอบครัวมีโอกาสทำกิจกรรมนอกบ้าน อย่างน้อยเดือนละ ๑ ครั้ง ๘) สมาชิกในครอบครัวมีโอกาสประกอบศาสนกิจร่วมกัน อย่างน้อยเดือนละ ๑ ครั้ง ๙) องค์ประกอบ ของสมาชิกในครอบครัว ประกอบด้วยสามี ภรรยา หรือ พ่อ แม่ และลูกที่ยังไม่บรรลุนิติ ภาวะอยู่ พร้อมหน้ากัน ๑๐) สมาชิกในครอบครัวเป็นที่ยอมรับของชุมชน ๑๑) สมาชิกในครอบครัวอยู่ร่วมกัน ทั้ง ๓ วัยในบ้านเดียวกัน หรือบริเวณเดียวกัน ๑๒) ครอบครัวที่มีเด็กปฐมวัย จะต้องมิจิจกรรมอย่างใด อย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้ - ร้องเพลงกล่อมลูก/เด็ก อย่างน้อยสัปดาห์ละ ๓ ครั้ง - เล่านิทานให้ลูก/เด็ก ฟัง อย่างน้อยสัปดาห์ละ ๓ ครั้ง - เล่นกับลูก / เด็ก อย่างน้อยสัปดาห์ละ ๓ ครั้ง - ทารกได้รับการเลี้ยง ลูกด้วยนมแม่ อย่างน้อย ๖ เดือน^{๗๐}

^{๗๐} สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. คู่มือการดำเนินงานสำหรับบุคลากร สาธารณสุข ครอบครัวแข็งแรง ครอบครัวอบอุ่น เมืองไทยแข็งแรง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, มกราคม 2549.

**สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคง
ของมนุษย์^{๗๑}** ระบุว่าแนวทางการสร้าง ความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว ประกอบด้วย

๑. การส่งเสริมสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว เพื่อสร้างความรัก ความอบอุ่น และความ
เข้าใจภายในครอบครัว

๒. การปลูกฝังให้มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดี เพื่อจะได้มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดีและถูกต้อง

๓. การมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อไม่สร้างปัญหาให้กับตนเอง ครอบครัว และ
สังคม และมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหา ซึ่งแต่ละองค์ประกอบ มีรายละเอียดดังนี้

๑. ส่งเสริมสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว

- มีความรัก ความเข้าใจ และดูแลเอาใจใส่กัน
- เคารพ นับถือ ให้เกียรติ จริงใจ และเห็นคุณค่ากันและกัน
- มีสิทธิ เสรีภาพ มีการปรึกษาหารือกัน
- รู้และปฏิบัติบทบาทหน้าที่ที่ควรมีต่อกัน
- มีเวลาให้กันอย่างมีคุณค่า
- มีความเสียสละ สามัคคี ให้อภัยกัน
- มีการสื่อสารทางบวก
- มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา
- ไม่มีปัญหาความขัดแย้งรุนแรง

๒. ปลูกฝังให้มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดี เริ่มจากบทบาทของพ่อแม่

- เป็นแบบอย่างที่ดี
- ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนปลูกฝังสิ่งที่ดีให้แก่ลูก
- เลี้ยงดู ดูแลเอาใจใส่ส่งเสริมพัฒนาการและวุฒิภาวะของลูก

ความสัมพันธ์

- มีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในครอบครัวญาติพี่น้อง และเพื่อนฝูง
- มีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน

ความเข้มแข็งของบุคคล/การพึ่งพาตนเอง

- มีพัฒนาการทางอารมณ์ สังคม และจิตใจ
- รู้จักเรียนรู้และปรับตัวให้สามารถดำเนินชีวิตประจำวันได้ดี
- มีความมั่นใจในชีวิตของตน สามารถพึ่งพาตนเองได้

^{๗๑} วารสาร สตรีและครอบครัว ฉบับพิเศษ ปีที่ 3 ฉบับที่ 13 ประจำเดือนตุลาคม – ธันวาคม 2550

สุขภาพร่างกาย

- มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง

แนวคิดในการดำเนินชีวิต

- มีสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เช่น ศาสนา
- ยึดหลักความพอเพียง
- มองโลกในแง่ดี และมีวิธีการหาความสุขที่ดี
- การละเว้นอบายมุข เช่น สุรา เที่ยวกลางคืน การพนัน คบคนชั่ว ชู้สาว ฯลฯ

๓. มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม

- ไม่มีพฤติกรรมต่อต้าน หรือทำความเดือดร้อนให้แก่สังคม
- มีส่วนร่วมในการเกื้อหนุนสังคม/ช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชนและสังคม
- มีความตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข

รองศาสตราจารย์ แพทย์หญิงนิตยา คชภักดี และคณะ กล่าวว่า ครอบครัวที่มั่นคง เกิดจากการรวมตัวในรูปแบบที่หลากหลาย ดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างมีจุดหมาย ทำบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม และรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน พึ่งพาตนเองได้อย่างต่อเนื่องสามารถปรับตัวได้อย่างสร้างสรรค์ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม และเป็นส่วนหนึ่งที่เกื้อกูลสังคมอย่างมีคุณธรรม^{๗๒}

รองศาสตราจารย์ ดร.จิตตินันท์ เดชะคุปต์ กล่าวว่า สมาชิกทุกคนในครอบครัวมีความรักใคร่ กลมเกลียว มีความรับผิดชอบ ประกอบอาชีพสุจริต รู้จักประหยัดเก็บออมสร้างฐานะครอบครัวให้มั่นคง พ่อแม่เป็นแบบอย่างที่ดีมีคุณธรรม มีทักษะการอบรมเลี้ยงดูบุตรให้เป็นคนดีและส่งเสริมให้ได้รับการศึกษา^{๗๓}

สรุป การเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัวย่อมต้องอาศัยการอบรมเลี้ยงดูอย่างใกล้ชิด การเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับบุตรธิดา การปลูกฝังคุณธรรม เช่น ความกตัญญูกตเวที เป็นต้น เพื่อเป็นหลักยึดโยงความมั่นคงในครอบครัว

^{๗๒} นิตยา คชภักดี และคณะ. 2558. โครงการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวชี้วัดครอบครัวอยู่ดีมีสุข. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <http://www.cf.mahidol.ac.th/researchpub/1-45.pdf>. เข้าถึงเมื่อ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๗๓} จิตตินันท์ เดชะคุปต์. 2557. การศึกษาและพัฒนาารูปแบบการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัวไทย. วารสารมนุษยนิเวศศาสตร์. ฉบับพิเศษเนื่องในโอกาสวันสถาปนา มหาวิทยาลัยครบ 36 ปี.

๒.๓ สรุป

จากการศึกษาหลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา สรุปความได้ว่า ครอบครัวเป็นสถาบันหลักเริ่มต้นของชุมชนในสังคมใหญ่ระดับประเทศ หากครอบครัวมีความสุข อบอุ่น มั่นคง ย่อมส่งผลดีต่อประเทศชาติ การปลูกฝังคุณธรรมความดีงามให้เกิดขึ้นแก่สมาชิกในครอบครัว ด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว

บทที่ ๓

กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา

โลกยุคดิจิทัล เป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งการเมือง เศรษฐกิจและสังคม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลกระทบต่อครอบครัว ซึ่งเป็นสังคมขนาดเล็กที่มีความสำคัญยิ่งในการขับเคลื่อนสังคมใหญ่ ครอบครัวมีความสำคัญ จึงต้องสร้างครอบครัวให้เป็นสถาบันที่มีความสุข มีความอบอุ่น มีความเจริญก้าวหน้า มีความมั่นคงในครอบครัว กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวในยุคดิจิทัลนี้ จะมีขั้นตอนดำเนินการจัดการอย่างไร ในบทที่ ๓ นี้ จะทำการศึกษากระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัว ๓ ประการ ได้แก่ (๑) เสริมสร้างด้านสมรรถภาพ (๒) เสริมสร้างด้านเสรีภาพ (๓) เสริมสร้างด้านความเสมอภาค ดังต่อไปนี้

๓.๑ กระบวนการเสริมสร้างด้านสมรรถภาพ

๓.๑.๑ ความสำคัญสมรรถภาพของมารดาบิดา

ความสามารถในการทำหน้าที่ของมารดาบิดา เป็นจุดกำเนิดที่สำคัญในการสร้างสรรค์ชีวิตของบุตรธิดาให้มีความเจริญงอกงามในชีวิตและสังคม มารดาบิดาเป็นบุคคลที่มีคุณูปการต่อบุตรธิดาอย่างยิ่ง เพราะเป็นผู้ให้กำเนิดชีวิตและประสบการณ์ชีวิต อบรมพร่ำสอนมุ่งหวังให้บุตรธิดาเป็นคนดี รู้จักรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่ของตนและสังคม ถือว่าเป็นผู้สร้างโลก ถ่ายทอดโลกให้บุตรธิดาได้เรียนรู้และอยู่อาศัยโลกนี้อย่างพึ่งพาตนเองได้ เป็นผู้ทรงอำนาจภาพที่สุดในโลก ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดก็ตาม ไม่มีใครไม่รู้จักคุณของมารดาบิดา แม้จะลำบากตรากตรำสักเพียงใด จะทุกข์ยากลำบากขนาดไหน ก็ฟันฝ่าอุปสรรคทำทุกอย่างเพื่อให้บุตรธิดาสุขสบาย ดังนั้น มารดาบิดาจึงต้องเป็นผู้มีความสามารถ ๔ ประการ^๑ ดังนี้

๑. เป็นพระพรหมของบุตรธิดา
๒. เป็นเทวดาของบุตรธิดา
๓. เป็นครูคนแรกของบุตรธิดา
๔. เป็นอาหุไนยบุคคล

๑. ความสามารถในฐานะเป็นพระพรหม

มารดาบิดา จะต้องมีความสามารถสร้างความอบอุ่นให้เกิดขึ้นในครอบครัว บุตรธิดาอยู่ด้วยแล้วเกิดความรู้สึกอบอุ่น ปลอดภัย เป็นดั่งร่มโพธิ์ของบุตรธิดา ดังนั้น มารดาบิดาจึงต้องมีคุณธรรม ๔

^๑ อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๘๑.

ประการ คือ **๑) มีเมตตา** รักใคร่บุตรีธิดาตั้งแต่อยู่ในครรภ์ ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้มีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่บุตรีธิดาโดยไม่มีข้อแม้ **๒) มีกรุณา** เมื่อยามที่บุตรีธิดาไม่สบายเจ็บป่วยไข้ หาทางเยียวยาให้กลับมาหายเป็นปกติ มีความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์อันเกิดจากความเจ็บป่วยนั้น ใส่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของของบุตรีธิดา **๓) มีมุทิตา** เมื่อบุตรีธิดาหายเจ็บป่วยไข้ก็ชื่นรื่นบันเทิงใจ หรือบุตรีธิดาประสบความสำเร็จสิ่งใด ก็ชื่นชมยินดี มีความยินดี ในเมื่อบุตรีธิดาอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบาน อยู่เสมอ พลอยยินดีด้วยเมื่อบุตรีธิดาได้ดีมีสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป **๔) มีอุเบกขา** เมื่อบุตรเติบโตใหญ่สามารถยืนได้ด้วยลำแข้ง ก็ปล่อยวาง ฝ่าแลมองดูอยู่ห่างๆ ความวางใจเป็นกลาง มองความเป็นไปของบุตรีธิดาด้วยปัญญา รู้เข้าใจความเป็นไปตามกฎแห่งกรรม มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจดั่งตาชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะบุตรีธิดารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว สมควรรับผิดชอบตนเอง หรือควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน

ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า พรหมชาติ มาตาปิตโร. มารดาบิดา เป็นพรหม (ของบุตร)^๒ มารดาบิดาปรารถนาให้บุตรีธิดาพ้นทุกข์ คอยสอดส่องเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งดีและร้าย ให้บุตรีธิดาได้ประสบพบเจอแต่สิ่งดีงาม ให้พ้นจากสิ่งที่เป็นภัยร้าย เหตุผลที่มารดาบิดาเป็นพระพรหมของบุตรีธิดา (พรหมชาติ มาตาปิตโร)^๓ เพราะคำว่า “พรหม” หมายถึง ผู้ประเสริฐ ทรงเปรียบพระองค์ว่าเป็นดุจ “พรหม”^๔ ทรงเรียกบุคคลที่ประพฤติดีงามว่า “พรหม”^๕ และทรงเรียกการประพฤติธรรมวินัย ว่า “พรหมจรรย์”^๖

๒. ความสามารถในฐานะเป็นเทวดา

โดยมาก คนทั่วไปมักมองเทวดาในฐานะเป็นผู้วิเศษ มีฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ เหาะเหินเดินอากาศได้ อยากรได้อะไรนึกเอาก็สำเร็จ อยากรกินอะไรนึกเอาก็สมปรารถนา ทุกสิ่งอย่างล้วนสำเร็จได้ด้วยการนึก ใครมีความปรารถนาสิ่งใด ก็มักจะใช้วิธีวิงวอนให้เทวดาช่วยบันดาลให้เกิดความสำเร็จสมประสงค์ หรือครวญประสบเหตุเภทภัยใด ๆ ก็อ้อนวอนขอให้เทวดาปกป้องรักษาให้แคล้วคลาดปลอดภัย

การที่บุตรีธิดามีความประสงค์สิ่งใด มารดาบิดาทำให้สมประสงค์ดังมโนรถ เช่น ยามบุตรีธิดาหิว มารดาบิดาหาอาหารมาให้ทาน หรือยามหนาว มารดาบิดาหาผ้าให้ห่ม อยากรได้อะไร

^๒ อจ. ดิก. (ไทย) ๒๐/๑๖๘.

^๓ อจ. ดิก. (ไทย) ๒๐/๔๗๐/๑๖๘.

^๔ ชู.เถร. (ไทย) ๒๖/๓๙๐/๓๓๑.

^๕ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔/๔.

^๖ ที.สี. (ไทย) ๔/๑๐๒/๕๙.

อยากจะไปสถานที่ใด มีมารดาบิดาคอยอำนวยความสะดวกให้ทุกประการ ด้วยเหตุนี้ มารดาบิดาจึงได้ชื่อว่าเป็นเทวดาของบุตรธิดา คอยบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้

เทวดา ในทัศนะของพระพุทธศาสนา มี ๓ ประเภท^๗ ได้แก่

- ๑) สมมติเทพ เทวดาโดยสมมติ
- ๒) อุบัติเทพ เทวดาที่อุบัติขึ้น
- ๓) วิสุทธิตเทพ เทวดาโดยความบริสุทธิ์ ปราศจากกิเลสอาสวะ

(๑) สมมติเทพ เทวดาโดยสมมติ ได้แก่ บุคคลผู้ได้รับการยอมรับจากประชาชนให้เป็นเทวดา เช่น พระราชา ในฐานะองค์พระประมุข ทรงยึดถือคุณธรรม ทศพิธราชธรรม ๑๐ ข้อ มีหน้าที่ปกครองบ้านเมือง บำบัดทุกข์บำรุงสุขของประชาชน ดังพระบาลีว่า **ราชา มุขิ มนุสฺसानิ** พระราชา เป็นประมุขของประชาชน^๘

(๒) อุบัติเทพ เทวดาโดยการอุบัติขึ้นในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ตั้งแต่ชั้นภุมมา ไปจนถึงชั้นอกนิภุสสุภ อันเป็นชั้นสุดท้าย ซึ่งอุบัติขึ้นด้วยกุศลกรรมและฌานสมาบัติที่ได้ทำไว้เมื่อครั้งยังอยู่ในโลกมนุษย์ และผู้ที่อุบัติเป็นเทวดาจะต้องมีคุณธรรมพื้นฐาน ๒ ข้อ ได้แก่ ๑.หิริ ความละอายต่อบาปอกุศล ๒.โอตตปปะ ความเกรงกลัวต่อผลลัพธ์ของบาปอกุศล ซึ่งท่านเรียกธรรมนี้ว่า “เทวธรรม”^๙

(๓) วิสุทธิตเทพ เทวดาโดยความบริสุทธิ์ ได้แก่ พระอรหันต์ซึ่งมีอาสวะ ตัณหาได้เด็ดขาด ปราศจากราคะ โทสะ โมหะ อุทิสชีวิตเพื่อประโยชน์และความสุขของมหาชน

มารดาบิดาเป็นผู้พิเศษคนแรก ทำหน้าที่ปกป้องรักษาชีวิตบุตรธิดา บันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้บุตรธิดาสมปรารถนา เมื่อบุตรธิดาผิดพลาดพลั้งสิ่งใดหรือล่วงเกินสิ่งใด มีได้ถือโทษโกรธแบบอาฆาตเคียดแค้นในบุตรธิดา มีความประพฤติหรือการแสดงออกดูจดังเทวดา เช่น ทำหน้าที่ปกครอง ดูแลความปลอดภัยของบุตรธิดา จึงเป็นเช่นสมมติเทพ ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกสบาย หุงหาอาหารการกินที่อยู่อาศัยให้แก่บุตรธิดา จึงเป็นเช่นอุบัติเหตุ ไม่คำนึงถึงส่วนเสียของบุตรธิดา มุ่งแต่ให้บุตรธิดาเกิดความเจริญเท่านั้น จึงเป็นเช่นวิสุทธิตเทพ (พระอรหันต์)

ด้วยเหตุนี้ มารดาบิดาจึงได้ชื่อว่าเป็นเทวดาของบุตรธิดา และการที่บุตรธิดาต้องการสิ่งใดปรารถนาอะไรแล้ว มารดาบิดาเป็นคนแรกที่เนรมิตให้ หามาให้ก่อนคนอื่น ท่านทั้งสองจึงได้ชื่อเป็น “เทวดาคนแรกของบุตรธิดา” เป็นเทพที่สัมผัสได้โดยไม่ต้องออกไปหาที่ไหน^{๑๐} ในอรรถกถา ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ จตุกกนิบาต ได้อธิบายไว้ว่า แม้มารดาบิดาทั้งหลายก็เช่นนั้นเหมือนกัน มุ่งแต่ความ

^๗ ชุ.จ. (ไทย) ๓๐/๒๑๔/๘๕.

^๘ วิ. มหา. ๕/๑๒๔.

^๙ ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๖/๒.

^{๑๐} ผศ.มานพ นักการเรียน, พระพุทธศาสนากับสตรีศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๖๑.

เสื่อมไปแห่งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ และการเกิดขึ้นแห่งประโยชน์แก่เขาเหล่านั้นโดยส่วนเดียว ไม่คำนึงถึงความผิดของบุตรธิดาทั้งหลาย เป็นทักษิณียบุคคลผู้ยอดเยี่ยมปฏิบัติอยู่เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข เพราะได้พรหมวิหารทั้ง ๔ อย่างโดยนัยที่ได้กล่าวมาแล้วนำมาซึ่งความที่อุปการะที่บุตรธิดาทำแล้วในตนให้เป็นอุปการะมีผลานิสงส์มากมายและมารดาบิดาเหล่านั้นเป็นเทพมาแต่ต้นทีเดียว เพราะมีอุปการะแก่บุตรธิดาเหล่านั้นก่อนกว่าเทพทั้งหมด เพราะเหตุนี้บุตรธิดาเหล่านั้นรู้จักเทพเหล่านี้ว่าเป็นเทพให้เทพเหล่านั้นพอใจ เข้าไปนั่งใกล้เทพเหล่านั้นครั้งรู้วิธีให้เทพพอใจแล้วปฏิบัติอยู่อย่างนั้นก็ได้รับผลของข้อปฏิบัตินั้นด้วยอำนาจของมารดาบิดาเหล่านั้นก่อน ฉะนั้นเทพเหล่านี้จึงชื่อว่าเป็นปัจฉาเทพ (เทพองค์หลัง) ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คำว่า “บุพพเทพ” นี้ เป็นชื่อของมารดาบิดาทั้งหลาย^{๑๑}

๓. ความสามารถในฐานะเป็นอาจารย์คนแรก

ครูอาจารย์ได้รับการยกย่องให้เกียรติว่าเป็นแม่พิมพ์ของชาติ ชะตากรรมของประเทศชาติ จึงฝากไว้ที่หัวใจของครูอาจารย์ ครูอาจารย์มีภารกิจมากมายหลายประการ แต่ภารกิจหลัก คือให้คำแนะนำลูกศิษย์ มีหน้าที่ให้วิชาความรู้ หลักการคิดการอ่าน รวมถึงการปฏิบัติและแนวทางในการทำงาน นอกจากการสอนแล้วครูยังเป็นผู้ยกระดับวิญญานมนุษย์ ให้รู้จักผิดชอบชั่วดี สอนในคุณงามความดีเพื่อเป็นแม่แบบให้เด็กได้ปฏิบัติตามทั้งต่อหน้าและลับหลัง สอนลูกศิษย์ให้เกิดความสามารถในการเรียนรู้ในวิชาการต่าง ๆ สอนลูกศิษย์ของตนมีความสุขเพลิดเพลินกับการเล่าเรียนไม่เบื่อหน่าย อยากจะเรียนอยู่เสมอ อบรมดูแลความประพฤติของลูกศิษย์ให้อยู่ในระเบียบวินัย ไม่ปล่อยให้ลูกศิษย์ทำชั่ว ดูแลความทุกข์สุขอยู่เสมอ เป็นที่ปรึกษาหารือ ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้แก่ลูกศิษย์

มารดาบิดาก็เช่นกัน เป็นผู้อบรมสั่งสอนบุตรธิดานับตั้งแต่แรกเกิดก่อนบุคคลอื่น เช่น สอนให้รู้จักกิน เดิน นั่ง นอน พูด ตลอดจนความรู้และคุณธรรมจริยธรรมต่าง ๆ จวบจนเติบโตใหญ่ ทำหน้าที่สอนบุตรธิดามาตั้งแต่แรกเกิด และถือว่าท่านทั้งสองเป็นครูอาจารย์คนแรกของบุตรธิดาด้วย เพราะเป็นอาจารย์ก่อนอาจารย์ทุกคน คือสั่งสอนบุตรธิดาแต่แรกว่า “จงนั่งอย่างนี้ ยืนอย่างนี้” และว่า “คนนี้ควรเรียกว่า พ่อ” กาลต่อมา อาจารย์อื่น ๆ จึงสั่งสอนศาสตร์ต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าตรัสยกย่องว่า บุพพจาริยาติ วุจฺจเร. มารดาบิดา ท่านว่าเป็นบุพพอาจารย์ (ของบุตร)^{๑๒}

คำว่า “บุพพอาจารย์” หมายความว่า เป็นอาจารย์คนแรกของบุตรธิดาก่อนอาจารย์อื่นทุกคน ท่านสอนให้นั่ง ให้เดิน ให้กิน ให้เรียกพ่อเรียกแม่สอน ให้รู้ว่าคนไหนเป็นพ่อเป็นแม่ เป็นตายาย เป็นลุง ป้า น้า อา สอนให้รู้จักสิ่งที่ควรทำไม่ควรทำ รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ส่วน

^{๑๑} ชุ.อิติ. (ไทย) ๒๑/๘๐/๘๑.

^{๑๒} อง. ติก. ๒๐/๑๖๘.

อาจารย์อื่น ๆ เป็นอาจารย์ที่หลัง สอนทีหลังพ่อแม่ทั้งนั้น ท่านจึงสงเคราะห์มารดาบิดาว่าเป็นบุรพทิศ ในทิศ ๖ คุณธรรมข้อนี้ จึงได้นำมาว่า “บุรพอาจารย์ของลูก”^{๑๓}

๔. ความสามารถในฐานะเป็นอาหุไนยบุคคล (เป็นพระอรหันต์)

มหาสารนอัคคิสูต^{๑๔} อธิบายความหมายของอาหุไนยบุคคลว่า ถือกำเนิดมาได้เพราะอาศัย มารดาบิดา เป็นผู้ให้กำเนิด ลักษณะของอาหุไนยบุคคลเป็นคุณสมบัติของพระอริยสงฆ์ ซึ่งพระอริยสงฆ์ประกอบด้วยลักษณะ คือ เป็นผู้รับของบูชา (อาหุเนยโย) เป็นผู้รับของต้อนรับเลี้ยงดู (ปาหุเนยโย) เป็นผู้ควรรับของทำบุญ (ทกขิเนยโย) เป็นผู้ควรรับการเคารพนอบน้อม (อภุชสีกรณียโย) และเป็นเนืองนาบุญของชาวโลก (ปุญญุกเขตต)^{๑๕}

มารดาบิดาเป็นอาหุไนยบุคคลของบุตรธิดา พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า อาหุเนยยา จ ปุตตานิ. มารดาบิดา เป็นที่นับถือของบุตร^{๑๖}. ภิกษุทั้งหลาย คำว่า “อาหุเนยยะ” นี้ เป็นชื่อของมารดาบิดาทั้งหลาย เป็นชื่อที่สมควรได้รับการกราบไหว้บำรุงด้วยเสื้อผ้า อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาเป็นอย่างยิ่ง พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า ถ้าไม่มีสังคหกรรมเหล่านี้ มารดาหรือบิดาก็ไม่พึงได้รับการนับถือ หรือการบูชาเพราะบุตรธิดาเป็นเหตุ แต่เพราะบัณฑิตเล็งเห็นความสำคัญของสังคหกรรมเหล่านี้ ฉะนั้น บัณฑิตเหล่านี้ จึงถึงความยิ่งใหญ่และเป็นผู้นำสรรเสริญ^{๑๗}

มารดาบิดาเป็นเช่นพระอรหันต์ของบุตรธิดา เนื่องจากเป็นผู้มีอุปการคุณต่อบุตรธิดา ควรที่บุตรธิดาจะต้องสักการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของและการดูแลตอบแทน ท่านมีคุณหลายประการ ตั้งแต่บุตรธิดาอยู่ในครรภ์ไม่น้อยกว่า ๙ เดือน จนกระทั่งคลอดรอดชีวิตมาถึงเติบโตใหญ่ ได้พึ่งพาท่านทั้งสองด้วยปัจจัยสี่ คือเสื้อผ้าอาหาร การกิน ที่อยู่อาศัยและคิลานเภสัช ท่านมีเมตตารักปรารถนาดี เลี้ยงดูชูชูอุปถัมภ์ และปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม จึงเป็นผู้สมควรอย่างยิ่งที่บุตรธิดาควรต้องแสดงความกตัญญูกตเวทิตะ โดยน้อมนำสักการะต่าง ๆ มีอาหารและเสื้อผ้าเป็นต้น มาบูชาเป็นการตอบแทนพระคุณท่าน เพราะเมื่อสักการบูชาท่านแล้วย่อมได้ผลานิสงส์มาก เหมือนได้สักการบูชาแต่พระอรหันต์ชินาสพ ท่านจึงได้นำมาว่า “อาหุไนยบุคคลของบุตรธิดา” หรือเป็นพระอรหันต์ของบุตรธิดา

พระอรหันต์ประกอบด้วยคุณลักษณะ ๕ ประการ ได้แก่

- ๑) อาหุไนยบุคคล
- ๒) ปาหุเนยยะบุคคล

^{๑๓} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๑ / ๘๐/๘๑.

^{๑๔} อัง.สตัดก.(ไทย) ๒๓/๔๔/๔๗.

^{๑๕} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓/๕.

^{๑๖} อัง. ติก. (ไทย) ๒๐/๑๖๘.

^{๑๗} ที. ปา. (ไทย) ๑๑ / ๒๗๓ / ๒๑๘.

- ๓) ทักซิไณยบุคคล
- ๔) อัญชลีกรณียบุคคล และ
- ๕) อนุตตรปัญญาเขตตบุคคล

ผู้ใดบูชาสักการะพระอรหันต์ที่ออกจากฆานสมาบัติด้วยปัจจัย ๔ ย่อมได้รับอานิสงส์มาก ถึงพร้อมด้วยทรัพย์สมบัติทันตาเห็นในภพปัจจุบัน

สรุป มารดาบิดามีความสำคัญต่อชีวิตของบุตรธิดา คือต้องมีความสามารถเป็นนักบุญ หล่อเลี้ยงรักษาชีวิตบุตรธิดา เป็นเทวดาคุ้มครอง เป็นพระพรหมปกป้อง เป็นเสมือนพระอรหันต์ของบุตรธิดา ไม่ถือโทษโกรธ ผูกใจเจ็บต่อบุตรธิดา

๓.๑.๒ ความสามารถทำหน้าที่พ่อแม่ที่ดี

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔ ให้ความหมายของหน้าที่ว่า “หน้าที่ หมายถึง กิจที่จะต้องทำด้วยความรับผิดชอบ”^{๑๘}

การมีหน้าที่และได้ทำหน้าที่ ถือเป็นการปฏิบัติธรรม ผู้ที่เป็นมารดาบิดาจึงต้องมีความสามารถในการทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ ดังพุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า ธรรมะคือหน้าที่ หน้าที่คือธรรมะ หากบุคคลปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้องสมบูรณ์แล้วนั้นแหละคือการปฏิบัติธรรม ผู้ที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนได้อย่างดีต้องเป็นคนที่ควบคุมตนเองได้ หรือจิตได้รับการฝึกแล้ว^{๑๙}

พระพุทธศาสนากล่าวถึงหน้าที่หลักของมารดาบิดาที่พึงปฏิบัติ ดังนี้^{๒๐} “มารดาบิดาเป็นผู้ใกล้ชิดบุตรธิดาที่สุด มีอิทธิพลในการหล่อหลอมบุตรธิดาให้เป็นพลเมืองดีหรือเป็นพลเมืองร้ายมากกว่าใคร ๆ แต่มารดาบิดาทุกคนย่อมปรารถนาให้บุตรธิดาของตนเป็นพลเมืองดีเป็นคนดีของครอบครัวและของสังคมทั้งสิ้น เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์อันนี้ มารดาบิดาจำต้องมีจรรยาบรรณ คือมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อบุตรธิดาของตน นอกจากจะทำให้บุตรธิดาเป็นคนดีตั้งประสงค์แล้ว ยังเป็นเหตุให้บุตรธิดาเกิดความสำนึกและซาบซึ้งในตัวมารดาบิดาว่าเป็นผู้มีพระคุณแก่ตนอย่างแท้จริงและเป็นเหตุจูงใจให้บุตรธิดาสนองตอบพระคุณในโอกาสต่อไปด้วย” มารดาบิดาเกี่ยวข้องกับบุตรธิดาตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิจนกระทั่งเติบโตใหญ่ โดยเฉพาะมารดาถือว่าใกล้ชิดบุตรธิดามากที่สุดเพราะเป็นผู้ตั้งครรภ บุตรธิดาอาศัยครรภมารดาจนครบกำหนดคลอด ส่วนบิดาทำหน้าที่ประคบประหงมช่วย

^{๑๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๔, หน้า ๓.

^{๑๙} พุทธทาสภิกขุ, เขวชนกับศีลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒ (สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๗), หน้า ๒๖๒.

^{๒๐} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๙๘/๒๐๖/๑๗๐-๑๗๓ .

มารดาทำภารกิจต่าง ๆ ด้วยความรักและเอ็นดู นับว่ามารดาบิดาได้ทำหน้าที่สำคัญต่อบุตรธิดาตั้งแต่วัยยังไม่คลอด ต่อเมื่อคลอดแล้ว ฝ้าทะนุถนอมเลี้ยงดูฟูมฟักด้วยความรักความปรารถนาดี

เมื่อบุตรธิดาเติบโตสมวัย ควรแก่การออกเหย้าออกเรือนแล้ว มารดาบิดาจะต้องทำหน้าที่ ๒ ประการ คือ

๑. เป็นธุระให้บุตรธิดาเมื่อจะมีคู่ครอง (ปฏิรูปเนน ทาเรน สลฺโยเชนติ)
๒. มอบทรัพย์ให้ตามโอกาสอันควร (สมเย ทายชชํ นียยาเทนติ)

หน้าที่ดังกล่าว ถือเป็น การสร้างครอบครัวขยายครอบครัวใหม่ และเป็นการเสริมความมั่นคงของครอบครัว ซึ่งมีคำอธิบายดังนี้

๑. เป็นธุระให้บุตรธิดาเมื่อจะมีคู่ครอง (ปฏิรูปเนน ทาเรน สลฺโยเชนติ)

เมื่อบุตรธิดาเติบโตใหญ่ มีวัยสมควรจะครองคู่ครองเรือนได้ มารดาบิดามีหน้าที่ให้คำแนะนำในการเลือกคู่ ให้คำปรึกษาถึงความเหมาะสม และในที่สุด เมื่อความพร้อมพรียงของทั้งสองฝ่ายมาถึงแล้ว ก็รับเป็นภาระธุระในการดำเนินการจัดการหมายหมั้นสู่ขอและจัดงานแต่งงานให้ถูกต้องตามโบราณประเพณี ชีวิตครอบครัวนั้น ถือเป็นเรื่องใหญ่ เป็นก้าวแรกที่สำคัญของผู้ครองเรือน ฉะนั้น หากด่วนใจเร็วก็จะเสียการเสียงาน เสียผู้เสียคนได้ มารดาบิดาได้ผ่านประสบการณ์ชีวิตครอบครัวได้รู้ได้เห็นด้านต่าง ๆ ของชีวิตคู่ จึงได้ทำหน้าที่ให้คำแนะนำในการเลือกคู่ครองของบุตรธิดา ให้คำปรึกษาอย่างรอบด้าน ตลอดจนถึงสู่ขอหมายหมั้น จัดการสมรสตามประเพณี เพราะการเลือกคู่ครองนี้ หากเลือกผิดเลือกพลาด ชีวิตก็อาจพังได้ การจะเลือกใครมาเป็นคู่ชีวิตคู่ครอง จึงต้องได้รับคำแนะนำปรึกษาอย่างดีจากมารดาบิดา เพราะคู่สมรสทุกคนย่อมต้องการความเป็นรักแท้ ต้องการความจริงใจจากคู่ครองของตน หากมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งนอกใจ ก็จะเกิดปัญหาหย่าร้างตามมา ครอบครัวแตกร้าง เพราะมีการนอกใจคู่ครอง พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ทุกข์ของหญิงสำคัญสองประการ^{๑๑} ได้แก่ (๑) ทุกข์เพราะการคลอดบุตรธิดา และ (๒) ทุกข์เพราะการอยู่ร่วมกับหญิงร่วมสามี (ภรรยาบ่อย) หรือสามีมีหญิงอื่น” เป็นความทุกข์ของหญิง และโดยปกติทั่วไป สตรีย่อมไม่ปรารถนาที่จะให้มีหญิงอื่นดังปรากฏในฐานสูตร^{๑๒} ที่กล่าวถึงความปรารถนาของสตรี ๕ ประการ ได้แก่

- ๑) ขอให้เกิดในตระกูลที่เหมาะสม
- ๒) ขอให้ได้แต่งงานกับสามีที่มีตระกูลที่เหมาะสม
- ๓) ขอให้อยู่กับสามีที่ไม่มีหญิงอื่น
- ๔) ขอให้มิอำนาจควบคุมสามีได้

^{๑๑} ขุ.เถรี.อ.(ไทย) ๒๖/๔๖๔/๔๑๒.

^{๑๒} ส.สพ.า.(ไทย) ๑๘/๔๙๒/๒๘๔.

มารดาบิดาในฐานะผู้มีประสบการณ์ชีวิตคู่ มองเห็นความเปราะบางความอ่อนไหวในการครองคู่ ย่อมใช้ประสบการณ์ของตนชี้แนะแนวทางบนฐานแห่งกัลยาณมิตร โดยปราศจากการครอบงำหรือคลุมถุงชน ธรรมดาการมีคู่ครองถือเป็นเรื่องปกติของปุถุชนสังคโลก เมื่อมีแล้วครอบครัวจะคำนึงความเป็นปึกแผ่นมั่นคงเป็นสิ่งสำคัญ การเลือกคู่ครองนั้นจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบและรอบด้าน นอกจากอาศัยความรัก ซึ่งเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงใจ ยังต้องศึกษาเรียนรู้นิสัยใจคอกันเป็นอย่างดี ยอมรับซึ่งกันและกัน ลำพังการแต่งงานไม่สามารถเปลี่ยนนิสัยของใครได้ เมื่อแต่งงานไปแล้ว จะต้องสามารถพาครอบครัวให้มีชีวิตรอด โดยสามารถหาปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตได้เพียงพอ มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง และมีสิ่งจำเป็นพื้นฐานอื่น ๆ ในการเลี้ยงชีวิตไม่ให้ฝืดเคืองขัดสน รวมทั้งมีความมั่นคงพอสมควรสำหรับอนาคต และความคาดหวังความต้องการของมนุษย์มีทั้งความต้องการพื้นฐาน และความต้องการในระดับจิตใจ หลักสำคัญที่สุดคือ เมื่อมีความต้องการอะไรอย่างไร ควรจะรู้ตัวเองแล้วพูดคุยกับคู่ของตน แบบปรึกษาหารือกัน เพื่อที่จะได้มีความเข้าใจตรงกัน และยอมรับความต้องการของกันและกัน นำไปสู่การครองคู่ด้วยความเข้าใจ และไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง หรือชุ่นข้องหมองใจในภายหลัง

พระพุทธศาสนาได้ยกย่องหญิงที่ซื่อสัตย์ต่อสามีของตน ไม่ประพฤตินอกใจสามี แม้จะมีโอกาสก็ตาม ว่าเป็นผู้สร้างประโยชน์สุขให้กับตนเองทั้งในปัจจุบันและปรโลก “ในขุททกนิกาย วิมานวัตถุ”^{๒๓} ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่นางเทพธิดาคนหนึ่ง มีรัศมีกายเปล่งปลั่งมีอานุภาพมาก เมื่อครั้งเป็นมนุษย์นางเป็นผู้มีสัจจะต่อสามี ไม่นอกใจ จึงได้รับอานิสงส์ของบุญกรรมนั้น ส่วนผู้ที่ประพฤตินอกใจสามี เป็นชู้กับชายอื่นก็ถูกตีเตียน และเป็นสาเหตุของความแตกแยกในครอบครัว จนก่อให้เกิดปัญหาตามมาในที่สุด แม้จะจากโลกนี้แล้วก็เข้าถึงทุกคติ ในอุคคหสูตร ได้อธิบายหน้าที่ภรรยา ไว้ดังนี้

๑. จงปรนนิบัติเลี้ยงดูมารดาบิดาของสามี ด้วยการตื่นก่อน นอนภายหลัง คอยปรนนิบัติดูแล ประพฤติตนเป็นที่พอใจ พูดคำสุภาพอ่อนโยน

๒. จงให้เกียรติและนับถือบุคคลที่สามีเคารพ เช่น มารดาบิดาสมณพราหมณ์ พิงอุปฐากดูแลท่านเหล่านั้น

๓. จงเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้าน ทำงานอย่างรอบคอบ

๔. ดูแลงานบ้านว่ามีสิ่งใดที่ทำแล้ว สิ่งใดที่ยังไม่ทำ ดูแลผู้ป่วยในบ้าน และพึงช่วยเหลืองานที่เขาทำไม่ได้ รู้จักแบ่งสิ่งของให้แก่ผู้อื่น

๕. รักษาทรัพย์สินที่สามีหามาได้ ไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือยและไม่นำเงินทองไปใช้ในทางเสียหาย ในคัมภีร์มโนรกฎ^{๒๔} และคัมภีร์ธัมมปทัญญูกถา^{๒๕} ได้กล่าวถึงข้อปฏิบัติสำหรับหญิงที่จะออกเรือนไป

^{๒๓} ขุ.วิ.(ไทย) ๒๖/๑๑/๑๒.

^{๒๔} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๓/๓๕.

^{๒๕} อง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๕๗/๓๖๐

อยู่กับตระกูลสามี ซึ่งธัญชัยเศรษฐีบิดานางวิสาขา กล่าวให้โอวาท ๑๐ ประการ ได้แก่ **๑) อนโตนอคคิ พหิ น นิหริตพโพ** ไฟในอย่านำออก หมายถึง ไม่นำเรื่องราวในครอบครัว ไปโพชนาให้คนภายนอกรู้ **๒) พหิ อคคิอนโต น ปเวเสตพโพ** ไฟนอกอย่านำเข้า หมายถึง ไม่นำปัญหาภายนอก เข้ามายุ่งปลุกปั่น สร้างความริ้วรานภายในครอบครัว **๓) ททนต์สเสว ทาทพพ** ควรให้แก่ผู้ควรให้ หมายถึง ควรให้วัตถุสิ่งของและการช่วยเหลือแก่ผู้มีน้ำใจให้แบ่งปัน **๔) อททนต์สส น ทาทพพ** ไม่ควรให้แก่ผู้ที่ไม่ให้ หมายถึง ไม่ควรให้แก่ผู้ไม่มีน้ำใจตอบ คือคนที่แล้งน้ำใจ **๕) ททนต์สสาปิ อททนต์สสาปิ ทาทพพ** ควรให้ทั้งแก่ผู้ให้และผู้ที่ไม่ให้ หมายถึง พึงให้เพื่อสงเคราะห์ญาติมิตรที่ขัดสน โดยไม่หวังผลตอบแทน **๖) สุขํ นิสิติตสพพ** ควรนั่งให้เป็นสุข หมายถึง ต้องรู้จักกิริยามารยาทที่เหมาะสมกับตน รู้จักที่ต่ำที่สูง ที่ควรนั่งที่ไม่ควรนั่ง **๗) สุขํ ญลขิตพพ** ควรบริโภคให้เป็นสุข หมายถึง รู้จักมารยาทในการรับประทานอาหาร การจัดแจงสำรับกับข้าวให้พร้อม **๘) สุขํ นิปชขิตพพ** พึงนอนให้เป็นสุข หมายถึง รู้จักจัดเวลาสำหรับหลับนอน และพักผ่อนอย่างเหมาะสม **๙) อคคิ ปริจริตพพ** พึงบูชาไฟ หมายถึง ประณินัตติบุคคลฝ่ายสามีอย่างเหมาะสม บุคคลฝ่ายสามีเปรียบเหมือนไฟ ซึ่งมีทั้งคุณและโทษ หากปฏิบัติถูกต้องย่อมเกิดคุณอนันต์ แต่ถ้าปฏิบัติผิด อาจเกิดโทษมหันต์ เหมือนไฟเผาผลาญตัวเอง บุคคลฝ่ายสามี ๓ ประเภท^{๒๖} ได้แก่ (๑) มารดาบิดา (๒) สามี บุตรธิดา และคนในปกครอง (๓) บรรพชนนักบวชที่เคารพนับถือของตระกูล^{๒๗} **๑๐) อนโตนเวตตา นมสสิตพพา** พึงนอบน้อมเทวดาภายใน หมายถึง เคารพ ให้เกียรติสามีและมารดาบิดาของสามี เสมือนหนึ่งเทวดาประจำตระกูล^{๒๘}

๒. มอบทรัพย์ให้ตามโอกาสอันควร (สมเย ทายชชํ นียยาเทนติ)

“ทุน” สำหรับตั้งตัว สร้างฐานะครอบครัวนั้น ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างครอบครัว การครองเรือน หากไม่มีทุน ย่อมประสบความยุ่งยากมากมาย น้ำผักที่เคยหวานก็อาจจะกลายเป็นขมได้ในเวลาไม่นาน หากปราศจากทุนสำหรับสร้างตัว มารดาบิดาเล็งเห็นความจำเป็นดังกล่าว จึงจัดสรรปันส่วนที่เป็นมรดกของตระกูลให้แก่บุตรธิดา เพื่อนำไปเป็นทุน เป็นฐานสำหรับการสร้างเนื้อสร้างตัว ซึ่งมารดาบิดาย่อมต้องรอบคอบ รอบรู้กาลสมัยในเวลาที่ควรจะมีมอบให้ มิฉะนั้น ก็จะกลายเป็นว่ามรดกหรือทรัพย์สินที่มอบให้ไปนั้นสูญเปล่า ไม่เป็นทุนต่อยอด กลายเป็นสร้างนิสัยฟุ่มเฟือยใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย ไม่พากเพียรพยายามในการแสวงหาและพึ่งพาตัวเอง

ในเบื้องต้น มารดาบิดาต้องทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยง ช่วยประคองให้ชีวิตคู่ของบุตรธิดาได้มีหลักยึด ไม่ผิดพลาดหลงถูกลองผิด ให้เรียนรู้การวางแผนในการตั้งทุน และการใช้ทุนให้สอดคล้องกับ

^{๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **ธรรมานุญชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๒**, (กรุงเทพฯ. มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๕๓.

^{๒๗} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/ ๒๒๘/๑๔๗.

^{๒๘} ชุ.ชา.ทสก. (ไทย) ๒๗/๕๗๘-๕๑๘/๑๔๐.

ความเป็นอยู่ในครอบครัว เช่น แนะนำให้พูดคุยอย่างจริงจังตรงไปตรงมาและเปิดเผย เพราะถือว่าคนที่ใช้ชีวิตคู่ร่วมกันต้องไม่มีสิ่งใดต้องปิดบังกัน แต่ละฝ่ายต้องทราบถึงสถานะการเงินของกันและกัน เมื่อรู้ข้อมูลของกันและกันชัดเจนแล้ว ต่อมาก็วางแผนทำบัญชีรายรับรายจ่ายครอบครัว เพื่อให้รู้ว่าในแต่ละช่วงเวลาครอบครัวใหม่นั้นมีสถานะการเงินเป็นอย่างไร และที่สำคัญเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนการเงินระยะยาวของครอบครัวด้วย หรือแม้แต่การแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ งานส่วนใดที่ควรแยกกันทำ งานส่วนใดที่ควรมีกิจกรรมร่วมกันทำ บางครอบครัวอาจจะเลือกใช้เงินคนละครึ่งเป่า บางครอบครัวอาจจะใช้เงินรวมกัน แต่สิ่งสำคัญนั้นอยู่ที่การสร้างรายได้ของครอบครัวให้ลงตัว เพื่อเป้าหมายในอนาคตของครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นการออมหรือการลงทุนก็ควรมีการวางแผนเอาไว้ เช่น หากทั้งคู่ต้องการมีลูก จะต้องเตรียมพร้อมเรื่องค่าใช้จ่ายอะไรบ้าง เป็นประมาณเท่าไร และแบ่งกันรับผิดชอบอย่างไร โดยเฉพาะเรื่องของการศึกษาที่มีความสำคัญมากต่ออนาคตของลูก หรือแม้แต่การซื้อสินทรัพย์ใหม่ๆ ให้ครอบครัวก็ควรมีการวางแผนและตัดสินใจร่วมกัน เป็นต้น ส่วนหนึ่งของความล้มเหลวในครอบครัว ก็คือการไม่สามารถหาทุนมาจุนเจือครอบครัวให้ได้รับความสะดวกสบาย จึงต้องบริหารจัดการเรื่องทุนให้รอบคอบ และมารดาบิดาจำต้องประคองจนมั่นใจว่า ชีวิตคู่ของบุตรธิดามีความเข้มแข็งเป็นปีกแผ่นแล้วจึงค่อย ๆ ถอยออกมาดูอยู่ห่าง ๆ “ไม่มีความสำเร็จใดขัดเขยความล้มเหลวในบ้านได้”^{๒๙}

สรุป เมื่อบุตรธิดาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ มีวัยสมควรแก่การครองเรือนแล้ว มารดาบิดาต้องมีความสามารถทำหน้าที่ ๒ ประการ ให้สมบูรณ์ คือ ๑. ดำเนินการจัดพิธีแต่งงานให้เป็นไปตามธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณี ไม่กีดกัน ไม่คลุมถุงชน ๒. มอบมรดกที่มีให้สำหรับเป็นทุนเริ่มต้นในการครองเรือน

๓.๑.๓ สามารถเลี้ยงบุตรธิดาได้ดี

คำว่า “สามารถเลี้ยงลูกได้ดี” หมายถึง ลูกที่มีพัฒนาการชีวิตในแต่ละช่วงวัย ทั้งสุขภาพร่างกายแข็งแรง สุขภาพจิตใจแจ่มใส มีความสุข เข้ากับคนอื่นได้ดี เป็นที่รักใคร่ของคนอื่นและใฝ่เรียนใฝ่รู้ ย่อมเป็นเครื่องบ่งชี้ของความมั่นคงของพ่อแม่และครอบครัว การเลี้ยงบุตรธิดานี้ มี ๒ แบบ คือ ๑) การเลี้ยงดูด้านกายภาพ ๒) การเลี้ยงดูด้านใจ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑) การเลี้ยงดูด้านกายภาพ

มารดาบิดา ควรต้องรู้หลักในการเลี้ยงลูก^{๓๐}

^{๒๙} อ้างอิงจาก เจ.อี.แม็คคัลลอคช, Home: The Savior of Civilization [๑๙๒๔], ๔๒; in Conference Report, Apr. ๑๙๓๕, ๑๑๖.

^{๓๐} หลักในการเลี้ยงดูลูก (นายแพทย์กมล แสงทองศรีกมล), <http://satitapp.kusku.ac.th/guidance/story-4.html> (๒๓ มกราคม ๒๕๖๓)

๑. **ให้ความรักและแสดงออกซึ่งความรักให้ลูกรู้ (Love; consistently and appropriately shown)** เชื่อว่าพ่อแม่ทุกคนย่อมรักลูก แต่คุณพ่อคุณแม่ไทยหลายๆ คนมักจะไม่ค่อยแสดงความรักออกมาอาจเป็นเพราะวัฒนธรรมไทยต่างจากทางตะวันตก อย่างไรก็ตาม การพูดและการแสดงออกอย่างเหมาะสม เช่น โอบกอด ให้ความชื่นชม จะทำให้ลูกรู้ซึ่งซาบซึ้งและมีความสุขกับความรักของพ่อแม่

๒. **ครอบครัวที่มีความสุข พ่อและแม่มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน (Happy family; mother and father have a good relationship)** ธรรมชาติได้สร้างพ่อและแม่ไว้ให้ร่วมมือช่วยเหลือกันดูแลลูก ลองนึกภาพนะครับ ว่าถ้าพ่อแม่ทะเลาะกัน เกียงกัน ขัดแย้งกันเกือบทุกเรื่อง ชีวิตคู่ในครอบครัวไม่มีความสุข ต่อให้ต่างคนต่างก็รักลูกมาก แต่การเลี้ยงดูคงจะมีคุณภาพดีไปไม่ได้

๓. **มีความรู้ความเข้าใจในพัฒนาการของเด็ก (Understanding of child's developmental level)** พัฒนาการของลูกน้อยและวัยมีความหมายอย่างยิ่งครับ เพราะไม่เพียงแต่บ่งบอกถึงการเจริญเติบโตของสมองเท่านั้น แต่ยังมีความสำคัญในการติดตามภาวะผิดปกติที่อาจเกิดขึ้นเพื่อจะได้แก้ไขได้ทันเวลาที่ครับ คุณพ่อคุณแม่จึงควรศึกษาหาความรู้ สังเกตและจดบันทึก พัฒนาการของลูก รวมถึงพูดคุยปรึกษาปัญหาพัฒนาการกับกุมารแพทย์เมื่อพาลูกมารับวัคซีนป้องกันโรคตามที่แพทย์นัด นอกจากนี้ยังเอาไว้ใช้สำหรับฝึกการช่วยเหลือตนเองของลูกไว้ด้วยครับว่าลูกควรจะทำอะไรได้เองบ้าง เมื่ออายุเท่าไร

๔. **เลี้ยงดูลูกให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ (Parent bring up their own children as much as possible)** คุณพ่อคุณแม่บางคนต้องทำงานทั้งคู่ ไม่มีเวลาดูแลลูกตอนกลางวัน ต้องฝากพี่เลี้ยงหรือปู่ย่า ตายายเลี้ยง แต่พอกลับมาบ้านก็ไม่ค่อยได้ให้เวลากับลูกอีก อาจเพราะเหนื่อยหรืออยากมีเวลาส่วนตัวบ้าง กลางคืนก็ฝากพี่เลี้ยงหรือปู่ย่าตายายดูแลต่อ ถ้าเป็นอย่างนี้ความสัมพันธ์กับลูกก็คงจะดีไปไม่ได้ ดังนั้น คุณพ่อคุณแม่จึงควรพยายามเลี้ยงดูลูกให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ต้องยอมเหนื่อย อดนอนบ้าง เพราะเวลาที่จะอยู่กับลูกนั้นสำคัญมาก นอกจากสร้างสายใยความรักความผูกพันแล้วจะทำให้เรารู้จักลูกเราเองมากขึ้นด้วยครับ ลูกนิสัยใจคออย่างไร ชอบอะไร ไม่ชอบอะไร หรือแม้แต่เวลาลูกป่วยเขามีอาการอะไรบ้างถ้าเราห่างจากลูกเราจะไม่รู้จักเขาเลย

๕. **เสริมสร้างความภาคภูมิใจในตนเองให้ลูก (Build child's self esteem; help to have a good feeling about himself and others)** ความเชื่อเดิมที่ว่า ชมเชย เตี้ยวเหลิง อาจทำให้พ่อแม่ไทยส่วนหนึ่งไม่ยอมชมลูก หรือชมในใจ ไม่พูด ไม่แสดงออกมา ในแง่จิตวิทยาเด็กแล้วคำชมและการให้รางวัลอย่างเหมาะสมสำคัญมากครับ เพราะนอกจากจะทำให้ลูกมีพฤติกรรมดี ต่อเนื่องแล้วยังช่วยเสริมสร้างความภาคภูมิใจในตนเองให้ลูก รู้สึกว่าตัวเองมีคุณค่า และมั่นใจในตัวเองมากขึ้น

๖. ให้อิสระตามวัย และให้โอกาสในการตัดสินใจ (Grant age – appropriate freedom and opportunity to decide) คุณพ่อคุณแม่ไม่ควรบังคับให้ลูกคิดและเชื่อตามตัวเอง ควรให้เพียงข้อมูลและเปิดโอกาสให้ลูกคิดตัดสินใจเอง อย่างไรก็ตามปัญหาสังคมในยุคนี้คุณพ่อคุณแม่ที่อยากให้อิสระลูก อาจต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของลูกด้วยนะครับ ทางสายกลางคงดีที่สุด

๗. ส่งเสริมสนับสนุนให้ลูกสามารถดูแลตัวเองได้ (Encourage them to take good care of themselves as well as others) ผมเคยพบเด็กที่อายุ ๑๐ ปีแล้ว แต่พี่เลี้ยงยังต้องป้อนข้าวให้ ทั้ง ๆ ที่จริง ๆ แล้ว ตามพัฒนาการนั้นเด็กสามารถใช้มือตักข้าวกินเองได้ตั้งแต่อายุ ๑ - ๑ ปีครึ่ง การฝึกให้ลูกรู้จักช่วยเหลือตัวเองย่อมมีประโยชน์และผลดี คือเป็นการฝึกความรับผิดชอบ และได้สอนลูกให้รู้เรื่องกฎเกณฑ์ ระเบียบวินัย นอกจากนี้การฝึกให้ลูกรู้จักช่วยเหลือตัวเองตามวัย เช่นการกลั้วกระดุม ผูกเชือกกรองเท้า นอกจากเป็นการฝึกทักษะการทำงานประสานกันของกล้ามเนื้อและสายตาแล้ว ยังจะช่วยพัฒนาทักษะในการแก้ไขปัญหา (Problem solving skills) ด้วยครับ เช่นเมื่อเกิดปัญหาจะทำอย่างไร เด็กจะเรียนรู้การขอความช่วยเหลือจากผู้ใหญ่ เรียนรู้การวางแผนล่วงหน้าเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาในครั้งต่อ ๆ ไป

๘. ส่งเสริมให้ลูกรู้จักคิดอย่างมีหลักการและเหตุผล (Encourage them to think with principle and logic) อันนี้จะชัดเจนมากขึ้นเมื่อลูกโตขึ้น คุณพ่อคุณแม่ควรใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ในการเลี้ยงดูลูก และกระตุ้นให้ลูกรู้จักคิดหาเหตุผลเอง

๙. ส่งเสริมให้ลูกรู้จักผ่อนคลาย และหาความสุขให้ตัวเองได้ (Encourage them to be able to relax and enjoy themselves) ทุกวันนี้เราเห็นภาพลูกหลานของเราทุ่มเทกับการศึกษา โดยเฉพาะเด็กมัธยมที่กวัดวิชากันทั้งช่วงเย็น หลังเลิกเรียน และวันเสาร์-อาทิตย์ จนแทบไม่มีเวลาพักผ่อน นอกจากนี้ส่วนหนึ่งของ การปฏิรูปการศึกษาทำให้เด็กต้องทำรายงานมากขึ้น ทำให้ไม่ทัน เพราะบางทีมีรายงานหลายวิชาพร้อม ๆ กัน พ่อแม่ก็ต้องช่วยลูกทำ บางทีก็ว่าจะเสร็จห้าทุ่มเที่ยงคืน ยิ่งเวลาใกล้สอบต้องคอยติวลูก หรือคอยดูแลให้อ่านหนังสือเพื่อเตรียมสอบ นอกจากนี้คุณพ่อคุณแม่บางคนพยายามที่จะยึดเยียดให้ลูกเรียนทุกอย่าง ให้เก่งทุกทางทั้งด้านการเรียน ดนตรี กีฬา ศิลปะและสังคม เช่น อดกิจกรรมและหลักสูตรเข้าไปเต็มที่จนเด็กไม่มีเวลาพักผ่อนหรือเวลาว่างๆ พอที่จะคิดอะไรเล่นบ้างเลย ดังที่เราอาจเคยได้ยินตารางกิจกรรมของเด็กบางคนที่คุณแม่จัดไว้จนเต็ม เช่น ทุกเย็นจันทร์ถึงศุกร์เรียนพิเศษ เช้าวันเสาร์เรียนภาษาอังกฤษ บ่ายเรียนบัลเล่ต์ เย็นเรียนเทนนิส วันอาทิตย์เข้าต้องเรียนศิลปะ บ่ายเรียนเปียโน ตอนเย็นเรียนภาษาจีน ใครจะเก่งได้หมดทุกอย่าง และที่สำคัญถึงจะเก่งหลายอย่างแต่ชีวิตไม่มีความสุข ก็ไม่มีประโยชน์ จริงไหมครับ ดังนั้นจึงควรส่งเสริมให้ลูกรู้จักผ่อนคลาย และหาความสุขให้ตัวเองได้ด้วย

๒) การเลี้ยงดูด้านจิตใจ

จิตใจเป็นส่วนประกอบของร่างกายที่สำคัญ มีการอุปมาจิตกับกายว่า จิตเสมือนนาย กายเสมือนบ่าว การเลี้ยงดูจิตใจถือว่าสำคัญสุด หากดูแลเลี้ยงดูไม่ดี ปล่อยไปตามสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี บุตรธิดาก็ไม่ดี สร้างความเดือดร้อนเสียหายแก่ครอบครัววงศ์ตระกูล สังคมและประเทศชาติ “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ เหมือนล่อหมุนตามรอยเท้าโคที่ลากเกวียนไป ฉะนั้น ถ้าคนมีใจชั่ว ก็พูดชั่ว หรือ ทำชั่ว ตามไปด้วย เพราะความชั่วนั้น ทุกข์ย่อมติดตามเขาไป”^{๓๑} ตรงกันข้าม หากได้รับการเลี้ยงดูอย่างถูกวิธี บุตรธิดาก็มีจิตใจดีงาม คิดดี พูดดี ทำดี ย่อมจะเป็นที่เชิดชูวงศ์ตระกูล สร้างคุณูปการต่อสังคมประเทศชาติ เสมือนมีต้นไม้ใหญ่ได้อาศัยร่มเงา

มารดาบิดาจะต้องทำความดีให้บุตรธิดาดู กตัญญูกตเวทิต่างให้บุตรธิดาเห็น เป็นดั่งจรมโพธิ์ให้บุตรธิดาเย็นสบายใจ คือเป็นต้นแบบในการทำความดี ด้วยการสร้างกิจกรรมที่สื่อถึงการปลูกฝังความดีให้แก่บุตรธิดา เช่น กิจกรรม ๕ ประการ คือ

๑. พาลูกเข้าวัดศึกษาพระธรรมคำสอน
๒. ชักจูงลูกสวดมนต์ไหว้พระก่อนนอน
๓. ชักนำลูกให้ทำบุญรักษาศีล
๔. ชักนำให้ลูกได้ฝึกจิตใจให้มีสมาธิ
๕. ชักนำให้ลูกเข้าสู่ร่มกาสาวพัสตร์^{๓๒}

มนุษย์ทุกคนเกิดมามีมือมีเท้าติดตัวมา หากไม่ได้รับการอบรมบ่มนิสัยอย่างถูกวิธี ย่อมแสดงออกตามกิเลสของตน เมื่อแรกเกิดไร้เดียงสา ตั้งแต่เด็กแม้จะยังอยู่ในวัยเด็กไร้เดียงสา ยังไม่รู้จักอะไรเป็นอะไร ก็มีอนุสัยซ่อนอยู่^{๓๓} และพร้อมที่จะแสดงพฤติกรรมออกเมื่อมีวุฒิภาวะสมบูรณ์และถูกกระตุ้นจากสิ่งเร้าภายนอก ดังนั้น มารดาบิดา จึงต้องอบรมเลี้ยงดูจิตใจด้วยการเสริมสร้างกิจกรรม ๕ ประการดังกล่าว เพื่อช่วยหล่อหลอมพุ่มพุกจิตใจให้เป็นคนดี ตั้งตนอยู่ในศีล ๕ และเป็นคนดีมีคุณธรรม เช่น มีจิตใจเมตตาการุณย์ ขยันขันแข็งทำมาหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต ให้เกียรติเพศตรงข้าม ถือสัจจะเป็นสำคัญ และไม่ประมาทในชีวิต

^{๓๑} พระมหาสุเทพ อคฺคเมธี. เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร ๒๕๔๒ หน้า ๑๖๕.

^{๓๒} ลัดดาประสาร, “บทบาทของบิดากับการเลี้ยงดูบุตร : กรณีศึกษาจากรายการโทรทัศน์บ้านรักลูก, วิทยานิพนธ์วารสารศาสตร์มหาบัณฑิต. (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔) หน้า ๒๑.

^{๓๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๕๔/๑๒๔.

สรุป มารดาบิดาต้องมีความสามารถเลี้ยงดูบุตรธิดาให้มีความเจริญงอกงามทั้งทางกายภาพและด้านจิตใจ คือจะต้องให้บุตรธิดามีพัฒนาการเจริญเติบโตสมวัย และมีจิตใจอบอุ่น อารี ร่าเริงเบิกบานผ่องใส เข้าสังคมได้

๓.๑.๔ สามารถส่งบุตรธิดาให้เรียนดี

การเลี้ยงดูบุตรธิดา นอกจากเลี้ยงดูด้านกายภาพแล้ว สิ่งสำคัญต้องเลี้ยงดูด้านสติปัญญาด้วย เมื่อบุตรธิดาถือกำเนิดมาแล้ว จะต้องมามีวิถีชีวิตอยู่ในโลกซึ่งเต็มไปด้วยสิ่งแวดล้อมทั้งดีทั้งร้าย การให้บุตรธิดามีปัญญาเข้าใจชีวิตและโลกเป็นสิ่งที่จำเป็น ดังนั้น มารดาบิดาจะต้องเตรียมความพร้อมที่จะทำใ้บุตรธิดามีสติปัญญา มีความสามารถใช้ชีวิตในโลกนี้อย่างมีความสุข แยกแยะถูกผิดได้ มีความรู้ถูกต้องมีความเข้าใจถูกต้องทั้งวิถีโลกและวิถีธรรม ดังที่พระบาลีว่า “ปัญญา โลกสมิ ปชโชโต ปัญญา เป็นแสงสว่างส่องโลก”^{๓๔} กระบวนการสร้างปัญญาตามแนวทางพระพุทธศาสนา มี ๓ ประการ^{๓๕} ได้แก่

๑. จินตมยปัญญา แปลว่า ปัญญาเกิดจากการคิด มารดาบิดาต้องปลูกฝังใ้บุตรธิดาความรู้ ถูกความเข้าใจถูก คิดอย่างมีเหตุผล คิดเองได้ คิดเป็น มีทักษะที่ถูกต้อง มีความรู้ทั้งดีทั้งชั่ว แต่รู้จักแยกแยะถูกผิด กุศล อกุศลประโยชน์มิใช่ประโยชน์ของสิ่งต่าง ๆ อย่างรู้เท่าทัน สามารถที่จะคิดหาเหตุผลเองแล้วก็เกิดปัญญามีความเข้าใจขึ้นมา เป็นผู้เฉลียวฉลาดมาก รู้จักคิดเองเป็น รู้จักคิดหรือคิดเป็น รู้จักสังเกตและรู้จักพิจารณาก็ได้ปัญญา คิดตามแนวโยนิโสมนสิการ คือคิดพิจารณาแยกแยะตามหลักของเหตุและผล สามารถคิดแก้ปัญหาได้ และตัดสินใจอย่างถูกต้องบนฐานของปัญญา มารดาบิดาควรปลูกฝังใ้บุตรธิดาคิดเป็น ด้วยการคิดตามหลักของเหตุและผล อันเป็นไปเพื่อประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

๒. สุตมยปัญญา แปลว่า ปัญญาเกิดจากการฟัง หรือการสดับเล่าเรียน บุตรธิดาเมื่อยังเล็กไม่สามารถคิดเองได้ ต้องอาศัยมารดาบิดา หรือครูอาจารย์ช่วยอบรมสั่งสอนแนะนำ หรือมีผู้รับบอกกล่าวเล่าให้ฟัง ความรู้ที่เกิดจากการสดับรับฟังเล่าเรียนมาจากผู้อื่นนี้ เมื่อเขาแนะนำชี้แจงดีจนเกิดความเข้าใจขึ้นมา เห็นตามนั้น รู้เท่าถึงความเป็นจริง ก็เกิดเป็นปัญญาขึ้น ดังนั้น เมื่อมารดาบิดาได้อบรมสั่งสอนบุตรธิดามาได้ระยะหนึ่งแล้ว เมื่อถึงวัยถึงเกณฑ์ก็ส่งเสริมให้ได้รับการศึกษาในสถาบันการศึกษาที่สูงขึ้น เพื่อให้บุตรธิดาได้มีความรู้อย่างกว้างขวางอันเกิดจากการศึกษาเล่าเรียน

๓. ภวานามยปัญญา แปลว่า ปัญญาเกิดจากการปฏิบัติ หรือลงมือทำ มารดาบิดาจะต้องฝึกหัดใ้บุตรธิดาได้ลงมือทำด้วยตนเอง เพราะการลงมือทำเอง ปฏิบัติจริงภาคสนามจะทำให้รู้เข้าใจ กระบวนการต่าง ๆ ได้อย่างละเอียด ปัญญาเกิดจากการปฏิบัติ หรือลงมือทำ เหมือนอย่างบางคนได้ฝึกเรียนรู้เข้าใจภาคทฤษฎีเกี่ยวกับอาชีพของตน แล้วลงมือทำเอง ย่อมเกิดทักษะความชำนาญ

^{๓๔} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๖๑.

^{๓๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑

เชี่ยวชาญ ทำไปก็เรียนรู้และทำเป็นเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ สะสมความรู้ความชำนาญมากขึ้น จนเป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ๆ เพราะการศึกษาแต่ทฤษฎีอย่างเดียว โดยไม่ลงมือปฏิบัติ ก็ไม่สามารถทำได้จริง ต่อเมื่อได้ลงมือทำด้วยตนเองจึงจะรู้ รู้ชัดเจน ประจักษ์แก่ตัวเอง เป็นปัญญาที่เกิดจากการลงมือทำหรือทำด้วยตนเอง

หน้าที่การเลี้ยงดูด้านปัญญานี้ ถือเป็นภารกิจสำคัญสำหรับมารดาบิดา ที่จะต้องอธิบาย แนะนำบุตรธิดาด้วยเหตุและผล ไม่ใช่อารมณ์หรือความรู้สึกส่วนตัวมากำกับ พยายามให้บุตรธิดาสามารถพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาในชีวิตทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจด้วยตัวเอง สามารถมีวิีคิด และตัดสินใจอย่างถูกต้องว่าสิ่งนั้นเป็นคุณหรือเป็นโทษควรกระทำหรือไม่ควรกระทำ เป็นต้นซึ่งเป็นการปลูกฝังให้เด็กสามารถพึ่งพาตัวเองได้ระยะยาวในการสร้างสรรค์ปัญญาด้วยวิธีการทั้ง ๓ นี้ คือ^{๓๖} ๑) ส่งเสริมให้บุตรธิดาได้ฟัง อ่าน เขียน สนทนา ได้เรียนรู้ (สุตมยปัญญา) ในสิ่งที่เป็นสาระประโยชน์ ซึ่งเป็นสาระประเทืองปัญญา และศึกษาเรียนรู้จากแหล่งต่าง ๆ จากบุคคลรอบข้างจากสื่อสารมวลชน เป็นต้นทั้งนี้มารดาบิดาจะต้องตระหนักให้บุตรธิดาได้แยกแยะข้อมูลที่เป็นสาระและไม่เป็นสาระ โดยเลือกเอาสิ่งที่เป็นสาระ และเป็นประโยชน์ต่อชีวิตเท่านั้น ๒) ส่งเสริมให้บุตรธิดาได้รู้จักคิดรู้จักพิจารณาไตร่ตรอง (จินตามยปัญญา) ในสิ่งต่าง ๆ อย่างรู้เท่าทันให้สามารถแยกแยะถูกผิดชั่วประโยชน์มิใช่ประโยชน์ได้ด้วยตัวเอง ๓) ส่งเสริมให้บุตรธิดาได้ปฏิบัติด้วยตัวเอง (ภาวนามยปัญญา) ในสิ่งที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ชีวิตเพื่อให้บุตรธิดาได้ประจักษ์ด้วยตัวเอง ซึ่งจะเป็นแนวทางให้เกิดปัญญาได้มารดาบิดามีส่วนสำคัญยิ่งต่อชีวิตของบุตรธิดา ผู้ใดสามารถอบรมสั่งสอนบุตรธิดาให้เป็นคนดีได้จึงควรค่าแก่การยกย่องว่าเป็นมารดาบิดาที่สมบูรณ์แบบ การอบรมสั่งสอนทางด้านจิตวิญญาณเป็นสิ่งมีค่ายิ่งสำหรับชีวิต ดังท่านพุทธทาสภิกขุ^{๓๗} กล่าวว่า การเป็นมารดาบิดาเป็นได้ ๒ ความหมาย กล่าวคือ มารดาบิดาทางฝ่ายกาย คือการได้ให้การกำเนิดและเลี้ยงดูด้านร่างกายให้เจริญเติบโต และการเป็นมารดาบิดาทางฝ่ายจิตวิญญาณ ได้แก่การอบรมสั่งสอนให้มีศีลธรรมสามารถอยู่ในสังคมเป็นสุข และให้มีโลกุตระธรรมดี ได้แก่ สามารถชักนำให้อยู่เหนือโลก ด้วยการรู้เท่าทันต่อธรรมดาโลก จนจิตไม่เป็นทุกข์ การที่มารดาบิดาสอนบุตรธิดาของตนให้เป็นคนดี มีสัมมาทิฐิในการดำเนินชีวิต ชื่อว่าได้ทำหน้าที่อย่างดีเยี่ยม

รากฐานของดีคืออิฐ รากฐานของชีวิตคือการศึกษา เมื่อมารดาบิดาได้ทำหน้าที่เป็นครูคนแรกของบุตรธิดา สอนให้เรียนรู้จักเรื่องราวมากมายในโลกนี้ สอนให้รู้จักสิ่งต่าง ๆ บุตรธิดาได้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ได้ลิ้มรส ได้สัมผัส ได้รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ มากมายนั้น เพราะมารดาบิดาคอยชี้แนะ คอยสั่ง คอยสอน คอยแสดง ดังนั้น มารดาบิดาจึงได้ชื่อว่า “ผู้แสดงโลกนี้แก่บุตรธิดา”^{๓๘} มารดาบิดาทำ

^{๓๖} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๒๘/๑๙๙.

^{๓๗} พุทธทาสภิกขุ, พ่อแม่สมบูรณ์แบบ, (กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๕-๑๙.

^{๓๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ความสุขของครอบครัว คือสันติสุขของสังคม, หน้า ๑๔-๑๕

หน้าที่สอนความรู้ขั้นพื้นฐานและมนุษยธรรมสำหรับชีวิตของบุตรธิดา เมื่อบุตรธิดามีพัฒนาการสมวัยแล้ว จึงส่งเสริมให้ได้รับการศึกษา (สืบทอด ศึกษาเพนติ) จากภายนอก เป็นการส่งไม้ต่อ ส่งหน้าที่ต่อให้ครูข้างนอก ได้แก่ โรงเรียน สถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัย เพื่อเพิ่มทักษะ เพิ่มองค์ความรู้ในการดำเนินชีวิตที่ดี สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตัวและครอบครัวได้ มีวิชาชีพ สามารถประกอบสัมมาชีพตามหลักมรรคแปด

สรุป มารดาบิดาต้องมีความสามารถส่งเสริมบุตรธิดาให้ได้รับการศึกษาที่ดี เพิ่มพูนสติปัญญาให้บุตรธิดาทั้งทางศึกษาเล่าเรียน การคิดวิเคราะห์ และการฝึกหัดพัฒนาจิตใจ ให้เป็นผู้ที่มีความรู้เข้าใจชีวิตและโลก

๓.๑.๕ สามารถสอนลูกให้เป็นคนดี

ความสงบเรียบร้อยของสังคมมาจากประชากรในสังคมส่วนใหญ่เป็นคนดี นอกจากส่วนที่เป็นด้านกายภาพ คือความเจริญเติบโตสมวัย ความมั่งคั่งเป็นปีกแผ่นด้านความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจของครอบครัวแล้ว ส่วนที่จะขาดไม่ได้ คือการมีจริยธรรมเป็นครรลองของครอบครัว เพราะจริยธรรมคือสายใยเชื่อมโยงให้มั่นคง เป็นเสมือนพันธกิจที่นำไปสู่การสร้างจิตสำนึกให้บุคคลในครอบครัวได้รู้และปฏิบัติหน้าที่ของตน กล่าวคือมารดาบิดารู้หน้าที่ในฐานะบุพการี สร้างความสุขให้ครอบครัวได้ เพราะมีศีลธรรมเป็นรากฐาน^{๙๙} มารดาบิดาเป็นผู้ใกล้ชิดบุตรธิดาที่สุด มีอิทธิพลในการหล่อหลอมบุตรธิดาให้เป็นพลเมืองดี หรือเป็นพลเมืองร้ายมากกว่าใคร ๆ จะต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง เป็นต้นแบบที่ดีแก่บุตรธิดา คือสั่งสอนอย่างไร ก็ต้องทำได้ตามที่สอนด้วย จะทำให้คำสั่งสอนน่าเชื่อถือดี จะต้องอบรมตนเองให้เป็นแบบอย่างเสียก่อน” ดังหลักการที่ว่า “ยถาวาที” คือ สอนอย่างไร “ตถากาโร” คือ ทำอย่างนั้น และ “ยถากาโร” คือ ทำอย่างไร “ตถาวาที”^{๑๐๐} คือ “สอนอย่างนั้น” จึงจะได้รับการยอมรับและไม่ถูกติเตียนเพราะบุตรธิดา หรือสมาชิกในครอบครัวจะดีมีคุณภาพหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับต้นแบบคือมารดาบิดา “หากมารดาบิดาเป็นผู้มีศรัทธา ตั้งมั่นในศีล ไตร่ตรองด้วยปัญญา ก่อนลงมือกระทำพฤติกรรมทั้ง ๓ ประการนี้ ย่อมซึมซับแก่บุตรธิดาไปโดยปริยาย เหมือนต้นไม้ใหญ่ที่เจริญเติบโตด้วยกิ่งใบเปลือกและแก่นเพราะอาศัยขุนเขาใหญ่หนุนเอง”

การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาถือเป็นหน้าที่โดยตรงของมารดาบิดา เพื่อให้บุตรธิดาได้เติบโตในสังคมที่มีคุณภาพ การที่มารดาบิดาจะทำหน้าที่ของตนให้บริบูรณ์สมบูรณ์ได้นั้น จะต้องมีความรู้ลักษณะ

^{๙๙} พระมหาภูเนตฺ จันทรจิตฺ, “หน้าที่ของมารดา บิดาในพุทธจริยศาสตร์, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๔๑.)

^{๑๐๐} พจนานุกรม, พจนานุกรมธรรม ฉบับพุทธทาส, จัดพิมพ์ฉลอง ๑๐๕ ปี ชาตกาลพุทธทาส, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๔), หน้า ๒๐๖.

ดังนี้ ๑) คุณสมบัติของผู้อบรมสั่งสอน ๒) วิธีการสอน ๓) หลักการของคำสอน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) คุณสมบัติของผู้อบรมสั่งสอน

มารดาบิดาต้องมีความสามารถถ่ายทอดความรู้ให้บุตรธิดามีความรู้ถูกความเข้าใจถูก และนอกจากมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้แล้ว ยังต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับบุตรธิดา ดุจดั่งคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า ๖ ประการ คือ

๑. ทรงสอนสิ่งที่จริงและเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง
๒. ทรงรู้เข้าใจสิ่งที่สอนอย่างท่องแท้สมบูรณ์
๓. ทรงสอนด้วยเมตตาตามุ่งประโยชน์แก่ผู้รับคำสอนเป็นที่ตั้ง
๔. ทรงทำได้จริงอย่างที่สอนเป็นตัวอย่างที่ดี
๕. ทรงมีบุคลิกภาพโน้มน้าวจิตใจให้เข้าใจลึกลับซนิทสนมและพึงพอใจได้ความสุข
๖. ทรงมีหลักการสอนและวิธีการสอนยอดเยี่ยม^{๕๑}

๒) วิธีการสอน

พระพุทธเจ้าทรงดำรงอยู่ในฐานะพุทธบิดา ทรงมีวิธีการสอน พอสรุปได้ดังนี้

๑) แบบสากัจฉา คือการสนทนา เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยเมื่อคราวที่มีผู้มาเฝ้า หรือแสดงไปพบเห็นผู้ที่ยังไม่เลื่อมใสศรัทธา ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจหลักธรรม ในการสนทนาพระพุทธเจ้ามักจะทรงเป็นฝ่ายถามนำคู่สนทนา^{๕๒}

๒) แบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้จะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชนหรือพระสงฆ์จำนวนมากและส่วนมากเป็นผู้มีพื้นความรู้ความเข้าใจกับมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้วมาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติมและหาความสงบสุขทางจิตใจ^{๕๓}

๓) แบบตอบปัญหาผู้ที่มาถามปัญหานั้น นอกจากเป็นผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่าง ๆ แล้วโดยมากเป็นผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่นบ้างก็มาถามเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่ายพระพุทธศาสนาหรือเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตนบ้างก็มาถามเพื่อลองภูมิบ้าง

วิธีการสอนแบบหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงใช้บ่อยที่สุดและได้ผลดีที่สุดวิธีตอบปัญหาของพระพุทธเจ้า ตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้นั้นมี ๔ แบบด้วยกัน^{๕๔} คือ

^{๕๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธวิธีในการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑๔.

^{๕๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

^{๕๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

^{๕๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

(๑) ปัญหาที่ฟังตอบทันที

ปัญหานี้เป็นปัญหาง่ายๆ ผู้ถามถามด้วยความบริสุทธิ์ใจ อยากรู้จริง ๆ ฟังแล้วได้ประโยชน์ พระพุทธองค์จึงทรงตอบทันที^{๔๕}

(๒) ปัญหาที่ทรงตอบอย่างมีเงื่อนไข

ปัญหาชนิดนี้ มักเป็นปัญหาคลุมเครือ มีสองแง่สองมุม ถ้าตอบอย่างตรงไปตรงมา อาจจะได้คำตอบที่ฟังต้องตอบอย่างมีเงื่อนไข บางทีคนถามเองก็มีเจตนาไม่บริสุทธิ์ ประสงค์จะเล่นเล่ห์เหลี่ยมกับผู้ตอบ เพื่อจับผิดผู้ตอบ จึงต้องตอบอย่างมีเงื่อนไข ดังนั้น พระพุทธองค์จึงจำเป็นต้องแยกออกมาตอบเพื่อให้ตรงกับจุดประสงค์ของผู้ถาม^{๔๖}

(๓) ปัญหาที่ฟังย้อนถามก่อนแล้วจึงตอบ

ปัญหาชนิดนี้ ผู้ถามมักจะมีใจสงสัยเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ อยู่แล้ว เบื้องต้น เพื่อให้เข้าใจผู้ถามเข้าใจประเด็นหรือเงื่อนไขที่เป็นปัญหาได้ถูกต้อง พระพุทธเจ้าจึงทรงย้อนถามในเรื่องอุปมาต่างๆ เสียก่อน เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจปัญหาที่สลับซับซ้อนได้^{๔๗}

(๔) ปัญหาที่ควรงดไว้

ปัญหาชนิดนี้ เป็นปัญหาทางอภิปรายหรือปรมาตถสัจจะ อันลึกซึ้ง ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับปัญหาเฉพาะหน้า คือการแก้ทุกข์และผู้ถามก็มุ่งที่จะมาชวนทะเลาะถกเถียงอวดภูมิปัญญาของตนมากกว่าที่จะแสวงหาความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริง เพราะฉะนั้นพระพุทธองค์จึงไม่ทรงตอบ^{๔๘}

๔) แบบวางกฎข้อบังคับ เมื่อเกิดเรื่อง มีพระภิกษุกระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นเป็นครั้งแรก พระสงฆ์หรือประชาชนเล่าลือโพนทนาติเตียนกันอยู่มีผู้นำความมาราบทูลพระพุทธเจ้าพระองค์ที่ทรงเรียกประชุมสงฆ์สอบถามพระภิกษุผู้กระทำความผิด เมื่อเจ้าตัวรับได้ความเป็นสัตย์จริงแล้วก็ทรงตำหนิชี้แจงผลเสียหายที่เกิดแก่ส่วนรวม พรรณนาผลร้ายของความประพฤตินี้ไม่ดีและคุณประโยชน์ของความประพฤติที่ดีงามแล้วทรงแสดงธรรมกถาที่สมควรเหมาะสมกับเรื่องนั้น จากนั้นจะตรัสให้สงฆ์ทราบว่าจะทรงบัญญัติสิกขาบท^{๔๙}

๓) หลักการของคำสอน

การอบรมสั่งสอนตามหลักพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทที่เป็นหลักการทางพระพุทธศาสนา ๓ ข้อ^{๕๐} ได้แก่

^{๔๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

^{๔๖}ที.สี.(ไทย) ๙/๒๘/๑๑.

^{๔๗}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

^{๔๘}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

^{๔๙}ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๕๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๔/๔๘.

๑. การไม่ทำบาปทั้งปวง
๒. การทำกุศลให้ถึงพร้อม
๓. การทำความคิดของตนให้ผ่องแผ้ว

โอวาทของพระพุทธเจ้า สามารถนำมาเป็นหลักการสั่งสอนของมารดาบิดา นั่นคือสอนให้ละชั่ว ทำความดี และมีจิตใจเบิกบานแจ่มใสอารมณ์ดี เมื่อมารดาบิดามีความรู้ถูกความเข้าใจถูก ย่อมจะเสริมสร้างพัฒนาการของบุตรธิดาเจริญก้าวหน้าเติบโตสมวัย มารดาบิดาที่ยึดหลักการสอนทางพระพุทธศาสนานำสั่งสอนบุตรธิดา ย่อมป้องกันมารดาบิดาไม่ให้เกิดความชั่ว เป็นการปิดประตูอบายภูมิ ๔ ได้แก่ นรก เปรต อสุรกาย และเดรัจฉาน มารดาบิดาย่อมปรารถนาให้บุตรธิดาของตนเป็นพลเมืองดีเป็นคนดีของครอบครัวและของสังคมทั้งสิ้น เพื่อให้บรรลุดุจประสงค์อันนี้มารดาบิดาจำต้องมีจรรยาบรรณ คือมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อบุตรธิดาของตน เมื่อมารดาบิดาปฏิบัติหน้าที่อันนี้แล้วนอกจากจะทำให้บุตรธิดาเป็นคนดีดังประสงค์ได้แล้ว ยังเป็นเหตุให้บุตรธิดาเกิดความสำนึกและซาบซึ้งในตัวมารดาบิดาว่าเป็นผู้มีพระคุณแก่ตนอย่างแท้จริงและเป็นเหตุจูงใจให้บุตรธิดาสงวนตอบพระคุณในโอกาสต่อไปด้วย พระพุทธเจ้าตรัสความเจริญรุ่งเรืองของชีวิตเปรียบเสมือนต้นไม้มิใช่เพราะต้นไม้มันที่เติบโตสมบูรณ์ดี จะต้องหมั่นดูแล กำจัดวัชพืชไม้อื่นที่แย่งอาหาร และต้องบำรุงด้วยปุ๋ยน้ำอย่างถูกวิธี จึงจะงอกงาม ชีวิตจะเจริญก้าวหน้าต้องกำจัดอกุศล และสั่งสมกุศลให้เกิดขึ้นในอายตนะ^{๕๑}

มารดาบิดาเมื่อทราบการถือปฏิสนธิในครรภ์ พอรู้ว่าจะได้สมาชิกในครอบครัวเพิ่ม ความรู้สึกรักผูกพัน ทะนุถนอมก็เกิดขึ้นโดยปริยาย ทั้งนี้เพราะมีพรหมวิหารธรรม คือ มีเมตตา ความรักความปรารถนาดีอยากพบอยากเห็นหน้าลูกเร็วไว มีกรุณา ทะนุถนอมไม่ให้ลูกน้อยในครรภ์ได้รับความเดือดร้อน เรือนที่เคยอยู่ที่เคยนอน อาหารที่เคยชอบ หากจะเป็นการทำให้ลูกในครรภ์ได้รับความกระทบกระเทือน ก็จะไม่ยอมจะเว้นทันที มีมุทิตา ยินดีปรีดาเมื่อลูกได้คลอดรอดออกมามีชีวิต มีอุเบกขา ฝ้าดูเฝ้ามองความเจริญเติบโตของบุตรธิดาด้วยความรักความผูกพันชนิดไม่ให้พลาดสายตา หลังคลอดรอดออกมามีชีวิตแล้ว มารดาบิดามีหน้าที่เลี้ยงดูบุตรธิดาให้เจริญเติบโตใหญ่มีชีวิตที่งดงามในสังคม ๒ สถาน คือ

๑. ห้ามมิให้ประพฤติชั่ว (ปาปา นิวาเรณติ)
๒. สั่งสอนให้ประพฤติดี (กลยาณ นิเวเสนติ)

ความภาคภูมิใจสูงสุดของมารดาบิดา มิใช่อยู่ที่บุตรธิดาประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานเพียงอย่างเดียว หากแต่อยู่ที่บุตรธิดาประพฤติตนเป็นคนดีมีศีลธรรม ดังนั้น มารดาบิดา จึงต้องเอาใจใส่ในการอบรมสั่งสอน ด้วยวิธีห้ามปรามและปลุกปลอบ ได้แก่

^{๕๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๖๕/๑๗๓.

๑. ห้ามมิให้ประพฤตชั่ว (ปาปา นิวาเรนต์)^{๕๒} การประพฤตชั่วทางกาย ทางวาจาและทางใจเป็นอกุศลธรรมที่บุคคลพึงเว้นเพราะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเดือดร้อนเสียหายทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น บุตรธิดาผู้ได้รับห้ามปรามตักเตือนชี้แนะสิ่งที่เป็นคุณเป็นโทษ สามารถแยกแยะบาปบุญคุณโทษได้ รู้จักละชั่วกลัวบาปทั้งทางกายวาจาและใจ ตลอดจนการคบค้าสมาคมกับเพื่อนๆ ย่อมจะมีคุณภาพชีวิตที่ดี มารดาบิดาย่อมห้ามปรามแม้การอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีโทษ การดำรงชีวิตด้วยความประมาทความเกียจคร้าน^{๕๓} ที่เป็นเหตุให้เกิดอกุศลเกิดขึ้น แนวทางแห่งความชั่วที่มารดาบิดาพึงห้ามปรามมิให้บุตรธิดาดำเนินตาม ได้แก่ อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ^{๕๔} คือ การฆ่าและเบียดเบียนชีวิตผู้อื่น การละเมิดช่วงชิงทรัพย์สินของผู้อื่น ประพฤติผิดในกาม การพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพื่อเจ้อ มีความโลภต้องการอยากได้สิ่งของของผู้อื่น การอาฆาตพยายามบาทปองร้ายผู้อื่นและการมีความเห็นผิด มารดาบิดาย่อมรู้สิ่งที่ไม่ควร สิ่งที่ไม่ปฏิบัติได้และปฏิบัติไม่ได้ จึงแนะนำบุตรธิดาให้ละเว้นความชั่วต่าง ๆ อีกทั้งละอกุศล ทั้งนี้เพื่อประโยชน์และความสุขของชีวิต^{๕๕}

๒. อบรมสั่งสอนให้ประพฤตดี (กลุยาณ นิเวเสนติ) มารดาบิดามีหน้าที่อบรมบ่มนิสัย สั่งสอนปลูกฝังให้บุตรธิดาเป็นคนดีมีศีลธรรม มีจิตสำนึกในการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ มีฉันทะในการทำความดี การอบรมเช่นนี้ พระพุทธศาสนาเรียกว่า สัตบุรุษ^{๕๖} บุตรธิดาผู้มีลักษณะแห่งสัตบุรุษ ย่อมมีจิตอาสา บำเพ็ญทั้งสาธารณกุศลและประโยชน์ เรียกได้ว่าเป็นคนดีศรีครอบครัว เป็นคนดีศรีสังคม การสั่งสอนบุตรธิดาให้ดำรงอยู่ในความดีได้แก่ ให้ดำรงอยู่ในกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ^{๕๗} อันเป็นความดีขั้นพื้นฐานที่ต้องปฏิบัติ ได้แก่ เว้นการฆ่าและเบียดเบียนผู้อื่น เว้นการละเมิดทรัพย์สินผู้อื่น เว้นการประพฤตผิดกาม เว้นพูดเท็จพูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพื่อเจ้อ ไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น เว้นอาฆาตพยายามบาทปองร้ายผู้อื่น และเป็นคนสมาทานศีล มารดาบิดาย่อมปลูกฝังให้บุตรธิดามีจิตสำนึกที่ดี มีฉันทะในการทำความดี และพัฒนาความดียิ่งขึ้นไป ไม่หยุดย่ำอยู่กับความดีเดิม เพราะความดีเป็นสิ่งที่ไม่ควรสันโดษ (ไม่สันโดษในกุศลธรรม)^{๕๘}

สรุป มารดาบิดาต้องมีความสามารถสอนลูกให้เป็นคนดีมีคุณธรรม โดยจะต้องทำความดีให้บุตรธิดาได้ดูเป็นตัวอย่าง ทำสิ่งที่ถูกต้องดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ให้การกระทำที่ดีได้สอนบุตรธิดา โดยมีจิตสำนึกละชั่ว กลัวบาป

^{๕๒} ม.อ.อ.(ไทย) ๑๔/๔๗๑/๒๖๙.

^{๕๓} อจ.เอกก.(ไทย) ๒๐/๕๗/๑๐.

^{๕๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔๗๐/๓๓๐

^{๕๕} อจ.ทุก.(ไทย) ๒๐/๒๖๕/๖๗.

^{๕๖} อจ.อภฺรฐก. (ไทย) ๒๓/๑๒๘/๒๑๙.

^{๕๗} อจ.อภฺรฐก.(ไทย) ๒๓/๑๓๙/๒๓๙.

^{๕๘} อจ.ทุก.(ไทย) ๒๐/๒๕๑/๕๘

๓.๒ เสริมสร้างด้านเสรีภาพ

เสรีภาพเป็นสิ่งสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมประชาธิปไตย มีความจำเป็นที่จะต้องมีเสรีภาพ รัฐธรรมนูญ ๒๕๖๐ มาตรา ๒๗^{๕๙} บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครอง ตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้

ดังนั้น ในระบบครอบครัว จึงต้องสร้างเสรีภาพให้เกิดขึ้น เป็นลำดับแรก เพื่อป้องกันการกดขี่ข่มเหงซึ่งกันและกัน เมื่อเสรีภาพเกิดขึ้นในครอบครัว ย่อมสร้างกิจกรรมต่าง ๆ ให้เกิดคุณค่าในการสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นในครอบครัวได้โดยง่าย แนวทางสร้างเสรีภาพในครอบครัว ดังนี้

๓.๒.๑ สร้างเจตคติที่ดีด้านครอบครัว

คำว่า “เจตคติ” บางครั้งเรียกว่า “ทัศนะ” เป็นสภาวะของความพร้อมทางด้านจิตใจซึ่งเกิดจากประสบการณ์ เป็นแรงกำหนดทิศทางของปฏิกิริยาระหว่างบุคคลที่มีต่อบุคคล สิ่งของและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง เป็นการเสริมสร้างเจตคติที่ดีด้านครอบครัวทั้งนี้เพื่อเป็นการเสริมสร้างให้ครอบครัวมีจิตสำนึกด้านบทบาทหญิงชายในครอบครัวที่เหมาะสม โดยการแบ่งปันความรับผิดชอบร่วมกันในครอบครัว การยอมรับความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ จะสังเกตได้ว่า แนวคิด คติความเชื่อเรื่องศีลธรรม บทบาทระหว่างหญิงชายซึ่งเกี่ยวกับวัฒนธรรมของอินเดีย บทบาทของครอบครัว แต่เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ บทบาทในครอบครัวโดยเฉพาะบทบาทผู้ชายยังปฏิบัติกันเช่นเดิม ดังนั้น จำเป็นต้องมีการเสริมสร้างเจตคติด้านบวกให้กับครอบครัว ให้มีความเสมอภาคกันระหว่างหญิงชาย โดยเริ่มจากเด็ก เยาวชน หญิงและชาย มีเจตคติที่ดีบนพื้นฐานของความเสมอภาคระหว่างหญิงชายอันจะนำไปสู่ครอบครัวอบอุ่น ด้วยวิธีการสร้างและปลูกฝังค่านิยมใหม่เกี่ยวกับบทบาทของหญิงชาย ในการดูแลบุตรและสมาชิกอื่นในครอบครัว โดยให้ตัดสินใจร่วมกันและรับผิดชอบต่อมิติต่าง ๆ ทางสังคม โดยมีแนวทางในการพัฒนา^{๖๐} ดังนี้

๑) การสร้างและการพัฒนาเด็ก เยาวชนให้มีเจตคติ ค่านิยมที่ส่งเสริมศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย อาทิ

^{๕๙} ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๔ ตอนที่ ๔๐ ก, หน้า ๘, ๖ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๖๐} ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างและปรับเปลี่ยนเจตคติในสังคมไทย, <http://www.gender.go.th/plan/1y1.html>, (๑๗ มกราคม ๒๕๖๒)

(๑) เร่งพัฒนาเด็ก เยาวชนหญิงชายอย่างต่อเนื่อง โดยให้ตระหนักถึงศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย

(๒) พัฒนาหลักสูตรทั้งในและนอกระบบการศึกษาทุกระดับ เพื่อให้มีเนื้อหาที่ยอมรับความรู้เรื่องศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์และความเสมอภาค เป็นการสร้างความเข้าใจการเรียนรู้การอยู่ร่วมกันอย่างเท่าเทียมและไม่เลือกปฏิบัติ

(๓) จัดอบรมให้ความรู้แก่ผู้บริหารการศึกษาทุกระดับ และบุคลากรด้านการศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจเรื่องศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์

(๔) พัฒนาสื่อการสอนในรูปแบบที่ทันสมัย จูงใจให้เด็กสนใจและใฝ่รู้ โดยเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์และความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย

(๕) รณรงค์และส่งเสริมให้หญิงและชายได้รับสิทธิ โอกาส เงื่อนไข และกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทางการศึกษาอย่างเท่าเทียมและเป็นมาตรฐานเดียวกัน

๒) การเสริมสร้างครอบครัวให้มีความเข้มแข็ง มีสัมพันธภาพที่ดี และคำนึงถึงบทบาทที่เหมาะสมและเท่าเทียมกันระหว่างหญิงและชาย ในกรอบของสถาบันครอบครัว

(๑) เสริมสร้างหญิงและชาย ให้ตระหนักและพร้อมที่จะมีบทบาทในการเป็นพ่อแม่

(๒) เสริมสร้างให้พ่อแม่ร่วมกันกล่อมเกลาลีลาดีบุตรีธิดา ทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี

(๓) เสริมสร้างพ่อแม่ ให้มีความรู้เกี่ยวกับความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย และบทบาทหญิงชายในการแบ่งเบาภาระหน้าที่ เกี่ยวกับงานบ้าน และปราศจากอคติ ทางเพศ และให้คุณค่าแก่ลูกทั้งสองเพศเท่ากัน

(๔) ส่งเสริมให้ครอบครัวนำความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับความเสมอภาค ระหว่างหญิงและชาย ไปใช้ในการอบรม กล่อมเกลาลูก ชี้แนะบุตรหลาน

๓) การประสานความร่วมมือระหว่างครอบครัว สถานศึกษา สถาบันศาสนา และสื่อในการพัฒนาเด็กและเยาวชน ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศักดิ์ศรี และคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย

(๑) ปลุกฝังค่านิยม และเจตคติที่เกี่ยวกับศักดิ์ศรี และคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย แก่เด็กและเยาวชน เพื่อให้มีความเข้าใจ ที่ถูกต้อง เหมาะสมเกี่ยวกับบทบาทหญิงชาย

(๒) ส่งเสริมให้มีการเผยแพร่หลักธรรม คำสั่งสอนของทุกศาสนา ที่เอื้อต่อการพัฒนาบทบาท และความสัมพันธ์ระหว่างหญิงและชายที่เสมอภาค และสร้างสรรค์ และให้มีการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น กิจกรรมระหว่างศาสนาต่าง ๆ

(๓) ส่งเสริมให้คนในชุมชนร่วมกันดูแล ตักเตือน เผื่อระวังการละเมิดคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย และสืบค้นคนดีในสังคม และเชิดชูให้เป็นตัวอย่าง

๔) การส่งเสริมและสนับสนุนให้สื่อและผู้ทำงานด้านสื่อมีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักถึงศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย

(๑) ร่วมกันกำหนดกรอบ/หลักเกณฑ์ และความเหมาะสมในการนำเสนอของสื่อ

(๒) สนับสนุนให้มีการผลิตสื่อสร้างสรรค์ เพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย และการแบ่งเบาภาระงานบ้าน โดยปราศจากอคติทางเพศ เพื่อเผยแพร่แก่โรงเรียน สถาบันการศึกษา และชุมชน

(๓) สร้างเครือข่ายติดตามและเฝ้าระวังสื่อที่เป็นภัย และไม่เหมาะสม

(๔) สร้างกระแสสังคม และกระตุ้นให้ประชาชนร่วมเฝ้าระวังสื่อที่เป็นภัย และไม่เหมาะสมอย่างต่อเนื่อง

๕) การส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย

(๑) จัดให้มีการศึกษาวิจัยด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาค ระหว่างหญิงและชาย

(๒) พัฒนาผู้เชี่ยวชาญด้านความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย เพื่อให้ความรู้ และคำแนะนำปรึกษาแก่ผู้ปฏิบัติงานและประชาชน

(๓) รัฐจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศักดิ์ศรี และคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย

(๔) เชิดชูการศึกษาวิจัยดีเด่นด้านศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชายเพื่อเป็นแบบอย่าง

จะเห็นได้ว่า การเสริมสร้างเจตคติที่ดีด้านครอบครัวเป็นการสร้างความพร้อมทางด้านจิตใจ เพื่อให้เกิดจิตสำนึกด้านบทบาทหญิงชายในครอบครัว ยอมรับความเท่าเทียมกันระหว่างเพศโดยเริ่มจากเด็ก เยาวชน โดยมีแนวทางในการพัฒนา ๓ แนวทางคือ

๑) การสร้างและพัฒนาเด็กเยาวชนให้มีเจตคติ ค่านิยมที่ส่งเสริมศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์และความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย

๒) การเสริมสร้างครอบครัวให้มีความเข้มแข็ง มีสัมพันธภาพที่ดี และคำนึงถึงบทบาทที่เหมาะสม และเท่าเทียมกันระหว่างหญิงและชาย ในกรอบของสถาบันครอบครัว

๓) การประสานความร่วมมือระหว่างครอบครัว สถานศึกษา สถาบันศาสนา และสื่อในการพัฒนาเด็กและเยาวชน ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศักดิ์ศรี และคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย

๔) การส่งเสริมและสนับสนุนให้สื่อและผู้ทำงานด้านสื่อมีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักถึงศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย และ

๕) การส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย

สรุป ครอบครัวที่อบอุ่นต้องสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อกัน มีทัศนคติที่ดีต่อกัน ทั้งด้าน บทบาทของสามีภรรยา แบ่งความรับผิดชอบร่วมกันในครอบครัว การยอมรับความเท่าเทียมกัน ระหว่างเพศ มีแนวคิด คติความเชื่อเรื่องศีลธรรม บทบาทระหว่างหญิงชายซึ่งเกี่ยวกับวัฒนธรรม ที่ยอมรับกันได้ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน

๓.๒.๒ การสร้างกิจกรรมในครอบครัว

กิจกรรมมีส่วนสร้างทั้งสายใยความผูกพันระหว่างกันในครอบครัว เพราะครอบครัว เปรียบเสมือนเสาหลักของสังคม สังคมจะมั่นคงและแข็งแรงได้ย่อมต้องอาศัยครอบครัวที่ดี ซึ่งมาจาก พื้นฐานการเลี้ยงดูที่ดีทั้งด้านร่างกายและจิตใจ มีความรักและความอบอุ่นนั่นเอง แต่เนื่องจากสภาพ สังคมโดยเฉพาะสังคมเมือง พ่อแม่ต่างคนต่างทำงานนอกบ้าน ไม่มีเวลาให้กับครอบครัวเท่าที่ควร จึง ส่งผลกระทบมายังสถาบันครอบครัวทั้งโดยตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขาดความ อบอุ่นของสมาชิกในครอบครัว นับวันยิ่งมีการสะสมจนอาจก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพจิตไม่ดี กลายเป็น ปัญหาในครอบครัว และเป็นปัญหาสังคมตามมาได้ ปัจจุบัน เมืองค์กร และสถาบันฯ หลายฝ่าย ต่าง ช่วยกันมองและพยายามแก้ปัญหาดังกล่าว เพราะเชื่อว่าถ้าครอบครัวมีความรักและความอบอุ่นมาก พอ ปัญหาสังคมต่าง ๆ ก็ไม่เกิด ดังนั้น จึงมีการจัดรูปแบบกิจกรรม เพื่อให้เป็น "เวลาพิเศษ" ของพ่อแม่ และลูก ที่จะช่วยกันถักทอความสัมพันธ์ของทุกคนให้แน่นแฟ้นไม่รู้คลาย การจัดกิจกรรมสำหรับ ครอบครัว เป็นวิถีทางหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาเยาวชนและครอบครัวด้วยการสร้างประสบการณ์ตรง เพื่อ เพิ่มพูนความรัก ความอบอุ่น ความเข้าใจซึ่งกันและกัน และส่งเสริมการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ตามควรแก่ วัยของเด็ก พ่อแม่ควรมหากิจกรรมที่ทำร่วมกันภายในครอบครัว โดยพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- ๑) กิจกรรมต้องเป็นการเสริมสร้างความรักและความอบอุ่นในครอบครัว
- ๒) กิจกรรมต้องเน้นการเคลื่อนไหวเพื่อพัฒนาการที่ดีของเด็ก
- ๓) กิจกรรมที่เหมาะสมกับความสนใจ วุฒิภาวะ และความสามารถตามวัยของเด็ก
- ๔) กิจกรรมที่ส่งเสริมการประสานสัมพันธ์ระหว่างกล้ามเนื้อและตา เสริมสร้างใย ประสาทของเด็กเพื่อให้เกิดความฉลาด
- ๕) กิจกรรมที่เน้นการผ่อนคลายความเครียดทางอารมณ์ส่งเสริมการคิด จินตนาการและการถ่ายทอดออกมาอย่างอิสระร่วมกันระหว่างเด็กและผู้ใหญ่
- ๖) ฝึกให้เด็กมีความคิดริเริ่มแปลกใหม่ และมีทักษะในการแก้ปัญหา

๗) ฝึกสมาธิในการทำงานของเด็ก พัฒนาทักษะ และกระบวนการทำงานเป็นกลุ่มร่วมกัน กับผู้ใหญ่ส่งเสริมการคิดอย่างสร้างสรรค์และความกล้าในการแสดงออก^{๖๑}

สรุป กิจกรรมของครอบครัวเป็นส่วนสำคัญที่เสริมสร้างสายใยความรักความผูกพัน ระหว่างกัน ครอบครัว โดยเริ่มตั้งแต่พื้นฐานการเลี้ยงดูที่ดีทั้งด้านร่างกายและจิตใจ การเอาใจใส่ ดูแลซึ่งกันและกัน มีความรักและความอบอุ่น หากครอบครัวไม่มีกิจกรรมร่วมกัน เป็นสาเหตุนำไปสู่ปัญหามากมายมาสู่ครอบครัว

๓.๒.๓ สร้างกิจกรรมพาลูกเข้าวัด

โดยที่ประเทศไทย เป็นสังคมพระพุทธศาสนา ชาวพุทธในอดีต เมื่อถึงวันพระ ชาวพุทธจะยึดธรรมเนียมนำลูกหลานเข้าวัด ปลูกฝังคุณธรรมไปโดยปริยาย นำพาลูกหลานให้รู้จักการทำบุญ ถวายทาน รักษาศีล ฟังเทศน์ฟังธรรม ในวันพระ หรือเรียกวันพระว่าวันธรรมสวนะ คือวันฟังธรรม ได้แก่ วันพระ ๘ ค่ำ และวันพระ ๑๕ ค่ำ แต่ถ้าในช่วงเข้าพรรษา ก็จะนิยมเข้าจำศีลอุโบสถ คือถือศีลอุโบสถ เป็นการศึกษารวมฟังธรรม เพิ่มพูนศรัทธาในพระรัตนตรัยและให้หลักการในการดำเนินชีวิต จัดเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับครอบครัวทั้งภูมิคุ้มกันภายในคือ สภาพจิตใจที่มีคุณธรรมจริยธรรม และภูมิคุ้มกันภายนอกคือ การเข้าใจหลักในการปฏิบัติตนเองอย่างถูกต้องตามหลักทศ ๖ โดยเฉพาะหลักการปฏิบัติระหว่างบิดามารดาและบุตร ดังตัวอย่างครอบครัวท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ที่นำพาลูกหลานเข้าวัดฟังเทศน์ฟังธรรม

“วัด” เป็นองค์หลักของศาสนา เป็นศาสนสถานหรือปูชนียสถานอันเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาหรือสถานที่ประกอบพิธีกรรมของศาสนา ดังนั้น การจัดกิจกรรมพาลูกเข้าวัด ถือได้ว่าเป็นการทำหน้าที่ของชาวพุทธอีกรูปแบบหนึ่ง ทั้งนี้เพราะลักษณะนิสัย มารยาท ภาษา วรรณกรรม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของคนไทยล้วนมีรากฐานหรือได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา และที่สำคัญวัดเป็นศูนย์กลางของสังคม เป็นศูนย์กลางความเคารพศรัทธา ความเชื่อถือ และความร่วมมือ การจัดกิจกรรมดังกล่าวจึงก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสมาชิกทุกคนในครอบครัว เหตุผลที่คนไทยต้องพาลูกเข้าวัด ดังนี้^{๖๒}

๑. ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ร้อยละ ๙๕ นับถือพระพุทธศาสนาสืบต่อมาจากบรรพบุรุษไทย นับตั้งแต่ไทยมีประวัติศาสตร์ชัดเจนชาวไทยก็นับถือพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว หลักฐาน

^{๖๑} นิตยสารรักลูก, สร้างกิจกรรมพิเศษสำหรับครอบครัว, <http://www.momypedia.com/article> (๗ มิถุนายน ๒๕๕๘)

^{๖๒} ความสำคัญของวัดที่มีต่อวิถีชีวิตคนไทย, <http://thammarat5263.blogspot.com/> (๒๓ มกราคม ๒๕๖๓)

โบราณ ได้แก่ โบราณสถานที่เป็นศาสนสถาน โบราณวัตถุ เช่น พระธรรมจักร ใบเสมา พระพุทธรูป ศิลาคาริก เป็นต้น แสดงว่าผู้คนในดินแดนไทยรับนับถือพระพุทธศาสนา (ทั้งนิกายเถรวาทและ มหายาน) มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒ กล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาช้านานแล้ว

๒. พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทย เนื่องจากชาวไทยนับถือพระพุทธศาสนามาช้านาน จนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้หล่อหลอมซึมซับลงในวิถีไทย กลายเป็นรากฐานวิถีชีวิตของคนไทยในทุกด้าน ทั้งด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณีและศีลธรรม ดังนี้

๑) วิถีชีวิตของคนไทย คนไทยมีวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ ได้แก่ การแสดงความเคารพ การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความกตัญญูต่เวทที่ การไม่อาฆาตหรือมุ่งร้ายต่อผู้อื่น ความอดทนและการเป็นผู้มีอารมณ์แจ่มใส รื่นเริง เป็นต้น ล้วนเป็นอิทธิพลจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ซึ่งได้หล่อหลอมให้คนไทยมีลักษณะเฉพาะตัว เป็นเอกลักษณ์ของคนไทยที่ นานาชาติยกย่องชื่นชม

๒) ภาษาและวรรณกรรมไทย ภาษาทางพระพุทธศาสนา เช่น ภาษาบาลีมีอยู่ในภาษาไทยจำนวนมาก วรรณกรรมไทยหลายเรื่องมีที่มาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ไตรภูมิภคา ในสมัยสุโขทัย กาพย์มหาชาติ นันทโศภนันทสูตรคำหลวง พระมัลลย์คำหลวง ปุณโณวาทคำฉันท์ ในสมัยอยุธยา เป็นต้น

๓) ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ประเพณีไทยที่มาจากความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนามีอยู่มากมาย เช่น การอุปสมบท ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีชักพระ เป็นต้น กล่าวได้ว่าขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามีความผูกพันกับคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย

๔) ศิลปกรรมไทย พระพุทธศาสนาเป็นบ่อเกิดของศิลปะแขนงต่าง ๆ วัดเป็นแหล่งรวมศิลปกรรมไทย ทางด้านสถาปัตยกรรม เช่น รูปแบบการสร้างเจดีย์ พระปราสาท วิหาร ที่งดงามมาก เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) กรุงเทพมหานคร ประติมากรรม ได้แก่ งานปั้นและหล่อพระพุทธรูป เช่น พระพุทธรูปในสมัยสุโขทัย พระพุทธรูปชินราช วัดพระศรีมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก จิตรกรรม ได้แก่ ภาพวาดฝาผนังและเพดานวัดต่าง ๆ เช่น จิตรกรรมฝาผนัง วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร

๓. พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจของสังคมไทย พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์กลางของความเคารพศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ให้คนไทยประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงามนอกจากนี้วัดยังเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมของชุมชน สร้างความสามัคคีในชุมชน

๔. พระพุทธศาสนาเป็นหลักในการพัฒนาในการพัฒนาชาติไทย หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามุ่งเน้นการพัฒนาคนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพทั้งด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต ใช้คุณธรรมและสติปัญญาในการดำเนินชีวิตเพื่อพัฒนาตนเองและร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาชุมชน พัฒนาสังคม และพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง นอกจากนี้พระสงฆ์หลายท่านยังมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำชุมชนพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ของสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวไทยได้บวชเรียนในพระพุทธศาสนา ได้ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนดี เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชาติไทย

๕. พระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในสามสถาบันหลักของชาติไทย สถาบันหลักของชาติไทยที่คนไทยทุกคนให้ความเคารพนับถือ ประกอบด้วยชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ รัฐธรรมนูญไทยได้กำหนดให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ หมายถึง พระประมุขของชาติไทยที่ทรงนับถือพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศและยังเป็นอัครศาสนูปถัมภก คือ ทรงให้ความอุปถัมภ์ศาสนาทุกศาสนาในประเทศไทย

สรุป ครอบครัวยุคใหม่ที่พาบุตรธิดาเข้าวัด โดยเฉพาะวันพระ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ย่อมทำให้บุตรธิดาได้ใกล้ชิดพระพุทธศาสนา เป็นการปลูกฝังคุณธรรม ความงอกงามในจิตใจให้บุตรธิดา เป็นการปลูกฝังให้ละชั่วกลัวบาปอกุศล รู้จักบาปบุญคุณโทษ

๓.๒.๔ เตรียมความพร้อมเป็นพ่อแม่มือใหม่

คำว่า “พ่อแม่มือใหม่” หมายถึง การจะมีลูกครั้งแรกในชีวิต เมื่อมีการวางแผนชีวิตครอบครัวว่าจะมีลูก มีเมื่อไหร่ มีกี่คน หญิงหรือชาย ดังนั้น พ่อแม่มือใหม่ย่อมมีความฝัน ความปรารถนาที่จะให้ลูกที่จะเกิดมามีความสุขสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ มีอาการครบ ๓๒ น่ารัก ฉลาดปราศจากโรคต่าง ๆ เลี้ยงดูง่าย เป็นที่ชื่นชอบรักใคร่ของทุกคน พ่อแม่ถือเป็นที่รักแรกของลูก ๆ ที่ควรเคารพบูชา พ่อแม่ที่เลี้ยงลูกด้วยความรัก ความเมตตา เอาใจใส่ห่วงใย ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิต ให้โอกาสลูก ๆ ได้ศึกษาเล่าเรียนตามแต่สถานะ มีเวลาพูดคุยเป็นที่ปรึกษา ให้กำลังใจเมื่อลูกมีความทุกข์ ฝึกให้ลูกมีวินัย มีความรับผิดชอบ รู้จักแบ่งปัน ส่งเสริมความเสมอภาคไม่ว่าลูกจะเป็นเพศใดก็ตามพร้อมเป็นตัวอย่างในการประพฤติตนเป็นคนดีในสังคม^{๒๓}

^{๒๓} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, ความรู้สำหรับพ่อแม่มือใหม่, ๒๕๕๗.

ก่อนที่ลูกจะคลอด พ่อแม่่มือใหม่ควรเรียนรู้และเตรียมการ ๗ วิธี สำหรับความพร้อมเป็นพ่อแม่่มือใหม่ ดังนี้^{๖๔}

๑. เตรียมหาเวลาให้ลูกมาก ๆ เด็กอ่อนเป็นวัยที่ต้องได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะเด็กขวบปีแรก ยิ่งพ่อแม่ให้เวลากับลูกมากเท่าไร แนวโน้มที่ลูกจะโตไปเป็นเด็กที่มีคุณภาพยิ่งมากเท่านั้น ดังนั้นพ่อแม่ต้องบริหารจัดการการทำงานและกิจกรรมอื่น ๆ ให้ดี ๆ เพราะช่วงเวลานี้เป็นช่วงเวลาที่สำคัญที่สุด เมื่อผ่านไปแล้วไม่สามารถกลับมาแก้ไขได้อีกแล้ว ซึ่งบางครอบครัวก็อาจให้คุณย่า คุณยาย หรือญาติพี่น้องช่วยเลี้ยงในช่วงแรกหลังจากคลอด แม่ควรจะได้เห็นหน้าลูกและใกล้ชิดกับลูกให้มาก ๆ เพื่อสร้างความผูกพันและควรให้ลูกได้เริ่มดูดนมแม่โดยเร็วที่สุด เพื่อเป็นการกระตุ้นน้ำนมให้หลั่งออกมาตามปกติ และควรให้ลูกได้ดูดน้ำนมช่วงแรกซึ่งเป็นหัวน้ำนมสีเหลืองค่อนข้างใสด้วย เพราะมีคุณค่าทางอาหารสูงและมีภูมิคุ้มกันโรคหลายชนิด

๒. ฝึกควบคุมอารมณ์ตัวเองให้เป็น ความพร้อมด้านจิตใจของพ่อแม่ก็เป็นส่วนสำคัญสำหรับทารก เนื่องจากทารกจะซึมซับพฤติกรรมของพ่อแม่เรื่อย ๆ ยิ่งพ่อแม่ใกล้ชิดกับลูกมากเท่าไร ลูกก็จะยิ่งจดจำและเลียนแบบมากเท่านั้น ความมั่นคงทางอารมณ์จึงสำคัญ พ่อแม่ต้องมีทั้งความอ่อนโยน ความอดทน ต้องมองโลกในแง่ดี ต้องสร้างความสนุกให้กับลูกได้ ถึงแม้ว่าตอนนั้นจะอารมณ์ไม่ดีก็ตาม ต้องเป็นคนที่มีเหตุผล ไม่ควรใช้แต่อารมณ์ เพื่อที่ลูกน้อยจะได้ไม่กลายเป็นเด็กเจ้าอารมณ์และก้าวร้าว

๓. หมั่นหาความรู้เพิ่มเติม เมื่อถึงวัยหนึ่ง ลูกน้อยจะกลายเป็นเด็กช่างสงสัยและสนใจในทุก ๆ เรื่อง ทำให้บ่อยครั้งมักจะมีคำถามที่เราไม่รู้ และไม่สามารถตอบได้ พ่อแม่ต้องไม่ดุลูก แต่บอกให้ลูกรอก่อน เดี่ยวพ่อแม่จะหาคำตอบมาให้ ถ้าโตหน่อยก็สอนให้ลูกหาคำตอบด้วยตนเองสำหรับเด็กเล็ก ความรู้ในการเลี้ยงลูกเป็นสิ่งสำคัญ แต่พ่อแม่ไม่ควรยึดติดมากเกินไป ควรจะนำความรู้ที่ได้มาปรับใช้กับลูก เพราะเด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกัน ทั้งด้านพัฒนาการ การเจริญเติบโต และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ บางคนเป็นคนเรียนรู้ได้ช้า บางคนเรียนรู้เร็ว อันดับแรกต้องรู้จักลูกให้มากที่สุด แล้วเสริมในส่วนที่ลูกขาดไป

๔. วางแผนการเงิน ความมั่นคงในครอบครัวเป็นเรื่องสำคัญ เนื่องจากการมีลูกหนึ่งคนถือว่าการเพิ่มภาระค่าใช้จ่าย หากพ่อแม่วางแผนทางการเงินดี เตรียมเงินไว้ใช้สำหรับค่าเล่าเรียนของลูกในอนาคต โดยใช้วิธีวางแผนการออมเงิน เช่น ฝากประจำ การทำประกันชีวิต ประกันสังคม ตัดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นออกไป ทั้งคุณและลูกก็จะมีความเป็นอยู่ที่สบาย ไม่เดือดร้อนมากนัก

๕. จัดเตรียมห้องและของรอรับลูก ยิ่งแม่ท้องแก่ใกล้คลอดมากเท่าไร ความกังวลของคุณพ่อคุณแม่ก็มากขึ้นเท่านั้น เพราะกลัวว่าของใช้ลูกจะไม่ครบ ไลน์จะของใช้แม่เพื่อเตรียมให้นมลูกอีก

^{๖๔} ๗ วิธีเตรียมตัวเป็นพ่อแม่่มือใหม่, <https://www.thairath.co.th/lifestyle/woman/momandkid/1394949> (๒๓ มกราคม ๒๕๖๓)

อีกทั้งห้องนอนอุปกรณ์ต่าง ๆ สำหรับสมาชิกตัวน้อย สำหรับในมุมของห้องนอน อาจจะแนะนำคุณพ่อคุณแม่ว่า ให้คำนึงถึงเรื่องความสะอาดมากที่สุด พยายามอย่าให้ห้องรกรุงรัง เพื่อจะได้ป้องกันสัตว์นำโรคต่าง ๆ เช่น หนู แมลงสาบ ยุง เป็นต้น และควรมีอากาศถ่ายเทได้ดีพอสมควร มีแสงสว่างมากพอ ไม่มีฝุ่นละอองหรือควันจากท่อไอเสีย ไม่มีเสียงดังรบกวน ส่วนของใช้ทารก คุณพ่อคุณแม่ควรจัดเตรียม ฟูก มุ้ง หมอน ผ้าปูที่นอน ผ้ายาง ผ้าปูที่ผ้าเตียง ผ้าห่ม ผ้าอ้อม เสื้อผ้า อ่างอาบน้ำ ผ้าเช็ดตัว หมวก ถุงมือ ถุงเท้า และของใช้อื่น ๆ ได้แก่ เข็มกลัดซ่อนปลายสำหรับกลัดผ้าอ้อม สบู่ แชมพู แป้งสำหรับเด็ก ทวี สำลี่ปั่นเป็นก้อนกลม สำลี่ปั่นปลายไม้ โถพลาสติก แก้วน้ำ ฯลฯ คุณแม่ให้นมต้องอย่าลืมของพวกนี้ ขวดนม จุกนม ฝาครอบขวดนม ถ้วยตวง แปรงล้างขวดนม คีมสำหรับคีบหม้อต้มน้ำหรือหม้อหนึ่ง และกระดิกน้ำร้อน เมื่อใกล้คลอดควรเตรียมจัดกระเป๋าเสื้อผ้าของใช้ที่จำเป็นของลูกและของแม่สำหรับการเตรียมตัวไปคลอด

๖. ศึกษาวิธีเลี้ยงลูก ทารกแรกคลอดจะมีความบอบบางมากเป็นพิเศษ การเจริญเติบโตยังไม่เต็มที่ กระดูก ข้อต่อต่าง ๆ ก็ยังไม่แข็งแรง การเลี้ยงลูกช่วงนี้จึงเป็นสิ่งจำเป็น ดังนั้นพ่อแม่อ่านหนังสือ ศึกษาวิธีการอุ้มลูก การให้นมลูกน้อย การอาบน้ำให้ทารก การนอนของทารก การจับลูกเรือ การเปลี่ยนผ้าอ้อม เพื่อที่จะได้เข้าใจและสามารถปฏิบัติได้ง่ายมากขึ้นในวันที่พยาบาลช่วยสอนวิธีเลี้ยง

๗. หากคู่มือเลี้ยงลูกเพิ่มเติม ศึกษาการเจริญเติบโต ส่งเสริมพัฒนาการ และสุขภาพของเด็กวัยแรกเกิดถึงก่อน 6 ขวบผ่านทางช่องทางต่าง ๆ หลังจากที่คุณแม่คลอดลูกแล้ว คุณพ่ออย่าลืมไปแจ้งเกิดลูกต่อนายทะเบียนท้องที่ ณ เขต หรืออำเภอที่เกิดหรือที่อื่นที่แจ้งได้ภายใน ๑๕ วัน นับแต่ลูกเกิด ทั้งนี้ไม่ว่าจะเกิดที่บ้านหรือที่โรงพยาบาลก็ตาม.

สรุป การจะมีลูกครั้งแรกในชีวิต จำเป็นจะต้องมีการวางแผนชีวิตครอบครัวอย่างรอบคอบว่าจะมีลูก มีเมื่อไหร่ มีกี่คน หญิงหรือชาย แล้วเตรียมความพร้อมที่จะเป็นพ่อแม่โดยการศึกษาข้อมูล สอบถามผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีประสบการณ์ และผู้ประสบความสำเร็จในการเลี้ยงลูก ต้องตื่นตัว ตื่นรู้อยู่เสมอในการแสวงหาความรู้

๓.๓ เสริมสร้างด้านความเสมอภาค

คำว่า “ความเสมอภาค” หมายถึง ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย เด็กผู้ใหญ่ในการใช้ประโยชน์จากโอกาส ทรัพยากร และผลตอบแทนจากการพัฒนาที่มีคุณค่าทางสังคมอย่างเท่าเทียมกัน ดังนี้

๓.๓.๑ ความเสมอภาคทางเพศ

ความเสมอภาคทางเพศ ไม่ได้หมายถึง การที่ผู้หญิงและผู้ชายเหมือนกัน แต่หมายถึง การมีศักยภาพในการใช้โอกาสในสังคมและชีวิตที่เท่าเทียมกัน การสร้างความเสมอภาคทางเพศโดยปฏิบัติที่เท่าเทียมกันในบริบทความแตกต่างกันทางสังคม ความเสมอภาคในการปรับเปลี่ยนบทบาทระหว่างเพศหญิงเพศชาย ต่อหน้าที่ความรับผิดชอบในครอบครัว มีตัวชี้วัดทั้งหมด ๓ ตัวชี้วัด ดังนี้

(๑) สามีและภรรยาสามารถรับผิดชอบและสามารถจัดการดูแลงานบ้านได้^{๖๕} เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่อยู่บ้าน

วิเคราะห์ตัวชี้วัด ชีวิตของผู้หญิงส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงในเมืองหรือชนบทไม่ว่าจะทำงานวิชาชีพหรือเป็นผู้ใช้แรงงาน ล้วนแต่ไม่มีความแตกต่างในเรื่องการดูแลครอบครัว และเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้หญิงจำนวนมากต้องสูญเสียโอกาสความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน เสียโอกาสในการรวมกลุ่มในกิจกรรมทางสังคม เพราะไม่สามารถทิ้งบ้านได้ เนื่องจากไม่แน่ใจว่าสามีจะสามารถดูแลจัดการบ้านและลูกได้ ดังนั้น การที่ผู้หญิงและผู้ชายมีเงื่อนไขที่ต่างกันในการทำหน้าที่ต่อครอบครัว โดยที่เงื่อนไขของผู้หญิงเป็นเรื่องที่สังคมคาดหวังและมอบหมาย จนกลายเป็นบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบโดยเฉพาะของผู้หญิง ในขณะที่เงื่อนไขของผู้ชาย เป็นเรื่องที่ไม่ใช่บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ ดังนั้น ผู้ชายจึงไม่ได้รับการพัฒนาทักษะบทบาทและความรับผิดชอบในเรื่องดังกล่าว การที่ผู้ชายไม่สามารถจัดการดูแลงานบ้านได้เป็นอุปสรรคสำคัญที่ปิดกั้นผู้หญิงในการพัฒนาและใช้ศักยภาพของตนอย่างเต็มที่ การสร้างความเสมอภาคในความรับผิดชอบต่อการดูแลเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวจึงเป็นประเด็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่ความเสมอภาคอย่างแท้จริงของหญิงและชาย โดยเฉพาะในครอบครัว

(๒) สามีและภรรยามีเจตคติเช่นเดียวกันว่างานบ้านและงานเลี้ยงลูกเป็นงานและความรับผิดชอบอย่างเท่าเทียมกันของทั้งสองฝ่าย^{๖๖}

วิเคราะห์ตัวชี้วัด ถ้าผู้หญิงและผู้ชายต่างมีเจตคติเช่นเดียวกันว่างานบ้านและงานเลี้ยงลูกเป็นความรับผิดชอบอย่างเท่าเทียมกันของทั้งสองฝ่าย และไม่ใช่งานรับผิดชอบของผู้หญิง

^{๖๕} สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, มาตรฐานและตัวชี้วัด ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย, (กรุงเทพฯ : บริษัท นิธิเมส อินเฟอร์เมชั่น พับลิชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๗.

^{๖๖} สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, มาตรฐานและตัวชี้วัด ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย, (กรุงเทพฯ : บริษัท นิธิเมส อินเฟอร์เมชั่น พับลิชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๘.

มากกว่าผู้ชาย อุปสรรคในการพัฒนาความเสมอภาคทางเพศในสังคมไทยจะลดน้อยลงมากในกลุ่มประเทศสแกนดิเนเวียได้ตระหนักถึงประเด็นนี้และมีการประกันความเสมอภาคให้กับผู้หญิงในระดับครอบครัว จึงได้ออกกฎหมายให้สิทธิแก่ทั้งผู้หญิงและผู้ชายในการลางานเพื่อดูแลบุตรได้อย่างเท่าเทียมกันคือคนละหนึ่งปี ตัวชี้วัดดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงการไม่มีอคติทางเพศในเรื่องเกี่ยวกับการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในบ้านและงานเลี้ยงดูลูก ถือว่าเป็นความรับผิดชอบร่วมกันและเป็นปฏิปักษ์ระหว่างต่อบุคคลซึ่งแสดงออกมาในลักษณะพึงพอใจ

(๓) สามีและภรรยาามีเจตคติในการเลี้ยงลูกหญิงและชายโดยไม่มีอคติทางเพศ^{๖๗} วิเคราะห์ตัวชี้วัด ความเสมอภาคก็เหมือนกับเรื่องประชาธิปไตยเป็นวัฒนธรรมใหม่สำหรับสังคมไทยและเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ตั้งแต่วันแรกที่เกิด ความเสมอภาคระหว่างหญิงชายที่แท้จริงที่เป็นวิถีชีวิตไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากการเรียกร้องในเวทีต่าง ๆ ความเสมอภาคที่เกิดขึ้นจากเวทีต่าง ๆ เป็นความเสมอภาคตามตัวอักษรที่ต้องใช้เวลายาวนานในการนำไปสู่การปฏิบัติ ดังนั้น ครอบครัวจึงเป็นแหล่งบ่มเพาะที่ดีที่สุดและเป็นด่านแรกที่เด็กจะเรียนรู้เรื่องความเสมอภาค การเลี้ยงดูลูกชายและหญิงอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการปรับเปลี่ยนบทบาทของหญิงชายให้เป็นบทบาทที่เสมอภาคกันไม่มีการเอาเปรียบกัน

สรุป ความเสมอภาคในครอบครัว คือการปฏิบัติหน้าที่ วางบทบาทในการช่วยเหลือกันดูแลครอบครัวร่วมกัน การปฏิบัติหน้าที่ระหว่างสามีภรรยาและบุตร ภายในครอบครัว โดยวางอยู่บนพื้นฐานความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย มีศักยภาพในการใช้โอกาสในสังคมและชีวิตที่เท่าเทียมกัน

๓.๓.๒ ความเสมอภาคทางความคิด

ความเสมอภาคทางความคิด ถือเป็นแนวคิดที่มีความเป็นธรรมในสังคม ความเป็นธรรมในสังคมเป็นองค์ประกอบสำคัญของสิทธิพลเมือง (Civil Right) สะท้อนถึงความยุติธรรมสำหรับคนในสังคม กล่าวคือ คนทุกคนในสังคมควรได้รับสิทธิพื้นฐาน (Basic Rights) การคุ้มครอง (Protection) โอกาส (Opportunities) และสิทธิประโยชน์ทางสังคม (Social Benefits) ถือเป็นข้อผูกพันทางสังคมในการจัดสรรทรัพยากร และการจัดบริการสวัสดิการสังคม ที่ควรให้ความสำคัญในการหลีกเลี่ยงจาก ๓ ประเด็น^{๖๘} ได้แก่ ๑. อคติ (Prejudice) คือ ความเชื่อ หรือทัศนคติเชิงลบที่ไม่ชอบต่อบุคคล หรือ

^{๖๗} สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, **มาตรฐานและตัวชี้วัด ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย**, (กรุงเทพฯ : บริษัท นิธิเมส อินเฟอร์เมชั่น พับลิชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๙.

^{๖๘} ระพีพรรณ คำหอม, **สวัสดิการสังคมกับสังคมไทย** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๗, หน้า 91-92.

กลุ่ม อันเป็นมายาคติและทำให้เกิดแนวคิดที่ไม่ถูกต้องต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ๒. การเลือกปฏิบัติ (Discrimination) คือ การกระทำที่ปฏิบัติต่อประชาชนอย่างแตกต่างกัน อันเป็นผลมาจากความเชื่อที่มีอคติต่อเรื่องนั้น ๆ หากการเลือกปฏิบัติมีการขยายวงกว้าง และพัฒนาไปสู่ระบบการเลือกปฏิบัติจะนำไปสู่ “การกดขี่” ๓. การกดขี่ (Oppression) คือ การบีบบังคับและการใช้อำนาจโดยไม่มีเหตุผล

คำว่า “ความเสมอภาคทางความคิด” ในที่นี้ หมายถึง กระบวนการใช้วิธีคิดอย่างเท่าเทียมกัน โดยการยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เป็นการยอมรับแนวคิดใหม่ ๆ แนวคิดของคนต่างเพศ แนวคิดของคนต่างวัย สังคมไทยในอดีตรับวัฒนธรรมอินเดียทั้งคฤหัสถ์ ความเชื่อ โดยเฉพาะ “ระบบปีศาจไทย” และ “ระบบวรรณะ” โดยทั้งสองระบบนี้ได้มีอิทธิพลต่อวิถีคิดตลอดถึงวิถีชีวิตของครอบครัวมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน อาทิ ระบบปีศาจไทย ซึ่งเป็นระบบที่กำหนดให้ชายเป็นใหญ่ หรือสภาพของสังคมที่กำหนดให้ชายมีอำนาจเป็นใหญ่ กล่าวกันว่าเพศชายเป็นเพศที่สำคัญในฐานะเป็นผู้นำครอบครัวและอาวุโสที่สุด มีบทบาทในการดูแลสมาชิก ส่วนสตรีเมื่อแต่งงานแล้วต้องเคารพยำเกรงสามี มีหน้าที่ปรนนิบัติดูแลสามีและบุตร โดยมีได้ตระหนักถึงหัวใจสำคัญของครอบครัวคืออะไร ควรเป็นไปอย่างไรอย่างแท้จริง อีกทั้งสังคมไทยปัจจุบัน มองไม่เห็นว่าการพัฒนาคน และครอบครัวนั้นสำคัญที่สุดคือ “การสร้างสัมมาทิฐิ” หรือการปรับเปลี่ยนที่ความคิดความเชื่อต่อเรื่องชีวิตและครอบครัวและต่อโลก ไม่ใช่การสงเคราะห์ ไม่ใช่แค่การจับสร้างอาชีพ ไม่ใช่งานบริการรับเหมาทำแทน ไม่ใช่แค่การจัดมานั่งอบรม หากการปรับเปลี่ยนวิถีคิดจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อเปิดโอกาสให้คนนั้นมีส่วนร่วม ได้เรียนรู้ร่วมกันหลากหลายกระบวนการได้เกิด มองได้รอบด้านและคิดออกได้ด้วยตนเองครอบครัวและชุมชนท้องถิ่น เห็นปัญหาที่เข้ามากระทบทุกมุม เห็นอดีตเห็นปัจจุบัน คาดการณ์อนาคต และนำไปสู่การขบคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ในทุกมิติจนตัดสินใจหาทางออกด้วยตนเอง ด้วยสติและการรู้เท่าทัน^{๒๙}

สรุป ความเสมอภาคทางความคิด คือ กระบวนการใช้วิธีคิดอย่างเท่าเทียมกัน ยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เป็นการยอมรับแนวคิดใหม่ ๆ แนวคิดของคนต่างเพศ แนวคิดของคนต่างวัย ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ยอมรับฟังความคิดเห็นและความเห็นต่างของกันและกัน บนฐานแห่งสัมมาทิฐิ คือความเห็นถูกต้อง

๓.๓.๓ ความเสมอภาคในครอบครัว

ความเสมอภาคในครอบครัว เป็นความเสมอภาคในการแสดงความรับผิดชอบต่อชีวิตความเป็นอยู่ในครอบครัว มี ๔ ตัวชี้วัด ดังนี้

^{๒๙} ศูนย์จัดการความรู้เพื่อครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก, เส้นทางครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก, (กรุงเทพฯ : บริษัท รักลูกแฟมิลีกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๕๐), หน้าคำนำผู้เขียน.

(๑) สัดส่วนเวลาการทำงานบ้าน สามีและภรรยาต่างทำงานหาเลี้ยงชีพทั้งคู่ (การทำอาหาร จับจ่ายซื้อของใช้และอาหาร ทำความสะอาดบ้าน ซักรีดเสื้อผ้า ทำสวน ดูแลสัตว์เลี้ยง) ตัวชีวิตดังกล่าวนี้ พบว่า ปัจจุบันแบบแผนชีวิตของผู้หญิงได้เปลี่ยนไป ผู้หญิงมีการศึกษาและมีบทบาทในสังคมมากขึ้น สังคมยอมรับการเป็นผู้นำของผู้หญิงมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันสังคมยังคงคาดหวังให้ผู้หญิงต้องทำหน้าที่ดั้งเดิม คือการดูแลบ้าน ผู้หญิงจึงต้องทำงานหนักเป็นสองเท่าจากสมัยก่อนซึ่งทำเพียงงานดูแลบ้านและครอบครัว การที่ผู้ชายในสังคมไทยยึดบทบาทดั้งเดิมและไม่ยอมเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้อัตราการหย่าร้างของคู่สมรสในประเทศไทยสูงขึ้น โดยเฉพาะสังคมเมืองอย่างกรุงเทพฯ การกำหนดให้ผู้ชายมีส่วนในการแบ่งเบาภาระบ้านเป็นตัวชีวิต เนื่องจากภาระหน้าที่ในการทำงานบ้านเป็นอุปสรรคสำคัญในการที่ผู้หญิงจะใช้เวลาและโอกาสในการพัฒนาตนเองหรือหาความก้าวหน้าในหน้าที่การงานตลอดจนเป็นอุปสรรคต่อการสร้างความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย

(๒) สัดส่วนเวลาในการดูแลลูก การเล่นกับลูก อบรมสั่งสอนและรับส่งลูกของสามีและภรรยา ในกรณีที่ทั้งสามีและภรรยาต่างทำงานหาเลี้ยงชีพทั้งคู่ ตัวชีวิตดังกล่าวนี้ พบว่า สภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันที่ทั้งสามีและภรรยาต้องทำงานทั้งคู่เพื่อให้มีรายได้มากพอที่จะสามารถซื้อความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต ทำให้แม่ที่ทำงานนอกบ้านจะไม่ค่อยมีเวลาดูแลลูก ในขณะที่สังคมยังคงคาดหวังให้ผู้หญิงเป็นผู้ดูแลลูก ดังนั้น ผู้หญิงจะได้รับแรงกดดันมาก ทำให้ผู้หญิงมีความเครียดมากขึ้นและมีความสุขน้อยลง ซึ่งส่งผลที่ไม่ดีต่อลูก หากลูกมีปัญหาสังคมก็จะลงโทษผู้หญิงเพียงฝ่ายเดียว

(๓) สัดส่วนเวลาในการดูแลผู้สูงอายุและผู้ป่วย^{๗๐} การพาไปพบแพทย์ของสามีและภรรยา ในกรณีที่ทั้งสามีและภรรยาต่างทำงานหาเลี้ยงชีพทั้งคู่ ตัวชีวิตดังกล่าวพบว่า ปัจจุบันผู้หญิงกลายเป็นผู้หารายได้หลักของครอบครัว เช่นเดียวกับสามี แต่ยังคงรับภาระหน้าที่ในการดูแลคนในครอบครัว ซึ่งผู้หญิงจำนวนมาก นอกจากจะต้องดูแลลูกและสามียังต้องดูแลบิดามารดาของทั้งตัวเองและสามีด้วย เวลาทั้งหมดของผู้หญิงที่มีสำหรับการพักผ่อนต้องใช้ไปกับการดูแลคนในครอบครัว ในขณะที่ผู้ชายสามารถใช้เวลาสำหรับการพักผ่อน สภาพการณ์เช่นนี้ เป็นอุปสรรคสำคัญในการสร้างความเสมอภาคระหว่างหญิงชายในครอบครัว

(๔) สัดส่วนเวลาในการใช้เวลาร่วมกันของสามีและภรรยาในครอบครัว^{๗๑} ในกรณีที่ทั้งสามีและภรรยาต่างทำงานหาเลี้ยงชีพทั้งคู่ ตัวชีวิตดังกล่าวพบว่า ผู้ชายอาจใช้เวลาหลังเลิกงานและเวลาในวันหยุดไปกับชีวิตสังคมนอกบ้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องกีฬาหรือการสังสรรค์ หรืออ้างว่าเพื่อการ

^{๗๐} อ้างใน สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, **มาตรฐานและตัวชี้วัด ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย**, (กรุงเทพฯ : บริษัท นิธิเมส อินฟอร์เมชั่น พัชชีร์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๐.

^{๗๑} อ้างใน สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, **มาตรฐานและตัวชี้วัด ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย**, (กรุงเทพฯ : บริษัท นิธิเมส อินฟอร์เมชั่น พัชชีร์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๑.

ติดต่อกับหน้าที่การงาน หรือการเจรจาธุรกิจก็ตาม แบบแผนการใช้เวลาเช่นนี้ทำให้ผู้ชายไม่มีเวลาที่จะให้ครอบครัว วันหยุดเป็นวันที่ภรรยาต้องพาออกไปทำกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนพิเศษ หรือการเล่นกีฬา ดนตรี รวมทั้งซื้อของเข้าบ้าน การที่สามีมีเวลาให้กับครอบครัวมากขึ้น จะเป็นการสร้างความสมดุลในการใช้เวลาของสามีและภรรยา เป็นการแบ่งเบาภาระของภรรยาและเปิดโอกาสให้ภรรยามีเวลาของตัวเองบ้างในการพัฒนาตนเอง

สรุป ความเสมอภาคในครอบครัว เป็นความเสมอภาคในการแสดงความรับผิดชอบต่อชีวิตความเป็นอยู่ในครอบครัว ซึ่งสมาชิกในครอบครัวทุกคนควรต้องมีบทบาท มีเกียรติมีศักดิ์ศรี ในการวางแผนการดำเนินชีวิต ในการวางเข็มทิศชีวิตครอบครัวร่วมกัน

๓.๓.๔ ความเสมอภาคในการตัดสินใจ

การตัดสินใจ (Decision Making) คือกระบวนการเลือกทางเลือกใดทางเลือกหนึ่ง จากหลาย ๆ ทางเลือกที่ได้พิจารณา หรือประเมินอย่างดีแล้วว่า เป็นทางให้บรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมาย การตัดสินใจเป็นสิ่งสำคัญและเกี่ยวข้องกับหน้าที่การบริหารหรือการจัดการเกือบทุกขั้นตอน ไม่ว่าจะเป็นการวางแผน ความสามารถในการทำงานหรือการบริหารงาน นอกจากจะต้องมีความรู้ความสามารถในงานที่ปฏิบัติแล้ว สิ่งสำคัญประการหนึ่งของผู้ปฏิบัติงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หัวหน้างานหรือผู้บริหารก็คือ การตัดสินใจ (Decision Making) การตัดสินใจเปรียบเสมือนหัวใจของการปฏิบัติงานและบริหารงาน การตัดสินใจจะมีอยู่ในทุกขั้นตอนและทุกกระบวนการของการทำงาน แม้แต่บุคคลทั่วไปก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงเรื่องการตัดสินใจได้

ระบบครอบครัว การตัดสินใจถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ในการนำพาครอบครัวไปสู่ทิศทางใดทิศทางหนึ่ง ทั้งประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว ฉะนั้น จึงต้องใช้ความรอบคอบ และมีทางเลือก มีข้อมูลให้มากที่สุด โดยให้สมาชิกในครอบครัวได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

ความเสมอภาคในการตัดสินใจในครอบครัว มีตัวชี้วัด ดังนี้

(๑) สามีและภรรยาตัดสินใจร่วมกันในการวางแผนครอบครัว^{๗๒} ตัวชี้วัดดังกล่าวนี้พบว่า สังคมไทยเป็นสังคมปิตาธิปไตย ที่ผู้ชายเป็นผู้นำครอบครัว การเป็นผู้นำครอบครัวในที่นี้ หมายถึง การเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจ ถ้าสามีและภรรยา มีความเสมอภาคในครอบครัว การตัดสินใจต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อสมาชิกของครอบครัวก็ควรเป็นการตัดสินใจร่วมกันของครอบครัว ผู้หญิงจำนวนมากต้องเสียโอกาสในชีวิตเพราะต้องทำตามความต้องการของสามีที่ต้องการมีบุตร และผู้หญิงหลายคนก็

^{๗๒} อ้างใน สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, **มาตรฐานและตัวชี้วัด ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย**, (กรุงเทพฯ : บริษัท นิธิเมส อินฟอร์เมชั่น พับลิชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๒.

ต้องมีบุตรจำนวนที่เกินกว่าความต้องการ เพราะสามีต้องการมีบุตรให้ครบสองเพศหรือต้องการบุตรเพศใดเพศหนึ่งและถ้าไม่ได้เพศที่ต้องการ ภรรยาก็ต้องมีบุตรไปจนกว่าจะได้เพศที่ต้องการ

(๒) สามีและภรรยาตัดสินใจร่วมกันในการวางแผนการศึกษาและอนาคตของบุตรและครอบครัว^{๗๓} วิเคราะห์ตัวชี้วัด ในครอบครัวที่สามีมีความรู้สูงกว่าภรรยา โดยเฉพาะในสังคมชนบทที่ระบบปิดตายไปแล้วยังเข้มแข็งอยู่ สามีมักเป็นผู้ตัดสินใจในการวางแผนการศึกษาและอนาคตของบุตรและครอบครัว อาทิ หากภรรยาต้องการไปศึกษาต่อก็ต้องได้รับความยินยอมจากสามี หรือแม้แต่ในครอบครัวที่ภรรยามีการศึกษาและต้องการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นไป บางครั้งภราก็ต้องสูญเสียโอกาสและความต้องการของตนเองไปเพราะสามีไม่อนุญาต ผู้หญิงในหลายครอบครัวต้องแบกพาลูกไปเรียนในสิ่งที่ลูกต้องการเรียนแต่บิดาไม่อนุญาตให้เรียน ปรากฏการณ์เหล่านี้ล้วนสะท้อนถึงประเด็นความเสมอภาคระหว่างสามีและภรรยาในครอบครัว

สรุป เมื่อมีเรื่องสำคัญเกิดขึ้นในครอบครัว การตัดสินใจต้องอาศัยข้อมูลจากสมาชิกในครอบครัวทุกคนได้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ไม่ควรปล่อยให้เป็นที่หรือภาระของผู้หนึ่งผู้ใด เมื่อตัดสินใจร่วมกันแล้วจะผิดจะถูก ทุกคนควรร่วมกันรับผิดชอบ ไม่ควรโยนความผิดให้ผู้หนึ่งผู้ใด

สรุปประมวลรวม กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา คือกระบวนการสร้างฐานความมั่นคงแห่งชีวิตคู่และสร้างความอบอุ่นให้เกิดขึ้นกับบุตรธิดา สร้างครอบครัวที่ดีที่มีความสุขความมั่งคั่งความมั่นคงสู่สังคมด้วยวิถีพุทธตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีมงคล ๓๘ ประการเป็นต้น

---

^{๗๓} อ่างโน สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, มาตรฐานและตัวชี้วัด ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย, (กรุงเทพฯ : บริษัท นิธิเมส อินฟอร์เมชั่น พับลิชี่ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๕.

บทที่ ๔

ในบทที่ ๔ นี้ จะกล่าวถึงการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวสำหรับพ่อแม่มีใหม่ คือ ๑) บูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัว ๒) หลักการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัวสำหรับพ่อแม่มีใหม่ ตามแนวพระพุทธศาสนา โดยมีรายละเอียดดังนี้

๔.๑ บูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัว

๔.๑.๑ พุทธธรรมเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว

๔.๑.๑.๑ การเลือกคู่ครอง

การเลือกคู่ครองที่จะร่วมชะตาชีวิตสร้างครอบครัวให้มีความมั่นคงถือว่าเป็นตัวเสริมสร้างในอันดับต้น ๆ ของชีวิตคู่ เพราะจะเป็นเพื่อนคู่คิดกันตลอดไป ดังคำว่า ภริยาเป็นเพื่อนสนิท^๑ ที่จะต้องมีคุณสมบัติและความต้องการ หรือรสนิยมที่ใกล้เคียงกัน สำหรับคนโสด ฝ่ายชายเฝ้ารอคอย "นางในดวงใจ" ฝ่ายหญิงก็เฝ้ารอคอย "ชายในฝัน" ที่จะได้ครองรักกัน สร้างครอบครัวด้วยกัน อันที่จริง ทุกอย่างนั้น ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจเลือกของเราเองทั้งนั้น บางที การเลือกคู่ครองก็เกิดจากบุพเพสันนิวาส พอได้พบได้เจอกัน ก็สมักรักใคร่กัน แล้วตกลงปลงใจใช้ชีวิตคู่ แต่งงานกัน ดังคำโบราณที่ว่าเมื่อศีลเสมอแล้วเจอกัน

การจะสร้างครอบครัวให้มั่นคงนั้น ควรจะเลือกคู่ครองที่ดี เป็นคู่ร่วมชีวิตกันดี ไม่ควรเลือกเพียงเพราะความเสน่หาอย่างเดียว ควรมองด้วยวิสัยทัศน์ที่ยาวไกลด้วยความรอบคอบ คำนึงคุณสมบัติและศึกษาความประพฤติของผู้ที่จะเข้ามาในชีวิตตน เป็นคู่สร้างคู่สม มีหลักธรรมของคู่ชีวิตที่ทำให้คู่สมรมีชีวิตสอดคล้องกลมกลืนกัน มีอุปนิสัยใจคอที่คล้ายกัน เป็นพื้นฐานอันมั่นคงที่จะทำให้อยู่ครองกันไดยืดยาว สำหรับการเลือกคู่ชีวิต พระพุทธองค์แสดงหลักธรรมในการเลือกคู่ครองที่เป็นคู่สร้างคู่สม เรียกว่า สมชีวิตรรม^๒ ๔ ประการ คือ ๑. **สมสัทธา** มีศรัทธาสมกัน เคารพนับถือในลัทธิศาสนา สิ่งเคารพ บูชา แนวความคิดความเชื่อถือ หรือหลักการต่าง ๆ ตลอดจนแนวความสนใจอย่างเดียวกัน หนักแน่นเสมอกัน หรือปรับเขาหากัน ลงกันได้ ๒. **สมสีลา** มีศีลสมกัน มีความประพฤติ ศีลธรรม จรรยา มารยาท พื้นฐานการอบรม พอเหมาะสมสอดคล้อง ไปกันได้ ๓. **สมจาคา** มีจาคะสมกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความโอบอ้อมอารี ความมีใจกว้าง ความเสียสละ ความพร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น พอกลมกลืนกัน ไม่ขัดแย้งบีบคั้นกัน ๔. **สมปัญญา** มีปัญญาสมกัน รูเหตุมลเข้าใจกัน อย่างน้อยพูดกัน รูเรื่อง

^๑ ส. ส. (ไทย) ๑๕/๕๐.

^๒ อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๕/๘๐

๔.๑.๑.๒ แต่งงานเป็นสามีภรรยา

ชายหนุ่มหญิงสาว เมื่อตัดสินใจเลือกที่จะใช้ชีวิตคู่แล้ว จึงตกลงปลงใจที่จะใช้ชีวิตร่วมกัน แต่งงานอยู่กินเป็นสามีภรรยา การใช้ชีวิตเป็นสามีภรรยามี ๔ ประเภท ได้แก่

๑) การอยู่ร่วมกันแบบผัวอยู่กับผี หมายถึง สามีทุศีลอยู่ร่วมกับภรรยาทุศีล ต่างฝ่ายต่างชั่วพอ ๆ กัน บางคู่อาจเข้าใจกันดี ไปกันได้ดี อยู่ด้วยกันได้อย่างกลมกลืน บางคู่อาจเป็นแบบ ชิงก์รา ช่าก็แรง

๒) การอยู่ร่วมกันแบบผัวอยู่กับเทวดา หมายถึง สามีทุศีลอยู่ร่วมกับภรรยาดี สามีเลวแต่อยู่ร่วมกับภรรยาที่ดี ฝ่ายสามีจะเป็นฝ่ายที่เอาเปรียบภรรยา ปฏิบัติต่อภรรยาไม่ดี การอยู่ด้วยกัน ไม่ทำให้มีความสุข

๓) การอยู่ร่วมกันแบบเทวดาอยู่ร่วมกับผี หมายถึง สามี มีศีลอยู่ร่วมกับภรรยาทุศีล สามีดีอยู่ร่วมกับภรรยาที่เลว ฝ่ายภรรยาเป็นภาระของสามี เอาใจเอาเปรียบสามี ปฏิบัติต่อสามีไม่ดี อาจไม่ซื่อสัตย์ นอกใจ หรือ ล้างผลาญสมบัติ การอยู่ด้วยกัน ย่อมไม่มีความสุขกลมกลืน เข้ากันไม่ได้ดี

๔) การอยู่ร่วมกันแบบเทวดาอยู่ร่วมกับเทวดา หมายถึง สามี มีศีลอยู่ร่วมกับภรรยาดี ต่างฝ่ายต่างดีพอ ๆ กัน รักใคร่ปรองดองกัน ถนอมน้ำใจกัน ยกย่องให้เกิดเกียรติกันและกัน สามีภรรยาแบบนี้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขตลอดไป

สามีภรรยาเป็นบุคคลสำคัญในการสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว เมื่อได้ตัดสินใจที่จะร่วมเรียงเคียงคู่กัน ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นสามีภรรยา ก็ถือว่าเป็นผู้สร้างสังคมขนาดเล็ก คือครอบครัว ในท่ามกลางสังคมใหญ่ จึงมีความรับผิดชอบต่อกันและกันในบทบาทสามีภรรยา คือหน้าที่ที่สามีมีต่อภรรยา และหน้าที่ที่ภรรยา มีต่อสามี ความรับผิดชอบนั้นเกี่ยวข้องกับการกระทำทั้งหมดและความรับผิดชอบคือ จิตสำนึกว่า เมื่อได้คิดหรือได้ทำอะไรก็ตาม ผลของมันเป็นอย่างไร จะปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้นได้อย่างไร จัดได้ว่าเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับจิตใจมากกว่าหน้าที่ โดยมีเป้าหมายคือการประคับประคองครอบครัวเพื่อไปสู่เป้าหมาย และสิ่งที่ครอบครัวต้องรับผิดชอบร่วมกัน ก็คือ ๑) ความรับผิดชอบต่อชีวิต ๒) การอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา ๓) การให้การศึกษาแก่บุตรธิดา^๓

๔.๑.๑.๓ ดูแลเอาใจใส่กัน

พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้สามีแสดงถึงความเข้าใจเห็นอกเห็นใจภรรยา ๕ อย่าง คือ ๑) สตรีต้องออกจากหมู่ญาติมาอยู่กับตระกูลของสามีทั้งที่ยังเป็นเด็กสาว สามีควรให้ความอบอุ่นใจ ๒) สตรีมีระดู ซึ่งบางครั้งก่อให้เกิดความแปรปรวนทั้งใจกาย ฝ่ายชายควรเข้าใจ ๓) สตรีมีครรภ์ ซึ่งยามนั้นต้องการความเอาใจใส่บำรุงกายใจเป็นพิเศษ ๔) สตรีคลอดบุตรธิดา ซึ่งเป็นคราวเจ็บปวดทุกข์แสน

^๓ วิทยา เศรษฐวงศ์. “แนวคิดของชาร์ตส์ว่าด้วยความรับผิดชอบ”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖, หน้า ๓๓-๓๔

สาหัสและเสี่ยงชีวิตมาก สามีกควรใส่ใจ เหมือนเป็นทุกข์ของตน ๕) สตรีต้องคอยปรนเปรอเอาใจฝ่ายชาย ฝ่ายชายไม่ควรเอาแต่ใจตน พึงซาบซึ้งในความเอื้อเฟื้อและมีน้ำใจตอบแทน^๔

เมื่อตกลงปลงใจแต่งงานกันอยู่กินเป็นคู่สามีภรรยาไปแล้ว จะต้องดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน คู่สมรสคู่ใด ที่ครองรักกันอย่างมีความสุขในชาตินี้ และมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา สมกันแล้ว แม้ตายจากกันไปแล้ว ชาติดต่อไปก็ย่อมได้เกิดมาเป็นคู่ครองกันอีก เรียกว่า คู่แล้วไม่แคล้วกัน

การปฏิบัติต่อกันระหว่างสามีภรรยา ถือเป็นหัวใจการสร้างความมั่นคงในครอบครัว ผู้เป็นสามีควรดูแลใส่ใจภรรยา ดังนี้ ๑) ยกย่องให้เกียรติสมกับฐานะที่เป็นภรรยา ๒) ไม่ดูหมิ่น ๓) ไม่นอกใจ ๔) มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้านให้ ๕) หาเครื่องประดับมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส

ฝ่ายผู้เป็นภรรยาต้องใส่ใจดูแลสามีเช่นกัน ดังนี้ ๑) จัดงานบ้านให้เรียบร้อย ๒) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี ๓) ไม่นอกใจ ๔) รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้ ๕) ขยันไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง

๔.๑.๑.๔ การดำรงอยู่ในสถานะมารดาบิดา

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า มารดาเมื่อหวังผลคือบุตรธิดา ย่อมมอบน้อมเทพดา ถามถึงฤกษ์ ฤกษ์ และปีทั้งหลาย เมื่อมารดาอาบแล้วในเพราะฤกษ์ สัตว์เกิดในครรภ์ย่อมก้าวลง ด้วยเหตุนั้น มารดา ท่านจึง เรียกว่า โทหิณี (หญิงแพ้อท้อง) ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงเรียกว่า สุหทา (หญิงมีใจดี) มารดานั้น ถนอม (ครรภ์) ปีหนึ่งหรือห่อนปีหนึ่งแล้วจึงคลอด ด้วยเหตุนี้ ๆ ท่านจึงเรียกว่า ขนยนต์ี ขนตตี (ผู้ยังบุตรธิดาให้เกิด) มารดา ปลอดภัยบุตรธิดาผู้ร้องให้ด้วยน้ำนม ด้วยเพลงขับและด้วยเครื่องกกคืออวัยวะ ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงเรียกว่า โตเสนตี (ผู้ยังบุตรธิดาให้ยินดีหรือปลอดภัย) แต่นั้น เมื่อลมและแดดแรงกล้า มารดาทำความห่วงใจ คอยแลดูบุตรธิดาผู้ยังเป็นทารกไม่เดียงสา ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงเรียกว่า โปเสนตี (ผู้เลี้ยง) ทรัพย์ของมารดาอันใดมีอยู่ และ ทรัพย์ของบิดาอันใดมีอยู่ มารดาย่อมคุ้มครองทรัพย์แม่ทั้ง ๒ นั้นไว้เพื่อบุตรธิดานั้น ด้วยหวังว่า เออ ก็ ทรัพย์ทั้งหมดนี้ ควรเป็นของบุตรธิดาเรา มารดาเมื่อให้บุตรธิดาสำเนียงว่า อย่างนี้ลูก อย่างโน้นลูก เป็นต้น ย่อมเดือดร้อนด้วยประการฉะนี้ เมื่อบุตรธิดาถึงความป็นหนุ่มแล้ว มารดารู้ว่า บุตรธิดามัวเมาในภริยาของผู้อื่น ในเวลาค้าสิน ไม่กลับมาในเวลาเย็น ย่อมเดือดร้อน ด้วย ประการฉะนี้^๕

สามีภรรยาเป็นบุคคลสำคัญในการสร้างครอบครัว เมื่อมีบุตรธิดาแล้วบทบาทภาระหน้าที่ก็เพิ่มขึ้น มีบทบาทในฐานะเป็นมารดาบิดา เพราะต้องเกี่ยวข้องบุตรธิดาตั้งแต่แรกเกิด รับผิดชอบชะตาชีวิตทุกอย่างของบุตรธิดา จึงผูกพันลูกน้อยทะนุถนอมใส่ใจในทุกขั้นตอนตั้งแต่การแนะนำพร่ำสอนให้รู้จักสมาชิกในโลกแต่ละคนเป็นใครและควรเรียกว่าอย่างไร การเรียนรู้ของบุตรธิดาจึงเริ่มต้นที่มารดา

^๔ ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๕๐-๒๕๒/๑๓๑-๑๓๕.

^๕ มงคล. (ไทย) ๒/๒๐๑/๒๐๒.

บิดาเป็นลำดับแรก ในข้อนี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า เพราะมารดาและบิดาเหล่านั้น ยังบุตรธิดาให้ยึดถือให้สำเหนียกอยู่ จำเดิมแต่เวลาที่บุตรธิดาเกิด ด้วยนัยเป็นต้นว่า จงนั่งอย่างนี้ ยืนอย่างนี้ และว่า คนนี้ เจ้าควรเรียกว่า พ่อ ต่อมาภายหลัง อาจารย์เหล่านั้นจึงให้ศึกษาศิลปะทั้งหลายมีศิลปะในเพราะช่างเป็นต้น อาจารย์เหล่านั้นให้สละและศีล เหล่าอื่นให้บรรพชา เหล่าอื่นให้เล่าเรียนพุทธวจนะ เหล่าอื่นให้อุปสมบท เหล่าอื่นให้บรรลุมรรคผล อาจารย์เหล่านั้นนั้นแม้ทั้งหมด ชื่อว่า ปัจฉาจารย์ ด้วยประการฉะนี้ ฉะนั้น มารดาบิดา ท่านจึงเรียกว่า บุรพาจารย์ เพราะเป็นอาจารย์ก่อนอาจารย์ทั้งหมด^๖

๔.๑.๑.๕ การอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา

การปฏิบัติต่อลูกคือการเอาใจใส่เลี้ยงดูลูก ด้วยความรัก ความทุ่มเทด้วยความปรารถนา จะให้ลูกได้เติบโตอย่างแข็งแรงสมบูรณ์ ความเป็นแม่ต้องให้ทั้งอาหารกายและอาหารใจแก่ลูก ซึ่งเป็นหน้าที่ของแม่ที่พึงทำ มอบสิ่งที่คิดว่าดีที่สุดเหมาะสมที่สุดให้แก่ลูก อบรมสั่งสอนปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ในการประพฤติปฏิบัติตนเพื่อให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่เป็นคนดีมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัวและ สังคม

มารดาบิดามีบทบาทหน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อบุตรธิดา ได้แก่ ๑) ห้ามมิให้กระทำความชั่ว ๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี ๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยา ๔) หารายหา (สามี) ที่สมควรให้ ๕) มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร^๗

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่า มารดาบิดาต้องเริ่มที่ตัวเองโดยเป็นตัวแทนที่ดีของมนุษยชาติ คือ มีเมตตากรุณาเมตตาต่อไปให้เด็กมีความสัมพันธ์ต่อสิ่งแวดล้อมโดยมองสิ่งทั้งหลายในแง่ที่เป็นสิ่งน่ารู้ น่าศึกษา เมื่อบุตรธิดาอยากรู้ มารดาบิดาก็สนองตอบให้ความรู้สอนให้ปฏิบัติให้ถูกต้อง คือ มีอุเบกขา ดังนั้น บทบาทของมารดาบิดาในการนำเสนอโลกนี้แก่บุตรธิดาอย่างถูกต้องประกอบด้วย^๘

๑. ให้บุตรธิดาได้ความรู้สึกที่ดีต่อเพื่อนมนุษย์เป็นมิตรมีเมตตาจิต
๒. ให้ความรู้สึก และทำที่ที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมมองเห็นโลกนี้สวยงามมีธรรมชาติที่น่าชื่นชม
๓. มีความรู้สึกต่อสิ่งทั้งหลายในโลกที่น่าจะไปเรียนรู้
๔. มองบทบาทของตัวเองในสังคมว่าจะไปมีส่วนร่วมสร้างสรรค์

การให้ความปลอดภัยแก่สมาชิกของครอบครัวจึงเป็นความรับผิดชอบสำคัญที่มารดาบิดาจะต้องปฏิบัติให้สมบูรณ์ ดังเช่นกรณีตัวอย่างครอบครัวปณณิกะอุบาสก โดยลูกสาวของอุบาสกได้

^๖ มงคล. (ไทย) ๒/๒๐๑/๒๐๒.

^๗ ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒ - ๒๑๓.

^๘ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๔), หน้า ๔๓-๖๖.

กล่าวกะบิดาของนางว่า^๙ “เมื่อฉันได้รับทุกข์แล้ว คนที่เป็นที่พึ่ง คือบิดาของฉันกลับมาทำกรรมมิตีมี ร้าย ฉันจะคร่ำครวญหาใครในป่าได้อีกเล่า ผู้ใดเป็นที่พึ่งได้ ผู้นั้นกลับมาทำเสียเอง”

กรณีศึกษา : การเลี้ยงบุตรธิดา (ตามแนวทางพระพุทธศาสนา)

ครั้งพุทธกาล พระองค์ผู้เป็นพุทธสาวก มารดาบิดาเห็นว่าท่านอยู่ในวัยที่ควรศึกษาเล่าเรียนแล้ว ก็ได้ส่งบุตรไปศึกษาเล่าเรียนยังสำนักต่าง ๆ ที่มีชื่อเสียง เช่น สำนักทิศาปาโมกข์ เป็นต้น ซึ่งเป็นตัวอย่างหนึ่งที่บ่งบอกได้ว่า เป็นความรับผิดชอบของครอบครัวที่จะต้องทำให้สมบูรณ์ มิใช่เพียงเลี้ยงดูดูแลร่างกายและจิตใจเท่านั้น แต่ยังต้องให้การศึกษาศิลปวิทยาเพื่ออนาคตของบุตรธิดา^{๑๐}

เรื่องถัดมา อนาคตบิณฑิกเศรษฐี ก็ได้ทำหน้าที่บิดา ซึ่งปรากฏในขทิงค์ชาดก^{๑๑} ดังนี้ ท่านเศรษฐีเป็นโสดาบันบุคคล จ้างลูกชายชื่อนายกาละ ไปฟังธรรมที่วัด ในที่สุด นายกาละได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน รุ่งเช้ากลับบ้าน โดยมีพระพุทธเจ้าเสด็จไปพร้อมด้วยหมู่พระสงฆ์สาวก เมื่อถึงบ้านแล้วเศรษฐีทูลว่า ในวันก่อนข้าพระองค์ได้บอกบุตรชายว่า “ถ้าเจ้าสมาทานอุโบสถศีลแล้วไปวัด จะให้เงิน ๑๐๐ กหาปณะ พอวันรุ่งขึ้น เขากลับมายังไม่ได้รับเงินกหาปณะก็ไม่ยอมรับประทานอาหาร แต่มาวันนี้ ข้าพระองค์ให้เงิน (๑,๐๐๐ กหาปณะ) แก่บุตร แต่เขากลับไม่ต้องการ”

“ใช่แล้วท่านเศรษฐี บัดนี้บุตรชายของท่านได้บรรลุโสดาปัตติผลซึ่งประเสริฐกว่าสมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ ประเสริฐกว่าสมบัติใดๆ ในเทวโลกตลอดจนถึงพรหมโลก”

อีกเรื่องหนึ่ง ธัญชัยเศรษฐีให้อวาท ๑๐ ประการ^{๑๒} แก่นางวิสาขา ผู้เป็นธิดาก่อนออกเรือน ดังนี้ ๑. ไฟใน อย่างนำออก ๒. ไฟนอก อย่างนำเข้า ๓. ให้ แก่ผู้ให้ ๔. ไม่ให้ แก่ผู้ไม่ให้ ๕. ให้ไม่ให้ ก็ให้ ๖. กิน ให้เป็นสุข ๗. นั่ง ให้เป็นสุข ๘. นอน ให้เป็นสุข ๙. บูชาไฟ ๑๐. บูชาเทวดา

หลักพุทธกาลประมาณ ๓๐๐ ปี พระเจ้าอโศกมหาราชพร้อมทั้งบริษัทดำรงอยู่ในไตรสรณคมน์และเบญจศีล เป็นผู้มีความเลื่อมใสไม่หวั่นไหว ด้วยความเลื่อมใสอย่างปฤชณดำรงมั่นอยู่ในพระพุทธศาสนาได้ทรงสร้างวัด และเจดีย์ ๘๔,๐๐๐ แห่งและทำการฉลองพระวิหารทั้งภายในพระนคร และภายนอกพระนครตลอดไป ๗ วัน แต่การฉลองพระวิหารนั้น พระราชาแวดล้อมด้วยหมู่เสนา มีองค์ ๔ นับได้หลายแสน ซึ่งแต่งตัวด้วยเครื่องอลังการทุกอย่าง เสด็จเที่ยวชมพระนคร ที่มีมหาชนผู้มีความอุตสาหะประสงค์จะตกแต่งพระนครได้ตกแต่งประดับประดาแล้ว ให้เป็นเหมือนมีความสง่างามยิ่งกว่าสิริ แห่งราชธานีชื่ออมรวดีแม้การถวายทานเห็นปานนั้น พระเจ้าอโศกยังไม่เป็นทายาทแห่งพระศาสนาได้ยินว่าผู้ที่ถวายปัจจัยเช่นกับเรา ไม่มี ได้ยินว่าเรามีการบริจาที่ยิ่งใหญ่ ได้ยินว่าเรากำลัง

^๙ ขุ.ชา.เอกก. (ไทย) ๒๗/๑๐๒-๑๒.

^{๑๐} ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๖/๖๑-๖๒.

^{๑๑} ขุ.ทก. อ. (ไทย) ๑/๑๕๔-๑๕๖.

^{๑๒} ขุ.ธ. (ไทย), พระธัมมปัทมฎีกาแปล ภาค ๓ / ๘๘-๑๐๐.

ยกย่องเชิดชูพระศาสนา ด้วยไทยธรรม ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจะได้ชื่อว่า เป็นทนายทแห่งพระศาสนาหรือไม่.

ในลำดับนั้น ท่านพระโมคคัลลิตริธิตาติสสเถระ ฟังพระราชดำรัสแล้ว เมื่อเล็งเห็นอุปนิสัยสมบัติแห่งพระมหินท์ผู้เป็นพระโอรส จึงดำริว่า ถ้าพระกุมารนี้ จักทรงผนวชไซ้ พระศาสนาก็จักเจริญอย่างยิ่ง จึงถวายพระพรเรื่องนี้กะพระราชอาว่า มหาบพิตร ! ผู้ที่จะเป็นทนายทแห่งพระศาสนาหาใช่ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ไม่ ก็อีกอย่างหนึ่งแล ผู้ถวายปัจจัยเช่นนั้น ย่อมถึงความนับว่า ปัจจัยหายกหรือ ผู้อุปฐาก (เท่านั้น) มหาบพิตร ! แท้จริง แม้ผู้ใดเพียงถวายปัจจัยกองตั้งแต่แผ่นดินขนาดจดถึงพรหมโลก แม้ผู้นั้น ก็ยังไม่ถึงความนับว่า เป็นทนายทในพระศาสนาได้.

ผู้ที่ให้บุตรธิดาบวชชื่อว่าได้เป็นทนายทแห่งพระศาสนาทรงปรารถนาความเป็นทนายทในพระศาสนา จึงทอดพระเนตรเลี้ยวดู ข้างโน้นและข้างนี้ ได้ทอดพระเนตรเห็นพระมหินท์กุมารผู้เป็นพระราชโอรสของพระองค์ ซึ่งประทับยืนอยู่ในที่ไม่ไกล. ครั้นทอดพระเนตรเห็นแล้วท้าวเธอก็ทรงพระรำพึงตั้งน้าว เราประสงค์จะสถาปนาพระกุมารองค์นี้ไว้ในตำแหน่งอุปราช จำเดิมแต่เวลาติสสกุมารผนวชแล้ว จริงอยู่ ถึงอย่างนั้น การบรรพชาแลเป็นคุณชาติอุดมกว่าตำแหน่งอุปราช ท้าวเธอก็ทรงรับสั่งกะพระกุมารว่าพ่อ ! ลูกจะสามารถบวชได้ไหม ? พระกุมาร แม้ตามปกติ จำเดิมแต่เวลาพระติสสกุมารทรงผนวชแล้ว ก็มีพระประสงค์อยากจะผนวชอยู่ที่เดียว พ่อได้ทรงสดับพระราชดำรัสก็เกิดพระปราโมทย์เป็นอย่างยิ่ง แล้วกราบทูลว่า ขอเดชะ สมมติเทพฯ หม่อมฉันจะบวช ทูลกระหม่อมทรงพระบรมราชานุญาตให้กระหม่อมฉันบวชแล้ว จะได้เป็นทนายทในพระศาสนา.

และแม้พระนางสังฆมิตตา พระราชธิดาก็ประทับยืนอยู่ในสถานที่นั่นเอง. พระกุมารทรงพระนามว่า อคคิพรหม ผู้เป็นพระสวามีของพระนางสังฆมิตตานั่นแล ก็ได้ผนวชร่วมกับพระติสสกุมารผู้เป็นอุปราชแล้ว พระราชาทอดพระเนตรเห็นพระนางสังฆมิตตานั่นแล้ว จึงรับสั่งว่า แม่ ! แม่ลูกสามารถจะบวชได้ไหม ? พระนางทูลตอบว่า ดิละ ทูลกระหม่อมพ่อ ! หม่อมฉันสามารถ. พระราชาทรงขอบใจพระราชโอรสและธิดาแล้ว มีพระราชหฤทัยเบิกดังนั้น พระองค์จึงได้อนุญาตให้พระโอรสและพระธิดาบวชในพระพุทธศาสนาเพื่อหวังเป็นธรรมทนายทนั่นเอง

๔.๑.๑.๖ การเสริมสร้างความเป็นสิริมงคลให้บุตรธิดา

๑) การไม่คบคนพาล

ทุกข์ของมารดาบิดาก็คือเมื่อบุตรธิดาเป็นคนชั่วเป็นพาล มารดาบิดาต้องกันบุตรธิดาออกห่างจะคนพาล และสำคัญที่สุดมารดาบิดาจะต้องไม่ทำตัวเป็นคนพาลเสียเอง เพราะเป็นผู้ที่ใกล้ชิดมากที่สุด ต้องไม่แสดงความเป็นคนพาลต่อบุตรธิดา คือ ไม่แสดงความเป็นอันธพาลทางกายต่อบุตร

ธิดา เช่น แสดงพฤติกรรมรุนแรงทำร้ายร่างกาย ตบ ตี หรือลักขโมย ฉกชิงวิ่งราว จี้ปล้น คดโกง หรือ แม้แต่มีความประพฤติไปในเชิงชู้สาว เป็นต้น ไม่แสดงอหังการทางวาจา เช่น พูดจาดูหมิ่นว่าร้าย จุกจิกจู้จี้ขี้น พูดเท็จโกหกหลอกลวง พูดเสียดสีเหน็บแนมถากถาง พูดคำหยาบ และพูดเพื่อเจ้าไร้อารยะหาประโยชน์มิได้ และต้องไม่แสดงอหังการทางใจ เช่น ไม่แสดงความคิดไปทางริษยาละโมภโลกมาก ไม่แสดงความคิดความเห็นไปในทางลบในทางอาชญากรรมร้าย ไม่มีความเห็นเป็นมิฉฉาภิภูริ คือ เห็นผิดเป็นชอบ จะต้องไม่เป็นแบบอย่างในทางลบในทางเสื่อมเสียให้บุตรธิดาเอาเยี่ยงอย่าง การทำตัวเป็นแบบอย่างไม่ดี ย่อมส่งผลร้ายต่อบุตรธิดาด้วย เหมือนปลาที่อยู่ข้องเดียวกันกับปลาเน่า แม้ว่าปลาตัวนั้นจะยังมีชีวิต ยังไม่ตาย ก็มีกลิ่นเหม็นไปด้วย

นอกจากมารดาบิดา ป้องกันไม่ให้บุตรธิดาคบหา ไกล่ชิดสนิทสนมกับพาลนอกบ้านแล้ว ผู้เป็นมารดาบิดาจะต้องไม่ประพฤติเป็นพาลในบ้านเสียเอง จะต้องระมัดระวังนิสัยลบ ๆ ร้าย ๆ ของตนเอง อย่าให้กลายเป็นความเคยชินแบบผิด ๆ ต้องเว้นให้ไกลจากลักษณะพาล คือ ๑) แนะนำไปในทางที่ผิด เช่น แนะนำให้ไปเล่นการพนัน ให้ไปลักขโมย ให้เสพยาบ้า ให้เสพยาเสพติด ชวนไปจุดคร่าอนาจาร เป็นต้น ๒) ชอบทำในสิ่งที่ไม่ใช่ฐานะ เช่น ไม่ทำงานตามหน้าที่ของตนให้เรียบร้อย แต่กลับชอบจะไปก้าวกายยุ่งกับหน้าที่การงานของผู้อื่น หรือไปจับผิดเพื่อนร่วมงาน แกล้ง ยุยง นินทาว่าร้ายกันและกัน เป็นต้น ๓) ชอบทำผิดโดยเห็นสิ่งผิดเป็นของดี เช่น การสูบบุหรี่ได้เป็นฮีโร่ เห็นคนที่ซื่อสัตย์เป็นคนโง่ไม่กินตามน้ำ ชอบรับสินบน ทุจริตในหน้าที่ หรือช่วยพวกพ้องให้พ้นจากความผิด เป็นต้น ๔) จะโกรธเคืองเมื่อพูดเตือน เช่น การเตือนเรื่องการเที่ยวเตร่ เตือนเรื่องการดื่มเหล้า กลับบ้านดึก เตือนเรื่องการคบเพื่อน เป็นต้น คนพวกนี้จะโกรธเมื่อได้รับการตักเตือน และไม่รับฟัง ๕) ไม่มีระเบียบวินัย เช่น ไม่เข้าคิวตามลำดับก่อนหลัง แต่ชอบแซงคิวอย่างหน้าด้าน ๆ ทิ้งขยะลงคลอง หรือข้างทาง ไม่เคารพกฎหมายของบ้านเมือง หรือของท้องถิ่น เป็นต้น

๒) การคบบัณฑิต

บัณฑิตในบ้านคือมารดาบิดา ดังนั้นจึงต้องทำตัวเป็นต้นแบบของบัณฑิตที่บุตรธิดาควรเอาอย่าง มารดาบิดาจะต้องทำดีเอาไว้ให้ลูก ทำถูกเอาไว้ให้หลาน จะต้องเป็นกัลยาณมิตรมีเมตริจิตให้บุตรธิดาได้คบ ไกล่ชิดสนิทสนมด้วยคุณภาพชีวิต คือมีชีวิตที่องงามไพบุลย์ในวันข้างหน้าในโลกภายนอก จึงต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้บุตรธิดาสัมผัสได้ คือ ๑) เป็นคนคิดดีคิดบวก ไม่คิดละโมภ ไม่พยายาบปองร้ายใคร รู้จักให้อภัย เชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ ความกตัญญูรู้คุณ เป็นต้น ๒) เป็นคนพูดดี คือวจีสุจริต พูดจริง ทำจริงไม่โกหก ไม่พูดหยาบ ถากถาง นินทาว่าร้าย ๓) เป็นคนทำดี คือทำอาชีพสุจริต มีเมตตา ทำทานเป็นปกตินิสัย อยู่ในศีลธรรม ทำสมาธิภาวนา

มารดาบิดาจะต้องมีลักษณะของบัณฑิต เช่น ๑) ชอบชักนำในทางที่ถูกที่ควร เช่น ชักเข้าวัดฟังธรรม ทำบุญถวายทาน สวดมนต์ภาวนาก่อนนอน ๒) ชอบทำในสิ่งที่เป็นฐานะ เช่น ฝึกให้บุตร

ธิดาได้ทำงาน ช่วยงานบ้าน มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบ เช่นกวาดบ้าน ถูkb้าน ล้างจานชาม เป็นต้น ให้ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ ไม่ก้าวก่ายเรื่องของผู้อื่น ๓) แนะนำสิ่งที่ถูกที่ควร เช่น พุดและทำอย่างตรงไปตรงมา แนะนำการทำสิ่งที่ถูกต้อง ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อคนอื่น ๔) ตั้งใจรับฟังอย่างดี เป็นผู้ฟังที่ดี สนใจ ไม่โกรธ เช่น เมื่อมีคนมาว่ากล่าวตักเตือนก็ไม่ถือโทษ หรือโกรธ หรือทำอวดดี แต่จะรับฟังแล้วนำไปพิจารณาโดยยุติธรรม แล้วนำมาแก้ไขปรับปรุง ๕) รู้ระเบียบ กฎกติกาบรรยาบทที่ดี เช่น การรักษาระเบียบวินัยของครอบครัว

๓) การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม

มารดาบิดาจะต้องสร้างครอบครัวให้น่าอยู่อาศัย ทำให้บ้านเป็นแหล่งพักแห่งดวงใจ เหมือนวิมานสำหรับบุตรธิดา ช่วยกันสร้างครอบครัวให้เหมาะสม โดยการทำให้บ้านให้เป็นสัปปายะ ๔ คือ ๑) อากาศสัปปายะ ได้อยู่อาศัยในบ้านเรือนแล้วรู้สึกผ่อนคลายสบายใจ บ้านสะอาด ทางเดินไปมาสะดวก อากาศดี เป็นแหล่งชุมชน ไม่มีแหล่งอบายมุข เป็นต้น ๒) อาหารสัปปายะ ข้าวน้ำอุดมสมบูรณ์ ไม่ประสบปัญหาเศรษฐกิจครัวเรือน มีแหล่งอาหารที่สามารถจัดซื้อหาได้ง่าย ๓) บุคคลสัปปายะ สมาชิกในครอบครัวมีความเป็นกันเอง รักใคร่สมัคสมานสามัคคี ปวารณาดีต่อกัน มีจิตใจโอบอ้อมอารี ถ้อยทีถ้อยอาศัย มีศีลธรรม ๔) ธรรมสัปปายะ คือ มีกิจกรรมทำร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ เจริญพาทีกันด้วยคำเป็นที่รัก ผู้กตัญญูผู้กตัญญู ให้กำลังใจซึ่งกันและกัน มีเมตตาริจิตต่อกัน

๓) การสร้างบุญไว้ในปางก่อน

มารดาบิดาเป็นผู้มีหัวใจอ่อนโยนต่อบุตรธิดา เมื่อก่อนจะทำอะไรก็คำนึงถึงตนเองเป็นหลัก ต่อเมื่อมีบุตรธิดาจะทำอะไรก็จะนึกถึงบุตรธิดาเป็นลำดับแรก เหมือนคำโบราณว่า ทำดีเอาไว้ให้ลูก ทำถูกเอาไว้ให้หลาน ทำบุญเอาไว้เป็นสะพาน เมื่อมีบุตรธิดาก็จะพาเข้าวัดทำบุญ ช่วยงานจิตอาสา เป็นการปลูกฝังคุณธรรม ซ้ำระจิตใจด้วยบุญ ๑๐ ประการ ได้แก่ ๑) นำสำรับกับข้าว อาหารคาวหวานไปทำบุญ จัดเป็นทานมัย ๒) สมาทานศีล รับศีลจากพระภิกษุ จัดเป็นศีลมัย ๓) ตั้งใจฟังพระเจริญพระพุทธรมณต์ถวายพรพระ กำหนดใจเป็นสมาธิ จัดเป็นภาวนามัย ๔) จตุรูปเทียนบูชาพระกราบพระรัตนตรัย ด้วยความอ่อนน้อมนอบน้อม จัดเป็นอปายานมัย ๕) ช่วยกวาดศาลาวัด ทำความสะอาดบริเวณวัด ขัดล้างห้องน้ำ จัดเป็นเวชยาวิจจมัย ๖) กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้เปตชน และชวนผู้อื่นให้ได้มีส่วนร่วมในบุญ จัดเป็นปัตติทานมัย ๗) ร่วมบุญ ขึ้นชมในบุญที่ผู้ทำ จัดเป็นปัตตานุโมทนามัย ๘) ตั้งใจฟังพระเทศน์ จัดเป็นธัมมัสสวนมัย ๙) พุทธธรรม ปาฐกถาธรรม แนะนำสิ่งที่ถูกต้องดีงาม จัดเป็นธัมมเทศนามัย ๑๐) กระทบความเห็นให้ตรงถูกต้องตามความเป็นจริง

๕) การตั้งตนไว้ชอบ

มารดาบิดา เมื่อรู้ว่าบุตรธิดาเป็นที่รัก จึงพยายามวางตนให้เหมาะสม แม้มารดาบิดาบางคนอาจเคยมีความประพฤติไม่เหมาะสม ต่อเมื่อมีบุตรธิดา ได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองใหม่ เปลี่ยนไปเป็นคนละคน ดำรงตนไว้ในความถูกต้อง ดังคัมภีร์อรรถกถาปรหมัตถโชติกา ได้แสดงลักษณะการตั้งตนชอบไว้ว่า “คนบางคนในโลกนี้ ย่อมทำตนทุศีล ให้ตั้งอยู่ในสุศีล ตนที่ไม่มีศรัทธา ให้ตั้งอยู่ในศรัทธาสัมปทา ตนที่ตระหนี่ ให้ตั้งอยู่ในจาคสัมปทา การตั้งตนดังกล่าว ชื่อว่า ตั้งตนไว้ชอบ”^{๑๓} ประพฤติตนให้เหมาะสมกับฐานะและหน้าที่ของตน การตั้งจิตไว้ในความดี รู้จักประมาณตน ไม่มีอหังการ รู้จักการปรับตัวให้ตั้งมั่นในความดี

๖) ความเป็นพหูสูต

มารดาบิดาผู้มีความรักในบุตรธิดา หวังความเจริญก้าวหน้าของบุตรธิดา จึงศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมศิลปวิทยาการ เพื่อเป็นแบบอย่างให้บุตรธิดา ดังคัมภีร์มิ่งคัลลัตถทีปนี ได้แสดงถึงความเป็นพหูสูต ว่า “ความเป็นผู้ฉลาดของเหล่าคุณุหัตถ์ ซึ่งเกิดขึ้นเพราะฟังหรือเรียนศิลปะภายนอก ชื่อว่า พหุสัจจะของคณุหัตถ์ แม้ในพหุสัจจะของคณุหัตถ์นั้น พหุสัจจะใดไม่มีโทษ พหุสัจจะนั้นก็จัดเป็นมงคล เพราะเป็นเหตุนำมาซึ่งประโยชน์สุขในโลกทั้งสอง”^{๑๔}

เป็นคนฟังมาก ศึกษาหาความรู้มาก คนมีความรู้มาก มีข้อมูลมาก ชอบแสวงหาความรู้เพิ่มเติม คือ ๑) มีความสนใจตั้งใจฟัง ชอบฟัง ชอบอ่านหาความรู้ และค้นคว้า ๒) ความตั้งใจดี จดจำได้ คือรู้จักวิธีจำ มีเทคนิคในการจำ ๓) ความตั้งใจท่อง คือท่องให้รู้โดยอัตโนมัติ ไม่ลืมในสิ่งที่ เป็นสาระสำคัญ ๔) ความตั้งใจพิจารณา คือการรู้จักพิจารณา ตรึกตรองในสิ่งนั้น ๆ อย่างทะลุปรุโปร่ง ๕) ความเข้าใจในปัญหา คือรู้อย่างแจ่มแจ้งในปัญหาอย่างถ่องแท้ด้วยปัญญา

๗) ความเป็นผู้มีศิลปะ

เมื่ออยู่เป็นครอบครัวจะต้องมีความรู้ด้านศิลปะการทำมาหากิน มีความเชี่ยวชาญการประกอบอาชีพ สามารถเลี้ยงสมาชิกในครอบครัวได้ ผู้มีศรัทธาในความงามของสิ่งต่าง ๆ หมั่นสังเกตพิจารณา มีความประณีตละเอียดอ่อน เป็นคนสุขุม มีความคิดสร้างสรรค์ ฉลาดในการประกอบอาชีพ ทั้งการค้าขาย อาชีพกสิกรรม อาชีพรับราชการ ย่อมสามารถนำพาครอบครัวให้เจริญก้าวหน้า

^{๑๓} ตูรายลະເຢີຍຕິນ ພຸ.ພຸ.ອ.໑/໑໑໒, ພຸ.ພຸ.ອ.(ໄທຍ) ໑/໑໙໗.

^{๑๔} คณะกรรมการแผนกตำรากรมการศาสนา มหาวิทยาลัย, อ้างแล้ว, หน้า ๑๔

๘) วินัยที่ศึกษามาติ

มารดาบิดาจะต้องฝึกให้สมาชิกในครอบครัวเป็นผู้มีระเบียบวินัย รับผิดชอบหน้าที่ ไม่เป็นคนเกะกะระราน มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย การอยู่ร่วมกันอย่างมีกติกา มีหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติที่ดีงาม การเคารพสิทธิเสรีภาพของกันและกัน

วินัยตามแนวทางพระพุทธศาสนา คือการฝึกใช้ชีวิตที่ดีงาม เรียบง่าย ทางด้านกาย ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตผู้อื่น ไม่รังแกเบียดเบียนชีวิตผู้อื่น ไม่ลักทรัพย์ ยักยอกเงิน สิ่งของผู้อื่นมาเป็นของตัวเอง ไม่ประพฤติผิดลูกผิดเมีย ทำตัวคบชู้ชู้ชาย ทางด้านวาจา ไม่พูดโกหก หลอกลวงให้หลงเชื่อ นินทาให้ร้ายผู้อื่น ไม่ยุยงให้คนแตกแยกกัน ไม่เป็นคนหยาบคาย พูดจาไร้สาระ ทางด้านใจ ไม่โลภอยากได้ของเขา ไม่พยาบาทคิดปองร้าย ผูกใจเจ็บ ไม่เห็นผิดเป็นชอบ

๙) วาจาสุภาสิต

มารดาบิดาจะต้องพูดจาไพเราะเป็นวาจาสุภาสิต สมาชิกในครอบครัวได้ยินได้ฟังการสนทนาหรือเจรจาสื่อสารกัน รู้สึกสบายหู อยากรับฟัง วาจาสุภาสิตนี้พระพุทธตรัสว่าต้องประกอบด้วยองค์ ๕ คือ เป็นวาจาสุภาสิต ไม่เป็นวาจาทุพภาสิต เป็นวาจาไม่มีโทษ ท่านผู้รู้ไม่ติเตียน วาจาประกอบด้วยประโยชน์พูดด้วยเมตตาจิต”^{๑๕}

มารดาบิดาพึงระมัดระวังการใช้วาจาอย่างยิ่ง เพราะจะส่งผลต่อความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัว ต้องสื่อสารที่ก่อให้เกิดประโยชน์และความสุข ผู้ฟังได้ยินได้สบายหู ชอบใจ ชื่นใจ สบายใจ ควรยึดหลักวาจาสุภาสิต ดังนี้ ๑) ต้องเป็นคำจริง คือข้อมูลที่ถูกต้อง มีหลักฐานอ้างอิงได้ ไม่ได้ปั้นแต่งขึ้นมาพูดเอง ๒) ต้องเป็นคำสุภาพ คือพูดด้วยภาษาที่สุภาพ มีความไพเราะในถ้อยคำ ไม่มีคำหยาบโหลน หรือคำด่า ๓) พูดแล้วมีประโยชน์ คือมีประโยชน์ต่อผู้ฟัง ๔) พูดด้วยจิตที่เมตตา คือพูดด้วยจิตใจที่มีความปรารถนาดีต่อผู้ฟัง ๕) พูดถูกกาลเทศะ คือพูดในสถานที่เหมาะสม และในเวลาที่เหมาะสม

๑๐) การบำรุงบิดามารดา

การดูแลบิดามารดา เป็นหน้าที่สำคัญที่สุดที่ลูกควรจะทำ คำโบราณว่า “กตัญญูให้ลูกเห็น เป็นร่มโพธิ์ให้ลูกเย็น” จากคำนี้ มารดาบิดาผู้ปรารถนาจะให้บุตรธิดามีความกตัญญู ก็ต้องกตัญญูต่อพ่อแม่ตนเอง (ปู่ย่า ตายายของลูก) เป็นแบบอย่างให้ลูกได้เห็น ในคัมภีร์อรรถกถาปรหมัตถโชติกา ได้แสดงแนวทางการการบำรุงไว้ว่า “การทำอุปัชฌาย์ด้วยการล้างเท้า นวดเพ้น ขัดสี ให้อาบน้ำและการมอบให้ด้วยปัจจัย ๔ ชื่อว่า การบำรุง”^{๑๖}

^{๑๕} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๙๘/๓๓๘.

^{๑๖} ดูรายละเอียดใน ชุ.ช.อ.(บาลี) ๑/๑๑๘, ชุ.ช.อ.(ไทย) ๑/๒๐๑.

นอกจากบำรุงเลี้ยงคุณมารดาบิดาด้วยปัจจัย ๔ แล้ว ยังต้องตอบแทนคุณมารดาบิดาให้พิเศษยิ่งขึ้น คือ ๑) ทำให้ท่านมีศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย มีความเชื่อกรรมและผลแห่งกรรม ๒) ให้ท่านได้สมาทานศีล ๕ และศีลอุโบสถเนื่อง ๆ ๓) ให้ท่านยินดีในการเสียสละ บริจาคทรัพย์ทำบุญตามกำลังศรัทธา ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ๔) ให้ท่านสาธยายมนต์ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร บำเพ็ญสมาธิวิปัสสนา มีสติปัญญาเข้าใจความเป็นจริงตามกฎแห่งไตรลักษณ์

๑๑) การสงเคราะห์บุตร

มารดาบิดาต้องมองบุตรธิดาของตนให้ออกทั้งด้านความรู้ความสามารถศักยภาพของบุตรธิดาของตน ว่าอยู่ในประเภทใด ซึ่งในเรื่องนี้ท่านได้จำแนกประเภทของบุตรธิดาไว้ดังนี้ คือ ๑) อติชาตบุตร คือบุตรธิดาที่มีคุณลักษณะความเป็นบุตรธิดาที่มีคุณธรรมยิ่งกว่ามารดาบิดา มีความประพฤติปฏิบัติในศีล สมาธิและปัญญาสูงกว่ามารดาบิดา^{๑๗} ๒) อนุชาตบุตร คือบุตรธิดาที่มีคุณลักษณะความเป็นบุตรธิดาที่มีคุณธรรมเสมอกับมารดาบิดา^{๑๘} และ ๓) อวชาตบุตร คือบุตรธิดาที่มีคุณลักษณะความเป็นบุตรธิดาที่มีคุณธรรมต่ำกว่ามารดาบิดา^{๑๙} เมื่อแยกแยะออกได้จึงส่งเสริมบุตรธิดาด้วยวิธีการ ๕ อย่าง คือห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี ให้ศึกษาศิลปวิทยา หาภรรยา (สามี) ที่คู่ควรให้ มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร”^{๒๐}

๑๒) การสงเคราะห์ภรรยา/สามี

สามีภรรยาควรต้องดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน ต้องเกื้อกูลใส่ใจกันด้วยหลักการสงเคราะห์ ดังปรากฏในคัมภีร์มั่งคั่งตถปิณีว่า “การสงเคราะห์ด้วยการให้ การกล่าวถ้อยคำไพเราะ และการประพฤติประโยชน์ที่เป็นธรรม”^{๒๑}

สามีพึงบำรุงดูแลเอาใจใส่ภรรยา ดังนี้ ๑) ยกย่องให้เกียรติสมกับฐานะที่เป็นภรรยา ๒) ไม่ดูหมิ่น ๓) ไม่นอกใจ ๔) มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้านให้ ๕) หาเครื่องประดับมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส

ภรรยาควรใส่ใจดูแลสามี คือ ๑) จัดงานบ้านให้เรียบร้อย ๒) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี ๓) ไม่นอกใจ ๔) รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้ ๕) ขยันไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง

^{๑๗} มงฺคล. (ไทย) ๒/๓๑๑.

^{๑๘} มงฺคล. (ไทย) ๒/๓๑๑-๓๑๒.

^{๑๙} มงฺคล. (ไทย) ๒/๓๑๒.

^{๒๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒-๒๑๓

^{๒๑} คณะกรรมการแผนกตำรากรมการศึกษานานาชาติ, อ่างแล้ว, หน้า ๓๒๘.

หากไม่ทำหน้าที่รับผิดชอบในความเป็นสามัคคีกัน อาจสร้างความร้ายแรงให้เกิดขึ้นในครอบครัว ดังกรณีครอบครัวกุณฑลเกสิ^{๒๒} นับได้ว่าเป็นกรณีหนึ่ง que แสดงถึงการขาดจิตสำนึกต่อครอบครัวที่จะต้องรับผิดชอบดูแลซึ่งกันและกัน ไม่มีจิตสำนึกของความเป็นสามัคคีที่จะต้องรับผิดชอบต่อชีวิตภรรยาตน จึงคิดกำจัดโดยการวางแผนฆ่าผู้เป็นภรรยา

๑๓) การงานที่ไม่อาภุค

มารดาบิดาควรสร้างงาน ทำงานไม่ให้คั่งค้าง ไม่ควรผัดวันประกันพรุ่ง ปล่อยงานค้างคาไว้ จะกระทั่งวันเวลาล่วงผ่านพ้นไป เป็นเหตุให้พลาดประโยชน์และเสียโอกาส จะต้องทำงานให้ตามกำหนดกาล เสร็จทันเวลา โดยการทำงานให้ถูกกาล ทำงานให้ถูกวิธี ทำงานด้วยความเพียรต่อเนื่อง ซึ่งจะต้องทำงานด้วยหลักอิทธิบาท ๔ ประการ คือ ๑) ฉันทะ คือมีความพึงพอใจในงานที่ทำ ๒) วิริยะ คือมีความตั้งใจ พากเพียรในงานที่ทำ ๓) จิตตะ คือความเอาใจใส่ในงานที่ทำ ๔) วิมังสา คือมีการคิดไตร่ตรองพิจารณาทบทวนงานนั้น ๆ ให้ออกมาดีที่สุด

๑๔) มงคลข้อ การสงเคราะห์ญาติ

ญาติถือว่าเป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดในระบบครอบครัว ครอบครัวที่เป็นปึกแผ่นจะเป็นครอบครัวใหญ่ มีวงศ์ญาติเป็นจำนวนมาก ย่อมมีการเกื้อกูลกันเหนียวแน่น การสงเคราะห์ญาติตามหลักธรรม มี ๔ ประการ ได้แก่ ๑) ทาน คือการสงเคราะห์เป็นทรัพย์สินหรือเงินทอง เพื่อให้ญาติฝ่าวิฤติไปได้ รอดพ้นจากทุกข์หรือความลำบาก ๒) ปิยวาจา คือการพูดจาให้กำลังใจ พูดให้เกิดแรงบันดาลใจด้วยถ้อยคำที่สุภาพอ่อนโยน และปรารถนาดี ๓) อัถจจริยา คือมีจิตอาสาทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อญาติที่กำลังมีความต้องการอย่างเต็มความสามารถ ๔) สมานัตตตา คือมีความเสมอต้นเสมอปลายในหมู่ญาติ วางตัวเหมาะสม

มารดาบิดาต้องสอนบุตรธิดาให้รู้จักนับญาติ เพราะมีความเกี่ยวข้องใกล้ชิด สัมพันธ์กันโดยสายโลหิต ต้องไม่ทิ้งกัน รู้จักปกป้องกัน ลักษณะญาติที่ควรให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูล เมื่ออยู่ในฐานะ ๑) ยากจนหาที่พึ่งมิได้ ๒) ขาดทุนทรัพย์ในการตั้งตัว ๓) ขาดยานพาหนะเมื่อมีกิจสำคัญจำเป็น ๔) ขาดอุปกรณ์เครื่องมือทำมาหากิน ๕) เจ็บไข้ได้ป่วย ๖) คราวมีธุระการงาน ๗) คราวถูกใส่ความหรือมีคดีความ

๑๕) การงดเว้นจากบาป

บาปมีผลเป็นทุกข์ เป็นความเดือดร้อน ผู้เข้าไปเกี่ยวข้องในบาปย่อมได้รับผลเป็นความทุกข์ มารดาบิดาต้องเป็นผู้งดเว้นเองและปลูกฝังบุตรธิดาให้งดเว้นจากบาปกรรม นั่นคืออกุศลกรรมบถ ๑๐

^{๒๒} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๔/๑๕๒-๑๖๓

ประการ ได้แก่ ๑) ข้าราชการ ๒) ลัทธิพรหม ๓) ประพฤติผิดในกาม ๔) พุทธเจ้า ๕) พุทธสาวก ๖) พุทธคำ
 หยาบ ๗) พุทธเพื่อเจ้า ๘) โลภอยากได้ของเขา ๙) คิดพยาบาทปองร้ายคนอื่น ๑๐) เห็นผิดเป็นชอบ
 เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดบาปกรรมต้องได้รับความเดือดร้อนในภายหลัง ซึ่งเป็นความเดือดร้อนในภพนี้
 และในภพหน้า

๑๖) การเว้นจากการดื่มน้ำเมา

มารดาบิดาเป็นต้นแบบและเป็นตัวอย่าง ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งมีนเมา อันเป็นเหตุก่อให้เกิด
 ความเสียหาย คือ ๑) ทำให้เสียทรัพย์ ทั้งที่เงินควรจะเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกในครอบครัว ๒) ทำให้
 เกิดการทะเลาะวิวาท ซึ่งนำไปสู่ความวุ่นวาย เจ็บตัว หรือถึงแก่ชีวิต และคดีความ ๓) ทำให้เกิด
 โรค เพราะสุราบั่นทอนสุขภาพ เช่น โรคตับแข็ง โรคหัวใจ โรคความดัน ๔) ทำให้เสียชื่อเสียงวงศ์
 ตระกูล ๕) ทำให้ล้มตัวไม่รู้จักกาย ๖) ทอนกำลังปัญญา เมื่อมารดาบิดาในครอบครัวได้ดื่มสุรา บุตร
 ธิดาก็มักดื่มสุราตาม โดยเอาแบบอย่างจากใครใกล้ชิด เป็นเหตุให้ครอบครัวมีปัญหา

๑๗) ความไม่ประมาทในธรรม

ผู้เป็นผู้นำครอบครัวจะต้องไม่ประมาทในสิ่งเหล่านี้ คือ ๑) ไม่ประมาทในเวลา คือการ
 ปล่อยให้เวลาว่างเลยไปโดยไม่ทำอะไรให้เกิดประโยชน์ ๒) ไม่ประมาทในวัย คือเร่งชวนชวายุใน
 กิจการงานขณะที่อายุน้อย ๓) ไม่ประมาทในความไม่มีโรค คือคิดว่าตัวเองแข็งแรงแล้วจะไม่ตาย
 ง่าย ๆ ก็ปล่อยให้ปละละเลยไม่ดูแลสุขภาพ ๔) ไม่ประมาทในชีวิต คือกำหนดวางแผนชีวิตอย่าง
 รอบคอบ ทั้งปัจจุบันและอนาคต ๕) ไม่ประมาทในการทำงาน คือขยันตั้งใจทำให้สำเร็จ ไม่เกียจงาน ทำ
 ด้วยความขยันอดทน ๖) ไม่ประมาทในการศึกษา คือศึกษาเล่าเรียนในวัยที่ควรเรียน ๗) ไม่ประมาท
 ในการปฏิบัติธรรม คือสาธยายพุทธมนต์ บำเพ็ญสมาธิภาวนาสมาสมาธิ

๑๘) ความเคารพ

สมาชิกในครอบครัวต้องให้ความเคารพซึ่งกันและกัน ให้เกียรติกัน ในทางโลกมีการ
 กำหนดวิธีการเคารพกันโดยชาติกำเนิด เคารพโดยวัยวุฒิและลำดับญาติ เป็นต้น แต่มารดาบิดา
 ควรต้องตระหนักให้ความสำคัญในสิ่งที่ควรเคารพ คือ ๑) พระพุทธเจ้า ๒) พระธรรม ๓) พระสงฆ์
 ๔) การศึกษา ๕) ความไม่ประมาท ๖) การต้อนรับ

๑๙) ความถ่อมตน

ในครอบครัวจะต้องปลูกฝังให้บุตรธิดามีความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ยกตนข่มผู้อื่น หรือโอ้อวด
 อวดดี เย่อหยิ่งจองหอง แต่ควรแสดงตนอย่างสงบเสงี่ยมเจียมตน ตรงกันข้ามถ้าครอบครัวใด

บุตรธิดาเย่อหยิ่ง ย่อมเกิดผลเสีย คือ ๑) ทำให้เสียคน ๒) ทำให้เสียมิตร ไม่มีใครอยากคบ ๓) ทำให้เสียน้ำใจในหมู่คณะ ความถ่อมตนย่อมทำให้เกิดประโยชน์ คือ ๑) ได้กัลยาณมิตร ๒) รู้จักคิดไตร่ตรอง ก่อนพูดก่อนทำอะไรลงไป ๓) สมานคนให้มีความสามัคคีกัน

๒๐) ความสันโดษ

ครอบครัวที่ไม่เดือดร้อนเรื่องความเป็นอยู่ จะเป็นครอบครัวที่รู้จักพอเพียง รู้จักสันโดษ ซึ่งคำนี้ไม่ได้หมายถึงการอยู่ลำพังคนเดียว หมายถึงการพอใจในสิ่งที่ตนมี ยินดีในสิ่งที่ตนได้มา

ครอบครัวที่ใช้ชีวิตอย่างสันโดษ ย่อมรู้สึกถึงความพอดี พอเพียง ในสิ่งเหล่านี้ ๑) ยถาลาภสันโดษ หมายถึง ความยินดีตามมีตามเกิด คือมีแค่ไหนก็พอใจเท่านั้น เป็นอยู่อย่างไรก็ควรพอใจ ไม่คิดน้อยเนื้อต่ำใจในสิ่งที่ตัวเองเป็นอยู่ ๒) ยถาพลสันโดษ หมายถึง ความยินดีตามกำลัง เรามีกำลังแค่ไหนก็พอใจเท่านั้น ตั้งแต่กำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังบารมี หรือกำลังความสามารถ เป็นต้น ๓) ยถาสารูปสันโดษ หมายถึง ความยินดีตามควร ซึ่งโยงไปถึงความพอเหมาะพอควรในหลาย ๆ เรื่อง เช่น รูปลักษณ์ของตนเอง และรวมทั้งฐานะที่เราเป็นอยู่

๒๑) ความกตัญญู

ความกตัญญูรู้คุณ เป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องปลูกฝังให้มีในครอบครัว เพราะเป็นเครื่องยึดสมาชิกในครอบครัวให้มารวมกันได้ ไม่ทอดทิ้งกัน ไม่แยกไปคนละทิศทาง ในบุคคลผู้มีคุณ บิดามารดา เป็นผู้ที่มีพระคุณสูงสุด บุตรธิดาจะต้องกตัญญูรู้คุณและตอบแทนท่านด้วยวิธี ต่อไปนี้ ๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ ๒) ช่วยทำกิจการงานของท่าน ๓) ดำรงวงศ์สกุล ๔) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความ เป็นทายาท ๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

นอกจากนี้ ยังต้องปลูกฝังค่านิยมความกตัญญูต่อ ๑) ครูอาจารย์ ๒) ประเทศชาติ ๓) พระพุทธศาสนา ซึ่งมีพระรัตนตรัยเป็นสัญลักษณ์ ๔) พระมหากษัตริย์ เมื่อมีการปลูกฝังความกตัญญูในครอบครัวแล้ว ก็ขยายให้เป็นวงกว้างออกไปยิ่งขึ้น

๒๒) การฟังธรรมตามกาล

มารดาบิดาควรนำพาบุตรธิดาเข้าวัดฟังธรรม เป็นการปลูกฝังอุปนิสัยใฝ่รู้ใฝ่ศึกษา โดยเฉพาะเข้าวัดฟังธรรมในวันธรรมสวนะ (วันพระ ๘ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ) หรือในโอกาสที่มีการบรรยายธรรม หรือปาฐกถาธรรม แม้ที่สดงานปฏิบัติธรรมก็ไม่ควรพลาด บางครั้งการสอนธรรมหรือบอกธรรมแก่บุตรธิดานั้นก็ต้องอาศัยบุคคลภายนอก ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเป็นผู้บอกกล่าวเหมือนกัน การพาลูกเข้าวัดฟังธรรมจะช่วยได้มาก การฟังจะทำยอมได้รับอานิสงส์ ๕ อย่าง คือ ผู้ฟังยอมได้ฟังสิ่งที่

ยังไม่เคยฟัง ๑ ย่อมเข้าใจชัดสิ่งที่ได้ฟังแล้ว ๑ ย่อมบรรเทาความสงสัยเสียได้ ๑ ย่อมทำความเข้าใจให้ตรง ๑ จิตของผู้ฟังย่อมเลื่อมใส ๑

๒๓) ความอดทน

ความอดทนเป็นความเข้มแข็งภายใน ไม่แสดงอาการหุนหันพลันแล่น มีน้ำอดน้ำทน มีภาวะปกติ มารดาบิดาควรให้บุตรธิดาได้เรียนรู้ฝึกหัดความอดทนในทุกสถานการณ์ เป็นต้นว่า ๑) อดทนต่อความลำบาก คือความลำบากที่ต้องประสบภัยธรรมชาติ ๒) อดทนต่อทุกขเวทนา คือทุกข์ที่เกิดจากสังขารของเราเอง เช่น ความไม่สบายกาย ๓) อดทนต่อความเจ็บใจ คือความผิดหวังพลาดหวัง ๔) อดทนต่ออำนาจกิเลส คือสิ่งทั้งหลายทั้งชั่ววุ่นชั่วใจให้เกิดความโลภ เป็นต้น

๒๔) ความเป็นคนว่าง่าย

ความสุขความภาคภูมิใจของมารดาบิดาอีกประการหนึ่งก็คือมีบุตรธิดาที่ว่างนอนง่าย ว่าง่ายเป็นคนน่ารัก เป็นที่รักของผู้พบเห็น บุตรธิดาที่น่ารักย่อมมีลักษณะ คือ ๑) ไม่พูดกลบเกลื่อน เมื่อได้รับการว่ากล่าวตักเตือน ๒) ไม่เมินเฉยเมื่อได้รับการเตือน ๓) ไม่จ้องจับผิดผู้ว่ากล่าวสั่งสอน ๔) รับฟังคำสอนเหมือนมีผู้ชี้ขุมทรัพย์ ๕) มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ๖) มีความยินดีต่อคำสอน ๗) ไม่ดื้อรั้นอวดดี ๘) ไม่ย้อแอ้ง ๙) ยินดีให้ตักเตือนได้ทุกเวลา ๑๐) มีความอดทนต่อการเป็นผู้ถูกสั่งสอน

๒๕) การพบเห็นสมณะ

การพบบุตรธิดาเข้าวัดพบเห็นพระสงฆ์ เห็นอาจารย์ที่ดงามของพระสงฆ์ เห็นความมีไมตรีจิตของพระสงฆ์ เห็นความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย เห็นการใช้ชีวิตที่พอเพียง เห็นการมีเครื่องนุ่งห่มเท่าที่จำเป็น เห็นการขบฉันอาหารที่พอประมาณเฉพาะในเวลาก่อนเที่ยง เห็นการอยู่การจำวัดที่ไม่หรูหราสมณะเรียบง่าย แต่ทำประโยชน์ให้ชุมชนชาวบ้านอย่างมหาศาล เหล่านี้ล้วนแต่เป็นการหล่อหลอมให้บุตรธิดาเกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย อาจเป็นแรงบันดาลใจให้บุตรธิดานำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงของเขาเองได้

๒๖) การสนทนาธรรมตามกาล

ในข้อนี้ มารดาบิดาก็สามารถเลือกเวลาหลังอาหารหรือเลิกงานพูดคุย แลกเปลี่ยนสอบถามความเป็นไปในตัวบุตรธิดาให้รู้สึกถึงความเป็นกันเอง ให้มีความผ่อนคลาย พูดคุยลักษณะเป็นกันเอง แบบไม่เป็นทางการ ใช่ว่าพูดคุยกับบุตรธิดาแต่ละครั้งจะต้องเป็นเรื่องที่ต้องอบรมกันสั่งสอนกันตลอดเวลา

๒๗) ความเพียร

ปลูกฝังบุทรธิดาให้รู้จักฝึกหัดตนเอง ให้มีความเก่งกล้า แก่กล้าสามารถใช้ชีวิตได้ในทุกสถานการณ์เพราะผ่านการฝึกฝนมาอย่างดี ไม่ปล่อยตัวปล่อยใจไปตามอำนาจของความรู้สึกฝ่ายต่ำ ไม่เป็นทาสของกิเลส ให้ฝึกเพียรระวังไม่ให้บาปอกุศลเกิดขึ้น ฝึกเพียรละบาปอกุศลที่มีอยู่เดิม เพียรสร้างกุศลต่อเนื่อง เพียรรักษากุศลความดีตลอดไป ด้วยความเพียรนี้จะทำให้บุทรธิดามีพัฒนาการทางอารมณ์ที่ดี รู้เข้าใจความเป็นไปของชีวิต ไม่เอาแต่ใจตนเอง

๒๘) พรหมจรรย์

ควรหาโอกาสให้บุทรธิดาได้บวชถือศีลที่สูงขึ้น เพราะศีลวัดคุณธรรมขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ประพฤติพรหมจรรย์ การประพฤติพรหมจรรย์เป็นการยกระดับจิตของตนเองให้เข้าใจชีวิตและโลกตามความเป็นจริง ทำให้ชีวิตมีความประเสริฐ เป็นชีวิตที่มีอิสรภาพทางความคิด ปราศจากความบีบคั้นทางอารมณ์ด้วยอำนาจแห่งกิเลสตัณหา

๒๙) การเห็นอริยสัจ

ความจริงในโลกนี้มี ๒ ระดับ คือ ๑) จริงโดยการสมมติกันขึ้นมา ๒) จริงโดยสภาวะธรรมชาติของมัน โดยทั่วไป คนจะมองเห็นและรู้ความจริงด้านเดียวคือ จริงโดยสมมติกันขึ้นมา ความจริงแบบนี้ ใช้ตาหู ฟังก็สมมติที่จะรู้ได้เข้าใจได้ แต่ความจริงโดยสภาวะธรรมชาติที่มันเป็นของมันเอง ความจริงข้อนี้ ต้องใช้ปัญญาหยั่งรู้เห็น การหยั่งรู้เห็นความจริงนี้ เรียกว่าการเห็นอริยสัจ

มารดาบิดาต้องนำพาให้บุทรธิดารู้เข้าใจถึงความจริงด้านนี้ด้วย จึงทำให้บุทรธิดามีความรู้ความเข้าใจชีวิตและโลกโดยแท้จริง

๓๐) การกระทำนิพพานให้แจ้ง

อบรมสั่งสอนบุทรธิดาให้รู้เข้าใจพระนิพพานคือเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา ผู้จะเข้าถึงพระนิพพานได้จะต้องละสังโยชน์ (กิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพภูมิ) ๑๐ ได้แก่ กามราคะ ปภีฆะ มานะ ทิฏฐิ วิจิกิจฉา สัตถัพพตปราคาส ภวราคะ อิสสา มัจฉริยะ และอวิชชา

๓๑) จิตของผู้ถูกโลกธรรมแต่ต้องก็ไม่หวั่นไหว

สอนให้บุทรธิดารู้และเข้าใจโลกตามความเป็นจริงยิ่งขึ้น จะได้ไม่หวั่นไหวกับสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งน่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนา ทั้งชอบใจและไม่ชอบใจ และสิ่งน่าปรารถนาที่ว่านั้นก็คือ การได้ลาภ การมียศ การได้รับการสรรเสริญ การมีความสุข ส่วนที่ไม่น่าปรารถนาไม่น่าต้องการได้แก่ เสื่อม

ลาภ หมดยศ คำนินทาว่าร้าย และความประสพความทุกข์ เมื่อบุตรธิดารู้เข้าใจแล้วจิตไม่ตก ไม่หวั่นไหวเมื่อต้องเผชิญกับเหตุการณ์เหล่านั้น สามารถรับมือได้

๓๒) ไม่เศร้าโศก

สรรพสิ่งในโลกนี้ล้วนอนิจจัง เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป แต่คนทั้งหลายต่างพากันเศร้าโศก อาลัยเมื่อของสิ่งนั้นเกิดการพลัดพราก ปริมาณความโศกขึ้นอยู่กับความรักความผูกพัน ถ้ารักมากก็โศกมาก สัจธรรมข้อนี้ ถ้าบุตรธิดามีความรู้ถูกความเข้าใจถูก เขาย่อมไม่เศร้าโศกในที่ทุกสถานในการทุกเมื่อ จึงเป็นหน้าที่ที่มารดาบิดาต้องสอนให้รู้เข้าใจ

๓๓) ปราศจากอริ

อริ คือละออง หมายถึง ราคะ โทสะ และโมหะ ที่อยู่ในจิตสันดาน ย่อมทำให้เกิดความขัดเคืองขึ้นในใจ แม้ฝุ่นละอองที่ปลิวเข้าตา เป็นเหตุให้ตาอักเสบ ทำให้มองเห็นสิ่งต่าง ๆ ไม่ถนัดเพราะขัดเคืองตา ดังนั้นจึงต้องนำอริคือ ราคะโทสะโมหะออกจากดวงใจ มารดาบิดาต้องสอนวิธีกำจัดฝุ่นละอองในดวงใจให้แก่บุตรธิดาเพื่อเป็นการแก้ปัญหาภายในของชีวิต

๓๔) จิตเกษม

เมื่อได้ฝึกหัดพัฒนาจิตให้เจริญตามธรรมโดยลำดับ ความคิดไม่หวั่นไหวเพราะถูกโลกธรรมกระทบกระทั่ง ไม่แปรเปลี่ยนด้วยผงธุลีคือราคะโทสะโมหะ ความคิดก็จะมีความเป็นอิสรภาพโดยแท้จริง เมื่อบุตรธิดารู้เข้าใจตามความเป็นจริง ความเป็นมงคลย่อมเกิดขึ้นกับชีวิตของเขา

๔.๑.๑.๗ บุรณาการใช้หลักมงคล ๓๘ สำหรับพ่อแม่มือใหม่

จากการศึกษาการนำหลักมงคลชีวิต ๓๘ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันสำหรับพ่อแม่มือใหม่ อาจต้องนำมาบูรณาการใช้ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์เหตุการณ์สถานที่และบุคคล ซึ่งสามารถนำไปเป็นข้อมูลประกอบการสร้างรูปแบบการบูรณาการใช้หลักมงคล ๓๘ ที่เหมาะสมสำหรับพ่อแม่มือใหม่ ดังนี้

๑) การเลือกปฏิบัติตามความสามารถของตนในการนำหลักมงคลชีวิตมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน พ่อแม่มือใหม่ ได้เลือกนำหลักมงคลชีวิตที่ตนเองสามารถปฏิบัติได้ เช่น การเลือกหลักมงคล ข้อการคบบัณฑิต การไม่คบคนพาล การไม่ดื่มสุรา เป็นต้น ที่ตัวเองสามารถทำได้มาปฏิบัติ

๒) การปรับหลักมงคลชีวิตให้ง่ายลง เพื่อให้สามารถปฏิบัติได้ วิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้สามารถปฏิบัติตามหลักมงคลชีวิตได้ คือ การปรับหลักมงคลชีวิตให้อ่อนลงหรือปฏิบัติได้ง่ายขึ้น นั่นคือการปฏิบัติ อย่างไม่เคร่งครัดนักโดยถือว่าการปฏิบัติระดับเริ่มต้น หรือปฏิบัติไม่ตรงกับคำอธิบายที่อยู่

ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา แต่พอจะอนุโลมได้ เช่น การปฏิบัติตามหลักมงคลข้อวินัยที่ศึกษาดีแล้ว ด้วยการปฏิบัติตนตามระเบียบแบบแผนและข้อบังคับของหน่วยงานที่ตนสังกัดซึ่งต่างกับคำอธิบายในคัมภีร์ ที่หมายถึงการเว้นจากอกุศลกรรมบถ ๑๐ และการสวดมนต์และนั่งสมาธิโดยถือว่าเป็นการปฏิบัติหลัก มงคลชีวิตข้อการปฏิบัติธรรมซึ่งตามคำอธิบายในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา หมายถึงการประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐ เพราะกุศลกรรมบถ ๑๐ บางข้อปฏิบัติได้ยาก เช่น การไม่พูดเพื่อเจ้าคือไม่พูดเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทางโลก พูดแต่เรื่องทางธรรมตลอดทั้งวันเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก การปฏิบัติเหล่านี้แม้จะไม่ตรงกับการปฏิบัติตามคำอธิบายที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแต่ก็พอจะอนุโลมหรือพอจะรับได้ เพราะมีส่วนที่คล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกันอยู่บ้างและอย่างน้อยก็เป็นการทำความดีตามหลักการของ พระพุทธศาสนา

๓) การปรับการปฏิบัติตามหลักมงคลชีวิตให้เข้ากับสภาพการณ์ปัจจุบัน จากการที่สิ่งต่าง ๆ เปลี่ยนไปจากครั้งโบราณเป็นอย่างมาก การปฏิบัติตามหลักมงคลชีวิตจึงต้องปรับให้เข้ากับสภาพการณ์ ปัจจุบัน ชาวพุทธในสังคมไทยก็ได้พยายามปรับใช้หลักมงคลชีวิตให้เข้ากับชีวิตของตนในสภาพการณ์ ปัจจุบัน เช่น การปฏิบัติตามหลักมงคลข้อการเว้นจากการดื่มน้ำเมาโดยการเว้นจากการเสพสิ่งที่มี แอลกอฮอล์ทุกชนิด รวมทั้งบุหรี่และยาเสพติดชนิดต่าง ๆ

๔) การปรับการปฏิบัติตามหลักมงคลชีวิตให้เหมาะสมกับตนเอง คือการปฏิบัติหลักมงคลชีวิต โดยปรับให้เข้ากับสถานะหรืออาชีพการงานของแต่ละคน เช่น ผู้ที่มีอาชีพเป็นครูก็ปฏิบัติตามหลัก มงคลชีวิตข้อการตั้งตนไว้ชอบโดยการพยายามเป็นครูที่ดีซึ่งเข้ากันได้กับคำอธิบายในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเพราะเป็นการตั้งตนไว้ในความดีหรือการทำความดีที่ถึงงาม ผู้ที่มีอาชีพเป็นทหารก็ปฏิบัติตามหลักมงคลชีวิตข้อการมีความอดทนโดยการมีความอดทนในการปฏิบัติหน้าที่ของทหารซึ่งก็เข้ากันได้กับคำอธิบายในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

๕) การปรับเปลี่ยนการปฏิบัติตามหลักมงคลชีวิตบางข้อให้สามารถปฏิบัติได้ หลักมงคลชีวิต บางข้ออาจดูว่าทำไม่ได้เมื่อดูวิธีปฏิบัติที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา หากจะนำมาปฏิบัติจะต้องดัดแปลงให้ต่างจากคำอธิบาย เช่น การปฏิบัติตามหลักมงคลชีวิตข้อการได้สร้างบุญไว้ในปางก่อน โดยการทำความดีในปัจจุบันเพื่อให้เกิดผลในอนาคต ซึ่งตามคำอธิบายในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา หลักมงคลชีวิตข้อนี้ไม่สามารถปฏิบัติได้ในปัจจุบันเพราะหลักมงคลชีวิตข้อนี้หมายถึงการได้ทำบุญไว้ใน อดีตชาติ

๖) การขยายการปฏิบัติหลักมงคลชีวิตบางข้อให้กว้างขึ้น เช่น ถิ่นที่เหมาะสมหรือปฏิรูปเทศตามคำอธิบายในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาหมายถึงสถานที่ที่มีการทำบุญและมีพระพุทธศาสนาเจริญอยู่ ชาวพุทธไทยได้ขยายถิ่นที่เหมาะสมให้ครอบคลุมสถานที่อยู่ที่สะดวก ปลอดภัย และเอื้อประโยชน์ เช่น ร้านหนังสือ สถานศึกษา

๗) การใช้ปัญญาในการปฏิบัติหลักมงคลชีวิต การปฏิบัติหลักมงคลชีวิตต้องใช้ปัญญา ไตร่ตรอง ว่าควรปฏิบัติอย่างไรจึงจะเกิดผลดี เช่น การสงเคราะห์ญาติต้องรู้จักช่วยเหลือตามความเหมาะสม ไม่ใช่ ช่วยจนญาติเหล่านั้นเกียจคร้านไม่ยอมช่วยเหลือตัวเอง

๔.๑.๑.๘ บุรณาการสู่ภาคปฏิบัติ

การบูรณาการหลักมงคลมาใช้ในการพัฒนาตนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้น ต้องปฏิบัติตาม กระบวนการพัฒนาชีวิต ๓ ระดับ คือ

๑) **ระดับต้น** คือ การพัฒนาตนให้เป็นคนมีคุณภาพทั้งภายในและภายนอก ด้วย การมีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถพิจารณาได้จากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายนอก นับได้จาก ความเพียบพร้อมของสิ่งที่เป็นสปีปายะหรือปัจจัยที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต นั่นคือ การมีสิ่งแวดล้อมที่เอื้อให้คน มีคุณภาพชีวิตที่ดี ดังกระบวนการพัฒนาชีวิตตามหลักมงคลสูตรในระดับต้น และตาม แนวทางวิทยาการสมัย ใหม่ ที่เริ่มต้นการปฏิบัติโดยการฝึกฝนควบคุมตนเอง อาทิ การมีสัมมาทิฐิ หรือความคิดเห็นที่ดี สามารถ แยกแยะความดีความชั่ว การเลือกปฏิบัติในทางที่ถูกที่ควร เช่น การ เลือกรับมิตร การหมั่นสร้างสมความรู้ ความสามารถหรือศักยภาพในตนเองให้เพิ่มขึ้น การเลือก บริโภคหรือใช้สอยในสิ่งที่เป็นประโยชน์ การมี ระเบียบวินัยในตนเอง การมีกิริยามารยาทที่สุภาพ เรียบร้อย เป็นต้น วิธีปฏิบัติดังกล่าวนี้ เป็นปัจจัยเอื้อหนุน ทำให้ตนเองเป็นผู้ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี ที่ เพียบพร้อมไปด้วยสิ่งเอื้ออำนวยความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต ของตน หรือเป็นการพัฒนาตนให้ มีคุณภาพ สมบูรณ์พร้อมด้วยปัจจัยภายนอก ตลอดจนมีความสามารถในการเป็นที่พึ่งให้แก่คนอื่น ทั้ง คนในครอบครัว และคนอื่นๆ ในสังคม และเมื่อสร้างพื้นฐานของตนเองพร้อมแล้ว ที่นี้เข้าสู่ปัจจัย ภายใน คือการเป็นผู้มีคุณธรรม รู้จักรับ ผิดชอบคนในครอบครัว สงเคราะห์คนใกล้เคียง มีจิตอาสา หรือการบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม ด้วยการเสีย สละแบ่งปันทรัพย์สิ่งของหรือกำลังแรงกายแรงใจ ช่วยเหลือผู้อื่นที่เดือดร้อน รวมไปถึงการประพฤติตนให้ อยู่ในศีลธรรม ผู้มีคุณธรรมและความ รับผิดชอบดังนี้ จึงถือว่าเป็นผู้ที่ได้รับการพัฒนาชีวิตในระดับต้นหรือ เป็นคนคุณภาพของสังคม

๒) **ระดับกลาง** คือ การพัฒนาตนให้มีคุณธรรมระดับสูงทางจิตใจ การพัฒนา ตนในระดับนี้ สูงกว่าการเป็นเพียงผู้รู้จักรับผิดชอบทำหน้าที่ทางสังคม แต่เป็นการพัฒนาภายในที่เพิ่มคุณ ธรรม ระดับสูงทางจิตใจ โดยการแสวงหาสาระของชีวิตตามแนวทางของพระพุทธศาสนา เริ่มต้นจากการ เว้น จากบาปหรือความชั่วทุกชนิด ประกอบแต่กรรมดี มีความเคารพให้เกียรติผู้อื่นทั้งกาย วาจา ใจ เป็นต้น เรื่อยไปจนถึงการทำสมาธิระดับจิตใจให้เป็นอิสระบริสุทธิ์หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง หรือ การฝึกอบรมจิต ตามแนวทางพระพุทธศาสนา การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อให้เกิดความสงบทาง จิตใจ ไม่หวั่นไหว เกิด ความหยั่งรู้สัจธรรมของโลก เป็นผู้มื่ออารมณ์มั่นคง มีสติปัญญาและเหตุผล

เรียกว่าเป็นผู้มีจิตใจสูง ดังนั้นจึง ถือว่าเป็นผู้มีคุณภาพชีวิตที่ดีในระดับกลางตามกระบวนการพัฒนาชีวิตตามหลักมงคลสูตร

๓) **ระดับสูง** คือ การพัฒนาตนเพื่อความสิ้นกิเลส อันเป็น คุณลักษณะของผู้ได้รับการพัฒนาจนถึงขั้นสูงสุดตามจุดมุ่งหมายในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายใน ทางโลกุตระ คือ การพัฒนาตนเพื่อกำจัดกิเลสให้สิ้นไป เป็นสภาวะหมดกิเลส หรือบรรลุอรหัตผล ซึ่งนับ เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยากสำหรับมนุษยปุถุชนธรรมดาโดยทั่วไป ที่มุ่งหมายการพัฒนาชีวิตให้มีคุณภาพหรือความสุขในระดับโลกียะเท่านั้น อย่างไรก็ตามการปฏิบัติตนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาชีวิตในระดับสูงตามหลัก มงคลนี้ เริ่มต้นจากการสำรวมอินทรีย์ การหมั่นศึกษาและปฏิบัติธรรม ประพฤติหรือรักษาพรหมจรรย์ ปฏิบัติตามมรรคหรือหนทางแห่งการหลุดพ้น 8 ประการ เจริญสมาธิ ปฏิบัติวิปัสสนา ตั้งสติกำหนดพิจารณา สิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริง ไม่ให้ถูกรบกวนงำด้วยความยินดียินร้ายหรือหวั่นไหวไปตาม กิเลส เป็นต้น

สรุป หลักพุทธธรรมดังกล่าวมานี้เป็นกระบวนการเสริมสร้างความเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัว เป็นธรรมจัดสรร สามารถทำให้สมาชิกในครอบครัวอยู่กันอย่างมีความสุข เจริญในหน้าที่การงาน เกียรติยศ และครอบครัวมีความมั่นคงเป็นปึกแผ่นโดยแท้จริง

๔.๑.๒ พุทธธรรมเสริมสร้างความมั่นคงในสังคม

๔.๑.๒.๑ ความสัมพันธ์ของบุตรธิดาต่อสังคมภายนอก

คำสอนของพระพุทธเจ้า ทำให้เรารู้ว่ามนุษย์ทุกคนที่มีความสัมพันธ์กับเราทุกวันนี้ ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ต่างก็เคยได้มีความสัมพันธ์กับเรามาแล้วทั้งนั้นในอดีตชาติ คนที่เคยมีความสัมพันธ์ในทางที่ดีต่อเรามาก่อน เมื่อได้มาพบกันอีกในชาตินี้ จะทำให้รู้สึกถูกชะตา ถูกอัธยาศัยกัน ชอบพอกัน

อนึ่ง ธรรมดามุมนุชนั้น เชื่อว่าจะอยู่กันแต่เฉพาะครอบครัวเท่านั้น ความเป็นอยู่ของมนุษย์ได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนเรียกว่าสังคม การใช้ชีวิตในสังคม ความเป็นอยู่ในโลกกว้าง ย่อมต้องมีปฏิสัมพันธ์กัน มีความเกี่ยวเนื่องกันกับคนอื่น จึงต้องมีหลักธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกันอย่างสงบเรียบร้อย อีกทั้งบุตรธิดาจะต้องมีชีวิตเข้าไปเกี่ยวข้องกับบุคคลต่าง ๆ ในสังคม ดังนี้

๑) เกี่ยวข้องกับครูอาจารย์

ผู้มีพระคุณในชีวิตของมนุษย์ เป็นพระคุณที่ ๓ ต่อจากมารดาบิดา ได้แก่ครูอาจารย์ ท่านทำให้เรารู้ศิลปวิทยาการในโลกกว้างอย่างมากมาย ได้อนุเคราะห์ศิษย์ด้วยฐานะ ๕ คือ ๑) ฝึกฝนแนะนำให้เป็นคนดี ๒) สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ๓) สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง ๔) ยกย่องให้ปรากฏในหมู่คณะ ๕) สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิศ เรียกได้ว่ามีอาชีพ มีตำแหน่งหน้าที่การงานที่ดีทำก็เพราะครูอาจารย์คอยแนะนำพร่ำสอน เมื่อหวนรำลึกถึงคุณท่านแล้ว ศิษย์ก็ควรตอบแทนคุณท่านด้วยฐานะ ๕

เช่นกัน คือ ๑) ลูกต้อนรับ ๒) เข้าไปหา (เพื่อบำรุง คอยรับใช้ ปรีกษา และรับคำแนะนำ เป็นต้น) ๓) ใฝ่ใจเรียน (คือ มีใจรัก เรียนด้วยศรัทธา และรู้จักฟังให้เกิดปัญญา) ๔) ประณิบัติ ช่วยบริการ ๕) เรียน ศิลปวิทยาโดยเคารพ คือ เอาจริงเอาจัง ถือเป็นกิจสำคัญ

๒) เกี่ยวข้องกับมิตรสหาย

โลกกว้างใหญ่ไพศาล เราไม่อาจอยู่ได้ลำพังเพียงผู้เดียว คนที่เราพูดคุยได้ คนที่เราพูดคุย ด้วยอย่างสนิทสนม คนผู้นั้นคือสหาย (เพื่อน) โบราณว่าเพื่อนกินหาง่าย เพื่อนร่วมเป็นร่วมตายหายาก เมื่อได้พบสหายผู้เป็นกัลยาณมิตรย่อมต้องถนอมน้ำใจต่อกัน ดูแลกันด้วยฐานะ ๕ คือ ๑) ใฝ่แผ่ แบ่งปัน ๒) พุดจามีน้ำใจ ๓) ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ๔) มีตนเสมอ ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน ๕) ซื่อสัตย์จริงใจ ต่อกัน เมื่อได้รับการเคารพดูแลอย่างดีจากสหายผู้เป็นกัลยาณมิตรแล้ว ก็ควรแสดงน้ำใจตอบด้วย ฐานะ ๕ เช่นเดียวกัน คือ ๑) เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาป้องกัน ๒) เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษา ทรัพย์สินสมบัติของเพื่อน ๓) ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก ๔) นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร ๕. เภฏฐิมทิศ ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ คนรับใช้และคนงาน

๓) เกี่ยวข้องกับบริวารชน (คนงาน)

ในสังคม มีงานมากมายที่คนในสังคมต้องทำ การทำงานลำพังเพียงคนเดียวให้เสร็จภายใน เวลาอันรวดเร็ว นั้น เป็นเรื่องยาก จึงต้องมีผู้ช่วยงานในแผนกต่าง ๆ ทั้งนี้ ผู้เป็นเจ้าของงานจะต้องมีวิธี บริหารจัดการให้ผู้ช่วยได้ทำงานให้มีประสิทธิภาพ เจ้าของงานต้องบริหารจัดการด้วยฐานะ ๕ คือ ๑) จัดการงานให้ทำตามความเหมาะสมกับกำลังความสามารถ ๒) ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและ ความเป็นอยู่ ๓) จัดสวัสดิการดี มีช่วยรักษาพยาบาลให้ยามเจ็บไข้ เป็นต้น ๔) ได้ของแปลกๆ พิเศษ มา ก็แบ่งปันให้ ๕) ให้มีวันหยุดและพักผ่อนหย่อนใจตามโอกาสอันควร เมื่อคนงานได้รับการดูแลเอา ใจใส่จากเจ้าของงานอย่างดี ย่อมจะต้องช่วยทำงานด้วยความจริงใจและจริงจัง คือ ๑) เริ่มทำการงาน ก่อนนาย ๒) เลิกงานทีหลังนาย ๓) ถือเอาแต่ของที่นายให้ ๔) ทำการงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น ๕) นำเกียรติคุณของนายไปเผยแพร่

๔) เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์

การปรากฏกายของพระสงฆ์ เป็นสิริมงคลแก่ผู้พบเห็น พระสงฆ์เป็นสัญลักษณ์แห่งความ ปลอดภัย มีภาพลักษณ์น่าเลื่อมใสศรัทธา เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและสังคม จึงต้องถวายเป็น การต้อนรับท่านด้วยฐานะ ๕ คือ ๑) จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา ๒) จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา ๓) จะ คิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา ๔) ต้อนรับด้วยความเต็มใจ ๕) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัยสี่

ฝ่ายพระสงฆ์เมื่อได้รับการถวายการต้อนรับอย่างดีแล้ว ควรอนุเคราะห์ศฤงคารด้วยฐานะ ๕ คือ ๑) ห้ามปรามจากความชั่ว ๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี ๓) อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี ๔) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง ๕) ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง ๖) บอກทางสวรรค์ คือทางชีวิตที่มีความสุขความเจริญให้

สรุป มารดาบิดาเป็นผู้แสดงโลกนี้แก่บุตรธิดา อาศัยลำพังเพียงมารดาบิดาอย่างเดียวไม่พอที่จะดูแลเลี้ยงดูบุตรธิดาได้อย่างทั่วถึงและรอบด้าน มารดาบิดาจึงแนะนำให้บุตรธิดาได้รู้จักสภาพแวดล้อม บุคคลรอบข้างที่เกี่ยวข้องด้วย โดยให้ความสำคัญต่อบุคคล ชุมชน ที่เข้าไปสัมพันธ์ด้วยอย่างเหมาะสม

๔.๑.๒.๒ บุตรธิดามีความเข้าใจจริยธรรมทางทางสังคม

๑) การบูชาคนที่ควรบูชา

สังคมของคนหมู่มาก ย่อมมีหลากหลายความคิด หลากหลายพฤติกรรม การจะย่องย่องเชิดชู บูชาใครสักคน จะต้องพิจารณาถึงคุณธรรมของผู้นั้นอย่างถ่องแท้ การบูชา คือการแสดงความเคารพบุคคลที่เรานับถือ ยกย่อง เลื่อมใสในบุคคลคนนั้น ซึ่งการบูชา มี ๒ อย่าง ได้แก่ ๑) อามิสบูชา คือ การบูชาด้วยสิ่งของเป็นของขวัญของกำนัล ๒) ปฏิบัติบูชา คือ การบูชาด้วยการเชื่อฟังและนาคำแนะนำคำตักเตือนไปปฏิบัติ

บุคคลที่ควรบูชายกย่องเชิดชู ได้แก่ ๑) พระพุทธเจ้า ๒) พระปัจเจกพระพุทธเจ้า พระสงฆ์ ในพระพุทธศาสนา ๓) พระมหากษัตริย์ผู้ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ๔) บิดามารดา ๕) ครูอาจารย์ ที่มีความรู้ดี มีความสามารถและประพฤติดี

๒) การให้ทาน

ทานคือการให้ การเสียสละ การแบ่งปัน สังคมอยู่กันได้ดีด้วยการแบ่งปัน สังคมไม่รู้สึกลัวขาดแคลนเพราะยังมีการให้ มีการช่วยเหลือกันอยู่ การให้มี ๓ รูปแบบ คือ ๑) อามิสทาน คือการให้วัตถุสิ่งของ หรือทรัพย์สินเงินทองช่วยเหลือกันตามสถานการณ์ ๒) ธรรมทาน คือให้ธรรมะเป็นความรู้ถูกความเข้าใจถูก เป็นข้อมูลสำหรับแก้ปัญหาชีวิต ๓) อภัยทาน คือให้อภัยในสิ่งที่คนอื่นทำไม่ดีกับเรา ไม่จ้องเวรอาฆาตมาดร้ายกัน

๓) การประพฤติกุศลธรรม

ธรรมะคือหน้าที่ ธรรมะคือความดีงาม ความถูกต้อง การได้ทำหน้าที่ในฐานะสมาชิกของสังคม ย่อมสร้างสรรค์สังคมให้น่าอยู่ สังคมที่น่าอยู่เป็นสังคมที่มีหลักธรรมาภิบาล คือ ๑) มีหลักคุณธรรม ๒) มีหลักนิติธรรม ๓) มีหลักความโปร่งใส ๔) มีหลักความมีส่วนร่วม ๕) หลักความรับผิดชอบ ๖) มีหลักความคุ้มค่า

๔) การงานที่ไม่มีโทษ

อาชีพการงานในสังคมนี้มีมากมายหลากหลายสาขาอาชีพ การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่มา ย่อมมีเสรีภาพในการทำงาน แต่การงานที่ไม่ก่อให้เกิดทุกข์เกิดโทษเป็นสิ่งที่ควรเลือกทำ งานที่ไม่มีโทษ คือ ๑) ไม่ผิดกฎหมาย ๒) ไม่ผิดประเพณี ๓) ไม่ผิดศีล ๔) ไม่ผิดธรรม ผู้เป็นมารดาต้องงดเว้นอาชีพที่เกี่ยวกับ ๑) การค้าอาวุธ ๒) การค้ามนุษย์ ๓) การค้ายาพิษ ๔) การค้ายาเสพติด ๕) การค้าสัตว์เพื่อนำไปฆ่า

สรุป จริยธรรมทางสังคม คือสิ่งที่หล่อหลอมคนในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างมีวัฒนธรรม เช่น การเคารพยกย่องผู้หลักผู้ใหญ่ การมีวัฒนธรรมน้ำใจ เอื้อเฟื้อช่วยเหลือจุนเจือกัน การมีวินัยต่อตนเองและส่วนรวม เหล่านี้ต้องสร้างให้เกิดขึ้นในจิตสำนึกของบุตรธิดา

๔.๒ การเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัวสำหรับพ่อแม่มีใหม่ ตามแนวพระพุทธศาสนา

ครอบครัวนั้นสำคัญที่สุดคือ “การสร้างสัมมาทิฐิ” หรือการปรับเปลี่ยนความคิดความเชื่อต่อเรื่องชีวิต ครอบครัวและต่อโลก ไม่ใช่การสงเคราะห์ ไม่ใช่แค่การจับมาสร้างอาชีพ ไม่ใช่งานบริการรับเหมาทำแทน ไม่ใช่แค่การจัดมานั่งอบรม หากการปรับเปลี่ยนวิธีคิดจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อเปิดโอกาสให้คนนั้นมีส่วนร่วม ได้เรียนรู้ร่วมกันหลากหลายกระบวนการได้เกิด^{๒๓} โดยรายละเอียดมีดังนี้

๔.๒.๑ ธรรมะสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของครอบครัว

การธรรมะ หมายถึง การสื่อสารที่มีวัตถุประสงค์เพื่อ “การโน้มน้าวใจ” มีจุดมุ่งหมายเฉพาะเจาะจง มีโครงสร้างการทำงานแบบหน่วยงานหรือองค์กร มีผู้นำหรือผู้ปฏิบัติการธรรมะ มีการใช้สื่อและจัดกิจกรรมเพื่อโน้มน้าวใจ ดังนั้น การธรรมะด้านครอบครัว หมายถึง การใช้สื่อและการจัดกิจกรรมเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารความรู้ด้านครอบครัวในรูปแบบของการสื่อสารสุขภาพที่จัดเป็นชุดกิจกรรมการสื่อสารที่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้าเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายรับรู้ สนใจ ตระหนัก และมีพฤติกรรมความสัมพันธ์กับครอบครัวอย่างถูกต้องและเหมาะสมเพื่อเสริมความมั่นคงให้กับครอบครัว ในที่นี้ มีการธรรมะเพื่อสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของครอบครัว ๕ ด้าน ดังนี้

๑) ธรรมะทุกวันเป็นวันครอบครัว สำหรับการธรรมะทุกวันเป็นวันครอบครัวนั้น ถือเป็นกระบวนการหนึ่งของการปรับเปลี่ยนวิธีคิด ด้วยเหตุที่ “ครอบครัว” เป็นคำที่มีความหมายสำหรับทุกคนและทุกคนย่อมปรารถนาที่จะมีครอบครัวที่อบอุ่น มีความสุข เพราะครอบครัวเป็นสถาบันแรกของมนุษย์ ทำหน้าที่ให้ความรัก ความอบอุ่น ให้การอบรมเลี้ยงดู หล่อหลอมขัดเกลา ปลูกฝังค่านิยม วัฒนธรรม ให้แก่เด็ก ๆ ซึ่งจะเติบโตเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าของชาติ แต่ในความเป็นจริงแล้ว

^{๒๓} ศูนย์จัดการความรู้เพื่อครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก, เส้นทางครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก, (กรุงเทพฯ : บริษัท รักลูกแฟมิลีกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๕๐), หน้าคำนำผู้เขียน.

ด้วยสภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้คนเราต้องใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่นอกบ้าน มีเวลาอยู่ร่วมกันน้อย ทำให้ สัมพันธภาพและการสื่อสารกันภายในครอบครัวน้อยลง ส่งผลให้ครอบครัวอ่อนแอและเปราะบางอาจ นำไปสู่การแตกแยก และการหย่าร้าง ดังนั้น กระทรวงการพัฒนาสังคมฯ จึงมีแนวคิด "ทุกวัน...เป็น วันของครอบครัว"^{๒๔} ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมกระตุ้นให้ครอบครัวและสังคมทุกภาคส่วน ได้รับรู้และเข้าใจ ถึงความสำคัญของ "ครอบครัว" โดยเป็นการพัฒนาต่อยอดจากรณรงค์วันอาทิตย์เป็นวันครอบครัว ภายใต้กรอบความคิดใหม่ คือ ความเป็นครอบครัวนั้นไม่มีวันหยุด เราจึงต้องทำให้ "ทุกวัน ...เป็นวันของครอบครัว" และที่สำคัญก็คือ "รณรงค์และจุดกระแสให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการใช้เวลาร่วมกันของครอบครัวอย่างมีคุณภาพในทุก ๆ วัน" เนื่องจากว่า ครอบครัวเป็นพื้นฐานของสังคมที่สำคัญ ซึ่งครอบครัวจะเข้มแข็งหรือไม่ ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย โดยเฉพาะด้านความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ถือเป็นปัจจัยหลักที่จะเสริมสร้างให้ครอบครัวเข้มแข็ง ช่วยลดความขัดแย้ง ลดความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งที่ผ่านมา มีแนวคิดให้วันอาทิตย์เป็นวันครอบครัว แต่ปัจจุบันมีแนวคิดใหม่ ให้ทุกวันเป็นวันครอบครัว ภายใต้แนวคิด "ความเป็นครอบครัวไม่เคยหยุด" โดยจะมีกิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์มากมาย ผ่านกิจกรรม "Love Family Rally" อาทิจากกิจกรรมเทศกาลภาพยนตร์ครอบครัว กิจกรรม Family Learning Together และกิจกรรม Happy Family^{๒๕}

๒) รณรงค์ยุติความรุนแรงในครอบครัว สำหรับการรณรงค์ยุติความรุนแรงในครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ร่วมกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง จัดกิจกรรมรณรงค์ยุติความรุนแรงต่อเด็กสตรี และความรุนแรงในครอบครัวเป็นประจำทุกปี เพื่อรวมพลังทุกภาคส่วนของสังคมเป็นเครือข่ายในการหยุดทำร้ายและยุติความรุนแรงต่อเด็ก สตรี และความรุนแรงในครอบครัว ปัญหาความรุนแรงต่อเด็ก สตรี และความรุนแรงในครอบครัว ทั้งนี้เพราะปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาสำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งมีแนวโน้มมากขึ้นทุกปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่เกิดขึ้นกับเด็ก และสตรี รัฐบาลตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าว จึงได้มีมติคณะรัฐมนตรี เมื่อ วันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๕๔๒ กำหนดให้เดือนพฤศจิกายนของทุกปีเป็น “เดือนรณรงค์ยุติความรุนแรงต่อเด็กและสตรี” โดยมีกระทรวงการพัฒนาสังคมฯ เป็นหน่วยงานหลักของ ภาครัฐ ประสานการดำเนินงานดังกล่าวกับภาคีภาคส่วนต่าง ๆ ในการประชาสัมพันธ์และจัดกิจกรรมรณรงค์ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เพื่อสร้างให้เกิดกระแสการรณรงค์ยุติความ รุนแรงต่อเด็ก สตรี และความรุนแรงในครอบครัว อย่าง

^{๒๔} พม. รณรงค์ “ทุกวัน...เป็นวันของครอบครัว” จัดกิจกรรมเดิน-วิ่งสานสัมพันธ์ครอบครัว (Run For Family), http://www.m-society.go.th/ewt_news.php?nid=11643, (๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๒)

^{๒๕} สค. รณรงค์ทุกวันเป็นวันครอบครัว, <http://news.sanook.com>, (๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๒)

กว้างขวางทั่วประเทศ^{๒๖} ทั้งนี้ “เพื่อมุ่งเน้นการรวมพลังของภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนร่วมยุติความรุนแรง ด้วยการไม่ยอมรับ ไม่นิ่งเฉย ไม่กระทำความรุนแรงต่อเด็ก สตรี และความรุนแรงในครอบครัว โดยเฉพาะภาคี เครือข่ายพลังบุรุษ ที่จะเป็นส่วนสำคัญในการร่วมสร้างกระแสการรณรงค์เพื่อยุติปัญหาความรุนแรง ดังกล่าว”^{๒๗} ด้วยการกำหนดวันที่ ๒๕ เดือนพฤศจิกายน ของทุกปี เป็นวันรณรงค์ยุติความรุนแรงต่อเด็กสตรีและความรุนแรงในครอบครัว

๓) วันแห่งครอบครัว เนื่องจากครอบครัวมีความสำคัญเพราะเป็นสถาบันมูลฐานของมนุษยชาติ เป็นหน่วยขนาดเล็กที่สุดของสังคม เป็นผู้สร้างและกำหนดสถานภาพ สิทธิหน้าที่ของบุคคลอันพึงปฏิบัติต่อกัน ในสังคม เป็นสถาบันแห่งแรกในการถ่ายทอดวัฒนธรรมและพัฒนา ผู้ร่วมครัวเรือน คือ สามี ภรรยา และบุตรธิดา การที่ทางราชการกำหนดวันครอบครัวขึ้นมานั้น เนื่องจากต้องการให้ประชาชนได้ตระหนัก ถึงความสำคัญของครอบครัวให้มากขึ้น เพราะการที่วิถีชีวิตของคนในสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไป ย่อมทำให้ครอบครัวมีความขัดแย้ง และห่างเหินกันมากขึ้น ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมาทีหลังได้^{๒๘} โดยกำหนดให้ “วันที่ ๑๔ เมษายน ของทุกปี” เป็นวันแห่งครอบครัว ซึ่งตรงกับสงกรานต์ของไทย เพราะโดยส่วนใหญ่ในวันนี้เป็นวันที่สมาชิกในครอบครัวมีโอกาสพบปะกันได้โดยสะดวก การที่ทางราชการกำหนดวันครอบครัวขึ้นมานั้น เนื่องจากคณะกรรมการกิจการสตรีและเยาวชน สภาผู้แทนราษฎร ได้สรุปผลจากการศึกษาปัญหาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนว่า ปัญหาครอบครัวเป็นปัญหาหนึ่งที่สำคัญที่ก่อให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามมาเป็นอันมาก ไม่ว่าจะเป็นปัญหาอาชญากรรม และปัญหาต่าง ๆ อีกมากมาย ปัญหาเหล่านี้ส่วนหนึ่งเกิดจากครอบครัวด้วย เนื่องจากครอบครัว ที่ไม่มีความอบอุ่น ขัดแย้ง ความไม่เข้าใจกันระหว่างคนในครอบครัว อีกทั้งลักษณะวิถีชีวิตของครอบครัวในสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก สมาชิกในครอบครัวต่างต้องดิ้นรนทำมาหา เลี้ยงชีพ หนุ่มสาวที่อยู่ต่างจังหวัดก็เข้ามาในเมืองเพื่อหางานทำ ทำให้ต้องทิ้งพ่อแม่ที่ชราภาพไว้ตามลำพัง พ่อแม่ที่ต้องทำงานหนักเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับลูก และครอบครัว ไม่มีเวลาสั่งสอนอบรมลูก ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วน แต่จะสร้างปัญหาให้กับสังคม”^{๒๙} “การจัดกิจกรรมในวันครอบครัว (๑) จัดนิทรรศการเพื่อให้ประชาชนเกิดความรู้ ความเข้าใจในบทบาท หน้าที่

^{๒๖} พม.จัดกิจกรรม “รณรงค์ยุติความรุนแรงต่อเด็ก สตรีและความรุนแรงในครอบครัว ประจำปี ๒๕๕๓, http://www.m-society.go.th/ewt_news.php?nid=5423, (๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๒).

^{๒๗} พม.จัดกิจกรรม “รณรงค์ยุติความรุนแรงต่อเด็ก สตรี และความรุนแรงในครอบครัว ประจำปี ๒๕๕๓, http://www.m-society.go.th/ewt_news.php?nid=5423, (๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๒).

^{๒๘} วัน ค ร อ บ ค รั ว (๑ ๔ เม ช า ย น) , <http://www.tlcthai.com/education/history-ofthailand/4457.html>, (๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๒).

^{๒๙} วัน ค ร อ บ ค รั ว (๑ ๔ เม ช า ย น) , <http://www.tlcthai.com/education/history-ofthailand/4457.html>, (๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๒)

ของสมาชิกในครอบครัว (๒) จัดมอบรางวัลให้สำหรับครอบครัวดีเด่น เพื่อยกย่องเชิดชูเกียรติ ครอบครัวที่ทำคุณประโยชน์แก่สังคม และประเทศชาติ”

สรุป ครอบครัวเป็นฐานสำคัญที่สุดของสังคม การปลูกฝังสมาชิกในครอบครัวให้มีแนวคิด มีวิถีชีวิตที่เป็นสัมมาทิฐิ เปิดกว้างทางความคิด เข้าใจความแตกต่างระหว่างเพศ อุดรรอยรั้วช่องว่างระหว่างวัย การเปิดใจกว้างยอมรับเข้าใจ ทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืนลงตัว

๔.๒.๒ เสริมสร้างเจตคติที่ดีด้านครอบครัว

คำว่า “เจตคติ” บางครั้งเรียกว่า “ทัศนนะ” เป็นสภาวะของความพร้อมทางด้านจิตใจซึ่งเกิดจากประสบการณ์ สภาวะความพร้อมนี้เป็นแรงที่กำหนดทิศทางของปฏิกิริยาระหว่างบุคคลที่มีต่อบุคคล สิ่งของและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะที่นี้เป็นการเสริมสร้างเจตคติที่ดีด้านครอบครัว ทั้งนี้เพื่อเป็นการเสริมสร้างให้ครอบครัวมีจิตสำนึกด้านบทบาทหญิงชายในครอบครัวที่เหมาะสม โดยการแบ่งปันความรับผิดชอบร่วมกันในครอบครัว การยอมรับความเท่าเทียมกัน ระหว่างเพศ ดังได้อธิบายเรื่องรูปแบบครอบครัวในสังคมไทยในอดีต จะสังเกตได้ว่า แนวคิด คติ ความเชื่อเรื่องศีลธรรม บทบาทระหว่างหญิงชายซึ่งเกี่ยวกับกับวัฒนธรรมของอินเดีย บทบาทของ ครอบครัว แต่เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ บทบาทในครอบครัวโดยเฉพาะบทบาท ผู้ชายยังปฏิบัติกันเช่นเดิม ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการเสริมสร้างเจตคติด้านบวกให้กับครอบครัวให้มี ความเสมอภาคกันระหว่างหญิงชาย โดยเริ่มจากเด็ก เยาวชน หญิงและชาย มีเจตคติที่ดีบนพื้นฐานของความเสมอภาคระหว่างหญิงชายอันจะนำไปสู่ครอบครัวอบอุ่น ด้วยวิธีการสร้างและปลูกฝังค่านิยมใหม่เกี่ยวกับบทบาทของหญิงชาย ในการดูแลบุตรธิดาและสมาชิกอื่นในครอบครัว โดยให้ ตัดสินใจร่วมกันและรับผิดชอบมิติต่าง ๆ ทางสังคม โดยมีแนวทางในการพัฒนา^{๓๐} ดังนี้

๑) การสร้างและการพัฒนาเด็ก เยาวชนให้มีเจตคติ ค่านิยมที่ส่งเสริมศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย อาทิ (๑) เร่งพัฒนาเด็ก เยาวชนหญิงชายอย่างต่อเนื่อง โดยให้ตระหนักถึงศักดิ์ศรีและ คุณค่าความเป็นมนุษย์และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย (๒) พัฒนาหลักสูตรทั้งในและนอกระบบการศึกษาทุกระดับเพื่อให้มีเนื้อหาที่ยอมรับ ความรู้เรื่อง ศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์และความเสมอภาค เป็นการสร้างความเข้าใจ การ เรียนรู้การอยู่ร่วมกันอย่างเท่าเทียมและไม่เลือกปฏิบัติ (๓) จัดอบรมให้ความรู้แก่ผู้บริหารการศึกษาทุกระดับและบุคลากรด้านการศึกษา ให้มีความรู้ ความเข้าใจเรื่องศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ (๔)

^{๓๐} ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างและปรับเปลี่ยนเจตคติในสังคมไทย , <http://www.gender.go.th/plan/1y1.html>, (๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๒)

พัฒนาสื่อการสอนในรูปแบบที่ทันสมัย จูงใจให้เด็กสนใจและใฝ่รู้ โดยเคารพ ศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย (๕) รณรงค์และส่งเสริมให้หญิงและชายได้รับสิทธิโอกาส เจริญไพบ และกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทางการศึกษาอย่างเท่าเทียมและเป็นมาตรฐานเดียวกัน

๒) การเสริมสร้างครอบครัวให้มีความเข้มแข็ง มีสัมพันธภาพที่ดี และคำนึงถึงบทบาทที่เหมาะสม และเท่าเทียมกันระหว่างหญิงและชาย ในกรอบของสถาบันครอบครัว (๑) เสริมสร้างหญิงและชาย ให้ตระหนักและพร้อมที่จะมีบทบาทการเป็นพ่อและแม่ (๒) เสริมสร้างให้พ่อแม่ร่วมกันกล่อมเกลาลีลาเชิงบุตรธิดาและทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี (๓) เสริมสร้างพ่อแม่ ให้มีความรู้เกี่ยวกับความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย และ บทบาทหญิงชายในการแบ่งเบาภาระหน้าที่ เกี่ยวกับงานบ้านและปราศจากอคติ ทางเพศ และให้ คุณค่าแก่ลูกทั้งสองเพศเท่ากัน (๔) ส่งเสริมให้ครอบครัวนำความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับความเสมอภาค ระหว่าง หญิงและชาย ไปใช้ในการอบรม กล่อมเกลาศี้นะบุตรธิดาหลาน

๓) การประสานความร่วมมือระหว่างครอบครัว สถานศึกษา สถาบันศาสนา และสื่อในการพัฒนาเด็กและเยาวชน ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย (๑) ปลูกฝังค่านิยม และเจตคติที่เกี่ยวกับศักดิ์ศรี และคุณค่าความเป็นมนุษย์ และ ความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย แก่เด็กและเยาวชน เพื่อให้มีความเข้าใจที่ถูกต้อง เหมาะสม เกี่ยวกับบทบาทหญิงชาย (๒) ส่งเสริมให้มีการเผยแพร่หลักธรรม คาสั่งสอนของทุกศาสนา ที่เอื้อต่อการพัฒนา บทบาท และความสัมพันธ์ระหว่างหญิงและชายที่เสมอภาค และสร้างสรรค์และให้มีการแลกเปลี่ยน ข้อคิดเห็น กิจกรรมระหว่างศาสนาต่าง ๆ (๓) ส่งเสริมให้คนในชุมชนร่วมกันดูแล ตักเตือน เผื่อแผ่การละเมิดคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย และสืบค้นคดีในสังคม และเชิดชูให้เป็น ตัวอย่าง

๔) การส่งเสริมและสนับสนุนให้สื่อและผู้ทำงานด้านสื่อมีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักถึงศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย (๑) ร่วมกันกำหนดกรอบ/หลักเกณฑ์ และความเหมาะสมในการนำเสนอของสื่อ (๒) สนับสนุนให้มีการผลิตสื่อสร้างสรรค์ เพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับศักดิ์ศรี และคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย และการแบ่งเบาภาระงานบ้าน โดยปราศจากอคติทางเพศ เพื่อเผยแพร่แก่โรงเรียน สถาบันการศึกษา และชุมชน (๓) สร้างเครือข่ายติดตามและเผื่อแผ่สื่อที่เป็นภัย และไม่เหมาะสม (๔) สร้างกระแสสังคม และกระตุ้นให้ประชาชนร่วมเผื่อแผ่สื่อที่เป็นภัย และไม่ เหมาะสมอย่างต่อเนื่อง

๕) การส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย (๑) จัดให้มีการศึกษาวิจัยด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาค ระหว่างหญิงและชาย (๒) พัฒนาผู้เชี่ยวชาญ

ด้านความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย เพื่อให้ความรู้และ คำแนะนำปรึกษาแก่ผู้ปฏิบัติงานและ ประชาชน (๓) รัฐจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็น มนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย (๔) เขตสุขภาพศึกษาวิจัยดีเด่นด้านศักดิ์ศรีและคุณค่า ความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชายเพื่อเป็นแบบอย่าง จะเห็นได้ว่า การ เสริมสร้างเจตคติที่ดีด้านครอบครัวเป็นการสร้างความพร้อมทางด้าน จิตใจ เพื่อให้เกิดจิตส นึกด้าน บทบาทหญิงชายในครอบครัว ยอมรับความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ โดยเริ่มจากเด็ก เยาวชน โดยมี แนวทางในการพัฒนา ๓ แนวทางคือ (๑) การสร้างและพัฒนาเด็ก เยาวชนให้มีเจตคติ ค่านิยมที่ ส่งเสริมศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์และความเสมอภาคระหว่าง หญิงชาย (๒) การเสริมสร้าง ครอบครัวให้มีความเข้มแข็ง มีสัมพันธภาพที่ดี และคำนึงถึงบทบาทที่เหมาะสม และเท่าเทียมกัน ระหว่างหญิงและชาย ในกรอบของสถาบันครอบครัว (๓) การประสาน ความร่วมมือระหว่าง ครอบครัว สถานศึกษา สถาบันศาสนา และสื่อในการพัฒนาเด็กและเยาวชน ให้ มีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย (๔) การส่งเสริม และสนับสนุนให้สื่อและผู้ทำงานด้านสื่อมีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักถึงศักดิ์ศรีและคุณค่าความ เป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย และ (๕) การส่งเสริม และสนับสนุนให้มีการ ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย

สรุป การมีทัศนคติที่ดีต่อครอบครัว เป็นการเสริมสร้างจิตสำนึกในการยอมรับบทบาท ของหญิงและชายในครอบครัวอย่างเหมาะสม โดยไม่มองว่าผู้หนึ่งผู้ใดมีความสำคัญกว่าใคร สมาชิกในครอบครัวทุกเพศทุกวัย ล้วนแต่เป็นผู้มีความส่วนสำคัญในทุกบทบาทของครอบครัว

๔.๒.๓ กิจกรรมพาลูกเข้าวัด

มารดาบิดามีความปรารถนาให้บุตรธิดาเป็นคนดี มีคุณธรรมจริยธรรม โดยเฉพาะใน ครอบครัวชาวพุทธ คาดหวังให้ลูกได้บวชเรียน รู้จักการเข้าวัดทำบุญเพื่อบ่มเพาะคุณงามความดี จึงมี อุบายวิธี หรือ เทคนิคพาลูกเข้าวัด^{๓๑} ดังนี้

๑. พุดคุยกับลูกก่อนพามาวัด มารดาบิดาควรบอกโปรแกรมกับลูกให้ชัดเจนว่าจะไปที่ไหน ทำอะไรบ้าง และต้องทำตัวอย่างไร โดยทำข้อตกลงให้ชัดเจนว่าพฤติกรรมไหนที่ไม่ควรทำ เพื่อให้เด็ก ได้เตรียมความพร้อมและทำความเข้าใจในสิ่งที่เขาจะได้พบเจอ และหากลูกมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ขณะอยู่วัด มารดาบิดาไม่ควรลงโทษ แต่ควรพุดคุยด้วยเหตุผลและทบทวนถึงข้อตกลงที่คุยกันก่อนมา

^{๓๑} เทคนิคพาลูกเข้าวัด. <https://www.truelookpanya.com/knowledge/content/56013/-parpres-par-parsch-parado-> (เข้าถึงข้อมูล เมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓)

๒. บอกถึงข้อดีและเหตุผลของการมาวัด อธิบายให้ลูกได้รู้ว่าการมาทำบุญมีประโยชน์ต่อเขาอย่างไร หรือหากเป็นวันสำคัญทางศาสนาก็ควรอธิบายถึงข้อมูลและบอกเหตุผลในการทำพิธีกรรมทางศาสนาต่าง ๆ ว่าต้องทำเพราะอะไร เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้และทำความเข้าใจอย่างถูกต้อง

๓. หากลูกไม่ยอมมาควรหลีกเลี่ยงการว่าจ้าง หรือให้รางวัลตอบแทน การสอนลูกด้วยวิธีนี้เป็นการปลูกฝังค่านิยมผิด ๆ แก่เด็กในระยะยาว แม้เด็กจะยอมปฏิบัติตามที่คุณพ่อคุณแม่ต้องการ แต่ก็ทำไปเพราะหวังผลตอบแทน ซึ่งอาจทำให้เขาไม่ได้อะไรกลับไปเท่าที่ควร รวมถึงอาจติดนิสัยทำดีเพื่อหวังผลและของรางวัลได้

๔. คุณพ่อคุณแม่ต้องเตรียมใจให้พร้อม การพาลูกไปวัดอาจไม่ได้เป็นอย่างที่เราวางแผนไว้ ลูกของเราอาจจะวิ่งไปวิ่งมา หรือไม่บางทีก็อาจจะร้องเสียงดัง หรือไม่ก็งอแงร้องไห้ คุณพ่อคุณแม่จึงต้องเตรียมรับมือกับปัญหาต่าง ๆ เช่น เตรียมนม เตรียมขนม หรืออุปกรณ์ของลูกให้พร้อม เพื่อที่เวลาลูกต้องการจะได้มีใช้ทันที่ นอกจากนี้อาจต้องเตรียมใจกับคำพูดตำหนิและสายตาของคนอื่น ๆ ที่อาจจะพูดหรือทำให้คุณพ่อคุณแม่ไม่สบายใจ

๕. ครอบครัวคือแบบอย่างที่ดีของเด็ก คนในครอบครัวควรมีโอกาสร่วมทำกิจกรรมทางศาสนาไปพร้อม ๆ กันกับเด็ก เพราะการที่คนทั้งครอบครัวร่วมเดินทางมาทำบุญพร้อม ๆ กันย่อมสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ได้ดี และทำให้เขาซึมซับนิสัยใฝ่ธรรมไปเองโดยอัตโนมัติ นอกจากนี้ปลูกฝังให้ลูกรู้จักการเข้าวัดแล้ว มารดาบิดาก็ควรสอนให้ลูกไหว้พระและสวดมนต์ที่บ้านก่อนนอนเป็นประจำ หรือจะฝึกให้ลูกน้อยนั่งสมาธิแบบง่าย ๆ ด้วยการนับลมหายใจ หรือนับเลขตามจำนวนที่กำหนดในใจ ก็จะเป็นผลดีต่อการพัฒนาด้านคุณธรรม หากยังทำต่อเนื่องเป็นประจำ ก็มีแนวโน้มว่าเขาจะเติบโตเป็นคนดีที่มีคุณภาพคนหนึ่งของสังคม

สรุป พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทย คนไทยนับถือพระพุทธศาสนา “วัด” เป็นศูนย์รวมใจ เป็นศูนย์กลางการอยู่ร่วมกันของคนไทย การเข้าวัด จึงเป็นการปลูกฝังการแสดงความรัก การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความกตัญญูกตเวทิตะ ความอดทน และการเป็นผู้มีอารมณ์แจ่มใส รื่นเริง เป็นต้น

๔.๒.๔ กิจกรรมด้านครอบครัว

กิจกรรมมีส่วนสร้างทั้งสายใยความผูกพันระหว่างกันในครอบครัว เนื่องจากสภาพสังคม โดยเฉพาะสังคมเมือง พ่อแม่ต่างคนต่างทำงานนอกบ้าน ไม่มีเวลาให้กับครอบครัว สมาชิกในครอบครัวขาดความอบอุ่น กลายเป็นปัญหาในครอบครัว และเป็นปัญหาสังคมตามมา ปัจจุบัน มีองค์กร และสถาบันฯ หลายฝ่าย ต่างช่วยกันมองและพยายามแก้ปัญหาดังกล่าว เพราะเชื่อว่าถ้าครอบครัวมีความรักและ ความอบอุ่นมากพอ ปัญหาสังคมต่าง ๆ ก็ไม่เกิด จึงมีการจัดรูปแบบกิจกรรม เพื่อให้เป็น "เวลาพิเศษ" ของพ่อ แม่ และลูก ที่จะช่วยกันถักร้อยความสัมพันธ์ของทุกคนให้แน่น

ไม่รู้คล้าย การจัดกิจกรรมสำหรับครอบครัว เป็นวิธีทางหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาเยาวชนและครอบครัว ด้วยการสร้างประสบการณ์ตรง เพื่อเพิ่มพูนความรัก ความอบอุ่น ความเข้าใจซึ่งกันและกัน และ ส่งเสริมการเรียนรู้ ด้านต่าง ๆ ตามควรแก่วัยของเด็ก พ่อแม่ควรมหากิจกรรมที่ทำร่วมกันภายใน ครอบครัว โดยพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

(๒.๑) กิจกรรมต้องเป็นการเสริมสร้างความรักและความอบอุ่นในครอบครัว

(๒.๒) กิจกรรมต้องเน้นการเคลื่อนไหวเพื่อพัฒนาการที่ดีของเด็ก

(๒.๓) กิจกรรมที่เหมาะสมกับความสนใจ วุฒิภาวะ และความสามารถตามวัยของเด็ก

(๒.๔) กิจกรรมที่ส่งเสริมการประสานสัมพันธ์ระหว่างกล้ามเนื้อและตา เสริมสร้าง ใยประสาทของเด็กเพื่อให้เกิดความฉลาด

(๒.๕) กิจกรรมที่เน้นการผ่อนคลายความเครียดทางอารมณ์ ส่งเสริมการคิด จินตนาการ และการถ่ายทอดออกมาอย่างอิสระร่วมกันระหว่างเด็กและผู้ใหญ่

(๒.๖) ฝึกให้เด็กมีความคิดริเริ่มแปลกใหม่ และมีทักษะในการแก้ปัญหา

(๒.๗) ฝึกสมาธิในการทำงานของเด็ก พัฒนาทักษะ และกระบวนการทำงานเป็นกลุ่ม ร่วมกันกับผู้ใหญ่ส่งเสริมการคิดอย่างสร้างสรรค์และความกล้าในการแสดงออก^{๑๒}

กิจกรรมสานสัมพันธ์รักในครอบครัว^{๑๓} ช่วยสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี ดังนี้

๑. ทำอาหารร่วมกัน สร้างสรรค์มื้ออาหารแสนพิเศษ ด้วยการให้ทุกคนในบ้าน ช่วยกันทำอาหาร เป็นกิจกรรมที่นอกจากจะได้ทำอาหารร่วมกันแล้ว ยังได้รับประทาน อาหารอร่อยๆ ฝีมือของทุกคนในบ้านอีกด้วย

๒. ช่วยกันตกแต่งบ้าน ในเทศกาลต่าง ๆ เช่น ปีใหม่ ตรุษจีน ทุกคนในบ้าน ช่วยกันประดับตกแต่งบ้าน หรือจะเป็นการช่วยกันทำความสะอาดบ้านในช่วงวันหยุด ก็ เป็นไอเดียที่น่าสนใจ ที่จะทำให้คนในบ้านรักกันมากขึ้น

๓. ร้องคาราโอเกะ เสียงเพลงคือสิ่งที่สร้างความสุขให้แก่ทุกคน การได้ร้องคารา โอเกะกับครอบครัว สร้างบรรยากาศครื้นเครงในวันหยุด ทำให้ทุกคนในครอบครัวได้คลาย เครียด เป็นอีกกิจกรรมที่หลาย ๆ คนชื่นชอบ

๔. กิจกรรมที่เล่นเป็นกลุ่ม เช่น การเล่นโดมิโน ต่อจิ๊กซอว์ สามารถเล่นได้ หลายคน เป็นกิจกรรมที่ทำให้ทุกคนได้มีปฏิสัมพันธ์กัน ได้ทั้งปัญญา ความสนุกสนาน และ ความอบอุ่นในครอบครัว

^{๑๒} นิตยสารรักลูก, สร้างกิจกรรมพิเศษสำหรับครอบครัว, <http://www.momypedia.com/article> (๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๒)

^{๑๓} กิจกรรมสานสัมพันธ์ในครอบครัว. <https://www.mk.co.th//content/365/> (เข้าถึงแหล่งข้อมูล ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓)

๕. ปลุกต้นไม้ จัดสวน สำหรับครอบครัวที่มีพื้นที่ว่างนอกตัวบ้าน การช่วยกันปลุกต้นไม้เป็นอีกกิจกรรมที่ดี จะปลูกเป็นไม้ประดับเพื่อความสวยงาม หรือผักสวนครัวไว้ใช้ประกอบอาหารก็ได้ นอกจากนี้จะเป็นกิจกรรมที่ได้ทำร่วมกันแล้ว ยังทำให้บ้านมีชีวิตชีวน่าอยู่ขึ้นอีกด้วย

สรุป การจัดรูปแบบกิจกรรมให้สมาชิกในครอบครัวได้ทำร่วมกัน ถือเป็นเวลาพิเศษของพ่อ แม่ และลูก ที่จะช่วยกันถักร้อยความสัมพันธ์ของทุกคนให้แน่นแฟ้นไม่รู้คลาย การจัดกิจกรรมสำหรับครอบครัว

๔.๒.๕ โครงการพ่อแม่มือใหม่

คำว่า “พ่อแม่มือใหม่” หมายถึง การจะมีลูกครั้งแรกในชีวิต เมื่อมีการวางแผนชีวิตครอบครัวว่าจะมีลูก มีเมื่อไหร่ มีกี่คน หญิงหรือชาย ดังนั้น พ่อแม่มือใหม่ย่อมมีความฝัน ความปรารถนาที่จะให้ลูกรักที่จะเกิดมา มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ น่ารัก ฉลาด ปราศจากโรคต่าง ๆ พ่อแม่มือใหม่ ควรศึกษาข้อมูลกิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์สมาชิกครอบครัวทุกช่วงวัย^{๓๔} ได้แก่

๑. การเตรียมความพร้อมสู่การเป็นครอบครัวใหม่
๒. การสร้างสัมพันธ์ภายในครอบครัว
๓. การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ครอบครัว
๔. การเสริมสร้างคุณค่าให้ผู้สูงอายุในครอบครัว

เพื่อส่งเสริมให้หญิงตั้งครรภ์/หญิงหลังคลอดได้ทราบวิธีดูแลตนเอง การเตรียมความพร้อมในการเป็นคุณพ่อคุณแม่มือใหม่ และการเลี้ยงดูลูกในแต่ละช่วงวัย ทั้งให้สามีได้รู้วิธีดูแลสุขภาพกายและสุขภาพใจของภรรยา และวิธีการช่วยเหลือภรรยาในการเลี้ยงดูบุตร สารสำคัญที่พ่อแม่มือใหม่ควรต้องรู้ ได้แก่

๑. การดูแลสุขภาพครรภ์ สุขภาพใจของคุณแม่ จนกระทั่งคลอด
๒. การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่
๓. บทบาทและภาระหน้าที่ของพ่อแม่มือใหม่
๔. การเลี้ยงดูลูกตามวัย (วงจรชีวิตครอบครัว/พัฒนาการในแต่ละช่วงวัย)
๕. การวางแผนครอบครัว วางแผนการเงินและเวลา
๖. กฎหมายที่เกี่ยวข้อง (การจดทะเบียนสมรส สิทธิตามกฎหมาย การแจ้งเกิด การลาไปช่วยเหลือภรรยาที่คลอดบุตร เป็นต้น)

^{๓๔} โครงการพ่อแม่มือใหม่. <http://www.phrae.m-society.go.th/.doc> (เข้าถึงแหล่งข้อมูล ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓)

พ่อแม่ถือเป็นพระองค์แรกของลูก ๆ ที่ควรเคารพบูชา พ่อแม่ที่เลี้ยงลูกด้วยความรัก ความเมตตา เอาใจใส่ห่วงใย ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมในการดำเนินชีวิต ให้โอกาสลูก ๆ ได้ศึกษาเล่าเรียนตามแต่สถานะ มีเวลาพูดคุยเป็นที่ปรึกษา ให้กำลังใจเมื่อลูกมีความทุกข์ ฝึกให้ลูกมีวินัย มีความรับผิดชอบ รู้จักแบ่งปัน ส่งเสริมความเสมอภาค ไม่ว่าลูกจะเป็นเพศใดก็ตาม พร้อมเป็นตัวอย่างในการประพฤติตนเป็นคนดีในสังคม^{๓๕} โดยโครงการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความตระหนักและให้เห็นคุณค่าความสำคัญของการเลี้ยงดูบุตรธิดาได้อย่างมีคุณภาพ เพราะเชื่อว่าหลายคนคงจะให้นิยามต่างกันไป สิ่งที่สังคมคาดหวัง คือ การเริ่มต้นสร้างครอบครัวของหญิงชายที่ตัดสินใจใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน และอาจจะมีการวางแผนครอบครัวที่จะมีลูกน้อยที่น่ารัก ซึ่งจะเติบโตจากการหล่อหลอมจากพ่อแม่ เพื่อเป็นคนคุณภาพของสังคมต่อไป

อนึ่ง ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมที่มีความสำคัญที่สุด ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดค่านิยม ความเชื่อ ทศนคติ กำหนดบุคลิกภาพและแบบแผนความประพฤติต่าง ๆ ของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งหากพ่อแม่สามารถทำหน้าที่ได้ดี เด็กที่เกิดและเติบโตขึ้นมา ก็จะเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพของสังคมต่อไป แต่หากพ่อแม่ขาดทักษะในการเลี้ยงดูบุตรธิดาที่ถูกต้องเหมาะสม ขาดการเตรียมความพร้อมสำหรับการเป็นพ่อแม่ อาจเป็นเหตุให้เกิดปัญหาต่อเด็กและเยาวชนเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นการส่งเสริมให้พ่อแม่สามารถทำบทบาทหน้าที่ในการดูแลบุตรธิดาได้อย่างถูกต้อง จึงมีความสำคัญและจำเป็นมาก ประกอบกับในปัจจุบัน หน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตรธิดาไม่ใช่หน้าที่ของแม่เท่านั้น พ่อควรมีส่วนในการช่วยดูแลบุตรธิดาด้วย ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม จึงเล็งเห็นความจำเป็นและความสำคัญของการให้ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กในแต่ละช่วงวัย โดยเฉพาะในวัยเด็กเล็ก อีกทั้งทักษะในการเลี้ยงดูบุตรธิดาสำหรับพ่อแม่ที่ยังไม่เคยเลี้ยงดูบุตรธิดา หากพ่อแม่มีความรู้และทักษะในการเลี้ยงดูบุตรธิดา จะทำให้มีความมั่นใจและสามารถดูแลบุตรธิดาได้เป็นอย่างดี จึงได้จัดให้มีโครงการนี้ขึ้นในแต่ละภาคส่วนของพื้นที่ ตามโครงการพร้อมกับการอบรมให้ความรู้จากผู้เชี่ยวชาญด้านครอบครัว อาทิ การบรรยายในหัวข้อ “ความรัก ความเข้าใจ..สายใยในครอบครัว” โดย ผศ.ดร.นิภา แก้วศรีงาม , “การเตรียมตัวเป็นพ่อแม่มืออาชีพ” โดย พญ.นัยนา ณีชนะนนท์ และการทดลองฝึกปฏิบัติดูแลเด็กเล็ก โดย คณะวิทยากรจากสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไท เป็นต้น^{๓๖}

จะเห็นได้ว่าโครงการนี้ เป็นโครงการที่ส่งเสริมสนับสนุนให้กับผู้ที่เตรียมความพร้อมของการเป็นพ่อแม่มือใหม่ โดยให้พ่อแม่มือใหม่เห็นความสำคัญของการเลี้ยงดูลูกด้วยกัน โดยไม่ปล่อยให้

^{๓๕} ทุกรายละเอียดเพิ่มเติมใน สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, ความรู้สำหรับพ่อแม่มือใหม่, ๒๕๕๗.

^{๓๖} พม.แถลงข่าวเปิดตัวโครงการ “พ่อแม่มือใหม่” เน้นส่งเสริมความรู้ในการเลี้ยงดูบุตร, http://www.m-society.go.th/ewt_news.php?nid=5661, (๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๒)

เป็นภาระหน้าที่ของแม่ฝ่ายเดียว แต่ให้ต่างฝ่ายมีส่วนร่วมต่อการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมเพื่อให้เด็ก
มีพัฒนาการที่ดีตามแต่ละช่วงวัย

สรุป พ่อแม่มือใหม่จะต้องสร้างสรรค์กิจกรรมต่าง ๆ เตรียมความพร้อมในการอบรม
เลี้ยงดูบุตรธิดาให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความเจริญเติบโตทั้งด้านกายภาพ และความเจริญงอกงาม
ทางสติปัญญา อารมณ์และสังคม

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุป

การวิจัยเรื่อง “**หลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา**” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้ ๑. เพื่อศึกษาหลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา ๒. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา ๓. เพื่อบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ในสังคมไทย ทั้งนี้ เป็นการศึกษาจากหลักธรรมและหลักการทางพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของมารดาบิดา วิเคราะห์ตามหลักการสั่งสอนตามหลักพุทธธรรมและบูรณาการในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวสำหรับพ่อแม่มือใหม่ในสังคมไทย สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑.๑ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ เพื่อศึกษาหลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า หลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา ทำให้ได้ทราบหลักธรรมและหลักการสร้างความมั่นคงของครอบครัว เช่น มงคล ๓๘ ประการ ทิศ ๖ พรหมวิหาร ๔ ขรवासธรรม ๔ สังคหวัตถุ ๔ คารวะ ๖ เป็นต้น ซึ่งเป็นหลักธรรมที่นำความสำเร็จมาสู่ครอบครัว โดยการดำเนินชีวิตอย่างมีแบบแผนสามารถดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากหลักธรรมคำสอนที่มีความเกี่ยวข้องกับการสั่งสอนบุตรธิดา สามารถนำไปอบรมสั่งสอน เลี้ยงดูบุตรธิดา และฝึกหัดพัฒนากายวาจาใจให้เป็นมนุษย์ที่เจริญแล้ว ซึ่งแต่ละหลักธรรมจะมุ่งเน้นการวางแผน แนวทางประพฤติปฏิบัติต่อกัน ความรับผิดชอบบทบาทหน้าที่ของตน การอยู่ร่วมกันอย่างมีวัฒนธรรมด้วยความรักความเข้าใจ การสร้างสัมพันธภาพอันดี ด้วยความเข้าใจกันอย่างมีมิตรไมตรี ที่ประกอบไปด้วยความเมตตา กรุณา มีความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน

๕.๑.๒ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา มี ๓ กระบวนการ ได้แก่ ๑) กระบวนการเสริมสร้างด้านสมรรถภาพ ๒) กระบวนการเสริมสร้างด้านเสรีภาพ ๓) กระบวนการเสริมสร้างด้านความเสมอภาค

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ นี้ ทำให้ทราบสมรรถภาพของมารดาบิดาในการทำหน้าที่พ่อแม่ที่ดี ความสามารถเลี้ยงบุตรธิดาได้ดี ความสามารถส่งบุตรธิดาให้เรียนดี ความสามารถ

สอนลูกให้เป็นคนดี ได้ทราบเสรีภาพสำหรับครอบครัว เช่น การสร้างเจตคติที่ดีด้านครอบครัว การสร้างกิจกรรมในครอบครัว กิจกรรมพาลูกเข้าวัด การเตรียมความพร้อมเป็นพ่อแม่ใหม่ และได้ทราบความเสมอภาคในมิติต่าง ๆ เช่น ความเสมอภาคทางเพศ ความเสมอภาคทางความคิด ความเสมอภาคในครอบครัว ความเสมอภาคในการตัดสินใจร่วมกัน

พระพุทธเจ้าตรัสว่า มารดาและบิดา ยังบุตรธิดาให้ยึดถือ ให้สำเหนียกอยู่ จำเดิมแต่เวลาที่บุตรธิดาเกิด ด้วยนัยเป็นต้นว่า จงนั่งอย่างนี้ ยืนอย่างนี้ และว่า คนนี้ เจ้าควรเรียกว่า พ่อ ต่อมาภายหลัง อาจารย์เหล่านี้จึงให้ศึกษาศิลปะทั้งหลายมีศิลปะในเพราะช่างเป็นต้น อาจารย์เหล่านี้ให้สรณะและศีล เหล่าอื่นให้บรรพชา เหล่าอื่นให้เล่าเรียนพุทธวจนะ เหล่าอื่นให้อุปสมบท เหล่าอื่นให้บรรลุมรรคผล อาจารย์เหล่านี้นั่นแม่ทั้งหมด ชื่อว่า ปัจฉาจารย์ ด้วยประการฉะนี้ ฉะนั้น มารดาบิดาท่านจึงเรียกว่า บุรพาจารย์ เพราะเป็นอาจารย์ก่อนอาจารย์ทั้งหมด^๑ เป็นต้น

การที่มารดาบิดาทำหน้าที่อบรมสั่งสอนเลี้ยงดูบุตรธิดาให้เจริญงอกงามทั้งด้านกาย จิตใจ สังคมและอารมณ์นั้น จะต้องมีความรู้ลักษณะ คือ ๑) คุณสมบัติของผู้อบรมสั่งสอน ๒) วิธีการสอน นอกจากนี้จะมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้แล้ว ยังต้องสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้บุตรธิดาอีกด้วย ดังนั้น มารดาบิดาจึงมีความสำคัญต่อบุตรธิดา ๔ ประการ^๒ ดังนี้ ๑) เป็นพระพรหมของบุตรธิดา ๒) เป็นเทวดาของบุตรธิดา ๓) เป็นครูคนแรกของบุตรธิดา ๔) เป็นอาหุไนยบุคคล

๕.๑.๓ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ เพื่อบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่ใหม่ในสังคมไทย พบว่า พุทธธรรมสามารถเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว ตั้งแต่การเลือกคู่ครอง การแต่งงานเป็นสามีภรรยา การดูแลเอาใจใส่กัน การดำรงอยู่ในสถานะมารดาบิดา การอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา การเสริมสร้างความเป็นสิริมงคลให้บุตรธิดา บูรณาการใช้หลักมงคล ๓๘ สำหรับพ่อแม่ใหม่ บูรณาการสู่ภาคปฏิบัติ ในขณะเดียวกันได้ทราบความสัมพันธ์ของบุตรธิดาต่อสังคมภายนอก มีความเข้าใจจริยธรรมทางสังคม

การมีคู่ครอง^๓ ถือกันว่าเป็นเหตุการณ์สำคัญยิ่งครั้งหนึ่งในชีวิตของบุคคล เป็นความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ทำให้เกิดฐานะและหน้าที่อย่างใหม่ คือ ฐานะแห่งสามี และฐานะแห่งภรรยา พร้อมทั้งหน้าที่ซึ่งผูกพันอยู่กับฐานะทั้งสองนั้นอันเกิดจากความสัมพันธ์ และความรับผิดชอบต่อกัน ความสัมพันธ์และความรับผิดชอบนี้ มิใช่จำกัดอยู่เพียงในระหว่างคู่สามีและภรรยาเท่านั้น แต่ยังขยายออกไปถึงบุคคลและทรัพย์สิน อันมีมาแต่เดิมของแต่ละฝ่ายอีกด้วย เช่น บิดา มารดา เครือญาติ และ

^๑ มงคล. (ไทย) ๒/๒๐๑/๒๐๒.

^๒ อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๘๑.

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์, คู่สร้างคู่สม ชีวิตคู่ในอุดมคติ. <http://www.watnyanaves.net>. (เข้าถึงแหล่งข้อมูล เมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓)

มิตรสหายของคู่ครองเป็นต้น ทำให้เกิดผลอีกอย่างหนึ่ง คือ การสมรสนี้เท่ากับเป็นวิธีเพิ่มพูนจำนวนญาติมิตรและทรัพย์สินต่าง ๆ ให้มากมายกว้างขึ้นเป็นทวีคูณ

สามีจะต้องเอาใจใส่ดูแลภรรยาของตนไว้ ๕ ประการ คือ ๑. ให้ความนับถือ ยอมรับฐานะแห่งภรรยาและคู่ครอง ๒. ยกย่องให้เกียรติ ไม่แสดงอาการเหยียดหยามดูหมิ่น ๓. มีความซื่อสัตย์ ไม่นอกใจ ๔. มอบความเป็นใหญ่ แสดงความไว้วางใจในงานบ้าน ๕. หาเครื่องประดับเครื่องแต่งตัวมามอบให้เป็นของฝากของขวัญ แสดงน้ำใจรักไม่จืดจาง

ส่วนภรรยา ก็แสดงน้ำใจต่อสามีด้วยการเอาใจใส่ดูแล ๕ ประการ เช่นกัน คือ ๑. จัดการดูแลงานบ้านให้เรียบร้อย ๒. ใส่ใจสงเคราะห์คนข้างเคียงคือหมู่ญาติและบริวารอย่างดี ๓. ซื่อสัตย์ ไม่ประพฤติผิดนอกใจสามี ๔. ช่วยประหยัดดูแลเก็บรักษาทรัพย์สินสมบัติที่หามาได้ ๕. เป็นผู้ขยัน เอาใจใส่ ไม่เกียจคร้านในการทำงาน

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาในงานวิจัยนี้ จะทำให้เกิดประโยชน์แก่ผู้วิจัยในการต่อยอดทางการศึกษา การสั่งสอนบุตรธิดาตามหลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงครอบครัวสำหรับพ่อแม่่มือใหม่ ให้บรรลุวัตถุประสงค์มากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป ดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ควรมีหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนได้เก็บรวบรวมข้อมูลนำไปบูรณาการหลักสูตรการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมถึงระดับอุดมศึกษา

๒. คณะสงฆ์ โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ร่วมกันกำหนดยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนการเสริมสร้างครอบครัวอบอุ่นอย่างเป็นรูปธรรม

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

๑. การปลูกฝังอบรมศีลธรรมแก่บุตรธิดาตามหลักพุทธธรรมในการสร้างความมั่นคงของครอบครัวอย่างยั่งยืน

๒. อบรมคุณธรรมสำหรับพ่อแม่่มือใหม่ตามหลักพุทธธรรมในการสร้างความมั่นคงของครอบครัว แก้ปัญหาครอบครัวแตกแยก

บรรณานุกรม

๑.ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, ความสัมพันธ์ในครอบครัว, (กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๑๙), หน้า ๔
คณะกรรมการแผนกตำรามหาวิทยาลัย, มงคลตลทปิณีแปล เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓,
หน้า ๑๔๗

ดวงเดือน พันธุมนาวิน, พฤติกรรมศาสตร์เล่ม ๒ : จิตวิทยาจริยธรรมและจิตวิทยา,
(กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า๗.

ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์. ความสัมพันธ์ในครอบครัว, (กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด,
๒๕๑๙), หน้า ๑๖-๒๓.

ทศนา เขมมณี, หลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๙-๒๐.

นายแพทย์เกษม ตันติผลาชีวะ, “การพัฒนาครอบครัว”, คณะอนุกรรมการด้านครอบครัวสำนักงาน
คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี,
หน้า ๒๐๙

ปัญญา ใบบางยาง, ธรรมาภิบายหลักธรรมในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘),
หน้า ๒๑๓-๒๑๕

ปัญญานันทภิกขุ : เขมกะ เรียบเรียง, หน้าที่ของลูก (บันทึกจากพ่อและแม่), จัดพิมพ์เผยแพร่โดย
ธรรมสภา, (มปก., มปท.,) หน้า ๒๘.

ผศ.มานพ นักการเรียน, พระพุทธศาสนากับสตรีศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๖๑.

พจนานุกรม, พจนานุกรมธรรม ฉบับพุทธทาส, จัดพิมพ์ฉลอง ๑๐๕ ปี ชาตกาลพุทธทาส,
(กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๔), หน้า ๒๐๖.

พระเทพปริยัติโมลี (ทองดี สุรเตโช), **หน้าที่ของคน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๓๘), หน้า ๔.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **พระในบ้าน**, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๒-๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **ความสุขของครอบครัว คือสันติสุขของสังคม**, หน้า ๑๔-๑๕

_____ . **ธรรมบุญชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๒**, (กรุงเทพฯ. มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๕๓.

_____ . **พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๔), หน้า ๔๓-๖๖.

_____ . **พุทธวิธีในการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑๔.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๔, หน้า ๑๒๔.

_____ . **ชีวิตคู่ที่มีคุณค่า**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๖๗-๖๘.

พุทธทาสภิกขุ, **กตัญญูทเวทีเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๒.

_____ . **พ่อแม่สมบูรณ์แบบ**, (กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๕-๑๙.

_____ . **เยาวชนกับศีลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒ (สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๗), หน้า ๒๖๒.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, **มังคลัตถทีปนี แปล เล่ม ๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐๖.

ราชกิจจานุเบกษา. **ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี**, เล่ม ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒ ก, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑, หน้า ๕.

ราชบัณฑิต, **พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ. ศ. ๒๕๒๕**, พิมพ์ครั้งที่ ๕ (กรุงเทพฯ : บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๖๗.

_____ . **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, ๒๕๕๔, หน้า ๓.

รติชน พีรยสส์, **อุบัติเหตุในเด็กปฐมวัย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ตาตาพับลิเคชั่น, ๒๕๔๗), หน้า ๖๕.

ระพีพรรณ คำหอม, **สวัสดิการสังคมกับสังคมไทย** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๗, หน้า ๙๑-๙๒.

วศิน อินทสระ, **ชีวิตกับครอบครัว**, (กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๗), หน้า ๘.

- ศูนย์จัดการความรู้เพื่อครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก, **เส้นทางครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก**, (กรุงเทพฯ : บริษัท รักลูกแพลลีย์กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๕๐), หน้าคำแนะนำผู้เขียน.
- ศรีเรือน แก้วกังวาล, **ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๙.
- สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร), **มงคลยอดชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : องค์การค้ำคูณสภา ๒๕๒๖), หน้า ๒๖๗
- สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (จวน อุฏฐายี), **มงคลในพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, ๒๕๓๘, หน้า ๒๐.
- สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, **มาตรฐานและตัวชี้วัด ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย, โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**, หน้า ๕๑.
- สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, **มาตรฐานและตัวชี้วัด ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย**, (กรุงเทพฯ : บริษัท นิธิเมส อินเฟอร์เมชั่น พับชีร์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๗-๑๑๙.
- สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. **คู่มือการดำเนินงานสำหรับบุคลากร สาธารณสุข ครอบครัวแข็งแรง ครอบครัวอบอุ่น เมืองไทยแข็งแรง**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ ชุมชมสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, มกราคม 2549.
- เสถียรธรรมสถาน, **มีความสุขให้ลูกเห็นเป็นคนดีให้ลูกดู**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์ ธรรมะ, ๒๕๕๓), หน้า ๘๙.
- องค์ประกอบของศาสนา อังโน ผศ.นงเยาว์ ชาญณรงค์, **ศาสนากับสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๖), หน้า ๒๑
- อัมไพพรรณปัญญาโรจน์, **การอบรมเลี้ยงดูเด็กตำราวิชาการราชภัฏเฉลิมพระเกียรติ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏจันทรเกษม, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕๓.
- อังโน สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, **มาตรฐานและตัวชี้วัด ความเสมอภาคระหว่าง หญิงชาย**, (กรุงเทพฯ : บริษัท นิธิเมส อินเฟอร์เมชั่น พับชีร์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๐-๑๑๒, ๑๑๕.

(๒. วิทยานิพนธ์)

พระธัชชนนท์ ชยามินนุโท (จันทน์), “ศึกษาวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของสถาบัน
ครอบครัว : ศึกษากรณี ครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง อำเภอลำปาง จังหวัด
กระบี่”, **วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย). “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบัน
ครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒.

พระมหาภูเนตุ จันทรชิต, “หน้าที่ของมารดา บิดาในพุทธจริยศาสตร์, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหา
บัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๔๑.)

พระมหาสุเทพ อคฺคเมธี. **เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก**. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร ๒๕๔๒ หน้า ๑๖๕.

พันธ์ศักดิ์ ธีระศานต์, “การศึกษบทบาทของผู้ปกครองนักเรียนในการจัดประสบการณ์เพื่อส่งเสริม
พัฒนาการของนักเรียนโรงเรียนอนุบาล กฟผ.แม่เมาะ”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหา
บัณฑิต บริหารการศึกษา**, (สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ: มหาวิทยาลัยราช
ภัฏลำปาง, ๒๕๕๗), หน้า ๒๙-๓๐.

ลัดดาประสาร, “บทบาทของบิดากับการเลี้ยงดูบุตร : กรณีศึกษาจากรายการโทรทัศน์บ้านรักลูก,
วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต. (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔) หน้า ๒๑.

วัจน์ไทรงาม, “ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะเด็กตามพื้นฐานอารมณ์กับรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูของ
มารดา : กรณีศึกษา มารดาของเด็กก่อนวัยเรียนโรงเรียนอนุบาลเอกชนเขตพระโขนง
กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิตสาขาอนามัยแม่และเด็ก**
, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๙).

วิทยา เศรษฐวงค์. “แนวคิดของชาร์ตต์ว่าด้วยความรับผิดชอบ”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎี
บัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖, หน้า ๓๓-๓๔

อรนุช สุธีสังข์, “อิทธิพลของปัจจัยทางครอบครัวและการอบรมเลี้ยงดูที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือก
อาชีพของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่๖”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตร
มหาบัณฑิตสาขาจิตวิทยาให้คำปรึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคาแหง,
๒๕๔๒).

(๓. รายงานวิจัย)

ดุขฎฐึ โยเหลา,การสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูหลักเด็กในประเทศไทยโดยใช้การวิเคราะห์เมต้า, **รายงานการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๕), หน้า ๑๐๔-๑๐๖.

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ (และคณะ), “การศึกษารูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของคนไทยกับกระบวนการทางสังคมประกิตของครอบครัวในปัจจุบันที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ”, **รายงานการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

(๔. สื่ออิเล็กทรอนิกส์)

กิจกรรมสานสัมพันธ์ในครอบครัว. <https://www.mk.co.th//content/365/> (เข้าถึงแหล่งข้อมูล ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓)

โครงการพ่อแม่มือใหม่. <http://www.phrae.m-society.go.th/.doc> (เข้าถึงแหล่งข้อมูล ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓)

โครงการอบรมคุณธรรมนำสังคมเข้มแข็งเทิดไท้องค์ราชัน (พาลูกจูงหลานเข้าวัด), http://www.bankhai.go.th/attachments/399_ (เข้าถึงแหล่งข้อมูล เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๕๗)

ครอบครัวอบอุ่น <http://www.truelookpanya.com/new/asktruelookpanya/questiondetail/15467> (เข้าถึงแหล่งข้อมูล เมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๒)

ความสำคัญของวัดที่มีต่อวิถีชีวิตคนไทย, <http://thammarat5263.blogspot.com/> (เข้าถึงแหล่งข้อมูล เมื่อวันที่ ๒๓ มกราคม ๒๕๖๓)

นิตยสารรักลูก, สร้างกิจกรรมพิเศษสำหรับครอบครัว, <http://www.momypedia.com/article> (เข้าถึงแหล่งข้อมูล เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๒)

นิตยา คชภักดี และคณะ. 2558. โครงการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวชี้วัดครอบครัวอยู่ดีมีสุข. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <http://www.cf.mahidol.ac.th/researchpub/1-45.pdf>. เข้าถึงเมื่อ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๒.

พม. รณรงค์ “ทุกวัน...เป็นวันของครอบครัว” จัดกิจกรรมเดิน-วิ่งสานสัมพันธ์ครอบครัว (Run For Family), http://www.m-society.go.th/ewt_news.php?nid=11643, (เข้าถึงแหล่งข้อมูล เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๒)

พม.จัดกิจกรรม “รณรงค์ยุติความรุนแรงต่อเด็ก สตรี และความรุนแรงในครอบครัว ประจำปี ๒๕๕๓, http://www.m-society.go.th/ewt_news.php?nid=5423, (เข้าถึงแหล่งข้อมูล เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๒).

พม.จัดกิจกรรม “รณรงค์ยุติความรุนแรงต่อเด็ก สตรีและความรุนแรงในครอบครัว ประจำปี ๒๕๕๓, http://www.m-society.go.th/ewt_news.php?nid=5423, (เข้าถึงแหล่งข้อมูล เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๒).

พม.แถลงข่าวเปิดตัวโครงการ “พ่อแม่มือใหม่” เน้นส่งเสริมความรู้ในการเลี้ยงดูบุตร, http://www.m-society.go.th/ewt_news.php?nid=5661, (เข้าถึงแหล่งข้อมูล เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๒)

เทคนิคพาลูกเข้าวัด. <https://www.trueplookpanya.com/knowledge/content/56013/-parpres-par-parsch-parado-> (เข้าถึงข้อมูล เมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓)

ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างและปรับเปลี่ยนเจตคติในสังคมไทย, <http://www.gender.go.th/plan/1y1.html>, (เข้าถึงแหล่งข้อมูล ๑๗ มกราคม ๒๕๖๒)

พระพรหมคุณาภรณ์, คู่สร้างคู่สม ชีวิตคู่ในอุดมคติ. <http://www.watnyanaves.net>. (เข้าถึงแหล่งข้อมูล เมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓)

วันครอบครัว (๑๔ เมษายน), <http://www.tlcthai.com/education/history-of-thailand/4457.html>, (เข้าถึงแหล่งข้อมูล ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๒)

วันแห่งครอบครัว https://www.mcp.ac.th/print_text.php?mm=22&sm=49&ssm=49&id=182 (เข้าถึงแหล่งข้อมูล ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๒)

วันแห่งครอบครัว https://www.mcp.ac.th/print_text.php?mm=22&sm=49&ssm=182 (เข้าถึงแหล่งข้อมูล ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๒)

สค.รณรงค์ทุกวันเป็นวันครอบครัว, <http://news.sanook.com>, (เข้าถึงแหล่งข้อมูล ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๒)

๒ ภาษาอังกฤษ

Baumrind, “Current Patterns of Parental Authority.” *Developmental Psychology Monographs*, 1971,pp., 1-103.

Robert R. Sears, Eleanor E. Maccoby, Harry Levin, *Patterns of Child Rearing*, (Hardback. 1957), p : 372. อ้างใน วงษ์เดือน สายสุวรรณ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

Mussen, P. H. and others. , *Child Development and Personality*, (New York: Harper & Row.1963), p : 193. อ้างใน วงษ์เดือน สายสุวรรณ, เรื่องเดียวกัน, 14.

Taylor Owen. (2010). “Human Security: A Contested Contempt”, edited by J. Peter Burgess. *The Routledge Handbook of New Security Studies*. New York: Routledge, p. 43.

P. H. Liotta and Taylor Owen. (2006). "Why Human Security?" The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations, Vol.VII, no. 1 , pp. 37 - 54 .
[http://www.taylorowen.com/Articles/Taylor Owen CV - 2006.pdf](http://www.taylorowen.com/Articles/Taylor%20Owen%20CV%20-%202006.pdf) (accessed April 26, 2019)

Nelson Acquilano. How to Have a Happy and Healthy Family: The Nine Rules for Family Satisfaction and a High Quality of Life. Available on http://marriage.suite101.com/article.cfm/how_to_have_a_happy_and_healthy_family Access on 9/7/2552.

ภาคผนวก ก

บทความวิจัย

หลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคง
 ในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา
 Dhamma and Principles to Strengthen the Stability
 of the Family in Line of Buddha Dhamma.

ดร.วัฒน์ กัลยาณพัฒน์กุล

พระครูนิรมิตสังฆกิจ

พระครูสมุห์ณรงค์ ไชยิตถมโม

ผศ.ดร.อนนต์ เมธีวรฉัตร

นายสุวรรณฐา ลีม

Dr. Watthana Kanlayapatthanakul

Prakhu niramathsungkhakit

Prakhu samuh Narong Khositatumammo

Assist. Prof. Dr. Anond Metheevarachatra

Mr. Suvannatha Loem

การวิจัยเรื่อง “หลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้ ๑. เพื่อศึกษาหลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา ๒. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา ๓. เพื่อบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ในสังคมไทย ทั้งนี้ เป็นการศึกษาค้นคว้าจากหลักธรรมและหลักการทางพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของมารดาบิดา วิเคราะห์ตามหลักการสั่งสอนตามหลักพุทธธรรมและบูรณาการในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวสำหรับพ่อแม่มือใหม่ในสังคมไทย สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๑. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ เพื่อศึกษาหลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า หลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา ทำให้ได้ทราบหลักธรรมและหลักการสร้างความมั่นคงของครอบครัว เช่น มงคล ๓๘ ประการ ทิศ ๖ พรหมวิหาร ๔ ฆราวาสธรรม ๔ สังคหวัตถุ ๔ คารวะ ๖ เป็นต้น ซึ่งเป็นหลักธรรมที่นำความสำเร็จมาสู่ครอบครัว โดยการดำเนินชีวิตอย่างมีแบบแผน สามารถดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากหลักธรรมคำสอนที่มีความเกี่ยวข้องกับการสั่งสอนบุตรธิดา สามารถนำไปอบรมสั่งสอน เลี้ยงดูบุตรธิดา และฝึกหัดพัฒนากายวาจาใจ ให้เป็นมนุษย์ที่เจริญแล้ว ซึ่งแต่ละหลักธรรมจะมุ่งเน้นการวางแผน แนวทางประพฤติปฏิบัติต่อกัน ความรับผิดชอบบทบาทหน้าที่ของตน การอยู่ร่วมกันอย่างมีวัฒนธรรมด้วยความรักความเข้าใจ การสร้างสัมพันธภาพอันดี ด้วยความเข้าใจกันอย่างมีมิติมิติที่ประกอบไปด้วยความเมตตา กรุณา มีความเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน

๒. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา จากการวิเคราะห์พบว่า กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา มี ๓ ประการ ได้แก่ ๑) กระบวนการเสริมสร้างด้านสมรรถภาพ ๒) กระบวนการเสริมสร้างด้านเสรีภาพ ๓) กระบวนการเสริมสร้างด้านความเสมอภาค

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ นี้ ทำให้ทราบสมรรถภาพของมารดาบิดาในการทำหน้าที่พ่อแม่ที่ดี ความสามารถในการเลี้ยงบุตรธิดาได้ดี ความสามารถส่งบุตรธิดาให้เรียนดี ความสามารถสอนลูกให้เป็นคนดี ได้ทราบเสรีภาพสำหรับครอบครัว เช่น การสร้างเจตคติที่ดีด้านครอบครัว การสร้างกิจกรรมในครอบครัว กิจกรรมพาลูกเข้าวัด การเตรียมความพร้อมเป็นพ่อแม่มือใหม่ และได้ทราบความเสมอภาคในมิติต่าง ๆ เช่น ความเสมอภาคทางเพศ ความเสมอภาคทางความคิด ความเสมอภาคในครอบครัว ความเสมอภาคในการตัดสินใจร่วมกัน

๓. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ เพื่อบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ในสังคมไทย พบว่า พุทธธรรมสามารถเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว ตั้งแต่การเลือกคู่ครอง การแต่งงานเป็นสามีภรรยา การดูแลเอาใจใส่กัน การดำรงอยู่ในสถานะมารดาบิดา การอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา การเสริมสร้างความเป็นสิริมงคลให้บุตรธิดา บูรณาการใช้หลักมงคล ๓๘ สำหรับพ่อแม่มือใหม่ บูรณาการสู่ภาคปฏิบัติ ในขณะที่เดียวกันได้ทราบความสัมพันธ์ของบุตรธิดาต่อสังคมภายนอก มีความเข้าใจจริยธรรมทางสังคม ซึ่งการมีคู่ครอง ถือเป็นเหตุการณ์สำคัญ เป็นความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ทำให้เกิดฐานะและหน้าที่อย่างใหม่ คือ ฐานะแห่งสามี และฐานะแห่งภรรยา พร้อมทั้งหน้าที่ซึ่งผูกพันกันในฐานะสามีภรรยา เช่น สามีจะต้องเอาใจใส่ดูแลภรรยา ๕ ประการ คือ ๑. ให้ความนับถือ ยอมรับฐานะแห่งภรรยาและคู่ครอง ๒. ยกย่องให้เกียรติ ไม่แสดง

อาการเหยียดหยามดูหมิ่น ๓. มีความซื่อสัตย์ ไม่นอกใจ ๔. มอบความเป็นใหญ่ แสดงความไว้วางใจ
 ในงานบ้าน ๕. หาเครื่องประดับเครื่องแต่งตัวมอมบให้เป็นของฝากของขวัญ แสดงน้ำใจรักไม่จืดจาง
 ส่วนภรรยา ก็แสดงน้ำใจต่อสามีด้วยการเอาใจใส่ดูแล ๕ ประการ เช่นกัน คือ ๑. จัดการดูแลงานบ้าน
 ให้เรียบร้อย ๒. ใส่ใจสงเคราะห์คนข้างเคียงคือหมู่ญาติและบริวารอย่างดี ๓. ซื่อสัตย์ ไม่ประพฤติ
 นอกใจสามี ๔. ช่วยประหยัดดูแลเก็บรักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้ ๕. เป็นผู้ขยัน เอาใจใส่ ไม่เกียจ
 คร้านในการทำงาน เป็นต้น

ABSTRACT

This research, "Buddhist principles and principles to strengthen family security in accordance with Buddhism", has the objectives as follows: 1. to study Buddhist principles and principles of strengthening family security in accordance with Buddhism, 2. to analyze the process of building family security in accordance with Buddhism and, 3. to integrate the principles of Buddhism in strengthening family security for new parents in Thai society. This research studied from Buddhist principles and sources of Buddhism regarding the roles of mothers and fathers, analyzed according to the teachings of Buddhism and integration in strengthening family security for new parents in Thai society. The research findings can be summarized as follows:

1. The result of research in accordance with the first objective; to study Buddhist principles and principles for strengthening family security in accordance with Buddhism, found that the principles of family security such as Mongkala 38 (Things for life blessing), 6 directions, Brahmavihara 4 (Four sublime states of mind), Karavasadhamma 4 (Four virtues for a good household life), Carava 6 (Six reverence) etc. which are the principles that bring success to the family by living a systematic life, able to live life effectively in society because the doctrines are related to the teaching of children, which can be taught children and apprentices to develop the body, word and mind to be a civilized human. Each principle focuses on the

planning of behavior, roles and responsibilities, cultural coexistence with love and understanding, and good relations with understanding in a friendly manner comprised of kindness, selflessness, generosity, and mutual support.

2. The research result according to the second objective; to analyze the process of strengthening the family security in accordance with Buddhism, from the analysis, it was found that the process of strengthening the family security in accordance with Buddhism consists of 3 aspects, which are 1) Performance enhancement process 2) Freedom enhancement process 3) Equality enhancement process.

The results of this research objective had shown that mothers and fathers' ability to perform good parental duties, ability to raise children well, ability to send children to good education, ability to teach children to be good, knowing the freedom for the family such as creating good family motivation, creating family activities, taking children into the temple, preparing new parents and knowing equality in various dimensions such as gender equality, equality of thought, equality in family and equality of decisions together.

3. The result of research according to the third objective, in order to integrate the principles of Buddhism in strengthening the stability of the family for new parents in Thai society found that the Buddha Dhamma can enhance the stability of the family from choosing a spouse, marriage as husband and wife, caring for each other, living in the mother and father state, child rearing, reinforcing the good fortune by integrated children to 38 things for life blessing for new parents integration into practice, at the same time, knowing the relationship of children to outside society and understanding social ethics.

Having a spouse is an important event, a big change resulting in a new position and duty which is the status of husbands and wives as well as their obligations as husbands and wives for example, husbands must take care of their wives as follows: 1) respect the status of wives and spouses, 2) praised and honored and not showing disrespectful behavior, 3) be honest, not unfaithful, 4) give greatness, show trust in housework, and 5) find accessories and dress to give as souvenirs to show kindness and love.

For the wife, should show kindness to the husband with 5 cares as well, which are: 1) arrange to take care of the housework, 2) pay careful attention to the neighbors, relatives and family members, 3) be honest and not behave unfaithful to the husband, 4) save and maintain the treasures of husband, and 5) be diligent, attentive, not lazy in work etc.

บทนำ

ครอบครัว คือสังคมขนาดเล็ก ที่สามัคคีปรองดองร่วมกันสร้างขึ้นท่ามกลางการรับรู้และยอมรับของคนในสังคม ต่อมาจึงเกิดมีบุตรีธิดาเป็นสมาชิกเพิ่มมาตามลำดับ เมื่อครอบครัวมีการขยายตัวเพิ่มขึ้น ความซับซ้อนของสังคมก็หลากหลาย ปัญหาสังคมก็มีมากเป็นเงาตามตัว ปัญหาสังคมมักพบว่ามีจุดเริ่มต้นมาจากปัญหาครอบครัวที่แตกแยกบ้าง ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวบ้าง ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะความไม่พร้อมของชายหนุ่มหญิงสาวในการทำหน้าที่เป็นสามีภรรยาและหน้าที่ของความ เป็นมารดาบิดา

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถนำไปบูรณาการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาให้เป็นผู้มีศีลธรรมนำชีวิต สร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นในครอบครัวสำหรับพ่อแม่เมื่อใหม่ได้ เช่น ทิศ ๖ ประการ^๑ มงคลชีวิต ๓๘ ประการ^๒ อคติ ๔ ประการ^๓ หลักการครองชีวิตคู่ที่ดี^๔ การสงเคราะห์บุตรและภรรยา^๕

^๑ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒-๒๑๓.

^๒ ชู.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๗/๓๗๑

^๓ ที.ปา. (ไทย) ๑๑ /๒๔๖/ ๒๐๑

^๔ อจ. อภฺรภูก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๙๒.

^๕ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๙๘-๒๐๔/๒๐๒-๒๐๖.

การทำหน้าที่ของสามภรรยาที่ดี^๖ บุตรีตาพึงตอบแทนแสดงความกตัญญู^๗ สังคหวัตถุ ๔^๘ ฆราวาสธรรม ๔^๙ พรหมวิหาร ๔^{๑๐} เป็นต้น

การนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้สร้างความสุขในครอบครัวจึงเป็นการสร้างครอบครัวที่มั่นคงตามหลักพระพุทธศาสนา บทบาทหน้าที่ของบิดาที่มีต่อครอบครัว คือ ๑. ให้ความคุ้มครองและปกป้องครอบครัว โดยธรรมชาติผู้ชายถูกสร้างมาให้เข้มแข็งทางด้านร่างกายมากกว่าผู้หญิง พ่อจึงเป็นเสาเอกค้ำชูบ้านให้มั่นคง ครอบครัวที่มีพ่อบ้านเข้มแข็งจึงมีความมั่นคงปลอดภัย ๒. ให้การค้ำจุนเกื้อหนุนเศรษฐกิจในครอบครัว โดยทั่วไปรายได้หลักของครอบครัวมักมาจากพ่อบ้าน ๓. เป็นที่พึ่งในยามต้องการ พ่อบ้านควรให้ความช่วยเหลือคนในครอบครัว เช่น ยามเจ็บไข้ นำส่งโรงพยาบาล ๔. ให้ความรักความอบอุ่นแก่ครอบครัว พ่อบ้านควรดูแลเอาใจใส่บุคคลในครอบครัวด้วยความรักและความเอาใจ มีความจริงใจ และความเสียสละ ร่วมทุกข์ร่วมสุขได้ทุกสถานการณ์ ๕. เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูก พ่อบ้านที่ดีย่อมสร้างศรัทธาให้แก่ลูก มีเจตคติที่ดีต่อชีวิตและมองโลกในแง่ดี มีความมั่นคงในจิตใจ ไม่หวั่นไหวเมื่อมีเหตุการณ์มากระทบ ๖. ให้เกียรติและเคารพในสิทธิของคนในครอบครัว พ่อบ้านควรให้เกียรติและยกย่องแม่บ้านทั้งต่อหน้าและลับหลัง ส่วนบทบาทหน้าที่ของมารดาต่อครอบครัว ดังนี้ ๑. มารดาคือผู้สร้างและประสานความร่วมมือร่วมใจในครอบครัว ทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของครอบครัว เช่น งานซักผ้า รีดผ้า กวาดบ้าน ทำกับข้าว เลี้ยงลูก ๒. มารดาคือผู้ป้องกันความแตกแยกของครอบครัว ความสุขของครอบครัวเกิดจากแม่เป็นผู้รู้จักผ่อนหนักผ่อนเบา แก้ปัญหาด้วยเหตุผล มีสติที่จะกระทำด้วยความรู้สึกถึงความเป็นสุขของครอบครัวเป็นหลัก ๓. มารดาคือผู้สานความผูกพันของครอบครัว มีจิตใจงดงาม ไม่สร้างความหงุดหงิดในครอบครัว ต้องเข้าถึงจิตใจ อารมณ์และความรู้สึกนึกคิดของสมาชิกในครอบครัว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาหลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา
๓. เพื่อบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ในสังคมไทย

^๖ ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๔.

^๗ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒-๒๑๓.

^๘ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๐/๑๖๗.

^๙ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๔๕/๓๑๖.

^{๑๐} อ.ป.ญ.จก. (ไทย) ๒๒/๑๙๒/๒๕๒.

เครื่องมือและวิธีการศึกษา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยอาศัยข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วรรณกรรมทางศาสนา วรรณกรรมคำสอน หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และบทความวิชาการที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย (Research Process) ดังต่อไปนี้

๑. ขั้นตอนการศึกษาข้อมูล

ขั้นตอนการศึกษาข้อมูล คือการค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรมตามหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยจำแนกข้อมูลเป็น ๒ ระดับ คือ

๑) **ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source)** จะศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่กล่าวถึง ทิศ ๖ ประการ และ มงคล ๓๘ ประการ ได้แก่ ๑. ความหมาย ลักษณะ ความสำคัญของหลักธรรมแต่ละหมวด ๒. การวิเคราะห์หลักธรรมเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว ได้แก่ ทิศ ๖ ประการ และ มงคล ๓๘ ประการ และ ๓. การบูรณาการหลักธรรมเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว

๒) **ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source)** ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากตำราวิชาการ บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ที่เกี่ยวกับการเสริมความมั่นคงในครอบครัว

๒. ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร จึงได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามลักษณะของข้อมูล หลังจากที่ได้ศึกษาตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลทั้งหมดแล้ว มีขั้นตอน ดังนี้

๑) ศึกษาสภาพทั่วไปของปัญหาที่เกิดกับครอบครัวที่ขาดความพร้อมเกิดความแตกแยก และหลักธรรมเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว ได้แก่ ทิศ ๖ และ มงคล ๓๘ ประการ โดยจะศึกษา ๓ ประเด็น คือ ๑. ความหมาย ลักษณะ ความสำคัญของหลักธรรมดังกล่าว

๒) การวิเคราะห์หลักธรรมเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว ได้แก่ ทิศ ๖ ประการ และ มงคล ๓๘ ประการ

๓) บูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่เมื่อใหม่ในสังคมไทย

๓. ขั้นสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยจะสรุปผลการศึกษาและนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนา โดยนำข้อวิจัยทั้งหมดมาอภิปรายสรุป ตอบปัญหาตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาและเป็นแนวทางการปฏิบัติต่อไป

ผลการศึกษา

พบว่า

๑. ทำให้ทราบหลักธรรมและหลักการสร้างความมั่นคงของครอบครัว เช่น มงคล ๓๘ ประการ ทิศ ๖ พรหมวิหาร ๔ ขรราวาสธรรม ๔ สังคหัตถ์ ๔ คารวะ ๖ เป็นต้น ซึ่งเป็นหลักธรรมที่นำความสำเร็จมาสู่ครอบครัว โดยการดำเนินชีวิตอย่างมีแบบแผน สามารถดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากหลักธรรมคำสอนที่มีความเกี่ยวข้องกับการสั่งสอนบุตรธิดา สามารถนำไปอบรมสั่งสอน เลี้ยงดูบุตรธิดา และฝึกหัดพัฒนากายวาจาใจให้เป็นมนุษย์ที่เจริญแล้ว ซึ่งแต่ละหลักธรรมจะมุ่งเน้นการวางแผน แนวทางประพฤติปฏิบัติต่อกัน ความรับผิดชอบบทบาทหน้าที่ของตน การอยู่ร่วมกันอย่างมีวัฒนธรรมด้วยความรักความเข้าใจ การสร้างสัมพันธภาพอันดี ด้วยความเข้าใจกันอย่างมีมิตรไมตรี ที่ประกอบไปด้วยความเมตตา กรุณา มีความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน

๒. ทำให้ทราบกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา ๓ กระบวนการ ได้แก่ ๑) กระบวนการเสริมสร้างด้านสมรรถภาพ ๒) กระบวนการเสริมสร้างด้านเสรีภาพ ๓) กระบวนการเสริมสร้างด้านความเสมอภาค

ได้ทราบสมรรถภาพของมารดาบิดาในการทำหน้าที่พ่อแม่ที่ดี ความสามารถเลี้ยงบุตรธิดาได้ดี ความสามารถส่งบุตรธิดาให้เรียนดี ความสามารถสอนลูกให้เป็นคนดี ได้ทราบเสรีภาพสำหรับครอบครัว เช่น การสร้างเจตนคติที่ดีด้านครอบครัว การสร้างกิจกรรมในครอบครัว กิจกรรมพาลูกเข้าวัด การเตรียมความพร้อมเป็นพ่อแม่มือใหม่ และได้ทราบความเสมอภาคในมิติต่าง ๆ เช่น ความเสมอภาคทางเพศ ความเสมอภาคทางความคิด ความเสมอภาคในครอบครัว ความเสมอภาคในการตัดสินใจร่วมกัน

การที่มารดาบิดาทำหน้าที่อบรมสั่งสอนเลี้ยงดูบุตรธิดาให้เจริญงอกงามทั้งด้านกาย จิตใจ สังคมและอารมณ์นั้น จะต้องมีคุณลักษณะ คือ ๑) คุณสมบัติของผู้อบรมสั่งสอน ๒) วิธีการสอน นอกจากนี้จะมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้แล้ว ยังต้องสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้บุตรธิดาอีก

ด้วย ดังนั้น มารดาบิดาจึงมีความสำคัญต่อบุตรธิดา ๔ ประการ^{๑๑} ดังนี้ ๑) เป็นพระพรหมของบุตรธิดา ๒) เป็นเทวดาของบุตรธิดา ๓) เป็นครูคนแรกของบุตรธิดา ๔) เป็นอาหุไนยบุคคล

๓. พุทธธรรมสามารถเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว ตั้งแต่การเลือกคู่ครอง การแต่งงานเป็นสามีภรรยา การดูแลเอาใจใส่กัน การดำรงอยู่ในสถานะมารดาบิดา การอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา การเสริมสร้างความเป็นสิริมงคลให้บุตรธิดา บูรณาการใช้หลักมงคล ๓๘ สำหรับพ่อแม่มือใหม่ บูรณาการสู่ภาคปฏิบัติ ในขณะที่เดียวกันได้ทราบความสัมพันธ์ของบุตรธิดาต่อสังคมภายนอก มีความเข้าใจจริยธรรมทางสังคม

สามีจะต้องเอาใจใส่ดูแลภรรยาของตนไว้ ๕ ประการ คือ ๑. ให้ความนับถือ ยอมรับฐานะแห่งภรรยาและคู่ครอง ๒. ยกย่องให้เกียรติ ไม่แสดงอาการเหยียดหยามดูหมิ่น ๓. มีความซื่อสัตย์ ไม่นอกใจ ๔. มอบความเป็นใหญ่ แสดงความไว้วางใจในงานบ้าน ๕. หาเครื่องประดับเครื่องแต่งตัวมามอบให้เป็นของฝากของขวัญ แสดงน้ำใจรักไม่จืดจาง

ส่วนภรรยา ก็แสดงน้ำใจต่อสามีด้วยการเอาใจใส่ดูแล ๕ ประการ เช่นกัน คือ ๑. จัดการดูแลงานบ้านให้เรียบร้อย ๒. ใส่ใจสังเคราะห์คนข้างเคียงคือหมู่ญาติและบริวารอย่างดี ๓. ซื่อสัตย์ ไม่ประพฤติผิดนอกใจสามี ๔. ช่วยประหยัดดูแลเก็บรักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้ ๕. เป็นผู้ขยัน เอาใจใส่ ไม่เกียจคร้านในการทำงาน

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ควรมีหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนได้เก็บรวบรวมข้อมูลนำไปบูรณาการหลักสูตรการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมถึงระดับอุดมศึกษา

๒. คณะสงฆ์ โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ร่วมกันกำหนดยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนการเสริมสร้างครอบครัวมั่นคงอย่างเป็นรูปธรรม

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

๑. การปลูกฝังอบรมศีลธรรมแก่บุตรธิดาตามหลักพุทธธรรมในการสร้างความมั่นคงของครอบครัวอย่างยั่งยืน

๒. อบรมคุณธรรมสำหรับพ่อแม่มือใหม่ตามหลักพุทธธรรมในการสร้างความมั่นคงของครอบครัว แก้ปัญหาครอบครัวแตกแยก

^{๑๑} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๘๑.

บรรณานุกรม

หนังสือ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยนำไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมทางวิชาการ

งานวิจัยนี้ เป็นการเสริมสร้างองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา เป็นฐานข้อมูลทางธรรมในการสร้างความมั่นคงของครอบครัว สำหรับพ่อแม่มือใหม่ เช่น มงคล ๘๓ ประการ ทิศ ๖ ฆราวาสธรรม ๔ อกติ ๔ หลักการครองชีวิตคู่ที่ดี การสงเคราะห์บุตรและภรรยา การทำหน้าที่ของสามีภรรยาที่ดี บุตรธิดาพึงตอบแทนแสดงความกตัญญู สังคหวัตถุ ๔ ฆราวาสธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ เป็นต้น ซึ่งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจะเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญในการสร้างความมั่นคงแก่ครอบครัวสำหรับพ่อแม่มือใหม่

๒. กิจกรรมด้านการพัฒนา

- คณะสงฆ์ โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ร่วมกันกำหนดยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนการเสริมสร้างครอบครัวมั่นคงอย่างเป็นรูปธรรม

- สามารถพัฒนาสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนได้เก็บรวบรวมข้อมูลนำไปบูรณาการหลักสูตรการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมถึงระดับอุดมศึกษา

- นำองค์ความรู้ หรือข้อมูลไปเผยแพร่สู่หน่วยงานภาครัฐและเอกชน

- นำองค์ความรู้ หรือข้อมูลไปเผยแพร่สู่ชุมชนและประชาชนทั่วไปอย่างกว้างขวาง ผ่านกิจกรรมการปลูกฝังอบรมศีลธรรมแก่บุตรธิดาตามหลักพุทธธรรมในการสร้างความมั่นคงของครอบครัวอย่างยั่งยืน กิจกรรมอบรมคุณธรรมสำหรับพ่อแม่มือใหม่ตามหลักพุทธธรรมในการสร้างความมั่นคงของครอบครัว แก้ปัญหาครอบครัวแตกแยก

๓. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา เช่น มนุษย์กับสังคม, ภาษากับการสื่อสาร, เป็นต้น ทั้งในระดับปริญญาตรี โท ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านสังคม เช่น กระทรวงมหาดไทย กระทรวงการศึกษา หน่วยงานท้องถิ่น เช่น เทศบาล, องค์การบริหารส่วนจังหวัด, ตำบล เป็นต้น

- สามารถนำผลการศึกษาไปคิดวิเคราะห์ร่วมกับคณะสงฆ์ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา นักวิชาการด้านสังคม โดยความร่วมมือของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา องค์การชุมชนในจังหวัด นครสวรรค์

ภาคผนวก ค

ตาราง เปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมา และผลที่ได้รับของโครงการ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	สิ่งที่ได้ทราบ
๑. เพื่อศึกษา หลักธรรมและ หลักการเสริมสร้าง ความมั่นคงของ ครอบครัวตามแนว พระพุทธศาสนา	ได้ทราบหลักธรรมและ หลักการเสริมสร้างความ มั่นคงของครอบครัวตามแนว พระพุทธศาสนา	ข้อที่ ๑	หลักธรรมและหลักการ เสริมสร้างความมั่นคงของ ครอบครัวตามแนว พระพุทธศาสนา มี อะไรบ้าง
๒. เพื่อวิเคราะห์ กระบวนการ เสริมสร้างความมั่นคง ของครอบครัวตาม แนวพระพุทธศาสนา	ได้ทราบกระบวนการ เสริมสร้างความมั่นคงของ ครอบครัวตามแนว พระพุทธศาสนา	ข้อที่ ๒, ๓	วิเคราะห์กระบวนการ เสริมสร้างความมั่นคงของ ครอบครัวตามแนว พระพุทธศาสนา มี
๓. เพื่อบูรณาการ หลักพุทธธรรมในการ เสริมสร้างความมั่นคง ของครอบครัวพ่อแม่ มือใหม่ในสังคมไทย	ได้บูรณาการหลักพุทธ ธรรมในการเสริมสร้างความ มั่นคงของครอบครัวพ่อแม่ มือใหม่ในสังคมไทย ผลการศึกษาวิเคราะห์จะ เป็นแนวทางพัฒนาพ่อแม่ มือใหม่ในสังคมไทย เพื่อจะ นำไปสู่การจัดการด้านการ เสริมสร้างความมั่นคงของ ครอบครัว	ข้อที่ ๑, ๒, ๓	การบูรณาการหลัก พุทธธรรมในการ เสริมสร้างความมั่นคงของ ครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ใน สังคมไทย

ตาราง เปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมา
และผลที่ได้รับของโครงการ (ต่อ)

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	สิ่งที่ได้ทราบ
๔. จัดทำรายงาน รูปเล่มฉบับสมบูรณ์	ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยทั้ง ๓ ข้อ คือ ๑. เพื่อศึกษาหลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา ๒. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา ๓. เพื่อบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่-แม่ใหม่ในสังคมไทย	ข้อที่ ๑, ๒, ๓	ได้รายงานการวิจัยที่มีคุณค่าทางวิชาการ ซึ่งจะ เป็น องค์ความรู้ใหม่ สำหรับพ่อแม่มือใหม่ ในการสร้างความมั่นคงในครอบครัว

ภาคผนวก ง

แบบสรุปโครงการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

สัญญาเลขที่	ว.๓๒๘/๒๕๖๐
ชื่อโครงการ	หลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว ตามแนวพระพุทธศาสนา
หัวหน้าโครงการ	ดร.วัฒน์ กัลยาณพัฒน์กุล และคณะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๙๙๙ หมู่ ๖ ตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐ มือถือ ๐๙๑ ๙๙๔ ๖๙๕๓ e-mail: Watkanlaya@gmail.com
ความเป็นมาและความสำคัญ	ครอบครัว คือสังคมขนาดเล็ก ที่สามีมารรยาร่วมกันสร้างขึ้นท่ามกลางการรับรู้และยอมรับของคนในสังคม ต่อมาจึงเกิดมีบุตรธิดาเป็นสมาชิกเพิ่มมาตามลำดับ เมื่อครอบครัวมีการขยายตัวเพิ่มขึ้น ความซับซ้อนของสังคมก็หลากหลาย ปัญหาสังคมก็มีมากเป็นเงาตามตัว หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถนำไปบูรณาการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาให้เป็นผู้มีศีลธรรมนำชีวิต สร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นในครอบครัวสำหรับพ่อแม่มีมือใหม่ได้ เช่น ทิศ ๖ ประการ^{๑๒} มงคลชีวิต ๓๘ ประการ^{๑๓} อคติ ๔ ประการ^{๑๔} หลักการครองชีวิตคู่ที่ดี^{๑๕} การสงเคราะห์บุตรและภรรยา^{๑๖} การทำหน้าที่ของสามีภรรยาที่ดี^{๑๗} บุตรธิดาพึงตอบแทนแสดงความกตัญญู^{๑๘} สังคหวัตถุ ๔^{๑๙} ฆราวาสธรรม ๔^{๒๐} พรหมวิหาร ๔^{๒๑} เป็นต้น การนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้สร้างความสุขในครอบครัวจึงเป็นการสร้าง

^{๑๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒-๒๑๓.

^{๑๓} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๗/๓๗๑

^{๑๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑ /๒๔๖/ ๒๐๑

^{๑๕} อัง. อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๙๒.

^{๑๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๙๘-๒๐๔/๒๐๒-๒๐๖.

^{๑๗} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๔.

^{๑๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒-๒๑๓.

^{๑๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๐/๑๖๗.

^{๒๐} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๔๕/๓๑๖.

^{๒๑} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๙๒/๒๕๒.

ครอบครัวที่มั่นคงตามหลักพระพุทธศาสนา บทบาทหน้าที่ของบิดาที่มีต่อครอบครัว คือ ๑. ให้ความคุ้มครองและปกป้องครอบครัว โดยธรรมชาติผู้ชายถูกสร้างมาให้เข้มแข็งทางด้านร่างกายมากกว่าผู้หญิง พ่อจึงเป็นเสาเอกค้ำชูบ้านให้มั่นคง ครอบครัวที่มีพ่อบ้านเข้มแข็งจึงมีความมั่นคงปลอดภัย ๒. ให้การค้ำจุนเกื้อหนุนเศรษฐกิจในครอบครัว โดยทั่วไปรายได้หลักของครอบครัวมักมาจากพ่อบ้าน ๓. เป็นที่พึ่งในยามต้องการ พ่อบ้านควรให้ความช่วยเหลือคนในครอบครัว เช่น ยามเจ็บไข้ นำส่งโรงพยาบาล ๔. ให้ความรักความอบอุ่นแก่ครอบครัว พ่อบ้านควรดูแลเอาใจใส่บุคคลในครอบครัวด้วยความรักและความอาทร มีความจริงใจ และความเสียสละ ร่วมทุกข์ร่วมสุขได้ทุกสถานการณ์ ๕. เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูก พ่อบ้านที่ดียอมสร้างศรัทธาให้แก่ลูก มีเจตคติที่ดีต่อชีวิตและมองโลกในแง่ดี มีความมั่นคงในจิตใจ ไม่หวั่นไหวเมื่อมีเหตุการณ์มากระทบ ๖. ให้เกียรติและเคารพในสิทธิของคนในครอบครัว พ่อบ้านควรให้เกียรติและยกย่องแม่บ้านทั้งต่อหน้าและลับหลัง
วัตถุประสงค์ของการวิจัย   ๑. เพื่อศึกษาหลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา   ๒. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา   ๓. เพื่อบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ในสังคมไทย
ผลการวิจัย   พบว่า   ๑) หลักธรรมและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา ทำให้ได้ทราบหลักธรรมและหลักการสร้างความมั่นคงของครอบครัว เช่น มงคล ๓๘ ประการ ทิศ ๖ พรหมวิหาร ๔ ขราวาสธรรม ๔ สังคหวัตถุ ๔ คารวะ ๖ เป็นต้น ซึ่งเป็นหลักธรรมที่นำความสำเร็จมาสู่ครอบครัว โดยการดำเนินชีวิตอย่างมีแบบแผน สามารถดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากหลักธรรมคำสอนที่มีความเกี่ยวข้องกับการสั่งสอนบุตรธิดา สามารถนำไปอบรมสั่งสอนเลี้ยงดูบุตรธิดา และฝึกหัดพัฒนากายวาจาใจให้เป็นมนุษย์ที่เจริญแล้ว ซึ่งแต่ละหลักธรรมจะมุ่งเน้นการวางแผน แนวทางประพฤติปฏิบัติต่อกัน ความรับผิดชอบบทบาทหน้าที่ของตน การอยู่ร่วมกันอย่างมีวัฒนธรรมด้วยความรักความเข้าใจ การสร้างสัมพันธภาพอันดี ด้วยความเข้าใจกันอย่างมีมิตรไมตรี ที่ประกอบไปด้วยความเมตตา กรุณา มีความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน   ๒) กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา มี ๓ กระบวนการ ได้แก่ ๑) กระบวนการเสริมสร้างด้านสมรรถภาพ ๒) กระบวนการเสริมสร้างด้าน

เสรีภาพ ๓) กระบวนการเสริมสร้างด้านความเสมอภาค

ทำให้ทราบสมรรถภาพของมารดาบิดาในการทำหน้าที่พ่อแม่ที่ดี ความสามารถเลี้ยงบุตรธิดาได้ดี ความสามารถส่งบุตรธิดาให้เรียนดี ความสามารถสอนลูกให้เป็นคนดี ได้ทราบเสรีภาพสำหรับครอบครัว เช่น การสร้างเจตคติที่ดีด้านครอบครัว การสร้างกิจกรรมในครอบครัว กิจกรรมพาลูกเข้าวัด การเตรียมความพร้อมเป็นพ่อแม่มือใหม่ และได้ทราบความเสมอภาคในมิติต่าง ๆ เช่น ความเสมอภาคทางเพศ ความเสมอภาคทางความคิด ความเสมอภาคในครอบครัว ความเสมอภาคในการตัดสินใจร่วมกัน

๓) พุทธธรรมสามารถเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว ตั้งแต่การเลือกคู่ครอง การแต่งงานเป็นสามีภรรยา การดูแลเอาใจใส่กัน การดำรงอยู่ในสถานะมารดาบิดา การอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา การเสริมสร้างความเป็นสิริมงคลให้บุตรธิดา บูรณาการใช้หลักมงคล ๓๘ สำหรับพ่อแม่มือใหม่ บูรณาการสู่ภาคปฏิบัติ ในขณะเดียวกันได้ทราบความสัมพันธ์ของบุตรธิดาต่อสังคมภายนอก มีความเข้าใจจริยธรรมทางสังคม

สามีจะต้องเอาใจใส่ดูแลภรรยาของตนไว้ ๕ ประการ คือ ๑. ให้ความนับถือ ยอมรับฐานะแห่งภรรยาและคู่ครอง ๒. ยกย่องให้เกียรติ ไม่แสดงอาการเหยียดหยามดูหมิ่น ๓. มีความซื่อสัตย์ ไม่นอกใจ ๔. มอบความเป็นใหญ่ แสดงความไว้วางใจในบ้าน ๕. หาเครื่องประดับเครื่องแต่งตัวมามอบให้เป็นของฝากของขวัญ แสดงน้ำใจรักไม่จืดจาง

ส่วนภรรยา ก็แสดงน้ำใจต่อสามีด้วยการเอาใจใส่ดูแล ๕ ประการ เช่นกัน คือ ๑. จัดการดูแลงานบ้านให้เรียบร้อย ๒. ใส่ใจสงเคราะห์คนข้างเคียงคือหมุ่ญาติและบริวารอย่างดี ๓. ซื่อสัตย์ ไม่ประพฤตินอกใจสามี ๔. ช่วยประหยัดดูแลเก็บรักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้ ๕. เป็นผู้ขยัน เอาใจใส่ไม่เกียจคร้านในการทำงาน

ภาคผนวก จ

ประวัติผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อ - นามสกุล ดร.วัฒนะ กัลยาณพัฒน์กุล

ประวัติการศึกษา

-ป.ธ.๙

-พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำสาขาวิชาพุทธศาสตร์

สถานที่ปฏิบัติงาน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ ๙๙๙ หมู่ ๖

ตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

E-mail : Watkanlaya@gmail.com

ผู้ร่วมงานวิจัย

ชื่อ - นามสกุล พระครูนิรมิตสังฆกิจ

ประวัติการศึกษา

-พุทธศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

-พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำสาขาวิชาพุทธศาสตร์

สถานที่ปฏิบัติงาน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ ๙๙๙ หมู่ ๖

ตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

มือถือ ๐๘ ๐๙๗๓ ๓๘๐๐

ผู้ร่วมงานวิจัย

ชื่อ - นามสกุล พระครูสมุห์ณรงค์ โฆสิตธมโม

ประวัติการศึกษา

- พุทธศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำสาขาวิชาพุทธศาสตร์

สถานที่ปฏิบัติงาน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ ๙๙๙ หมู่ ๖
ตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

ผู้ร่วมงานวิจัย

ชื่อ - นามสกุล ผศ.ดร.อานนท์ เมธีวรฉัตร

ประวัติการศึกษา

- ป.ธ.๖
- ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำสาขาวิชาพุทธศาสตร์

สถานที่ปฏิบัติงาน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ ๙๙๙ หมู่ ๖
ตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

ผู้ร่วมงานวิจัย

ชื่อ - นามสกุล นายสุวรรณา ลิ้ม

ประวัติการศึกษา

- พุทธศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำสาขาวิชาพุทธศาสตร์

สถานที่ปฏิบัติงาน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ ๙๙๙ หมู่ ๖
ตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

